CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

८६
कोष

श्री

अमरकोषः

तृतीयंकाण्डम्

विद्वद्वरामरसिंह विरचितः

सोऽयम्

गोताम्योपाभिध कुलचन्द्र शर्म्मणा

भाषाटीकया सँस्कृतः

पण्डित ढुण्डिराज हृषीकेश

शर्मभ्यां

काश्यां हितचिन्तक मुद्रायन्त्रे

संमुद्रितः

334
337

अस्य पुनर्मुद्रणाद्ययोधिकाराःसँस्कारक प्रकाशकयो
रेवराजकीय नियमेनायत्ताःसन्ति मूल्य ४०|-

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

अम्बिका-प्रसाद-अधिकारी-शर्मा

द.नं. २२८८२

॥ तृतीयं काण्डम् ॥

विशेष्यनिघ्नैः संकीर्णैर्नानार्थैरव्ययैरपि ॥
लिङ्गादिसंग्रहैर्वर्गाः सामान्ये वर्गसंश्रयाः ॥ १ ॥
स्त्रीदाराद्यैर्यद्विशेष्यं यादृशैः प्रस्तुतं पदैः ॥
गुणद्रव्यक्रियाशब्दास्तथा स्युस्तस्य भेदकाः ॥ २ ॥
सुकृती पुण्यवान् धन्यो महेच्छस्तु महाशयः ॥

यस काण्डमा, विशेष्यनिघ्न, सङ्कीर्ण, नानार्थ, अव्यय, लिङ्गादिसङ्ग्रह, इ ५ वर्ग कहिनेछन् ॥ विशेष्यनिघ्नवर्गमा कहेको शब्द, विशेष्यवाचक शब्द को जुन्लिङ्गछ, तेसै लिङ्गमा रहन्छन्, अरु वर्ग को रीति तत्तद्वर्गमा लेखिनेछ ॥ १ ॥ यस वर्ग का शब्दको प्रयोगगर्दा विशेष्यवाचक शब्द को लिङ्ग जुन्छ, त्यसै लिङ्ग को रूपवनायेर प्रयोगगर्नु। गुणिवाचक, द्रव्यवाचक, क्रियावाचक, शब्द जाँहासुकै पनि, विशेष्यवाचक शब्द को जुन्लिङ्गछ तेही लिङ्गमा रहन्छन् ॥ जस्तै—सुकृतिनी—स्त्री, सुकृतिनः—दाराः, सुकृति—कलत्रम्, याहा ३ तिनै रूपमा ' पुण्यात्मा स्त्री ' यही अर्थ होतापनि, स्त्रीवाचक शब्द क्रमैले, स्त्रीलिङ्ग, पुंलिङ्ग, नपुंसकलिङ्गमा रहेको हुनाले, सुकृतिशब्द स्त्रीवाचक भयोता पनि विशेष्य (स्त्री) वाचक स्त्री, दार, कलत्र, शब्द वमोजीम क्रमैले तीन ३ लिङ्गमा रह्यो ॥ यसै अरु शब्द पनि जान्नु ॥ यस्ता शब्द विशेष्यवाचक शब्द का अधीनमा रहनाले, ' विशेष्यनिघ्न ' कहिन्छन् ॥ २ ॥ सुकृतिन् ७ पुण्यवत् ७

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

हृदयालुः सुहृदयो महोत्साहो महोद्यमः ॥ ३ ॥
प्रवीणे निपुणाभिज्ञविज्ञनिष्णातशिक्षिताः ॥
वैज्ञानिकः कृतमुखः कृती कुशल इत्यपि ॥ ४ ॥
पूज्यः प्रतीक्ष्यः सांशयिकः संशयापन्नमानसः ॥
दक्षिणीयो दक्षिणार्हस्तत्र दक्षिण्य इत्यपि ॥ ५ ॥
स्युर्वदान्यस्थूललक्षदानशौण्डा बहुप्रदे ॥
जैवातृकः स्यादायुष्मानन्तर्वाणिस्तु शास्त्रवित् ६ ॥
परीक्षकः कारणिको वरदस्तु समर्धकः ॥
हर्षमाणो विकुर्वाणः प्रमना हृष्टमानसः ॥ ७ ॥

धन्य ७ [३ पुण्यात्मा, (भाग्यमानी) का नाम] महेच्छ ७ महाशय ७ [२ ठूलोइच्छा हुने का नाम] हृदयालु ७ सुहृदय ७ [२ मनशुद्ध हुने का नाम] महोत्साह ७ महोद्यम ७ [२ ठूलो उत्साह गर्ने का नाम] ॥ ३ ॥ प्रवीण ७ निपुण ७ अभिज्ञ ७ विज्ञ ७ निष्णात ७ शिक्षित ७ वैज्ञानिक ७ कृतमुख ७ कृतिन् ७ कुशल ७ [१० सिपालु का नाम] ॥ ४ ॥ पूज्य ७ प्रतीक्ष्य- ७ [२ मान्नुपर्ने का नाम] सांशयिक ७ संशयापन्नमानस ७ [२ सन्देहमान्ने (क्याहो २ भन्ठान्ने) का नाम] दक्षिणीय- ७ दक्षिणार्ह ७ दक्षिण्य ७ [३ दक्षिणा दिन योग्य (सत्पात्र) का नाम] ॥ ५ ॥ वदान्य ७ स्थूललक्ष ७ (स्थूललक्ष्य ७) दानशौण्ड ७ बहुप्रद ७ [५ धेरै दान्‌गर्ने का नाम] जैवातृक- ७ आयुष्मत् ७ [२ पुरोआयुहुने का नाम] अन्तर्वाणि ७ शास्त्रविद् ७ [२ शास्त्र जान्ने का नाम] ॥ ६ ॥ परीक्षक ७ कारणिक ७ [२ परीक्षा (हेर्विचार) गर्ने का नाम] वरद ७

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

दुर्मना विमना अन्तर्मनाः स्यादुत्क उन्मनाः
दक्षिणे सरलोदारौ सुकलो दातृभोक्तरि ॥ ८ ॥
तत्परे प्रसितासक्ताविष्टार्थोद्युक्त उत्सुकः ॥
प्रतीते प्रथितख्यातवित्तविज्ञातविश्रुताः ॥ ९ ॥
गुणैः प्रतीते तु कृतलक्षणाहतलक्षणौ ॥
इभ्य आढ्यो धनी स्वामीत्वीश्वरः पतिरीशिता १०
अधिभूर्नायको नेता प्रभुः परिवृढोऽधिपः ॥
अधिकर्द्धिः समृद्धः स्यात्कुटुम्बव्यापृतस्तु यः ११

समर्धक ७ [२ वर (इच्छालागे को कुरा) दिने का नाम] हर्षमाण ७ विकुर्वाण ७ प्रमनस् ७ हृष्टमानस ७ [४ खुशी-हुने का नाम] ॥ ७ ॥ दुर्मनस् ७ विमनस् ७ अन्तर्मनस् ७ [३ दिग्दार हुने का नाम] उत्क ७ उन्मनस् ७ [२ मनूला-गेको कुरो, हेर्नसुन्न हत्पताउने का नाम] दक्षिण ७ सरल ७ उदार ७ [३ सोझोचित्त हुनेका नाम] सुकल ७ [१ दिने, खाने, को नाम] ॥ ८ ॥ तत्पर ७ प्रसित ७ आसक्त ७ [३ केही काममा लाग्ने (तत्पर) का नाम] इष्टार्थोद्यु-क्त ७ उत्सुक ७ [२ मन्परेको वस्तुपाँउँन लाइ उद्योग गर्नेका नाम] प्रतीत ७ प्रथित ७ ख्यात ७ वित्त ७ विज्ञात ७ विश्रुत ७ [६ प्रसिद्ध भयेका का नाम] ॥ ९ ॥ कृतलक्षण ७ आहतलक्षण ७ [२ गुणले प्रसिद्ध हुनेका नाम] इभ्य ७ आ-ढ्य ७ धनिन् ७ [३ धनी का नाम] स्वामिन् ७ ईश्वर ७ पति ७ ईशितृ ७ ॥ १० ॥ अधिभू ७ नायक ७ नेतृ ७ प्रभु ७ प-रिवृढ ७ अधिप ७ [१० मालिक का नाम] अधिकर्द्धि ७ स-

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

स्यादभ्यागारिकस्तस्मिन्नुपाधिश्च पुमानयम् ॥
वराङ्गरूपोपेतो यः सिंहसंहननो हि सः ॥ १२ ॥
निर्वार्यः कार्यकर्ता यः संपन्नः सत्त्वसंपदा ॥
अवाचि मूकोऽथ मनोजवःस पितृसंनिभः ॥१३॥
सत्कृत्यालंकृतां कन्यां यो ददाति स कूकुदः ॥
लक्ष्मीवाँल्लक्ष्मणःश्रीलःश्रीमान्स्निग्धस्तुवत्सलः१४
स्याद्दयालुः कारुणिकः कृपालुः सूरतः समाः ॥
स्वतन्त्रोऽपावृतः स्वैरी स्वच्छन्दो निरवग्रहः॥१५॥
परतन्त्रः पराधीनः परवान्नाथवानपि ॥

मृद्ध ७ [२ अत्यन्त धनीका नाम] कुटुम्बव्यापृत ७ ॥ ११ ॥ अभ्यागारिकं ७ उपाधि १ [३ कुटम्ब (स्वास्नी, छोरा, छोरी,) पाल्न लाग्नेका नाम] उपाधि शब्द विशेष्यनिघ्न होतापनिनित्यपुंलिङ्गीछ ॥ सिंहसंहनन ७ [१ अङ्ग (आङ्, शरीर) २ रूप, असल हुनेको नाम] ॥ १२ ॥ निर्वार्य १ [१ संपत्ति, विपत्ति जे परेपनि, यैकैनासको चित्तराखी कामगर्नेको नाम] अवाच् ७ मूक ७ [२ लाटा का नाम] मनोजव ७ (मनोजवस ७) पितृसन्निभ ७ [२ बाबुजस्तो हुनेका नाम] ॥ १३ ॥ कूकुद ७ [१ कन्यालाइ सिंगाँरेर सत्कार पूर्वक कन्यादान गर्नेको नाम] लक्ष्मीवत् ७ लक्ष्मण ७ श्रील ७ श्रीमत् ७ [३ धन् र, शोभा, हुनेका नाम] स्निग्ध ७ वत्सल ७ [२ प्रेमगर्ने का नाम] ॥१४॥ दयालु ७ कारुणिक ७ कृपालु ७ सूरत ७ [४ दयागर्ने कानाम] स्वतन्त्र ७ अपावृत ७ स्वैरिन् ७ स्वच्छन्द ७ निरवग्रह ७ [५ स्वच्छन्द (आफुखुसि) का नाम] ॥ १५ ॥ परतन्त्र ७

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

अधीनो निघ्न आयत्तोऽस्वच्छन्दो गृह्यकोऽप्यसौ१६
खलपूः स्याद्बहुकरो दीर्घसूत्रश्चिरक्रियः ॥
जाल्मोऽसमीक्ष्यकारीस्यात्कुण्ठो मन्दःक्रियासुयः१७
कर्मक्षमोऽलंकर्मीणः क्रियावान्कर्मसूद्यतः ॥
स कार्मः कर्मशीलो यः कर्मशूरस्तु कर्मठः १८॥
भरण्यभुक्कर्मकरः कर्मकारस्तु तत्क्रियः ॥
अपस्नातो मृतस्नात आमिषाशी तु शौष्कुलः १९॥
बुभुक्षितः स्यात्क्षुधितो जिघत्सुरशनायितः ॥
परान्नः परपिण्डादो भक्षको घस्मरोऽद्मरः ॥२०॥

पराधीन ७ परवत् ७ नाथवत् ७ अधीन ७ निघ्न ७ आयत्त ७ अस्वच्छन्द ७ गृह्यक ७ [९ परतन्त्र (अरुको अधीन) का नाम] ॥ १६ ॥ खलपू ७ बहुकर ७ [२ भजिमा, झाड्, बडार, लिप्, पोत्, गर्नेका नाम] दीर्घसूत्र ७ चिरक्रिय ७ [२ दीर्घसूत्री (जुंसो) का नाम] जाल्म ७ असमीक्ष्यकारिन् ७ [२ होविचारकेही नगरि झट्ट केहीकाम गर्नेका नाम] कुण्ठ ७ [१ ढिलाको नाम] ॥ १७ ॥ कर्मक्षम ७ अलङ्कर्मीण ७ [२ केहीकामगर्न सहजै सक्नेका नाम] क्रियावत् ७ [१ कामदारी का नाम] कार्म ७ कर्मशील ७ [२ कामगरी रहने का नाम] कर्मशूर ७ कर्मठ ७ [२ काममा सुरिने का नाम] ॥ १८ ॥ भरण्यभुज् ७ कर्मकर ७ [२ ज्यालादार का नाम] कर्मकार ७ [१ ज्याला नलिइ कामगर्ने को नाम] अपस्नात ७ मृतस्नात ७ [२ खलको हाल्ने का नाम] आमिषाशिन् ७ शौष्कुल ७ (शौष्कल ७) [३ माँसुखाने का नाम] ॥ १९ ॥ बुभुक्षित ७ क्षु-

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

आद्यूनः स्यादौदरिको विजिगीषाविवर्जिते ॥
उभौ त्वात्मंभरिः कुक्षिंभरिः स्वोदरपूरके ॥ २१ ॥
सर्वान्नीनस्तु सर्वान्नभोजी गृध्नुस्तु गर्धनः ॥
लुब्धोऽभिलाषुकस्तृष्णक् समौ लोलुपलोलुभौ २२
सोन्मादस्तून्मदिष्णुः स्यादविनीतः समुद्धतः ॥
मत्ते शौण्डोत्कटक्षीबाः कामुके कमिताऽनुकः २३
कम्रः कामयिताऽभीकः कमनः कामनोऽभिकः ॥
विधेयो विनयग्राही वचनेस्थित आश्रवः ॥२४॥

धित ७ जिघत्सु ७ अशनायित ७ [४ भोकायेका का नाम] परान्न ७परपिण्डाद ७ [२ सधै परान्न खायेरबाँच्ने कानाम] भक्षक ७ घस्मर ७ अद्मर ७ [३ खाने का नाम] ॥२०॥ आद्यून ७ औदरिक ७ [२ जसरि भयेपनि पेट्मात्रै पाल्ने का नाम] आत्मम्भरि ७ कुक्षिम्भरि ७ [२ आफ्नै पेटमात्र पाल्ने का नाम] ॥ २१ ॥ सर्वान्नीन ७ सर्वान्नभोजिन् ७ [२ जस्को पायो उस्को अन्नखाने का नाम] गृध्नु ७ गर्धन ७ लुब्ध ७ अभिलाषुक ७ तृष्णज् ७ [५ लोभी का नाम] लोलुप ७ लोलुभ ७ [२ अतिलोभी का नाम] ॥ २२ ॥ उन्मदिष्णु ७ [१ उन्मत्त हुँने को नाम] अविनीत ७ समुद्धत ७ [२ अविनीत (ठाडो) का नाम] मत्त ७ शौण्ड ७ उत्कट- ७ क्षीब ७ [४ मत्त (भाङ्, गाँजा, रक्सी, प्रभृतिले बेहोसहुने) का नाम] कामुक ७ कमितृ ७ अनुक ७ ॥ २३ ॥ कम्र- ७ कामयितृ ७ अभीक ७ कमन ७ कामन ७ अभिक ७ [९- कामी (स्त्री ज्यादा खोज्ने) का नाम] विधेय ७ विनयग्राहि-

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

वश्यः प्रणेयो निभृतविनीतप्रश्रिताः समाः ॥
धृष्टे धृष्णग्वियातश्च प्रगल्भः प्रतिभान्विते ॥२५॥
स्यादधृष्टे तु शालीनो विलक्षो विस्मयान्विते ॥
अधीरे कातरस्त्रस्ते भीरुभीरुकभीलुकाः ॥ २६ ॥
आशंसुराशंसितरि गृहयालुर्ग्रहीतरि ॥
श्रद्धालुः श्रद्धया युक्ते पतयालुस्तु पातुके॥२७॥
लज्जाशीलेऽपत्रापिष्णुर्वन्दारुरभिवादके ॥
शरारुर्घातुको हिंस्रःस्याद्वर्द्धिष्णुस्तु वर्धनः ॥२८॥

नू ७ वचनेस्थित ७ आश्रव ७ [४ अह्राये को मान्ने का नाम] वश्य ७ प्रणेय ७ [२ वशपर्ने का नाम] निभृत ७ विनीत ७ प्रश्रित ७ [३ नम्रहुँने का नाम] धृष्ट ७ धृष्णज् ७ वियात ७ [३ धृष्ट (ढिटो) का नाम] प्रगल्भ ७ प्रतिभान्वित ७ [२- प्रगल्भ (वखतमा बुद्धिको फुर्ती हुने) का नाम] ॥ २५ ॥ अधृष्ट ७ शालिन ७ [२ अधृष्ट (ढिटो न भयेको) का नाम] विलक्ष ७ विस्मयान्वित ७ [२ आश्चर्य मान्ने का नाम] अधीर ७ कातर ७ [२ काँतर का नाम] त्रस्त७ (त्रस्नु ७) भीरु ७ भीरुक ७ भीलुक ७ [४ डर्छेरुवा का नाम] ॥२६॥ आशंसु ७ आशंसितृ- ७ [२ आशा गर्ने का नाम) गृहयालु ७ ग्रहीतृ ७ [२ ग्रहण गर्ने (समात्ने) का नाम] श्रद्धालु ७ [१ श्रद्धा (सर्धा) गर्ने को नाम] पतयालु ७ पातुक ७ [२ खस्ने का नाम]॥ २७॥ लज्जाशील ७ अपत्रपिष्णु ७ [२ अति लाज् मान्ने का नाम] वन्दारु ७ अभिवादक ७ [२ ढोग्दिने का नाम] शरारु ७ घातुक ७ हिंस्र ७ [३ अति हिंसागर्ने का नाम] वर्धिष्णु ७ व-

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

उत्पतिष्णुस्तूत्पतिताऽलंकरिष्णुस्तु मण्डनः ॥
भूष्णुर्भविष्णुर्भविता वर्तिष्णुर्वर्तनः समौ ॥ २९ ॥
निराकरिष्णुः क्षिप्नुः स्यात्सान्द्रस्निग्धस्तु मेदुरः ॥
ज्ञाता तु विदुरो विन्दुर्विकासी विकस्वरः ॥ ३० ॥
विसृत्वरो विसृमरः प्रसारी च विसारिणि ॥
सहिष्णुः सहनः क्षन्ता तितिक्षुःक्षमिता क्षमी ३१॥
क्रोधनोऽमर्षणः कोपी चण्डस्त्वत्यन्तकोपनः ॥
जागरूको जागरिता घूर्णितः प्रचलायितः ॥ ३२ ॥

र्धन ७ [२ अति बढनेका नाम] ॥ २८ ॥ उत्पतिष्णु ७ उत्पतितृ ७ [२ अति उफ्रने का नाम] अलङ्करिष्णु ७ मण्डन ७ [२ अति सिंघार पटारगर्ने का नाम] भूष्णु ७ भविष्णु ७ भवितृ ७ [३ सद्देहुनेका नाम] वर्तिष्णु ७ वर्तन ७ [२ रहनेका नाम]॥ २९ ॥ निराकरिष्णु ७ क्षिप्नु ५ [२ मिल्काउने का नाम] सान्द्रस्निग्ध ७ मेदुर ७ [२ बाक्लो चिल्लो का नाम] ज्ञातृ ७ विदुर ७ विन्दु ७ [३ जान्ने का नाम] विकासिन् ७ विकस्वर ७ [२ फुल्ने, उज्यालोहुने, का नाम] ॥ ३० ॥ विसृत्वर ७ विसृमर ७ प्रसारिन् ७ विसारिन् ७ [४ फैलिने का नाम] सहिष्णु ७ सहन ७ क्षन्तृ ७ तितिक्षु ७ क्षमितृ ७ क्षमिन् ७ [६ सहने का नाम] ॥ ३१ ॥ क्रोधन ७ अमर्षण ७ कोपिन् ७ [३ रिसाहा का नाम] चण्ड ७ अत्यन्तकोपन ७ [२ अतिरिसाहाका काम] जागरूक ७ जागरितृ ७ [२ जाग्ने (नीनदाउँने) का नाम] घूर्णित ७ प्रचलायित ७ [२ घुर्ने-

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

स्वप्नक् शयालुर्निद्रालुर्निद्राणशयितौ समौ ॥
पराङ्मुखः पराचीनः स्यादवाङ्प्यधोमुखः ॥३३॥
देवानञ्चति देवद्र्यङ् विष्वद्र्यङ् विष्वगञ्चति ॥
यः सहाञ्चति सध्र्यङ्स स तिर्यङ् यस्तिरोऽञ्चति३४
वदो वदावदो वक्ता वागीशो वाक्पतिः समौ ॥
वाचोयुक्तिपटुर्वाग्मी वावदूकोऽतिवक्तरि ॥ ३५ ॥
स्याज्जल्पाकस्तु वाचालो वाचाटो बहुगर्ह्यवाक् ॥
दुर्मुखे मुखराबद्धमुखौ शक्लः प्रियंवदे ॥ ३६ ॥
लोहलः स्यादस्फुटवाग्गर्ह्यवादी तु कद्वदः ॥

का नाम] ॥ ३२ ॥ स्वप्नज् ७ शयालु ७ निद्रालु ७ [३ सुतेका का नाम] निद्राण ७ शयित ७ [२ निदायेका का नाम] पराङ्मुख ७ पराचीन ७ [२ विमुख (कंढो फर्कने) का नाम] अवाञ्च् ७ अधोमुख ७ [२ उँधो मुखगर्ने का नाम] ॥ ॥ ३३ ॥ देवद्र्यञ्च् ७ [१ देवता को पूजागर्ने को नाम] विष्वद्र्यञ्च् ७ [१ चारै तिर हिंडने को नाम] सध्र्यञ्च् ७ [१-साथ हिंडने को नाम] तिर्यञ्च् ७ [१ तेर्सो हिंडने को नाम] ॥ ३४ ॥ वद ७ वदावद ७ वक्तृ ७ [३ बोल्ने का नाम] वागीश ७ वाक्पति ७ [२ असल बोल्ने का नाम] वाचोयुक्तिपटु ७ वाग्मिन् ७ वावदूक ७ अतिवक्तृ ७ [४ धेरै बोल्ने का नाम] ॥ ३५ ॥ जल्पाक ७ वाचाल ७ वाचाट ७ बहुगर्ह्यवाच् ७ [४ धेरै नजाति बोल्ने का नाम] दुर्मुख ७ मुखर ७ अबद्धमुख-७ [३ फत्फते का नाम] शक्ल ७ प्रियंवद ७ [२ प्यारो बोल्ने का नाम] ॥३६॥ लोहल ७ अस्फुटवाच् ७ [२ स्पष्ट नबो-

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

समौ कुवादकुचरौ स्यादसौम्यस्वरोऽस्वरः ॥३७॥
रवणः शब्दनो नान्दीवादी नान्दीकरः समौ ॥
जडोऽज्ञ एडमूकस्तु वक्तुं श्रोतुमशिक्षिते ॥३८॥
तूष्णींशीलस्तु तुष्णीको नग्नोऽवासा दिगम्बरे ॥
निष्कासितोऽवकृष्टः स्यादपध्वस्तु धिक्कृतः ॥३९॥
आत्तगर्वोऽभिभूतः स्याद्दापितः साधितः समौ ॥
प्रत्यादिष्टो निरस्तःस्यात्प्रत्याख्यातो निराकृतः ४०

ल्ने का नाम] गर्ह्यवादिन् ७ कद्वद ७ [२ नजाति (नराम्रो) गरि वोल्ने का नाम] कुवाद ७ कुचर ७ [२ नजाति वोल्ने स्वभाव हुनेका नाम] असौम्यस्वर ७ अस्वर ७ [२ रुखो स्वर-हुनेका नाम] ॥ ३७ ॥ रवण ७ शब्दन ७ [२ सामान्य शब्द गर्नेका नाम] नान्दीवादिन् ७ नान्दीकर ७ [२ मङ्गल वाद्य (वाजा) वजाउने का नाम] जड ७ अज्ञ ७ [२ अजान्‌का नाम] एडमूक ७ [१ वोल्‌न र सुन्न पनि न जान्ने को नाम]॥३८॥ तूष्णींशील ७ तूष्णीक ७ [२ चुपलागी रहने का नाम] नग्न ७ अवासस् ७ दिगम्बर ७ [३ नाङ्गाका नाम] निष्का-सित ७ अवकृष्ट ७ [२ निकालियेका का नाम] अपध्वस्त ७ धिक्कृत ७ [२ धिक्कार पाउनेका नाम] ॥ ३९ ॥ आत्तगर्व ७ (आत्तगन्ध ७) अभिभूत ७ [२ तिरस्कार हुने का नाम] दापित ७ साधित ७ [२ दिलाइयेका का नाम] प्रत्यादिष्ट ७ निरस्त ७ प्रत्याख्यात ७ निराकृत ७ [४ हटाइदियेका (के-ही काम छैन भनि स्वीकार नगरे का) का नाम] ॥ ४० ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

निकृतः स्याद्विप्रकृतो विप्रलब्धस्तु वञ्चितः ॥
मनोहतः प्रतिहतः प्रतिबद्धो हतश्च सः ॥ ४१ ॥
अधिक्षिप्तः प्रतिक्षिप्तो बद्धे कीलितसंयतौ ॥
आपन्न आपत्प्राप्तःस्यात्कांदिशीको भयद्रुतः॥४२॥
आक्षारितः क्षारितोऽभिशस्ते संकसुकोऽस्थिरे ॥
व्यसनार्तोपरक्तौ द्वौ विहस्तव्याकुलौ समौ ॥४३॥
विक्लवो विह्वलः स्यात्तु विवशोऽरिष्टदुष्टधीः ॥
कश्यः कशार्हे संनद्धे त्वाततायी वधोद्यते ॥ ४४॥

निकृत ७ विप्रकृत ७ [२ अपकारगरियेका का नाम] विप्रलब्ध ७ वञ्चित ७ [२ ठगियेका का नाम] मनोहत ७ प्रतिहत ७ प्रतिबद्ध ७ हत ७ [४ खिस्स (डिच्च) पर्ने का नाम] ॥ ४१ ॥ अधिक्षिप्त७ प्रतिक्षिप्त ७ [२ हपूकाइ पाउने-का नाम] बद्ध ७ कीलित ७ संयत ७ [३ बाँधियेका का नाम] आपन्न ७ आपत्प्राप्त ७ [२ आपत्तिपर्ने का नाम] कान्दिशीक-७ भयद्रुत ७ [२ कता जाँउँ भनि डरले आत्तियेका का नाम] ॥ ४२ ॥ आक्षारित ७ क्षारित ७ अभिशस्त ७ [३ वात् लाग्ने का नाम] संकसुक७अस्थिर७ [२ चंचल् चित्तहुने का नाम] व्य-सनार्त ७ उपरक्त ७ [२ दैवलेर, मानिसले साह्रै पिह्रेका का नाम] विहस्त ७ व्याकुल ७ [२ व्याकुल् भयेका का नाम] ॥ ४३ ॥ विक्लव ७ विह्वल ७ [२ गलेका का नाम] विवश ७ अरिष्टदुष्ट-धी ७ [२ अहँमत्यैं लाग्ने का नाम] कश्य ७ कशार्ह ७ [२-कोराले चूट्न लायक् का नाम] आततायिन् ७ [१ आतता-यी का नाम] अग्निदो गरदश्चैव शस्त्रपाणिर्धनापहः ॥ क्षेत्रदा-

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

द्वेष्ये त्वक्षिगतो वध्यः शीर्षच्छेद्य इमौ समौ ॥
विष्यो विषेण यो वध्यो मुसल्यो मुसलेन यः॥४५॥
शिश्विदानोऽकृष्णकर्मा चपलश्चिकुरः समौ ॥
दोषैकदृक् पुरोभागी निकृतस्त्वनृजुः शठः ॥४६॥
कर्णेजपः सूचकः स्यात्पिशुनो दुर्जनः खलः ॥
नृशंसो घातुकः क्रूरः पापो धूर्तस्तु वञ्चकः॥४७॥
अज्ञे मूढयथाजातमूर्खवैधेयबालिशाः ॥
कदर्ये कृपणक्षुद्रकिंपचानमितंपचाः ॥ ४८ ॥

रहरश्चैव षडेते त्वाततायिनः॥ घरप्रभृतिमा आगो लाइदिने, विषखानदिने, हथियार लियेर मार्न आउने, धन हरिदिने, खेत हरिदिने, स्वास्नी हर्ने, एती ६ लाइ 'आततायी' भन्दछन् ॥ जाहा भने सामान्य मार्न खोज्ने भनेकोछ ॥ ४४ ॥ द्वेष्य ७ अक्षिगत ७ [२ रिसगरियेका का नाम] वध्य ७ शीर्षच्छेद्य ७ [२ शिर काट्न लायक का नाम] विष्य ७ [१ विषखायेर मार्न लायक को नाम] मुसल्य ७ [१ मुसलले मार्नलायकको नाम]॥४५॥ शिश्विदान ७ अकृष्णकर्मन् ७ [२ पुण्यगर्नेका नाम] चपल ७ चिकुर ७ [२ दोषको विचार नगरि काम गर्ने का नाम] दोषैकदृश् ७ पुरोभागिन् ७ [२ दोषमात्त्रै देख्ने का नाम] निकृत ७ अनृजु ७ शठ ७ [३ हृदय दुष्ट हुनेका नाम] ॥४६॥ कर्णेजप ७ सूचक ७ पिशुन ७ दुर्जन ७ खल ७ [२ छुल्याहा का नाम] नृशंस ७ घातुक ७ क्रूर ७ पाप ७ [४ पराइको द्रोह (रिस) गर्ने का नाम] धूर्त ७ वञ्चक ७ [२ ठग का नाम] ॥४७॥ अज्ञ ७ मूढ ७ यथाजात ७ मूर्ख ७ वैधेय ७ बालिश ७ [६-

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

निःस्वस्तु दुर्विधो दीनो दरिद्रो दुर्गतोऽपि सः ॥
वनीपको याचनको मार्गणो याचकार्थिनौ ॥ ४९ ॥
अहंकारवानहंयुः शुभंयुस्तु शुभान्वितः ॥
दिव्योपपादुका देवा नृगवाद्या जरायुजाः ॥५०॥
स्वेदजाः कृमिदंशाद्याः पक्षिसर्पादयोऽण्डजाः ॥
इति प्राणिवर्गः ॥ १ ॥
उद्भिदस्तरुगुल्माद्या उद्भिदुद्भिज्जमुद्भिदम् ॥५१॥

मूर्ख का नाम] कदर्य ७ कृपण ७ क्षुद्र ७ किंपचान ७ मितंपच ७ (किंपच ७ अनमितंपच ७) [५ कृपणी (छुद्री) का नाम] ॥ ४८ ॥ निःस्व ७ दुर्विध ७ दीन ७ दरिद्र ७ दुर्गत ७ [५ गरीब का नाम] वनीपक ७ (वनीयक ७) याचनक ७ मार्गण ७ याचक ७ अर्थिन् ७ [५ माङ्ने का नाम] ॥ ४९ ॥ अहङ्कारवत् ७ अहंयु ७ [२ सेखी गर्नेका नाम] शुभंयु ७ शुभान्वित ७ [२ कल्याणले युक्त भयेकाका नाम] दिव्योपपादुक ७ [१ मर्त्य लोकमा प्रसिद्ध, मातृपितृसंयोगादि गरेको उत्पत्तिकारण नभै, दैवाधीन पञ्चमहाभूतका संयोगले उत्पन्न भये का प्राणी (देवता) को नाम] जरायुज ७ [१ साल्, नाल्, ले युक्त भई जन्मने प्राणि (मानिस, गाइ, घोडा, प्रभृति) को नाम]॥५०॥ स्वेदज ७ [१ पसिना (गर्मि) बाट उत्पन्नहुने प्राणि (कमिला, डाँस, जम्रा, उडूस, प्रभृति) को नाम] अण्डज ७ [१ अण्ड (फूल) बाट पैदा हुनेप्राणि (पक्षि, सर्प, माछो, प्रभृति) को नाम] ॥ इति प्राणिवर्गः ॥ उद्भिद् ७ उद्भिज्ज ७ उद्भिद ७ [३ पृथिवीलाइ छेडेर उत्पन्न हुने वस्तु (वृक्ष, लता, तृण,

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

सुन्दरं रुचिरं चारु सुषमं साधु शोभनम् ॥
कान्तं मनोरमं रुच्यं मनोज्ञं मञ्जु मंजुलम् ५२
तदासेचनकं तृप्तेर्नास्त्यन्तो यस्य दर्शनात् ॥
अभीष्टेऽभीप्सितं हृद्यं दयितं वल्लभं प्रियम् ५३॥
निकृष्टप्रतिकृष्टार्वरेफयाप्यावमाधमाः ॥
कुपूयकुत्सितावद्यखेटगर्ह्याणकाः समाः ॥ ५४ ॥
मलीमसं तु मलिनं कच्चरं मलदूषितम् ॥
पूतं पवित्रं मेध्यं च वीध्रं तु विमलात्मकम्॥५५॥
निर्णिक्तं शोधितं मृष्टं निःशोध्यमनवस्करम् ॥
असारं फल्गु शून्यं तु वशिकं तुच्छरिक्तके ॥५६॥

प्रभृति,) का नाम] ॥ ५१ ॥ सुन्दर ७ रुचिर ७ चारु ७ सुषम ७ साधु ७ शोभन ७ कान्त ७ मनोरम ७ रुच्य ७ मनोज्ञ ७ मञ्जु ७ मञ्जुल ७ [१२ राम्राका नाम] ॥ ५२ ॥ आसेचनक ७ [१ हेरिरहूँ भनेजस्तो पार्ने (अतिअसल) वस्तुको नाम] अभीष्ट ७ अभीप्सित ७ हृद्य ७ दयित ७ वल्लभ ७ प्रिय ७ [६ प्यारा वस्तुका नाम] ॥ ५३ ॥ निकृष्ट ७ प्रतिकृष्ट ७ अर्वन् ७ रेफ ७ याप्य ७ अवम ७ अधम ७ कुपूय ७ (कपूय ७) कुत्सित ७ अवद्य ७ खेट ७ गर्ह्य ७ अणक ७ [१३ घटिया का नाम] ॥ ५४ ॥ मलीमस ७ मलिन ७ कच्चर ७ मलदूषित ७ [४ मैलाका नाम] पूत ७ पवित्र ७ मेध्य ७ [३ पवित्र (शुद्ध) का नाम] वीध्र ७ विमलात्मक ७ [२ स्वच्छ (निर्मल) का नाम] ॥ ५५ ॥ निर्णिक्त ७ शोधित ७ मृष्ट ७ निःशोध्य ७ अनवस्कर ७ [५ धुनु, पखाल्नु, प्रभृतिले

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

क्लीबे प्रधानं प्रमुखप्रवेकानुत्तमोत्तमाः ॥
मुख्यवर्यवरेण्याश्च प्रवर्होऽनवरार्ध्यवत् ॥ ५७ ॥
परार्ध्याग्रप्राग्रहरप्राग्र्याग्र्याग्रीयमग्रियम् ॥
श्रेयान् श्रेष्ठः पुष्कलः स्यात्सत्तमश्चातिशोभने ५८॥
स्युरुत्तरपदे व्याघ्रपुंगवर्षभकुञ्जराः ॥
सिंहशार्दूलनागाद्याः पुंसि श्रेष्ठार्थगोचराः ॥ ५९ ॥
अप्राग्र्यं द्वयहीने द्वे अप्रधानोपसर्जने ॥
विशङ्कटं पृथु बृहद्विशालं पृथुलं महत् ॥ ६० ॥

पवित्र (शुद्ध) गरे का वस्तु का नाम] असार ७ फल्गु ७ [२ केहीसार नभये का वस्तु का नाम] शून्य ७ वशिक ७ तुच्छ ७ रिक्त (क) ७ [४ रित्ता का नाम] ॥ ५६ ॥ प्रधान ३ प्रमुख ७ प्रवेक ७ अनुत्तम ७ उत्तम ७ मुख्य ७ वर्य ७ वरेण्य ७ प्रवर्ह ७ अनर्ध्य ७ ॥ ५७ ॥ परार्ध्य ७ अग्र ७ प्राग्रहर ७ प्राग्र्य ७ अग्र्य ७ अग्रीय ७ अग्रिय ७ [१७ मुख्य का नाम] श्रेयस् ७ श्रेष्ठ ७ पुष्कल ७ सत्तम ७ अतिशोभन ७ [अति असल् का नाम] ॥ ५८ ॥ व्याघ्र १ पुङ्गव १ ऋषभ १ कुञ्जर १ सिंह १ शार्दूल १ नाग १ [७ श्रेष्ठ का नाम] इशब्द उत्तरपद भयेर मात्र रहन्छन् येक्लै रहँदैनन् ॥ अर्थात् ' व्याघ्रः ' भन्नाले ' श्रेष्ठ ' भन्ने अर्थ बुझिदैन । समासगरे र ' पुरुषव्याघ्रः] यस्तो राखेता ' श्रेष्ठ पुरुष ' भन्ने अर्थ बुझिन्छ ॥ यस्तै अरु ६ शब्दपनि जान्नु ॥ ५९ ॥ अप्राग्र्य ७ अप्रधान ३ उपसर्जन ३ [३- अमुख्य (मुख्य न भयेका) को नाम] विशङ्कट ७ पृथु ७ बृहत् ७

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

वड्रोरुविपुलं पीनपीव्नी तु स्थूलपीवरे ॥
स्तोकाल्पक्षुल्लकाः सूक्ष्मं श्लक्ष्णं दभ्रं कृशं तनु ६१॥
स्त्रियां मात्रा त्रुटिः पुंसि लवलेशकणाणवः ॥
अत्यल्पेऽल्पिष्ठमल्पीयःकनीयोऽणीय इत्यपि ६२॥
प्रभूतं प्रचुरं प्राज्यमदभ्रं बहुलं बहु ॥
पुरुहूः पुरु भूयिष्ठं स्फारं भूयश्च भूरि च ॥ ६३ ॥
परःशताद्यास्ते येषां परा संख्या शतादिकात् ।
गणनीयेतुगणेयंसंख्यातेगणितमथसमंसर्वम् ६४॥

विशाल ७ पृथुल ७ महत् ७ ॥ ६० ॥ वड्र ७ उरु ७ विपुल ७ [९ ठुला (फैलिये का) का नाम] पीन ७ पीवन् ७ स्थूल ७ पीवर ७ [४ मोटा का नाम] स्तोक ७ अल्प ७ क्षुल्लक ७ सूक्ष्म ७ श्लक्ष्ण ७ दभ्र ७ कृश ७ तनु ७ ॥ ६१ ॥ मात्रा २ त्रुटि २ (त्रुटी २) लव १ लेश १ कण १ अणु १ [१४ सानाका नाम] इ १४ शब्दमा पैल्हेका ८ शब्द साना वस्तुलाइ कहन्छन् । बाँकी ६ शब्द केही वस्तुका सानाअवयव लाइ कहन्छन् । फरक यत्तिहो ॥ अत्यल्प ७ अल्पिष्ठ ७ अल्पीयस् ७ कनीयस् ७ अणीयस् ७ [५ सान्हैसाना का नाम] ॥ ६२ ॥ प्रभूत ७ प्रचुर ७ प्राज्य ७ अदभ्र ७ बहुल ७ बहु ७ पुरुहू ७ (पुरुह ७) पुरु ७ भूयिष्ठ ७ स्फार ७ (स्फिर ७) भूयस् ७ भूरि ७ [१२ धेरैका नाम] ॥ ६३ ॥ परश्शत ७ [१ सयभन्दा बढता का नाम] त्यस्तै—हजार भन्दा बढता भयेका वस्तुलाइ कहँदा 'परस्सहस्र' शब्द को प्रयोगगर्नु ॥ गणनीय ७ गणेय ७ [२ गन्नसकिने का नाम] सङ्ख्यात ७ गणित ७

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

विश्वमशेषंकृत्स्नंसमस्तनिखिलाखिलानि निःशेषम्
समग्रं सकलं पूर्णमखण्डं स्यादनूनके ॥ ६५ ॥
घनं निरन्तरं सान्द्रं पेलवं विरलं तनु ॥
समीपे निकटासन्नसंनिकृष्टसनीडवत् ॥ ६६ ॥
सदेशाभ्याशसविधसमर्यादसवेशवत् ॥
उपकण्ठान्तिकाभ्यर्णाभ्यग्रा अप्यभितोऽव्ययम् ६७
संसक्ते त्वव्यवहितमपदान्तरमित्यपि ॥
नेदिष्ठमन्तिकतमं स्याद्दूरं विप्रकृष्टकम् ॥ ६८ ॥
दवीयश्च दविष्ठं च सुदूरं दीर्घमायतम् ॥
वर्तुलं निस्तलं वृत्तं बन्धुरं तून्नतानतम् ॥ ६९ ॥

[२ गनियेका का नाम] सम ७ सर्व ७ ॥६४॥ विश्व ७ अशेष ७ कृत्स्न ७ समस्त ७ निखिल ७ अखिल ७ निःशेष ७ समग्र ७ सकल ७ पूर्ण ७ अखण्ड ७ अनून(क) ७ [१४ संपूर्ण (निःशेष, सबै) का नाम] ॥ ६५ ॥ घन ७ निरन्तर ७ सान्द्र ७ [३ वाक्ला का नाम] पेलव ७ विरल ७ तनु ७ [३ पातला- (अलि अलि) का नाम] समीप ७ निकट ७ आसन्न ७ सन्निकृष्ट ७ सनीड ७ ॥ ६६ ॥ सदेश ७ अभ्याश ७ सविध ७ समर्याद ७ सवेश ७ उपकण्ठ ७ अन्तिक ७ अभ्यर्ण ७ अभ्यग्र ७ अभितस् ८ [१५ नगीच का नाम] ॥ ६७ ॥ संसक्त ७ अव्यवहित ७ अपदान्तर ७ [३ जोरियेका का नाम] नेदिष्ठ ७ अन्तिकतम ७ [२ साह्रै नगीच का नाम] दूर ७ विप्रकृष्ट- (क) ७ [२ टाढा का नाम] ॥ ६८ ॥ दवीयस् ७ दविष्ठ ७

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

उच्चप्रांशून्नतोदग्रोच्छ्रितास्तुङ्गेऽथ वामने ॥
न्यङ्नीचखर्वह्रस्वाः स्युरवाग्रेऽवनतानतम् ॥७०॥
अरालं वृजिनं जिह्ममूर्मिमत्कुञ्चितं नतम् ॥
आविद्धं कुटिलं भुग्नं वेल्लितं वक्रमित्यपि ॥७१॥
ऋजावजिह्मप्रगुणौ व्यस्ते त्वप्रगुणाकुलौ ॥
शाश्वतस्तु ध्रुवो नित्यसदातनसनातनाः ॥ ७२ ॥
स्थास्नुः स्थिरतरः स्थेयानेकरूपतया तु यः ॥
कालव्यापी स कूटस्थः स्थावरो जङ्गमेतरः ७३॥

सुदूर ७ [३ साह्रै टाढा का नाम] दीर्घ ७ आयत ७ [२ लामा (लामू)का नाम] वर्तुल ७ निस्तल ७ वृत्त ७ [३ वाटुलाका नाम] वन्धुर ७ उन्नतानत ७ [२ उचानीचा (तलमाथि) का नाम] ॥ ६९ ॥ उच्च ७ प्रांशु ७ उन्नत ७ उदग्र ७ उच्छ्रित ७ तुङ्ग ७ [६ उचो (अग्ला) का नाम] वामन ७ न्यञ्च् ७ नीच ७ खर्व ७ ह्रस्व ७ [५ होचा (साना) का नाम] अवाग्र ७ अवनत७आनत ७ [३ उँधोमुखभयेकाका नाम] ॥७०॥ अराल७ वृजिन ७ जिह्म ७ ऊर्मिमत् ७ कुञ्चित ७ नत ७ आविद्ध ७ कुटिल ७ भुग्न ७ वेल्लित ७ वक्र ७ [११ वाङ्गा (टेढा) का नाम] ॥ ७१ ॥ ऋजु ७ अजिह्म ७ प्रगुण ७ [३ सोझा का नाम] व्यस्त ७ अप्रगुण ७ आकुल ७ [३ छ्यासूमिसू (गड्याङ्गुड्याङ्) भयेका का नाम] शाश्वत ७ ध्रुव ७ नित्य ७ सदातन ७ सनातन ७ [५ नित्य (कहिल्यै नाश न हुने) का नाम] ॥ ७२ ॥ स्थास्नु ७ स्थिरतर ७ स्थेयस् ७ [३ स्थिर (थिर) का नाम] कूटस्थ ७ [१ सधैं एकतरहको रहने आकाशादि का नाम] स्थावर ७ जङ्गमेतर ७ [२ स्थावर

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

चरिष्णुजङ्गमचरं त्रसमिङ्गं चराचरम् ॥
चलनं कम्पनं कम्प्रं चलं लोलं चलाचलम् ७४
चञ्चलं तरलं चैव पारिप्लवपरिप्लवे ॥
अतिरिक्तः समधिको दृढसंधिस्तु संहतः ॥७५॥
कर्कशं काठिनं क्रूरं कठोरं निष्ठुरं दृढम् ॥
जरठं मूर्तिमन्मूर्तं प्रवृद्धं प्रौढमेधितम् ॥ ७६ ॥
पुराणे प्रतनप्रत्नपुरातनचिरंतनाः ॥
प्रत्यग्रोऽभिनवो नव्यो नवीनो नूतनो नवः ७७॥
नूत्नश्च सुकुमारं तु कोमलं मृदुलं मृदु ॥
अन्वगन्वक्षमनुगेऽनुपदं क्लीबमव्ययम् ॥ ७८ ॥

(नचल्ने) का नाम] ॥ ७३ ॥ चरिष्णु ७ जङ्गम ७ चर ७ त्रस ७ इङ्ग ७ चराचर ७ [६ चर (चल्ने, मनुष्यादि,) का नाम] चलन ७ कम्पन ७ कम्प्र ७ चल ७ लोल ७ चलाचल॥ ७४ ॥ चञ्चल ७ तरल ७ पारिप्लव ७ परिप्लव ७ [१० चञ्चल् का नाम] अतिरिक्त ७ समधिक७ [२ अर्घेला (बढता) का नाम] दृढ-संधि ७ संहत ७ [२ साह्रै मिलेका का नाम] ॥ ७५ ॥ कर्क-श ७ कठिन ७ क्रूर ७ कठोर ७ निष्ठुर ७ दृढ ७ जरठ ७ मूर्ति-मत् ७ मूर्त ७ [९ साह्रो (कठोर) का नाम] प्रवृद्ध ७ प्रौढ ७ एधित ७ [३ बढेका का नाम] ॥ ७६ ॥ पुराण ७ प्रतन ७ प्रत्न ७ पुरातन ७ चिरंतन ७ [५ पुराना का नाम] प्रत्यग्र ७ अभिनव ७ नव्य ७ नवीन ७ नूतन ७ नव ७ ॥७७॥ नूत्न ७ [७ नजा का नाम] सुकुमार ७ कोमल ७ मृदुल ७ मृदु ७ [४-कोमल (कमलो, मुलायम) का नाम] अन्वञ्च् ७ अन्वक्ष ८ अ-

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

प्रत्यक्षं स्यादैन्द्रियकमप्रत्यक्षमतीन्द्रियम् ॥
एकतानोऽनन्यवृत्तिरेकाग्रैकायनावपि ॥ ७९ ॥
अप्येकसर्ग एकाग्र्योऽप्येकायनगतोऽपि सः ॥
पुंस्यादिः पूर्वपौरस्त्यप्रथमाद्या अथास्त्रियाम् ८०॥
अन्तो जघन्यं चरममन्त्यपाश्चात्यपश्चिमाः ॥
मोघं निरर्थकं स्पष्टं स्फुटं प्रव्यक्तमुल्बणम् ८१॥

नुग ७ अनुपद ८ [४ पछि का नाम] अन्वञ्च् (अन्वक्) शब्दलेर, अन्वक्ष, अनुपद, शब्द ले भने 'पछि' भन्ने अर्थ लाइ कहन्छ ॥ जस्तै—" अन्वगययौ मध्यमलोकपालः " (राजा दिलीपजोछन्सो पछि जाँदाभये)॥ 'अनुग' शब्दले भने, पछि हिडनेलाइ मात्रकहेको प्रयोग देखिन्छ॥ जस्तै—"ममानुगस्यापि विपत्तिरेषा "(मेरा पछि लाग्नेको पनि यो आपत्ति !) केवल 'पछि' यस अर्थमा अनुगशब्द को प्रयोग देखियेको छैन॥परंतु ग्रन्थकारले त्यहीअर्थ भयेका शब्दका माझमा लेखि दियेको केही कारण फेलापरेन ॥ ७८ ॥ प्रत्यक्ष ७ ऐन्द्रियक ७ [२ इन्द्रिय (नेत्र, कर्ण, प्रभृति) ले ग्रहण गरेका का नाम] अप्रत्यक्ष ७ अतीन्द्रिय७ [२इन्द्रियले ग्रहणगर्न नसाकिने का नाम] एकतान ७ अनन्यवृत्ति ७ एकाग्र ७ एकायन ७ ॥७९ ॥ एकसर्ग७एकाग्र्य७एकायनगत ७ [७एकाग्र(एकाचित्तगर्ने)का नाम] आदि १ पूर्व७ पौरस्त्य ७ प्रथम ७ आद्य ७[५पहिला (अघिल्ला) का नाम] ॥ ८० ॥ अन्त ५ जघन्य ७ चरम ७ अन्त्य७ पाश्चात्य ७ पश्चिम ७ [६ पछिल्ला का नाम] मोघ ७ निरर्थक७ [२ प्रयोजन न भयेका का नाम] स्पष्ट ७ स्फुट ७ प्रव्यक्त ७

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

साधारणं तु सामान्यमेकाकी त्वेक एककः ॥
भिन्नार्थका अन्यतर एकस्त्वोऽन्येतरावपि ॥ ८२ ॥
उच्चावचं नैकभेदमुच्चण्डमविलम्बितम् ॥
अरुंतुदन्तु मर्मस्पृगबाधं तु निरर्गलम् ॥ ८३ ॥
प्रसव्यं प्रतिकूलं स्यादपसव्यमपष्ठु च ॥
वामं शरीरं सव्यं स्यादपसव्यं तु दक्षिणम् ८४॥
संकटं ना तु संबाधः कलिलं गहनं समे ॥
संकीर्णे संकुलाकीर्णे मुण्डितं परिवापितम् ॥८५॥

उल्बण ७ [४ स्पष्ट का नाम] ॥८१॥ साधारण ७ सामान्य ७ [२ साधारण का नाम] येक वस्तु अनेक सम्बन्धि भये देखि साधारण कहिन्छ॥ जस्तै—सत्यं साधारणो धर्मः ’ (साँचो बोल्नु साधारण धर्महो) जाहा१सत्य बोलनु सबैको धर्महो यस्तो अर्थहो॥ एकाकिन् ७ एक ७ एकक ७ [३ एक्ला का नाम] अन्यतर ७ एक ७ स्त्व ७ अन्य ७ इतर ७ [५ भिन्न वस्तु (अर्को चाँहिने) का नाम] जस्तै—‘ न प्रयोजनमेतेनान्यतरं तूर्णमानय ’ (येसको कामछैनँ अर्को चाँडैले) इत्यादि ॥८२॥ उच्चावच ७ नैकभेद ७ [२ अनेक तरहका वस्तुका नाम] उच्चण्ड ७ अविलम्बित ७ [२ चाँडो (गर्ने) का नाम] अरुन्तुद ७ मर्मस्पृश् ७ [२ मर्म छेडने का नाम] अबाध ७ निरर्गल ७ [२ छेक्थुनु न भयेका का नाम] ॥ ८३ ॥ प्रसव्य ७ प्रतिकूल ७ अपसव्य ७ अपष्ठु ७ [४ प्रतिकूल (छेक्ने)का नाम] सव्य ३ [१ देउरे अङ्गको नाम] अपसव्य ३ [१ दाहिने अङ्गको नाम]॥८४॥ संकट ३ संबाध १ [२ घुञ्जिचाकानाम] कलिल ३ गहन ३ [२ पस्नन सकिने का नाम] संकीर्ण ७ संकुल ७ आकीर्ण ७ [३ मिसियेकाकानाम]

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

ग्रन्थितं संदितं दृब्धं विसृतं विस्तृतं ततम् ॥
अन्तर्गतं विस्मृतं स्यात्प्राप्तप्रणिहिते समे ॥ ८६॥
वेल्लितप्रेंखिताधूतचलिताकम्पिता धुते ॥
नुत्तनुन्नास्तनिष्ठ्यूताविद्धक्षिप्तेरिताः समाः ८७॥
परिक्षिप्तं तु निवृतं मूषितं मुषितार्थकम् ॥
प्रवृद्धप्रसृते न्यस्तनिसृष्टे गुणिताहते ॥ ८८ ॥
निदिग्धोपचिते गूढगुप्ते गुण्ठितरूषिते ॥
द्रुतावदीर्णे उद्गूर्णोद्यते काचितशिक्यिते ॥ ८९ ॥

मुण्डित ७ परिवापित ७ [२ मुण्डनगर्ने का नाम] ॥ ८५ ॥ ग्रन्थित ७ संदित ७ दृब्ध ७ [३ गुँथियेका का नाम] विसृत ७ विस्तृत ७ तत ७ [३ फैलियेका का नाम] अन्तर्गत ७ विस्मृत ७ [२ विर्सियेका का नाम] प्राप्त ७ प्रणिहित ७ [२ पाइयेका का नाम]॥ ८६ ॥ वेल्लित ७ प्रेङ्खित ७ आधूत ७ चलित ७ आकम्पित ७ धुत ७ (धूत ७) [६ हल्लेका, हल्लियेका, का नाम] नुत्त ७ नुन्न ७ अस्त ७ निष्ठ्यूत ७ आविद्ध ७ क्षिप्त ७ ईरित ७ [७ मिल्काइयेका का नाम]॥८७॥ परिक्षिप्त ७ निवृत ७ [२ चारैतिरबाट वेढ्रियेका का नाम] मूषित ७ मुषित ७ [२ चोरियेका वस्तुका नाम] प्रवृद्ध ७ प्रसृत ७ [२ लम्केका का नाम] न्यस्त ७ निसृष्ट ७ [२ छोडियेका का नाम] गुणित ७ आहत ७ [२ गुनियेका का नाम] जस्तै २ लेगुनियेका ४ को ८ द्विगुणित ४ भयो ॥ ८८ ॥ निदिग्ध ७ उपचित ७ [२ पुष्टहुने का नाम] गूढ ७ गुप्त ७ [२ गुप्त (लुकेका) का नाम] गुण्ठित ७ रूषित ७ [२ धुलाले पोतियेका का नाम] जस्तै—भगुण्ठितः, भस्मरूषितः, (भस्मले पोतियेको) इत्यादि ॥ द्रुत ७

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

घ्राणघ्राते दिग्धलिप्ते समुदक्तोद्धृते समे ॥
वेष्टितं स्याद्वलयितं संवीतं रुद्धमावृतम् ॥ ९० ॥
रुग्णं भुग्नेऽथ निशितक्ष्णुतशातानि तेजिते ॥
स्याद्विनाशोन्मुखं पक्कं ह्रीणह्रीतौ तु लज्जिते ९१॥
वृते तु वृतवावृत्तौ संयोजित उपाहितः ॥
प्राप्यं गम्यं समासाद्यं स्यन्नं रीणं स्नुतं स्रुतम् ९२॥
संगूढः स्यात्संकलितोऽवगीतः ख्यातगर्हणः ॥
विविधः स्याद्बहुविधो नानारूपः पृथग्विधः ॥९३॥

अवदीर्ण ७ [२ पग्लेका का नाम] उद्गूर्ण ७ उद्यत ७ [२ उचालियेका का नाम] काचित ७ शिक्यित ७ [२ सिकामा झुन्डायेका वस्तुका नाम] ॥८९॥ घ्राण ७ घ्रात ७ [२ सुँघियेका का नाम] समुदक्त ७ उद्धृत ७ [२ झिकियेकाका नाम] दिग्ध ७ लिप्त ७ [२ लिपियेका का नाम] वेष्टित ७ वलयित ७ संवीत ७ रुद्ध ७ आवृत ७ [५ घेरियेका का नाम] ॥ ९० ॥ रुग्ण ७ भुग्न ७ [२ भाँचियेका का नाम] निशित ७ क्ष्णुत ७ शात ७ तेजित ७ [४सान् प्रभृति लायेर धारिलो पारेका खड्गादि वस्तुका नाम] पक्क ७ [१ नाश हुनलागे का को नाम] ह्रीण ७ ह्रीत ७ लज्जित ७ [३ लाज मान्ने का नाम] ९१ ॥ वृत ७ वृत्त ७ वावृत्त ७ [३ वरणगरेका (ब्राह्मणादि) का नाम] संयोजित ७ उपाहित ७ [२ जोरियेका का नाम] प्राप्य ७ गम्य ७ समासाद्य ७ [३ पा-उनेका नाम] स्यन्न ७ रीण ७ स्नुत ७ स्रुत ७ [४ वगेका का नाम] ॥ ९२ ॥ संगूढ ७ संकलित ७ [२ जम्मा गरेका वस्तु का नाम] अवगीत ७ ख्यातगर्हण ७ [२ बद्नामी चलेका

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

अवरीणो धिक्कृतश्चाप्यवध्वस्तोऽवचूर्णितः ॥
अनायासकृतं फाण्टं स्वनितं ध्वनितं समे ॥९४॥
बद्धे संदानितं मूतमुद्दितं संदितं सितम् ॥
निष्पक्वं क्वथितं पाके क्षीराज्यहविषां शृतम् ॥९५॥
निर्वाणो मुनिवह्न्यादौ निर्वातस्तु गतेऽनिले ॥

वस्तुका नाम] विविध ७ वहुविध ७ नानारूप ७ पृथग्विध ७ [४ अनेक तरहका वस्तुका नाम]॥ ९३ ॥ अवरीण ७ धिक्कृत ७ [२ धिक्कार पाउने का नाम] पहिले (३९ श्लोक) मा पनि यहीनाम कहेको छ । ज्याहा अवरीण शब्द देखाउन फेरी लेखे कोहो ॥ अवध्वस्त ७ अवचूर्णित ७ [२ धुलोपारिये का वस्तु का नाम] फाण्ट ३ [१ फान्ट (क्वाथ विशेष) को नाम] औषधि (जरीबुटी) थिचूथाचू गरेर पानिमा हालेर केहींवेर तेसै राखेपछि त्यो पानिछान्नु औषधिको केहीसार आयेको त्यहीपानि 'फाण्ट' कहिन्छ ॥ कसै कसैले दधि (दहि) मथ्दा नउँनी आउँने वेला हुनलागे पछि आयेका फिंद को नाम हो भनेको छ ॥ तर वैद्य शास्त्रमा 'फाण्ट' भन्दा त्यही औषधिको पानिमात्र लिइन्छ ॥ स्वनित ७ ध्वनित ७[२ वज्ने का नाम] ॥ ९४ ॥ बद्ध ७ संदानित ७ मूत ७ उद्दित ७ सन्दित ७ सित ७ [६- बाँधियेका का नाम] निष्पक्व ७ क्वथित ७ [२ क्वाथ (सा- फसङ्ग पकायेका काढाप्रभृति) का नाम] शृत ७ [१ पकाये- का (दूद, घिउ,पानी,)का नाम] जस्तै—शृतं दुग्धम् (पकाये को (तताय़ेको दूद)·शृतं घृतम् (तताय़ेका घिउ) शृताः आपः (तताय़ेको पानि) इत्यादि ॥ ९५ ॥ निर्वाण ७ [१ मुक्तभयेको मुनि,र,निभेको आगो,वायुभिन्न हिंड्ने वस्तु, को नाम] निर्वात-

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

पक्कं परिणते गूनं हन्ने मीढं तु मूत्रिते ॥ ९६ ॥
पुष्टे तु पुषितं सोढे क्षान्तमुद्वान्तमुद्गते ॥
दान्तस्तु दमिते शान्तः शमिते प्रार्थितेऽर्दितः ९७॥
ज्ञप्तस्तु ज्ञपिते छन्नश्छादिते पूजितेऽञ्चितः ॥
पूर्णस्तु पूरिते क्लिष्टः क्लिशितेऽवसिते सितः ॥९८॥
प्रुष्टप्लुष्टोषिता दग्धे तष्टत्वष्टौ तनूकृते ॥

१ [१ वहेको (चलेको) वायुको नाम] अस्ताउनु, सुखपाउनु, हात्तीडुब्नु, भेट्नु, मोक्ष, गति, यति अर्थमा निर्वाणशब्द रहन्छ । गति अर्थमा वायु वाहेक अर्थ बुझिंदा 'निर्वाण' हुन्छ । वायुलाइ कहदा ' निर्वात ' शब्दको प्रयोग हुन्छ ॥ पक्क ७ परिणत ७ [२ पक्क (येक तरहको वस्तु अर्कै तरहको भयेको) का नाम] गून ७ हन्न ७ [२ चाकवाट निस्के को (हगियेको) का नाम] मीढ ७ मूत्रित ७ [२ मूतियेका का नाम] ॥ ९६ ॥ पुष्ट ७ पुषित ७ [२ पोसियेका का नाम] सोढ७क्षान्त७[२सहियेका का नाम] उद्वान्त७उद्गत७[२छादियेका का नाम]दान्त७ दमित७[२दमनगरियेको (खारियेका)र तपस्याको क्लेश सहने का नाम] शान्त७ शमित ७ [२ शान्त भयेका का नाम] प्रार्थित ७ अर्दित ७ [२ मागियेका का नाम] ॥ ९७ ॥ ज्ञप्त ७ ज्ञपित ७ [२ जनाइयेका (विन्ती चढाइयेका) का नाम] छन्न ७ छादित ७ [२ ढाकियेका का नाम] पूजित ७ अञ्चित ७ [२पूजागरियेका का नाम] पूर्ण ७ पूरित ७ [२ भरियेका (पूर्णभयेका) का नाम] क्लिष्ट ७ क्लिशित ७ [२ दुःखपाउनेका नाम] अवसित ७ सित ७ [२सकियेका का नाम] ॥९८॥ प्रुष्ट७प्लुष्ट७उषित ७दग्ध ७

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

वेधितच्छिद्रितौ विद्धे विन्नवित्तौ विचारिते ॥९९॥
निष्प्रभे विगतारोकौ विलीने विद्रुतद्रुतौ ॥
सिद्धे निर्वृत्तनिष्पन्नौ दारिते भिन्नभेदितौ १००॥
ऊतं स्यूतमुतं चेति त्रितयं तन्तुसंतते ॥
स्यादर्हितेनमस्यितनमसितमपचायितार्चितापचितम्
वरिवसिते वरिवस्यितमुपासितं चोपचरितं च ॥
संतापितसंतप्तौ धूपितधूपायितौ च दूनश्च १०२॥
हृष्टे मत्तस्तृप्तः प्रह्लन्नः प्रमुदितः प्रीतः ॥
छिन्नं छातं लूनं कृत्तं दातं दितं छितं वृक्णम् १०३

[४ डल्का का नाम] तष्ट ७त्वष्ट ७ तनूकृत७ [३ ताछियेका का नाम] वेधित ७ छिद्रित ७ विद्ध ७ [३ छेडियेका का नाम] विन्न७ वित्त ७ विचारित ७ [३ विचारगरियेका का नाम] ॥ ९९ ॥ निष्प्रभ ७ विगत ७ अरोक ७ [३ कान्तिनाश हुने वस्तु का नाम] विलीन ७ विद्रुत ७ द्रुत ७ [३ पग्लेका का नाम] सिद्ध ७ निर्वृत्त ७ निष्पन्न ७ [३ सिद्ध (तयार) भयेका का नाम] दारित ७ भिन्न ७ भेदित ७ [३ चिरियेका का नाम] ॥ १०० ॥ ऊत ७ स्यूत ७ उत ७ [३ सिइयेका का नाम] अर्हित ७ नमस्यित ७ नमसित ७ अपचायित ७ अर्चित ७ अपचित ७ [६ नमस्कार (प्रणाम) गरियेका का नाम]॥१०१॥ वरिवसित ७ गरिवास्यित ७ उपासित ७ उपचरित ७ [४ सेवा (टहल्) गरियेका का नाम] सन्तापित ७ संतप्त ७ धूपित ७ धूपायित ७ दून ७ [५ संताप गराइयेको, संताप गर्ने, का नाम] ॥ १०२ ॥ हृष्ट ७ मत्त ७ तृप्त ७ प्रह्लन्न, ७ प्रमुदित ७

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

स्रस्तं ध्वस्तं भ्रष्टं स्कन्नं पन्नं च्युतं गलितम् ॥
लब्धं प्राप्तं विन्नं भावितमासादितं च भूतं च १०४
अन्वेषितंगवेषितमान्विष्टं मार्गितं मृगितम् ॥
आर्द्रंसार्द्रंक्लिन्नंतिमितंस्तिमितंसमुन्नमुत्तंच१०५॥
त्रातं त्राणं रक्षितमवितं गोपायितं च गुप्तं च ॥
अवगणितमवमतावज्ञातेअवमानितं च परिभूते१०६
त्यक्तं हीनं विधुतं समुज्झितं धूतमुत्सृष्टे ॥
उक्तंभाषितमुदितंजल्पितमाख्यातमभिहितं लपितम् १०७

प्रीत ७ [६ खुशी भयेका का नाम] छिन्न ७ छात ७ लून ७ कृत्त ७ दात ७ दित ७ छित ७ वृक्ण ७ [८ छिनियेका(काटियेका) का नाम]॥१०३॥स्रस्त७ध्वस्त७भ्रष्ट७स्कन्न ७ पन्न ७ च्युत७गलित७ [७खसेका (गिरेका)का नाम] लब्ध७प्राप्त७विन्न७ भावित ७ आसादित७भूत७ [६ पाइयेका का नाम] ॥ १०४ ॥ अन्वेषित ७ गवेषित ७ आन्विष्ट ७ मार्गित ७ मृगित ७ [५- खोजियेका का नाम] आर्द्र ७ सार्द्र ७ क्लिन्न ७ तिमित७ स्तिमित ७ समुन्न ७ उत्त ७ [७ चीसा वस्तुका नाम] ॥१०५॥ त्रात ७ त्राण ७ रक्षित ७ आवित ७ गोपायित ७ गुप्त ७ [६- रक्षा गरियेका (बचाइयेका) वस्तुका नाम] अवगणित ७ अवमत ७ अवज्ञात ७ अवमानित ७ परिभूत ७ [५ न टेरियेका का नाम] ॥ १०६ ॥ त्यक्त ७ हीन ७ विधुत ७ समुज्झित ७ धूत ७ उत्सृष्ट ७ [६ छाडियेका का नाम] उक्त ७ भाषित ७ उदित ७ जल्पित ७ आख्यात ७ अभिहित७ लपित ७ [७ क-

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

बुद्धं बुधितं मनितंविदितं प्रतिपन्नमवसितावगते ॥
ऊरीकृतमुररीकृतमङ्गीकृतमाश्रुतं प्रतिज्ञातम् १०८
संगीर्णविदितसंश्रुतसमाहितोपश्रुतोपगतम् ॥
ईलितशस्तपणायितपनायितप्रणुतपणितपनितानि१०९
अपि गीर्णवर्णिताभिष्टुतेडितानि स्तुतार्थानि ॥
भक्षितचर्वितलीढप्रत्यवसितगिलितखादितप्सातम्११०
अभ्यवहृतान्नजग्धग्रस्तग्लस्ताशितं भुक्ते ॥
क्षेपिष्ठक्षोदिष्ठप्रेष्ठवरिष्ठस्थविष्ठबंहिष्ठाः ॥ १११ ॥

हियेका का नाम] ॥१०७॥ बुद्ध ७ बुधित ७ मनित ७ विदित ७ प्रतिपन्न ७ अवसित ७ अवगत ७ [७ बुझियेका का नाम] ऊरीकृत ७ उररीकृत ७ अङ्गीकृत ७ आश्रुत ७ प्रतिज्ञात ७ ॥ ॥ १०८ ॥ संगीर्ण ७ विदित ७ संश्रुत ७ समाहित ७ उपश्रुत ७ उपगत ७ [११ अङ्गीकार (कबोल) गरियेका का नाम] ईलित ७ (ईडित ७) शस्त ७ पणायित ७ पनायित ७ प्रणुत ७ पणित ७ पनित ७ ॥ १०९ ॥ गीर्ण ७ वर्णित ७ अभिष्टुत ७ ईडित ७ स्तुत ७ [१२ स्तुति गरियेका का नाम] भक्षित ७ चर्वित ७ लीढ ७ प्रत्यवसित ७ गिलित ७ खादित ७ प्सात ७ ॥ ११० ॥ अभ्यवहृत ७ अन्न ७ जग्ध ७ ग्रस्त ७ ग्लस्त ७ आशित ७ भुक्त ७ [१४ खाइयेका का नाम] क्षेपिष्ठ ७ [१ अति चाँडाको नाम] क्षोदिष्ठ ७ [१ क्षुद्र (अतिसानु) को नाम] प्रेष्ठ ७ [१ अति प्याराको नाम] वरिष्ठ ७ [१ अतिठुला को नाम] स्थविष्ठ ७ [१ अति मोटाको नाम]

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

क्षिप्रक्षुद्राभीप्सितपृथुपीवरबहुलप्रकर्षार्थाः ॥
साधिष्ठद्राघिष्ठस्फेष्ठगरिष्ठह्रसिष्ठवृन्दिष्ठाः ११२ ॥
बाढव्यायतबहुगुरुवामनवृन्दारकातिशये ॥
॥ इति विशेष्यनिघ्नवर्गः ॥ १ ॥

——:o:——

अथ संकीर्णवर्गः ।

प्रकृतिप्रत्ययाद्यर्थैः संकीर्णे लिङ्गमुन्नयेत् ॥
कर्मक्रिया तत्सातत्ये गम्ये स्युरपरस्पराः ॥ १ ॥

वंहिष्ठ ७ [१ अतिधेरै को नाम] ॥ १११ ॥ साधिष्ठ ७ [१ अति असलको नाम] द्राघिष्ठ ७ [१ अतिलामाको नाम] स्फेष्ठ ७ [१ अतिधेरैको नाम] गरिष्ठ७ [१ अति ठुलाकोनाम] ह्रसिष्ठ ७ [१ अतिं होचा को नाम] वृन्दिष्ठ ७ [१ अतिपूज्य को नाम] ॥ ११२ ॥ इति विशेष्यनिघ्नवर्गः ॥ १ ॥

सकीर्णवर्गमा, प्रकृति, प्रत्यय, आदिको बिचारगरेर लिङ्ग छुट्या-उनु । अर्थात् अब यस वर्ग मा (कँहीं २ पहिलेपनि)शब्द मात्र देखायेका छन् । तिन्को लिङ्ग लेखेको छैनता पनि प्रकृति, प्र-त्यय विचारगरि लिङ्ग छुट्याउनु । जस्तै–" अपरस्पराः " दे-खियो भने अपरस्पर शब्द–क्रिया र, क्रियावान्को बोधक हुना-ले क्रियाशब्द र क्रियावान् लाइ कहनेशब्द बमोजीं स्त्री लिङ्ग-मा र विशेष्यलिङ्ग मा रहेछ भनि प्रकृतिले लिङ्गज्ञान हुने भयो । "स्फातिर्वृद्धौ प्रथा ख्यातौ " इत्यादि स्थानमा स्फाति,वृद्धि, आ दि गरेका शब्द "स्त्रियांक्तिन्" भन्ने सूत्रले स्त्रीलिङ्गमा विधान गरेका हुनाले स्त्रीलिङ्गमा रेहछन् भनि प्रत्ययले जान्नु पऱ्यो ॥ कर्मन् ३ क्रिया २ [२ कर्म (काम) का नाम] अपरस्पर २

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

साकल्यासंगवचने पारायणतुरायणे ॥
यदृच्छा स्वैरिता हेतुशून्या त्वास्या विलक्षणम् २॥
शमथस्तु शमः शान्तिर्दान्तिस्तु दमथो दमः ॥
व। अपदानं कर्म वृत्तं काम्यदानं प्रवारणम् ॥ ३ ॥
वशक्रिया संवननं मूलकर्म तु कार्मणम् ॥
विधूननं विधुवनं तर्पणं प्रीणनावनम् ॥ ४ ॥
पर्याप्तिः स्यात्परित्राणं हस्तवारणमित्यपि ॥
सेवनं सीवनं स्यूतिर्विदरः स्फुटनं भिदा ॥ ५ ॥

(७) [१ निरन्तर क्रियार, निरन्तरक्रियावान्, को नाम] ॥ १ ॥ पारायण ३ [१ साकल्य (सबै रहनु) को नाम] तुरायण ३ (परायण ३) [१ आसङ्ग (लाग्ना) को नाम] यदृच्छा २ स्वैरिता २ [२ स्वाच्छन्द्य (मन्पारि) का नाम] विलक्षण ३ [१ केही कारण नभैकन येकतमास को भइ रहना को नाम] ॥ २ शमथ १ शम १ शान्ति २ [३ शान्ति (रिसराग नहुनु) का नाम] दान्ति २ दमथ १ दम १ [३ दान्ति (तपस्या गर्दा परिआयेको दुःख सहनु) का नाम] अपदान ३ (अवदान ३) [१ भैसके को काम को नाम] काम्यदान ३ प्रवारण ३ [२ काम्यदान (स्वर्ग, पुत्र, धन, प्रभृतिका इच्छाले गरेकोदान) का नाम] ॥ ३ ॥ वशक्रिया २ संवनन ३ [२ वशीकरण (वशगर्नु) का नाम] मूलकर्मन् ३ कार्मण ३ [२ टुनाटानि का नाम] विधूनन ३ विधुवन ३ [२ हल्लाउनु का नाम] तर्पण ३ प्रीणन ३ अवन ३ [३ तृप्त पार्नु का नाम] ॥ ४ ॥ पर्याप्ति २ परित्राण ३ हस्तवारण ३

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

आक्रोशनमभीषङ्गः संवेदो वेदना न ना ॥
संमूर्छनमभिव्याप्तिर्याच्ञाभिक्षाऽर्थनार्दना ॥ ६ ॥
वर्धनं छेदनेऽथ द्वे आनन्दनसभाजने ॥
आप्रच्छनमथाम्नायः संप्रदायः क्षये क्षिया ॥७॥
ग्रहे ग्राहो वशः कान्तौ रक्षणस्त्राणे रणः क्वणे ॥
व्यधो वेधे पचा पाके हवोहूतौ वरो वृतौ ॥ ८ ॥

(हस्तधारण ३) [३ मार्छुभनि आइ लाग्ने लाइ रोकना का नाम] सेवन ३ सीवन ३ स्यूति २ [३ सिउँना का नाम] विदर १ स्फुटन ३ भिदा २ [३ फाटना का नाम] ॥ ५ ॥ आक्रोशन ३ अभीषङ्ग १ [२ शाप (सराप) गर्ना का नाम] संवेद १ वेदना ६ [२ अनुभव का नाम] संमूर्छन ३ अभिव्याप्ति २ [२ चारै तिरवाट ढाकूना का नाम] याच्ञा २ भिक्षा २ अर्थना २ अर्दना २ [४ माँगना का नाम] ॥ ६ ॥ वर्धनं ३ छेदन ३ [२ काटना का नाम] आनन्दन ३ सभाजन ३ आप्रच्छन ३ [३ आलिङ्गन, कुशलप्रश्न, प्रभृतिले कसै लाइ आनन्द गराउनु का नाम] आम्नाय १ संप्रदाय १ [२ संप्रदाय (पहिले देखि चली आयेको चाल) का नाम] क्षय १ क्षिया २ [२ क्षय (नाश) का नाम] ॥ ७ ॥ ग्रह १ ग्राह १ [२ ग्रहण (समात्नु) का नाम] वश १ कान्ति २ [२ इच्छा का नाम] रक्षण १ त्राण ३ [२ रक्षा गर्नाका नाम] रण १ क्वण १ [२ शब्दगर्नु (वज्नु) का नाम] व्यध १ वेध १ [२ छेडना का नाम] पचा २ पाक १ [२ पाकना का नाम] हव १ हूति २ [२ बोलाउनु (हपार्नु) का नाम] वर १ वृति २

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

ओषः प्लोषे नयो नाये ज्यानिर्जीर्णौ भ्रमो भ्रमौ ॥
स्फातिर्वृद्धौ प्रथा ख्यातौ स्पृष्टिः पृक्तौ स्नवः स्रवे९
एधा समृद्धौ स्फुरणे स्फुरणा प्रमितौ प्रमा ॥
प्रसूतिः प्रसवे श्च्योते प्राघारः क्लमथः क्लमे १०॥
उत्कर्षोऽतिशये संधिः श्लेषे विषय आशये ॥
क्षिपायां क्षेपणं गीर्णिर्गिरौ गुरणमुद्यमे ॥ ११ ॥
उन्नाय उन्नये श्रायः श्रयणे जयने जयः ॥

[२ वरण (रोजनु) का नाम] ॥ ८ ॥ ओष १ प्लोष १ [२ डढनाका नाम] नय १ नाय १ [२ नीतिका नाम] ज्यानि २ जीर्णि २ [२ जीर्ण (थोत्रो) हुनु का नाम] भ्रम १ भ्रमि २ [२ रिङ्नु का नाम] स्फाति २ वृद्धि २ [२ बढनाका नाम] प्रथा २ ख्याति २ [२ प्रसिद्ध हुनुका नाम] स्पृष्टि२ पृक्ति २ [२ छुनाका नाम] स्नव १ स्रव १ [२ बग्नु का नाम] ॥ ९ ॥ एधा २ समृद्धि २ [२ संपत्ति का नाम] स्फुरण ३ स्फुरणा २ [२ फुर्नु (फर्फराउनु) का नाम] प्रमिति२ प्रमा २ [२ प्रमा (भ्रम न भयेको ज्ञान) का नाम] प्रसूति २ प्रसव १ [२ उत्पत्ति (गर्भवाट उत्पन्न हुनु) का नाम] श्च्योत १ प्राघार १ [२ चुँहुनु का नाम] क्लमथ १ क्लम १ [२ ग्लानि का नाम] ॥ १० ॥ उत्कर्ष १ अतिशय १ [२उत्कर्ष (धेरै, बढताहुनु) का नाम] संधि १ श्लेष १ [२जोरिनु का नाम] विषय १ आशय १(आश्रय१) [२ आश्रय का नाम] क्षिपा २ क्षेपण ३ [२ मिल्काउनु का नाम] गीर्णि २ गिरि २ [२ निल्नु का नाम] गुरण ३ उद्यम १ [२ उचाल्नु का ॥ ११ ॥ उन्नाय १ उन्नय १ [२उँभोलैजानु का नाम] श्राय १

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

निगादो निगदे मादो मद उद्वेग उद्भ्रमे ॥ १२ ॥
विमर्दनं परिमलोऽभ्युपपत्तिरनुग्रहः ॥
निग्रहस्तद्विरुद्धःस्यादभियोगस्त्वभिग्रहः ॥ १३ ॥
मुष्टिबन्धस्तु संग्राहो डिम्बे डमरविप्लवौ ॥
बन्धनं प्रसितिश्चारःस्पर्शः स्प्रष्टोपतप्तरि ॥ १४ ॥
निकारो विप्रकारः स्यादाकारस्त्विङ्ग इङ्गितम् ॥
परिणामो विकारो द्वे समे विकृतिविक्रिये ॥१५॥

श्रयण ३ [२ आस्रा लिनु का नाम] जयन ३ जय १ [२जीतना का नाम] निगाद १ निगद १ [२ बोल्नाका नाम] माद १ मद १ [२ हर्ष (खुशीहुनु) का नाम] उद्वेग१उद्भ्रम १ [२ दिक्कहुनु का नाम] ॥ १२ ॥ विमर्दन ३ परिमल१[२मर्दन (माँड्नु) का नाम] अभ्युपपत्ति २ अनुग्रह १ [२ अनुग्रह का नाम] निग्रह १ निरोध १ [२ दण्डगर्नु का नाम] अभियोग १ अभिग्रह १ [२ झगरागर्नलाइ हाक दिनाका नाम] ॥ १३ ॥ मुष्टिबन्ध १ संग्राह १ [२ मुठिले समात्नु का नाम] डिम्ब १ डमर १ विप्लव १ [३ डाँकाप्रभृति उपद्रवका नाम] अशस्त्र-कलह (हाथियार न लिइकनगरेको झगरा (वाझावाझ) का नामहुन् भनि कसैले भनेकोछ । प्रलयको नाम हो भनिकोही २ भन्दछन् । बन्धन ३ प्रसिति २ चार १ [३ बाँधना का नाम] स्पर्श १ स्प्रष्टृ १ उपतप्तृ १ [३ उपताप (रोग)र, संताप का नाम]॥१४॥ निकार १ विप्रकार १ [२ अपकार का नाम] आकार १ इङ्ग १ इङ्गित ३ [३ आकार (अभिप्राय वमोजीमका चेष्टा) का नाम] परिणाम १ विकार १ विकृति २ विक्रिया २

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

अपहारस्त्वपचयः समाहारःसमुच्चयः ॥
प्रत्याहार उपादानं विहारस्तु परिक्रमः ॥ १६ ॥
अभिहारोऽभिग्रहणं निर्हारोऽभ्यवकर्षणम् ॥
अनुहारोऽनुकारःस्यादर्थस्यापगमे व्ययः ॥ १७ ॥
प्रवाहस्तु प्रवृत्तिःस्यात्प्रवहो गमनं बहिः ॥
वियामो वियमो यामो यमःसंयामसंयमौ ॥१८॥
हिंसाकर्माभिचारः स्याज्जागर्या जागरा द्वयोः ॥

[१ परिणाम (विकार) का नाम] जस्तै—" दधि दुग्धस्य परिणामः " (दहि,दूदको परिणाम (विकार) हो अर्थात् दूद बिग्रेर दहिवनेको हो)॥१५॥ अपहार १ अपचय [१२ हरिनु,घट्नु कानाम] समाहार १ समुच्चय १ [२ थुप्राका (समूहका) नाम] प्रत्याहार १ उपादान ३ [प्रत्याहार (इन्द्रियलाइ वशगर्नु) का नाम] विहार १ परिक्रम १ [२ विहार (टहल्नु) का नाम] ॥१६॥ अभिहार १ अभिग्रहण ३ [२ देख्ता देख्तै हरणगर्नु (लूट्नु) का नाम] निर्हार १ अभ्यवकर्षण ३ [२ काँढो प्रभृतिलाइ युक्तिसङ झिक्नुका नाम] अनुहार १ अनुकार १ [२ अनुकरण (अर्कालें जसो गर्दछ उसैगर्नु) का नाम] व्यय १ [१-खर्चहुनु का नाम] ॥ १७ ॥ प्रवाह १ प्रवृत्ति २ [२ निरन्तर वग्ना का नाम] प्रवह १ [१ वाहिर (तर्फ) जानुको नाम] वियाम १ वियम १ याम १ यम १ संयाम १ संयम १ [६ संयम का नाम] धारणा, ध्यान, समाधि, इ ३ लाइ संयम भन्दछन् । " त्रयमेकत्र संयमः " भन्ने पातञ्जल योगदर्शन को सूत्र छ ॥ १८ ॥ अभिचार १ [१ मारण (मार्नु) का निमित्त ग-

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

विघ्नोऽन्तरायःप्रत्यूहःस्यादुपघ्नोऽन्तिकाश्रये ॥१९॥
निर्वेश उपभोगःस्यात्परिसर्पः परिक्रिया ॥
विधुरं तु प्रविश्लेषेऽभिप्रायश्छन्द आशयः ॥२०॥
संक्षेपणं समसनं पर्यवस्था विरोधनम् ॥
परिसर्या परीसारःस्यादास्या त्वासना स्थितिः २१
विस्तारो विग्रहो व्यासःस च शब्दस्य विस्तरः ॥
संवाहनं मर्दनं स्याद्विनाशः स्याददर्शनम् ॥ २२ ॥

रिने टुना प्रभृतिको नाम] जागर्या २ जागरा ४ [२ जाग्नु (व्युँझनु) का नाम] विघ्न १ अन्तराय १ प्रत्यूह १ [३ विघ्नका (केहीकाम गर्दा अर्को काम परि आयेर काम रोकिनुका) नाम] उपघ्न १ [१ नगीचको आश्रय को नाम] ॥ १९ ॥ निर्वेश १ उपभोग १ [२ उपभोग (भोग) का नाम] परिसर्प १ परिक्रिया २ [२ चाकरवाकरले घेरिनु का नाम] विधुर ३ प्रविश्लेप १ [२ छुट्टिनु (वियोग) का नाम] अभिप्राय १ छन्द १ आशय १ [३ आशय (मन्सुवा) का नाम] ॥२०॥ संक्षेपण ३ समसन ३ [२ संक्षेप (धेरैको थोरैगर्नु) का नाम] पर्यवस्था २ विरोधन ३ [२ विरोधगर्ना का नाम] परिसर्या २ परीसार १ [२ चारैतिर पुग्नु का नाम] आस्या २ आसना २ स्थिति २ [३ रहनु (वस्नु) का नाम] ॥ २१ ॥ विस्तार १ विग्रह १ व्यास १ [३ विस्तार का नाम] विस्तर १ [१ शब्द को विस्तार का नाम] संमर्दन ३ संवाहन ३ [२ मिज्नाका मान] विनाश १ अदर्शन ३ [२ नाश का नाम] ॥ २२ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

संस्तवः स्यात्परिचयः प्रसरस्तु विसर्पणम् ॥
नीवाकस्तु प्रयामः स्यात्संनिधिः संनिकर्षणम् २३
लवोऽभिलावो लवने निष्पावः पवने पवः ॥
प्रस्तावः स्यादवसरस्त्रसरः सूत्रवेष्टनम् ॥ २४ ॥
प्रजनः स्यादुपसरः प्रश्रयप्रणयौ समौ ॥
धीशक्तिर्निष्क्रमोऽस्त्री तु संक्रमो दुर्गसंचरः २५॥

संस्तव १ परिचय १ [२ चिन्हापर्चेरी का नाम] प्रसर १ विसर्पण ३ [२ बढनु (फैलिनू) का नाम] नीवाक १ प्रयाम १ [२ धन, धान्य का आदर का नाम] सन्निधि १ संनिकर्षण ३ [२ नगीचमा रहनु का नाम] ॥ २३ ॥ लव २ अभिलाव १ लवन ३ [३ धान् प्रभृतिलाइ शुद्ध गर्नु (वत्तायेर कासिङर फाल्नु) का नाम] प्रस्ताव १ अवसर १ [२ अवसर (औसर' मौका) का नाम] त्रसर १ सूत्रवेष्टन ३ [२ धागोवेर्नु (तानूलाउनु) का नाम] ॥ २४ ॥ प्रजन १ उपसर १ [२ पहिलो गर्भधारण का नाम] प्रश्रय १ प्रणय १ [२ प्रेमले प्रार्थना गर्नु का नाम] धीशक्ति २ निष्क्रम १ [२ बुद्धिकी शक्ति का नाम] शुश्रूषा (सुन्नाको इच्छा १), श्रवण (सुन्नु २), ग्रहण (जान्नु ३), धारण (संझनू ४), ऊह (तर्कना ५), अपोह (अयोग्य तर्कना छाडनु ६), ज्ञान (बुझनु ७), तत्वज्ञान (ठीक (यथार्थ) जान्नु ८), इ ८ बुद्धिका गुण छन् ॥ " शुश्रूषा श्रवणं चैव ग्रहणं धारणं तथा ॥ ऊहापोहौ च विज्ञानं तत्वज्ञानं च धीगुणाः ॥ " भनेकोछ ॥ इनैलाइ ' बुद्धिशक्ति ' भन्दछन् ॥ संक्रम ५ दुर्गसंचर १ [२ दुर्गम (जाननसकिने) बाटोर, त्यस्तै बाटामा हिंडना-

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

प्रत्युत्क्रमः प्रयोगार्थः प्रक्रमः स्यादुपक्रमः ॥
स्यादभ्यादानमुद्धात आरम्भः संभ्रमस्त्वरा ॥२६॥
प्रतिबन्धः प्रतिष्टम्भोऽवनायस्तु निपातनम् ॥
उपलम्भस्त्वनुभवः समालम्भो विलेपनम् ॥२७॥
विप्रलम्भो विप्रयोगो विलम्भस्त्वतिसर्जनम् ॥
विश्रावस्तु प्रतिख्यातिरवेक्षा प्रतिजागरः ॥ २८ ॥
निपाठनिपठौ पाठे तेमस्तेमौ समुन्दने ॥
आदीनवास्रवौ क्लेशे मेलके सङ्गसंगमौ ॥ २९ ॥

का नाम] ॥ २५ ॥ प्रत्युत्क्रम १ प्रयोगार्थ १ (प्रयुद्धार्थ १) [२ केही कार्यमा ठुलो उद्योग गर्नाका नाम] [लडाञिमा ठुलो उद्योग गर्नाका नाम] हुन् भनि कोही २ टीकाकार भन्दछन् ॥ प्रक्रम ९ उपक्रम १ अभ्यादान ३ उद्धात १ आरम्भ १ [५ प्रारम्भ (थाल्नाका नाम] संभ्रम १ त्वरा २ [२ हतपत्र का नाम] ॥ २६ ॥ प्रतिवन्ध १ प्रतिष्टम्भ १ [२ रोकिना का नाम] अवनाय १ निपातन ३ [२ उँधोलैजानु (पछार्नु) का नाम] उपलम्भ १ अनुभव १ [२ प्रत्यक्ष देख्नु सुन्नु का नाम] समालम्भ १ विलेपन ३ [२ केसर, कस्तूरी, चन्दन प्रभृति लाउनु का नाम]॥२७॥विप्रलम्भ१विप्रयोग१ [२लोग्नेस्त्रा-स्नी को वियोगका नाम] विलम्भ१ अतिसर्जन३[२दानकानाम] विश्राव १ प्रतिख्याति २ [२ अत्यन्त प्रसिद्ध हुनुका नाम] अवेक्षा २ प्रतिजागर १ [१ रखवारीगर्नु (कुर्न्हु) का नाम] ॥ २८ ॥ निपाठ १ निपठ ३ पाठ १ [३ पढनु का नाम] तेम १ स्तेम १ समुन्दन ३ [२ चीसो हुनुका नाम] आदीनव १

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

संवीक्षणं विचयनं मार्गणं मृगणा मृगः ॥
परिरम्भः परिष्वङ्गः संश्लेष उपगूहनम् ॥ ३० ॥
निर्वर्णनं तु निध्यानं दर्शनालोकनेक्षणम् ॥
प्रत्याख्यानं निरसनं प्रत्यादेशो निराकृतिः ॥ ३१ ॥
उपशायो विशायश्च पर्यायशयनार्थकौ ॥
अर्तनं च ऋतीया च हृणीया च घृणार्थकाः ॥ ३२ ॥
स्याद्व्यत्यासो विपर्यासो व्यत्ययश्च विपर्यये ॥
पर्ययोऽतिक्रमस्तस्मिन्नतिपात उपात्ययः ॥ ३३ ॥
प्रेषणं यत्समाहूय तत्र स्यात्प्रतिशासनम् ॥

आस्रव १ क्लेश १ [२ क्लेश (दुःख) का नाम] मेलके ३ सङ्ग १ सङ्गम १ [३ सङ्गम (भेट) का नाम] ॥ २९ ॥ संवीक्षण ३ विचयन ३ मार्गण ३ मृगणा २ मृग १ [५ खोजनाका नाम] परिरम्भ १ (परीरम्भ १) परिष्वङ्ग १ संश्लेष १ उपगूहन ३ [४ आलिङ्गन (अङ्कमाल) का नाम] ॥ ३० ॥ निर्वर्णन ३ निध्यान ३ दर्शन ३ आलोकन ३ ईक्षण ३ [५ हेर्नाका नाम] प्रत्याख्यान ३ निरसन ३ प्रत्यादेश १ निराकृति २ [४ प्रत्याख्यान (चाँहिदैन जाँहासुकैजा भनि ग्रहणनगर्नु) का नाम] ॥ ३१॥ उपशाय १ विशाय १ [२ पालैसङ सुत्नाका नाम] अर्तन ३ ऋतीया २ हीणीया २ घृणा २ [४ घिन र, दयाका नाम] ३२॥ व्यत्यास १ विपर्यास १ व्यत्यय १ विपर्यय १ [४ वित्यासपर्नु (येकथोक हुनुपर्नेमा अर्कैथोकहुनु) का नाम] पर्यय १ अतिक्रम १ अतिपात १ उपात्यय १ [४ अतिक्रमण (नटेर्नु) का नाम] ॥ ३३ ॥ प्रतिशासन ३ [१ नौकरचाकर लाइ बोलाये-

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

स संस्तावः क्रतुषु या स्तुतिभूमिर्द्विजन्मनाम् ३४
निधाय तक्ष्यते यत्र काष्ठे काष्ठं स उद्धनः ॥
स्तम्बघ्नस्तु स्तम्बघनः स्तम्बो येन निहन्यते ३५
आविधो विध्यते येन तत्र विष्वक्समे निघः ॥
उत्कारश्च निकारश्च द्वौ धान्योत्क्षेपणार्थकौ ॥३६॥
निगारो द्गारविक्षावोद्ग्राहास्तु गरणादिषु
आरत्यवरतिविरतय उपरामेऽथास्त्रियां तुनिष्ठेवः ३७
निष्ठ्यूतिर्निष्ठेवनंनिष्ठीवनमित्यभिन्नानि ॥
जवने जूतिः सातिस्त्ववसाने स्यादथ ज्वरे जूर्तिः ३८

२ केहि काममा लाउनु का नाम] संस्ताव १ [१ यज्ञमा स्तोत्र (मंत्र विशेष) पाठ गर्नेले वस्ने ठाँउँ का नाम] ॥ ३४ ॥ उद्धन १ [१ अचानु का नाम] स्तम्बघ्न १ स्तम्बघन १ [२ घांस काटने हथियार (हँसिया] का नाम] आविध १ [१ छेडने सुइरा का नाम] ॥ ३५ ॥ निघ १ [१ सम्म (बरावर) का नाम] उत्कार १ निकार १ [२ धान्यलाइ उभोछर्कनु का नाम] ॥ ३६ ॥ निगार १ [१ निल्नु कानाम] उद्गार १ [१ उकेल्नु को नाम] विक्षाव १ [छिका (छिक्नु) को नाम] उद्ग्राह १ [१ उचाल्नु को नाम] आरति २ अव-रति २ विरति २ उपराम १ [४ केहीकार्य (गर्न थालेको काम) देखि हट्नु का नाम] निष्ठेव ५ ॥ ३७ ॥ निष्ठ्यूति २ निष्ठे-वन ३ निष्ठीवन ३ [४ थुक्नुका नाम] ॥ जवन ३ जूति २ [२ वेगका नाम] साति २ अवसान ३ [२ समाप्ति (सकिनु)

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

उदजस्तु पशुप्रेरणमकरणिरित्यादयः शापे ॥
गोत्रान्तेभ्यस्तस्य वृन्दमित्यौपगवकादिकम् ॥३९॥
आपूपिकं शाष्कुलिकमेवमाद्यमचेतसाम् ॥
माणवानां तु माणव्यं सहायानां सहायता ॥४०॥
हल्या हलानां ब्राह्मण्यवाडव्ये तु द्विजन्मनाम् ॥
द्वे पर्शुकानां पृष्ठानां पार्श्वं पृष्ठ्यमनुक्रमात् ४१॥

का नाम] ज्वर १ जूर्ति २ [२ रोगहुनु का नाम] ॥ ३८ ॥ उदज १ [१ पशु (गाइगोरु प्रभृति) धपाउनु का नाम] अकरणि २ [१ गर्ननपायेस् भनि गाली गर्नुको नाम] त्यस्तै-अभवनि २ [१ नरहेस् भनि गालिगर्नु को नाम] अजीवनि २ [१ न बाँचेस भनि गालिगर्नु को नाम] इत्यादि जान्नु ॥ औपगवक ३ [१ उपगु (कोहि मनुष्य विशेष) का सन्तान का समूह को नाम] त्यस्तै–तद्धितमा जति गोत्र प्रत्यय हुन्छन् तदन्त देखि वुञ् प्रत्यय गरेर समूह अर्थ बुझनु । जस्तै–गार्गक २ [१ गर्गका सन्तान का समूहको नाम] वात्स्यक १ [१ वत्स का सन्ताका समूह को नाम] इत्यादि जान्नु ॥ ३९ ॥ आपूपिक ३ [१ मालपुवा को समूह को नाम] शाष्कुलिक २ [१ जिलेबी का समूहको नाम] त्यस्तै–अप्राणि (प्राण न हुने अर्थात् अचेतवस्तु) को समूह अर्थमा ठक् प्रत्यय गर्नु र निज अप्राणिको समूह बुझिन्छ ॥ माणव्य ३ [१ बालक का समूह को नाम] सहायता २ [१ सहाय (मद्दतदिने) का समूहको नाम ॥ ४० ॥ हल्या २ [१ हलाका समूह को नाम] ब्राह्मण्य ३ वाडव्य ३ [२ ब्राह्मण का समूहका नाम] पार्श्व ३ [१ पर्शुका (कोखाका हाड) का समूहको नाम] पृष्ठ्य ३

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

खलानां खलिनी खल्याप्यथ मानुष्यकं नृणाम् ॥
ग्रामता जनता धूम्या पाश्या गल्या पृथक्पृथक् ४२
अपि साहस्रकारीषचार्मणाथर्वणादिकम् ॥

॥ इति संकीर्णवर्गः ॥ २ ॥

॥ अथ नानार्थवर्गः ॥

नानार्थाः केऽपि कान्तादिवर्गेष्वेवात्र कीर्तिताः ॥
भूरि प्रयोगा ये येषु पर्यायेष्वपि तेषु ते ॥ १ ॥

[१ पृष्ठ्य (यज्ञको कर्म विशेष) का समूहको नाम] ॥ ४१ ॥ खलिनी २ खल्या ३ [२ खलाको समूह का नाम] मानुष्यक ३ [१ मनुष्य का समूह को नाम] ग्रामता २ [१ गाँउका समूह को नाम] जनता २ [१ जन (मानिस) का समूह को नाम] धूम्या २ [१ धूम (धुँवा) का समूह को नाम] पाश्या २ [१ पाश (पासो) का समूह को नाम] गल्या २ [१ गलो (घाँटी) का समूहको नाम ॥ ४२ ॥ साहस्र ३ [१ हजार १००० का समूह को नाम] कारीष ३ [१ गुँइँठा का समूह को नाम] चार्मण ३ [१ छालाका समूहको नाम] आथर्वण ३ [१ अथर्व (वेद विशेष) का समूह को नाम] ॥ इति सङ्कीर्ण-वर्गः ॥ २ ॥ अनेक शब्दका १ अर्थ हुने शब्द ज्ञाहा सम्म कहिये । अब कान्त, खान्त, प्रभृति वर्गमा १ शब्दका अनेक अर्थ हुने शब्द कहिन्छन् । अघि कँही २ पर्यायशब्द (येकै अर्थ भयेका शब्द) का साथमा अनेकार्थ शब्द कहेकाछन् फेरी ज्ञाहा किन लेखेको ? भनि कसैले शङ्का गऱ्यो भने, अनेकार्थक शब्द होता पनि प्रसिद्ध हुनाले " विहायसोऽपि नाकोऽपि "

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

आकाशे त्रिदिवे नाको लोकस्तु भुवने जने ॥
पद्ये यशसि च श्लोकः शरे खड्गे च सायकः ॥२॥
जम्बुकौ क्रोष्टुवरुणौ पृथुकौ चिपिटार्भकौ ॥
आलोकौ दर्शनद्योतौ भेरीपटहमानकौ ॥ ३ ॥
उत्सङ्गचिह्नयोरङ्कः कलङ्कोऽङ्कापवादयोः ॥
तक्षको नागवर्धकयोरर्कः स्फटिकसूर्ययोः ॥ ४ ॥
मारुते वेधसि ब्रध्ने पुंसि कः कं शिरोम्बुनोः ॥

भनि नाकशब्द देखायेको थियो तापनि स्वर्गवाचक पनिछ भन्नाका निमित्त " आकाशे त्रिदिवे नाकः " भनि नाक शब्द फेरि लेखेको हो । अर्थात् प्रसिद्ध अनेकार्थक शब्द पहिले लेखेका छन् ता पनि अप्रसिद्ध शब्द देखाउनलाइ योवर्ग प्रारम्भ गरेकोहो ॥ भनि जवाफ दिनु ॥ १ ॥ नाक १ [१ आकाश, स्वर्ग, २ का नाम] लोक १ [१ स्वर्गलोक, मर्त्यलोक, ब्रह्मलोक, इत्यादिलोक र, जन (मानिस), ३ को नाम] श्लोक १ [१ श्लोक (सिलोक) र, कीर्ति, २ को नाम] सायक १ [१ बाण र, तरवार, २ को नाम] ॥ २ ॥ जम्बुक १ [१ स्याल् र, वरुण देवता, २ को नाम] पृथुक १ [१ चिउरा र, बालक, २ को नाम] आलोक १ [१ हेर्नु र, उज्यालो, २ को नाम] आनक१ [१ कर्नाल, दमात्रा, २ को नाम] ॥३॥ अङ्क १ [१ काख, चिन्ह, अङ्क (१ । २ प्रभृति), ३ को नाम] कलङ्क १ [१ चिन्ह, वद्नामी, २ का नाम] तक्षक १ [१ तक्षकनाग, कर्मि, २ को नाम] अर्क १ [१ स्फटिक (फटिक), सूर्य, २ को नाम] ॥ ४ ॥ क१ [१ वायु, ब्रह्मा, सूर्य, ३ को नाम] क ३ [१

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

स्यात्पुलाकस्तुच्छधान्ये संक्षेपे भक्तसिक्थके ॥५॥
उलूके करिणः पुच्छमूलोपान्ते च पेचकः ॥
कमण्डलौ च करकः सुगते च विनायकः ॥ ६ ॥
किष्कुर्हस्ते वितस्तौ च शूककीटे च वृश्चिकः ॥
प्रतिकूले प्रतीकस्त्रिष्वेकदेशे तु पुंस्ययम् ॥ ७ ॥
स्याद्भूतिकं तु भूनिम्बे कत्तृणे भूस्तृणेऽपि च ॥
ज्योत्स्निकायां च घोषे च कोशातक्यथ कट्फले ॥८॥
सिते च खदिरे सोमवल्कः स्यादथ सिल्हके ॥
तिलकल्के च पिण्याको बाल्हीकं रामठेऽपि च ॥९॥

शिर, जल, २ को नाम] पुलाक १ [१ पवटा, संक्षेप, भातको-सिता, ३ को नाम] ॥ ५ ॥ पेचक १ [१ लाटोकोस्यारो, हात्तीका पुछारका फेदको नगीच, २ को नाम] करक १ [१ करुवा, असिना, २ को नाम] विनायक १ [१ बुद्ध, गणेश, २ को नाम] ॥ ६ ॥ किष्कु १ [१ हात, बित्ता, २ का नाम] वृश्चिक १ [१ उनीवस्त्रकाटने किरो, विच्छि, २ को नाम] प्रतीक ७ (१) [१ प्रतिकूल (उल्टो), एकछेउ, २ को नाम] एकदेश (एकछेउ) लाइ कँहँदा प्रतीक शब्द पुंलिङ्गमा रहन्छ । उल्टालाइ कँहँदा विशेष्यलिङ्गमाछ ॥७॥ भूतिक ३ [१ चिराइतो, कत्तृण (गँधे), कुकुरमुतेझार, ३ को नाम] कोशातकी २ [१ घिरौलो, चिचिण्डा, २ को नाम] ॥ ८ ॥ सोमवल्क १ [१ काफल, सेतोखयेर, २ को नाम] पिण्याक १ [१ लोवान (धूपविशेष), पिना, २ को नाम]

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

महेन्द्रगुग्गुलूलूकव्यालग्राहिषु कौशिकः ॥
रुक्तापशङ्कास्वातंकः स्वल्पेऽपि क्षुल्लकस्त्रिषु ॥ १० ॥
जैवातृकः शशांकेऽपि खुरेऽप्यश्वस्य वर्तकः ॥
व्याघ्रेऽपि पुण्डरीको ना यवान्यामपि दीपकः ११॥
शालावृकाः कपिक्रोष्टुश्वानः स्वर्णेऽपि गैरिकम् ।
पीडार्थेऽपि व्यलीकं स्यादलीकं त्वप्रियेऽनृते॥ १२॥
शीलान्वयावनूके द्वे शल्के शकलवल्कले ॥
साष्टे शते सुवर्णानां हेम्न्युरोभूषणे पले ॥ १३ ॥

वाह्लीक ३ [१ केसर, हिङ्, २ को नाम] ॥ ९ ॥ कौशिक १ [१ इन्द्र, गोकुलधूप, लाटोकोस्यारो, सर्पसमात्ने (मदारि), ४ को नाम] आतङ्क १ [१ रोग, संताप, शङ्का (सुर्ता), ३ को नाम] क्षुल्लक ७ [१ हलको, थोरै, २ को नाम] ॥ १० ॥ जैवातृक १ [१ चन्द्रमा, आयुष्मान् (पुरोआयुहुने), २ को नाम] वर्तक १ [१ घोडाको खुर, वट्टाई, २ को नाम] पुण्डरीक १ (३) [१ बाघ, सेतो कमल, २ को नाम] बाघलाइ कँहँदा पुण्डरीक शब्द पुंलिङ्गमाछ ॥ कमल लाइ कहँदा नपुंसक लिङ्गमाछ रहन्छ ॥ दीपक १ [१ ज्वानु, मयूरको कल्की, दियो, ३ को नाम] ॥ ११ ॥ शालावृक १ [१ वानर, स्याल्, कुकुर, ३ को नाम] गैरिक ३ [१ सुन्, गेरू, २ को नाम] व्यलीक ३ [१ पीडा, अप्रिय (प्यारो न भयेको), २ को नाम] अलीक ३ [१ अप्रिय, झुठो, २ को नाम] ॥ १२ ॥ अनूक ३ [१ स्वभाव, वंश (कुल), २ को नाम] शल्क ३ [१ टुकुरा, बोक्रा, २ को नाम] निष्क ५ [१ येकसयआठ

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

दीनारेऽपि च निष्कोऽस्त्री कल्कोऽस्त्री शमलैनसोः॥
दम्भेप्यथ पिनाकोऽस्त्री शूलशंकरधन्वनोः ॥१४॥
धेनुका तु करेण्वां च मेघजाले च कालिका ॥
कारिका यातनावृत्त्योः कर्णिका कर्णभूषणे॥१५॥
करिहस्तेऽङ्गुलौ पद्मबीजकोश्यां त्रिषूत्तरे ॥
वृन्दारकौ रूपिमुख्यावेके मुख्यान्यकेवलाः॥१६॥
स्याद्दाम्भिकः कौक्कुटिको यश्चादूरेरितेक्षणः ॥
लालाटिकः प्रभोर्भालदर्शी कार्याक्षमश्च यः १७॥

१०८ सुवर्ण (अर्थात् १६ मासा (१ तोला ४ मासा) को १ सुवर्ण हुन्छ, तेस्ता १०८ सुवर्ण (१३३ तोला ४ मासा) को र, छातिमा लाउने गहना को र, पल (५ तोला ४ मासा) को र, असर्फी को, ज्मा ४ को नाम] ॥ १३ ॥ कल्क ५ [१ विष्ठा, पाप, दंभ (ठगूनलाइ धर्म गरेझ्यै गर्नु), ३ को नाम] पिनाक- ५ [१ त्रिशूल, महादेवको धनु, २ को नाम] ॥१४॥ धेनुका२ [१ हथिनी, पहिलेवेत व्यायेकी गाइ, २ को नाम] कालिका२ [१ मेघको समूह, काली (देवी), २ को नाम] कारिका २ [१ यातना (ठूलो वेदना) वृत्ति (मूलको अभिप्राय वताउने ग्रन्थ), २ को नाम] कर्णिका २ [१ कानको गहना, सूँड- कोटुप्पो, अँउला, कमलगट्टा, ४ को नाम] कमलको भित्रका नञा पातको नाम पनिहो भनि कोही २ भन्दछन् ॥ १५ ॥ वृन्दारक ७ [१ राम्रो, श्रेष्ठ, २ को नाम] एक ७ [१ मुख्य, अर्को, एक (१), ३ को नाम] ॥ १६ ॥ कौक्कुटिक ७ [१ दाम्भिक (अर्कालाइ ठग्नधर्मगरे झ्यै गर्ने) र, नगीचै

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

"भूभृन्नितम्बवलयचक्रेषु कटकोऽस्त्रियाम् ॥
सूच्यग्रे क्षुद्रशत्रौ च रोमहर्षे च कण्टकः ॥ १ ॥
पाकौ पक्विशिशू मध्यरत्ने नेतरि नायकः ॥
पर्यङ्कः स्यात्परिकरे स्याद्व्याघ्रेऽपि च लुब्धकः २॥
पेटकस्त्रिषु वृन्देपि गुरौ देश्ये च देशिकः ॥
खेटकौ ग्रामफलकौ धीवरेपि च जालिकः ॥ ३ ॥
पुष्परेणौ च किंजल्कः शुल्कोऽस्त्रीस्त्रीधनेऽपि च॥

(वरीपरी) हेरिरहने, २ को नाम] लालाटिक ७ [१ के· अह्राउँछन् भनि मालिक को निधार (मुख) हेर्ने सेवक र, केही कामगर्न नसक्ने, २ को नाम] ॥ १७ ॥ " कटक ५ [१ पर्वत को माझ, वाला, राज्य (राजधानी), ३ को नाम] कण्टक १ [१ सियाको टुप्पो, क्षुद्रशत्रु (आफुभन्दा सानु शत्रु), रोमहर्ष (शरीरमा उम्रने काँढा,) ३ को नाम] ॥ १ ॥ पाक १ [१पा- क्नु, वालक, २ को नाम] नायक १ [१ हारका माझको रत्न, नाइके, २ को नाम] पर्यङ्क १ [१ सामग्री, पलङ्, २ को नाम] लुब्धक १ [१ वाघ, व्याधा, २ को नाम] कतै २ " आर्द्रायामपि लुब्धकः " यस्तो पाठछ ॥ तेस्को " अदुवा, १ व्याधा, २ लाइ लुब्धक शब्दले कहन्छ " यस्तो अर्थहो ॥ २ ॥ पेटक ७ [१ समुदाय, पेटारी, २ को नाम] देशिक १ (७) [१ गुरु, देशमा हुने वस्तु, २ को नाम] खेटक १ [१ गाँउँ,ढाल्, २ का नाम] जालिक १ [१ माझि, जाल्हाल्ने, २ को नाम] ॥ ३ ॥ किञ्जल्क १ [१ फुल को धुलो, कमल् को केसर, २ को नाम] शुल्क ५ [१ स्त्री को धन, ज्याला, २ को

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

स्यात्कल्लोलेऽप्युत्कलिका वार्धकं भाववृन्दयोः ४॥
करिण्यां चापि गणिका दारकौ बालभेदकौ ॥
अन्धेऽप्यनेडमूकः स्याट्टंकौ दर्पाश्मदारणौ ॥५॥"
॥ इति पंच क्षेपकाः ॥ इति कान्ताः ॥
मयूखस्त्विट्करज्वालाज्ञास्त्वलिबाणौ शिलीमुखौ ॥
शंखो निधौ ललाटास्थ्नि कम्बौ न स्त्रीन्द्रियेऽपि खम् १८
घृणिज्वाले अपि शिखे—
॥ इति खान्ताः ॥

नाम] उत्कलिका २ [१ ठुला तरङ्ग, उत्कण्ठा, २ को नाम] वार्द्धक ३ [१ बुढ्याञि, बुढाबुढीको समूह, २ को नाम] ॥ ४ ॥ गणिका २ [१ वेश्या, हथिनी, २ को नाम] दारक१ (७) [१ वालक, फोर्ने, २ को नाम] फोर्ने लाइ कँहँदा दारकशब्द विशेष्यनिघ्नलिङ्गछ ॥ अनेडमूक ७ [१ अन्ध, कान् नसुन्ने लाटो, २ को नाम] टङ्क १ [१ सेखी, पत्थरका- ट्ने हथियार(छिनु), २ को नाम] ॥ ५ ॥ "॥ इति कान्ताः ॥ ककारान्त अनेकार्थशब्द सकिये ॥ मयूख १ [१ कान्ति, किरण, ज्वाला, ३ को नाम] शिलीमुख १ [१ भ्रमर, बाण, २ को नाम] शङ्ख १ (५) [१ खानि विशेष, खप्पर, शंख, ३ को नाम] शंखलाइ कँहँदा शंख शब्द पुंलिङ्ग र नपुंसक लि- ङ्गमा रहन्छ । अन्यत्र पुंलिङ्गमाछ ॥ ख ३ [१ इन्द्रिय, आ- काश, २ को नाम] ॥ १८ ॥ शिखा २ [१ किरण, ज्वाला, टुपी, ३ को नाम] ॥ इति खान्ताः ॥ नग १ अग १ [१पर्वत,

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शैलवृक्षौ नगावगौ ॥
आशुगौ वायुविशिखौ शरार्कविहगाःखगाः १९॥
पतङ्गौ पक्षिसूर्यौ च पूगः क्रमुकवृन्दयोः ॥
पशवोऽपि मृगा वेगः प्रवाहजवयोरपि ॥ २० ॥
परागः कौसुमे रेणौ स्नानीयादौ रजस्यपि ॥
गजेऽपि नागमातङ्गावपाङ्गस्तिलकेऽपि च ॥२१॥
सर्गः स्वभावनिर्मोक्षनिश्चयाध्यायसृष्टिषु ॥
योगः संनहनोपायध्यानसंगतियुक्तिषु ॥ २२ ॥
भोगः सुखे स्त्र्यादिभृतावहेश्च फणकाययोः ॥

वृक्ष, २ का नाम] आशुग १ [१ वायु, बाण, २ को नाम] खग १ [१ बाण, सूर्य, पक्षी, ३ को नाम] ॥ १९ ॥ पतङ्ग १ [१ पक्षी, सूर्य, पुतली, ३ को नाम] पूग १ [१ सुपारी, समुदाय, २ को नाम] मृग१ [१ मृग, सामान्यअरुपशु, २ को नाम] वेग १ [१ प्रवाह, वेग, २ को नाम]॥ २० ॥ पराग१ [१ फूलको धुलो, वुकुवा, सामान्य धुलो, ३ को नाम]नाग१ [१ हाथी, सर्प, २ को नाम] मातङ्ग १ [१ हाथी, चण्डाल (पोडे,) २ को नाम] अपाङ्ग १ [१ टीको, नेत्रकोछेउ, २ को नाम] ॥ २१ ॥ सर्ग १ [१ स्वभाव, दान, निश्चय, अध्याय, सृष्टि, ५ को नाम] अरु प्रसिद्धैछन् । अध्याय भने-पुराण प्रभृतिमा 'प्रथमोऽध्यायः' इत्यादि देखिन्छ, काव्यमा अध्याय भन्दैनन् सर्ग भन्दछन् तेहीहो ॥ योग१ [१ कवच,उपाय, ध्यान सङ्गम, युक्ति, ५ को नाम] ॥ २२ ॥ भोग १ [१ सुख, जहान् बच्चापाल्नु, सर्पको फणा, सर्पकोशरीर, ४ को नाम]

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

चातके हरिणे पुंसि सारङ्गः शवले त्रिषु॥ २३ ॥
कपौ च प्लवगः शापे त्वभिषङ्गः पराभवे ॥
यानाद्यङ्ग युगः पुंसि युगं युग्मे कृतादिषु ॥२४॥
स्वर्गेषुपशुवाग्वज्रादिङ्नेत्रघृणिभूजले ॥
लक्ष्यदृष्ट्या स्त्रियां पुंसि गौर्लिङ्गं चिह्नशेफसोः२५॥
शृङ्गं प्राधान्यसान्वोश्च वराङ्गं मूर्धगुह्ययोः ॥
भगं श्रीकाममाहात्म्यवीर्ययत्नार्ककीर्तिषु ॥ २६ ॥

॥ इति गान्ताः ॥

सारङ्ग १ (७) [१ काकाकुल, मृग, चित्रवर्ण, ३ को नाम] यो शब्द काकाकुल २, मृगलाइ कँहँदा पुंलिङ्गमाछ । चित्रवर्णवान्‌लाइ कँहँदा विशेष्यनिघ्नलिङ्गछ ॥ २३॥ प्लवग १ [१ वानर, भ्याउतो, २ को नाम] अभिषङ्ग १ [१ शाप(सराप,) तिरस्कार, हार्नु, ३ को नाम] युग १ [१ रथको २ हलाको जुवा, जोडा (जोर,) सत्यत्रेतादियुग, ३ को नाम] जुवालाइ कँहँदा युगशब्द पुंलिङ्गीछ । जोडा, सत्यत्रेतादि लाइ कँहँदा नपुंसकलिङ्गीछ ॥ २४ ॥ गो १ (२)[१ स्वर्ग, वाण, गाई, गोरु, वचन, वज्र, दिशा, आँखा, किरण, पृथिवी, जल, ११ को नाम] स्वर्ग, गोरु, किरण, वज्र इ ४ लाइ कँहँदा गोशब्द पुंलिङ्गी छ ॥ गाइ, आँखा, वाण, दिशा, वचन, पृथिवी, जल, इ ६ लाइ कँहँदा स्त्रीलिङ्गीछ ॥ लिङ्ग ३ [२ चिन्ह, पुरुष को इन्द्रिय, २ को नाम]॥ २५ ॥ शृङ्ग ३[१ प्राधान्य (मुख्यत्व, मान,) २ शिखर(ठाकुरो), सिङ्, ३ को नाम] वराङ्ग३ [१ शिर,स्त्रीको इन्द्रिय, २ को नाम] भग ३ [१ लक्ष्मी,शोभा,

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

परिघः परिघातेऽस्त्रेऽप्योघो वृन्देऽम्भसां रये ॥
मूल्ये पूजाविधावर्घोऽहोदुःखव्यसनेष्वघम् ॥२७॥
त्रिष्विष्टेऽल्पे लघुः–

॥ इति घान्ता. ॥

काचाः शिक्यमृद्भेदहग्रुजः ॥
विपर्यासे विस्तारे च प्रपञ्चः पावके शुचिः ॥२८॥
मास्यमात्ये चात्युपधे पुंसि मेध्ये सिते त्रिषु ॥
अभिष्वङ्गे स्पृहायां च गभस्तौ च रुचिः स्त्रियाम् २९

इति चान्ताः ॥

इच्छा, स्त्रीको इन्द्रिय, माहात्म्य (श्रेष्ठत्त्व,) वीर्य, पराक्रम, यत्न, सूर्य, कीर्ति, १० को नाम] ॥२६॥ इति गान्ताः॥ परिघ १ [१ घात (नाश,) अस्त्र (फलामलेबाँधेको १ हातलामू अस्त्र विशेष), २ को नाम] ओघ १ [१ समूह, जलकोवेग, २ को नाम] अर्घ १ [१ मोल, अर्घ, २ को नाम] अघ ३ [१ पाप, दुःख, व्यसन (जूवा, रण्डीवाजी प्रभृतिकुकर्मगर्नु), ३ को नाम] ॥ २७ ॥ लघु ७ [१ इष्ट (मन्परेको,) सानु, २ का नाम] ॥ इति घान्ता,॥ काच १ [१ सिका, (केहीझुण्डाउने डोरी) काँच, नेत्ररोग (बादल), ३ को नाम] प्रपञ्च १ [१ उल्टोहुनु, विस्तार, ठगनु, ३ को नाम] शुचि १ (७) [१ अग्नि, असारमहिना, मन्त्री, चित्तशुद्ध हुने, पवित्र, सेतोवर्णहुने, सेतोवर्ण, ७ को नाम] पवित्रर सेतोवर्ण हुने लाइकँहँदा शुचिशब्द विशेष्यनिघ्नलिङ्गीछ । अन्यत्र पुंलिङ्गीछ ॥ २८ ॥ रुचि २ [१ मन्पर्नु, इच्छा, किरण, शोभा, ४

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

"प्रसन्ने भल्लुकेऽप्यच्छो गुच्छस्तबकहारयोः ॥
परिधानाञ्चले कच्छो जलप्रान्ते त्रिलिङ्गकः ॥१॥"

॥ इति क्षेपकछान्ताः ॥

केकिताक्ष्यावहिभुजौ दन्तविप्राण्डजा द्विजाः ॥
अजा विष्णुहरच्छागा गोष्ठाध्वनिवहा व्रजाः॥३०॥
धर्मराजौ जिनयमौ कुञ्जो दन्तेऽपि न स्त्रियाम् ॥
वलजे क्षेत्रपूर्द्वारे वलजा वल्गुदर्शना ॥ ३१ ॥

का नाम] ॥ २९ ॥ इति चान्ताः ॥ " अच्छ ७ (१) [१- निर्मल, भालु, २ को नाम] अच्छशब्द निर्मललाइ कँहँदा विशेष्यनिघ्न, भालुलाइ कँहँदा पुंलिङ्गीछ ॥ गुच्छ १ [१ गुँथो, हार, २ को नाम] कच्छ १ (७) [१ धोतीको छेउ (फुर्को), जलधेरै हुने स्थान, २ को नाम] कच्छशब्द धोतीको छेउलाइ कँहँदा पुंलिङ्गी अन्यत्र विशेष्यनिघ्नछ ॥१॥" इति क्षेपकछान्ताः ॥ अहिभुज् १ [१ मयूर, गरुड, २ को नाम] द्विज १ [१ दाँत, ब्राह्मण, अण्डज, (फुलवाट पैदाहुने, पक्षी, माछा, सर्प, प्रभृति), ३ को नाम] अज १ [१ विष्णु, महादेव, वोको, ३ को नाम] व्रज १ [१ गोठ, वाटो, समूह, ३ को नाम] ॥ ३० ॥ धर्मराज १ [१ बुद्ध, यमराज, २ को नाम] कुञ्ज ५ [हात्तीदाँत, लतागृह, ३ को नाम] वलज ३ [१ खेत, शहरको ढोका (फाटक), २ को नाम] वलजा २ [१ सुन्दर (राम्रोगरि) हेर्नेस्त्री को नाम] वजलशब्द राम्रोगरि हेर्ने स्त्रीलाइ कँहँदा स्त्रीलिङ्गी, अन्यत्र नपुंसकलिङ्गीछ । भन्ने आशयहो । तसर्थ १ अर्थहुने वलजाशब्दलाइ नानार्थवर्गमा किन लेखेको ? भनि शंकानगर्नु

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

समे क्ष्मांशे रणेऽप्याजिः प्रजा स्यात्संततौ जने ॥
अब्जौ शंखशशांकौ च स्वके नित्ये निजं त्रिषु ३२

॥ इति जान्ताः ॥

पुंस्यात्मनि प्रवीणे च क्षेत्रज्ञो वाच्यलिङ्गकः ॥
संज्ञा स्याच्चेतना नामहस्ताद्यैश्चार्थसूचना ॥३३॥

॥ इति ञान्ताः ॥

काकेभगण्डौ करटौ गजगण्डकटी कटौ ॥
शिपिविष्टस्तु खलतौ दुश्चर्मणि महेश्वरे ॥ ३४ ॥
देवशिल्पिन्यपि त्वष्टा दिष्टं दैवेऽपि न द्वयोः ॥

॥ ३१ ॥ आजि २ [१ सम्मजगा, लडाँञि, २ को नाम] प्रजा २ [१ सन्तान, रैति, २ को नाम] अब्ज १ (३) [१ शंख, चन्द्रमा, कमल, ३ को नाम] कमल लाइ कहने अब्जशब्द नपुंसकलिङ्गीछ। अन्यत्र पुंलिङ्गीछ ॥ निज ७ [१ आफ्नु, नित्य (कहिल्यै पनि नाशनहुने), २ को नाम]॥ ३२ ॥ इति जान्ता ॥ क्षेत्रज्ञ १ (७) [आत्मा (ब्रह्म), सिपालु, २ को नाम] क्षेत्रज्ञ शब्द आत्मा लाइ कँहँदा पुंलिङ्ग, सिपालु लाइ कँहँदा, विशेष्यनिघ्नछ ॥ संज्ञा २ [१ चेत, बुद्धि, नाँउँ, सूचना, (हातनेत्र प्रभृतिले गरेकोइशारा (सान), ४ को नाम]॥ ३३ ॥ इति ञान्ताः ॥ करट १ [काग, हात्तीकोगण्डस्थल, २ का नाम] कट १ [१ हात्तीकोगण्डस्थल, कंमर, २ को नाम] शिपिविष्ट १ [१ खोइरो लागेकोकपालहुने, शरीरकोछाला खराफ्हुने, महादेव ३ कोनाम ॥ ३४॥ त्वष्टृ १ [१ विश्वकर्मा (देउताका कारीगर,) सूर्य, ताछने, २

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

रसे कटुः खट्वकार्ये त्रिषु मत्सरतीक्ष्णयोः ॥ ३५ ॥
रिष्टं क्षेमाशुभाभावेष्वरिष्टे तु शुभाशुभे ॥
मायानिश्चलयन्त्रेषु कैतवानृतराशिषु ॥ ३६ ॥
अयोघने शैलशृङ्गे सीराङ्गे कूटमस्त्रियाम् ॥
सूक्ष्मैलायां त्रुटिःस्त्रीस्यात्कालेऽल्पेसंशयेऽपिसा३७
आर्त्युत्कर्षाश्रयः कोटयो मूले लग्नकचे जटा ॥
व्युष्टिः फले समृद्धौ च दृष्टिर्ज्ञानेऽक्षिण दर्शने ॥३८॥

को नाम] दिष्ट ३ (१) [भाग्य, काल, २ को नाम] दिष्टशब्द भाग्यलाइ कँहँदा नपुंसक लिङ्ग मा, काललाइ कँहँदा पुंलिङ्गमा रहन्छ ॥ कटु १ (३।७) [१ पिरो, अकार्य, रिस, खरो, ४ को नाम] कटुशब्द, पिरालाइ कँहँदा पुंलिङ्गमा, अकार्यलाइ कँहँदा नपुंसक लिङ्गमा, रिस, तीक्ष्ण, (खरो) लाइ कँहँदा विशेष्य- लिङ्गमा रहन्छ ॥ ३५ ॥ रिष्ट ३ [१ कल्याण, अशुभ, शुभ, ३ को नाम] अरिष्ट ३ [१ शुभ, अशुभ, (खड्गो) २ को नाम] कूट ९ [१ माया (इन्द्रजाल्), कहिल्यै विकार नहुने वस्तु, पासो, छलकपट, असत्य, थुप्रो, अयोघन (फलां पीट्ने घन), पर्वतको शिखर, हलाको फालिहाल्ने ठाँउ, ९ को नाम] ॥३६॥ त्रुटि २ [१ सुखमेल, काल (१ ह्रस्वअक्षरका ४ भागको १ भाग उच्चारणगर्दा लागेको वखत), थोरै, सन्देह, ४ को नाम] ॥ ३७ ॥ कोटी २ (कोटि २) [१ धनुको टुप्पो, वृद्धि, कुनु, संख्याविशेष, (करोड) ४ को नाम] जटा २ [१ जटा, जरो, (फेद), वेदविकृति, (पद, घन, जटाकोजटा) जटामँसी, ४ को नाम] ॥ व्युष्टि २ [१ फल, संपत्ति, २ को नाम] दृष्टि २

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

इष्टिर्यागेच्छयोः सृष्टं निश्चिते बहुनि त्रिषु ॥
कष्टे तु कृच्छ्रगहने दक्षामन्दागदेषु च ॥ ३९ ॥
पटुद्वौ वाच्यलिङ्गौच–

॥ इति टान्ताः ॥

नीलकण्ठः शिवेऽपि च ॥
पुंसि कोष्ठोऽन्तर्जठरं कुसूलोऽन्तर्गृहं तथा ॥४०॥
निष्ठा निष्पत्तिनाशान्ताःकाष्ठोत्कर्षे स्थितौदिशि ॥
त्रिषुज्येष्ठोऽतिशस्तेऽपिकनिष्ठोऽतियुवाल्पयोः ४१॥

॥ इति ठान्ताः ॥

[१ ज्ञान, नेत्र, हेर्नु, ३ को नाम] ॥ ३९ ॥ इष्टि २ [१ यज्ञ, इच्छा, २ को नाम] सृष्ट ३ (७) [१ निश्चय, धेरै, २ को नाम] धेरैलाइ कँहँदा सृष्टशब्द विशेष्यलिङ्गीछ ॥ निश्चयलाइ कँहँदा नपुंसकलिङ्गीछ ॥ कष्ट ७ [२दुःख, दुर्गम, २ कोनाम] पटु ७ [१ जाङ्गरिये, खगेस्वभाव हुने, नीरोगी, ३ को नाम] कष्टशब्दर पटुशब्द विशेष्यनिघ्नलिङ्गीछन् ॥३९ ॥ इति टान्ताः॥ नीलकण्ठ १ [१ महादेव, । मयूर । २ को नाम] कोष्ठ १ [१ पेट, भकारी, कोठा ३ को नाम] ॥ ४० ॥ निष्ठा २ [१ उत्पत्ति, । हराउनु । नाश । ३ को नाम] काष्ठा २ [१ उत्कर्ष (वृद्धि) । स्थिति (मर्यादा) । दिशा । कालविशेष (१८ निमेष) । ४ को नाम] ज्येष्ठ ७ (१) [१ अतिअसल । जेठो । जेठमहिना ।३ को नाम] जेष्ठशब्द जेठ महिना लाइ कँहँदा पुंलिङ्गमा, अन्यत्र विशेष्यनिघ्न छ ॥ कनिष्ठ ७ [१ कान्छो । सानु (थोरै)

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

दण्डोऽस्त्री लगुडेऽपि स्याद्गुडो गोलेक्षुपाकयोः ॥
सर्पमांसात्पशू व्याडौ गोभूवाचस्त्विडा इलाः॥४२॥
क्ष्वेडा वंशशलाकाऽपि नाडी नालेऽपि षट्क्षणे ॥
काण्डोऽस्त्री दण्डबाणार्ववर्गावसरवारिषु ॥ ४३ ॥
स्याद्भाण्डमश्वाभरणेऽमत्रे मूलवणिग्धने ॥

॥ इति डान्ताः ॥

भृशप्रतिज्ञयोर्बाढं प्रगाढं भृशकृच्छ्रयोः ॥ ४४ ॥

॥ इति ढान्ताः ॥

। २ को नाम] ॥ इतिठान्ताः ॥४१॥ दण्ड ५ [१ लहुरो । दण्ड (जरीवाना)। सूर्यका सेवकविशेष । ३ को नाम] गुड १ [१ डल्लो । सक्खर । २ को नाम । व्याड १ (व्याल १) [१ सर्प । मासुखानेपशु (वाघ प्रभृति)। २ को नाम] डकार र लकारको अभेद मानेको हुनाले व्याल शब्दको पनि यही अर्थहो ॥ इडा २ इला २ [२ गाइ । पृथिवी । वचन । बुध (ग्रहविशेष) की स्त्री । ४ का नाम] ॥ ४३ ॥ क्ष्वेडा २ (७) [१ बाँसका कप्टेरा (सिन्का) सिंहनाद । विष । ३ को नाम] विषलाइ कँहँदा क्ष्वेडशब्द पुंलिङ्गी, अन्यत्र स्त्रीलिङ्गी छ ॥ नाडी २ [१ डाँठ, । १ घडीकाल, । नारी, । ३ को नाम] काण्ड ५ [१ लहुरो । वाण । खराप् । खण्ड । मौका । पानी । ६ को नाम] ॥ ४३ ॥ भाण्ड ३ [१घोडाको गहँना । भाँडा । वेपारी को साँउँधन । ३ को नाम] ॥ इति डान्ताः ॥ वाढ २ [१धेरै । प्रतिज्ञा । २ को नाम] प्रगाढ २ [१ धेरै, मुश्कील । २ को नाम] ॥ ४४ ॥ दृढ ७ [१समर्थ । ठूलो । २ को नाम] व्यूढ ७

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शक्तस्थूलौ त्रिषु दृढौ व्यूढौ विन्यस्तसंहतौ ॥
भ्रूणोऽर्भके स्त्रैणगर्भे बाणो बलिसुते शरे ॥४५॥
कणोऽतिसूक्ष्मे धान्यांशे संघाते प्रमथे गणः ॥
पणो द्यूतादिषूत्सृष्टे भृतौ मूल्ये धनेऽपि च ॥ ४६ ॥
मौर्व्यां द्रव्याश्रिते सत्त्वशौर्यसंध्यादिके गुणः ॥
निर्व्यापारस्थितौ कालविशेषोत्सवयोःक्षणः ॥४७॥
वर्णो द्विजादौ शुक्लादौ स्तुतौ वर्णं तु वाऽक्षरे ॥
अरुणो भास्करेऽपि स्याद्वर्णभेदेऽपि च त्रिषु ॥४८॥

[१ राखियेको, । थुप्रोलागेको २ । को नाम]॥ इति ढान्ताः॥ भ्रूण १ [१ बालक। गर्भ। २ को नाम] बाण १ [१ बाणासुर, । बाण, । २ को नाम] ॥ ४५ ॥ कण १ [१ अतिसानु, । कानिका, २ को नाम] गण १ [१ समुदाय, । गण । (देवता प्रभृतिको) २ को नाम] पण १ [१ जुवामा थापिनेबाजी, । ज्याला, । मोल, । धन, । १ पैसा, । ५ को नाम] ॥ ४६ ॥ गुण १ [१ ताँदो, । रूपरसगन्ध आदि गरेका न्यायशास्त्रमा प्रसिद्ध भयेका २४ गुण, । सत्त्वरजस्तमइ ३, सुर्च्याञ्जिप्रभृतिगुण सन्धिविग्रह आदिगरेका (क्षत्रियवर्ग का १९ श्लोकमा लेखियेका) ६ गुण, । ५ को नाम] क्षण १ [१ फुर्सद, । कालविशेष, । (१० पला), । उत्सव (हर्षवडात्री), । ३ को नाम] ॥४७॥ वर्ण १ (३) [१ ब्राह्मणादि ४ वर्ण, । सेतोरातो प्रभृतिरूप, । स्तुति, । अक्षर, । ४ को नाम] अक्षरलाइ कँहँदा वर्णशब्द पुंलिङ्ग नपुंसकलिङ्ग २ मारहन्छ । अन्यत्रपुंलिङ्गीछ ॥ अरुण १ (७) [१ सूर्य, । सूर्यकासारथि, । रातोवर्ण, । (रातोवर्ण

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

स्थाणुः शर्वोऽप्यथ द्रोणः काकेऽप्याजौ रवे रणः ॥
ग्रामणीर्नापिते पुंसि श्रेष्ठे ग्रामाधिपे त्रिषु ॥४९॥
ऊर्णा मेषादिलोम्नि स्यादावर्ते चान्तरा भ्रुवोः ॥
हरिणी स्यान्मृगी हेमप्रतिमा हरिता च या ॥५०॥
त्रिषु पाण्डौ च हरिणः स्थूणा स्तम्भेऽपि वेश्मनः ॥
तृष्णे स्पृहापिपासे द्वे जुगुप्साकरुणे घृणे ॥ ५१ ॥

हुने वस्तु) ४ को नाम] रातोवर्णहुनेलाइ कँहँदा अरुणशब्द विशेष्यनिघ्न लिङ्गछ ॥ अन्यत्र पुंलिङ्गी छ ॥ ४८ ॥ स्थाणु १ [१ मुढो, । महादेव, । २ को नाम] द्रोण १ [१ काग, । परिमाणविशेष (१६ पाथी) । २ को नाम] रण १ (५) [१ शब्द, । लडाँजी, । २ को नाम] रणशब्द, शब्द लाइ कँहँदा पुंलिङ्ग, युद्धलाइ कँहँदा पुंनपुंसकलिङ्ग, मा रहन्छ ॥ ग्रामणी १ (७) [१ नाउ (हजाम्) । श्रेष्ठ । गाँउको मालिक, । ३ को नाम] ग्रामणीशब्द, नाउलाइ कँहँदा पुंलिङ्गी, अन्यत्र विशेष्यनिघ्नछ ॥ ४९ ॥ ऊर्णा २ [१ भेडाप्रभृतिको रउँ, । आँखि भौंकोमाझ को भोवँरी, । २ को नाम] हरिणी २ [१ हरिणी (मृगकीस्त्री) । सुवर्णको प्रतिमा, । हरियो वर्ण हुनेस्त्री, । ३ को नाम] ॥ ५० ॥ हरिण ७ (१) [१ पाण्डु (सेतोपँहेलो मिलेको वर्णहुने) । मृग, २ को नाम] पाण्डुवर्णहुने लाइ कँहदा हरिणशब्द विशेष्यनिघ्नछ । अन्यत्र पुंलिङ्गी छ ॥ स्थूणा २ [१ घरकोस्तम्भ (थाम्) । फलामको प्रतिमा । २ कोनाम] तृष्णा २ [१ तृष्णा (तिर्सना) । प्यास । २ को नाम] घृणा २ [१ दया । घीन् । २ को नाम] ॥ ५१ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

वणिक्पथे च विपणिः सुरा प्रत्यक् च वारुणी ॥
करेणुरिभ्यां स्त्री नेभे द्राविणं तु बलं धनम् ॥५२॥
शरणं गृहरक्षित्रोः श्रीपर्णं कमलेऽपि च ॥
विषाभिमरलोहेषु तीक्ष्णं क्लीबे खरे त्रिषु ॥ ५३॥
प्रमाणं हेतुमर्यादाशास्त्रेयत्ताप्रमातृषु ॥
करणं साधकतमं क्षेत्रगात्रेन्द्रियेष्वपि ॥ ५४ ॥
प्राण्युत्पादे संसरणमसंबाधचमूगतौ ॥
घण्टापथेऽथ वान्तान्ने समुद्गिरणमुन्नये ॥ ५५ ॥
अतस्त्रिषु विषाणं स्यात्पशुशृङ्गेभदन्तयोः ॥

विपणि २ [१ वजार । बेचीनेवस्तु । २ को नाम] वारुणी २ [१ मदिरा (रक्सी)। पश्चिमदिशा । २ को नाम] करेणु २ (१) [१ हथिनी । हात्ती । २ को नाम] हथिनीलाइ कँहँदा करेणु शब्द स्त्रीलिङ्गी, अन्यत्रपुंलिङ्गीछ ।। द्राविण ३ [१ बल। धन। २ को नाम] ॥ ५२ ॥ शरण ३ [१ घर । शरण (रक्षागर्नें) २ को नाम] श्रीपर्ण ३ [१ कमल । गिनेरी (औषधि विशेष) २ को नाम] तीक्ष्ण ३ (७) [१ विष । सङ्ग्राम । फलाम् । अतितातो । खरो । ५ को नाम] अतितातो, खरो, २ लाइकँहँदा तीक्ष्णशब्द विशेष्यनिघ्नलिङ्गीछ । अन्यत्र नपुंसकलिङ्गीछ । प्रमाण ३ [१ हेतु (अग्निको, जस्तै धूँवाँ हेतु(ज्ञापक) हो, तस्तै ज्ञापक)। मर्यादा । शास्त्र । इयत्ता (यत्तीभन्ने ठेगान) । जान्ने। ५ को नाम] करण ३ [१ करण (कारणको सहाय)। खेत। शरीर । इन्द्रिय । ४ को नाम] ॥५४॥ संसरण३ [१ उत्पन्नहुनु। । सुविस्तासङ्ग सैन्यहिंडनु । मूलबाटो । ३ को नाम] समुद्धरण ३ [१ छादेकोअन्न । उचाल्नु । २ को नाम] ॥ ५५ ॥ विषाण ७

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

प्रवणं क्रमनिम्नोर्व्यां प्रह्वे ना तु चतुष्पथे ॥ ५६ ॥
संकीर्णौ निचिताशुद्धाविरिणं शून्यमूषरम् ॥
" सेतौ च वरणो वेणी नदीभेदे कचोच्चये ॥ "
॥ इति णान्ताः ॥
देवसूर्यौ विवस्वन्तौ सरस्वन्तौ नदार्णवौ ॥५७॥
पक्षिताक्ष्यौं गरुत्मन्तौ शकुन्तौ भासपक्षिणौ ॥
अग्न्युत्पातौ धूमकेतू जीमूतौ मेघपर्वतौ ॥ ५८ ॥
हस्तौ तु पाणिनक्षत्रे मरुतौ पवनामरौ ॥
यन्ता हस्तिपके सूते भर्ता धातरि पोष्टरि ॥५९॥

[१ पशुकोसिङ् । हाथी को दाँत । २ को नाम] प्रवण ७ (१) [१ बह्रालो । नम्र । चौवाटो ।३ को नाम] चौवाटालाइ कहँदा प्रवण शब्द पुंलिङ्गीछ ॥ अन्यत्र विशेष्यनिघ्नछ ॥ ५६ ॥ संकीर्ण ७ [१ ढाकियेको । मिसियेको । २ को नाम] इरिण ७ (त्रिरिण ७, ईरिण ७) [१ शून्य (केहीनभयेकोठाँउँ) । नुनीलोमाटो भयेकोठाँउँ । २ को नाम] " वरण १ [१ पर्खाल् । सिप्लिकान् । २ को नाम] वेणी २ [१ बेनीनदी । चुल्ठो । २ को नाम] ॥ " इति णान्ताः ॥ विवस्वत् १ [१ देवता । सूर्य । २ को नाम] सरस्वत् १ [१ खोलो । समुद्र । २ को नाम]॥४७॥ गरुत्मत् १ [१ पक्षी । गरुड । २ को नाम] शकुन्त १ [१ कुखुरोजस्तो पक्षिविशेष । पक्षी । २ को नाम] धूमकेतु १ [१ अग्नि । उत्पात । २ को नाम] जीमूत १ [१ मेघ । पर्वत । २ को नाम] ॥५९॥ हस्त १ [१ हात । हस्त (नक्षत्र) । २ को नाम] मरुत् १ [१ वायु । देवता । २ को नाम] यन्तृ १ [१ माहुते । सारथि । २ को नाम]

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

यानपात्रे शिशौ पोतः प्रेतः प्राण्यन्तरे मृते ॥
ग्रहभेदे ध्वजे केतुः पार्थिवे तनये सुतः ॥ ६० ॥
स्थपतिः कारुभेदेऽपि भूभृद्भूमिधरे नृपे ॥
मूर्धाभिषिक्तो भूपेपि ऋतुः स्त्रीकुसुमेऽपि च ६१॥
विष्णावप्यजिताऽव्यक्तौ सूतस्त्वष्टरि सारथौ ॥
व्यक्तः प्राज्ञेऽपिदृष्टान्तावुभौ शास्त्रनिदर्शने ॥६२॥
क्षत्ता स्यात्सारथौ द्वाःस्थे क्षत्रियायां च शूद्रजे ॥

भर्तृ १ [१ धारणागर्नें । पोस्ने । २ को नाम] ॥५९॥ पोत १ [१ डुङ्गा । बालक । २ को नाम] प्रेत १ (७) [१ भूत । मरेको । २ को नाम] प्रेतलाइ कँहँदा प्रेतशब्द पुंलिङ्गमा, अन्यत्र विशेष्यनिघ्नछ ॥ केतु १ [१ केतु (नवग्रहको मध्यमा यौटा) । ध्वजा । २ को नाम] सुत १ [१ राजा । छोरा । २ को नाम] ॥६०॥ स्थपति १ [१ कारीगर । बृहस्पतिसव नाम गरेको यज्ञ गर्ने । श्रेष्ठ । ३ को नाम] भूभृत् १ [१ पर्वत । राजा । २ को नाम] मूर्धाभिषिक्त १ [१ राजा । मंत्री । क्षत्री । ३ को नाम] ऋतु १ [१ स्त्रीकोरज । वसन्त ऋतु । २ को नाम] ॥ ६१ ॥ अजित १ (७) [१ विष्णु । जित्न नसकियेको । २ को नाम] अजित शब्द विष्णु लाइ कँहँदा पुंलिङ्गमा, अन्यत्र तिनै लिङ्गमाछ । अव्यक्त १ (७) [१ विष्णु । अस्पष्ट । २ को नाम] सूत १ [१ कारीगर । साराथि । २ को नाम] ॥ व्यक्त १ (७) [१ पण्डित । स्पष्ट । २ को नाम] अव्यक्त शब्द र व्यक्त शब्द पनि विष्णु र पण्डित लाइ कँहँदा पुंलिङ्गमा, अन्यत्र तिनै लिङ्गमाछन् ॥ दृष्टान्त १ [१ उदाहरण (दृष्टान्त) । शास्त्र । २ को नाम] ॥ ६२ ॥ क्षत्तृ १ [१ सारथि । पाले ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

वृत्तान्तःस्यात्प्रकरणे प्रकारे कार्त्स्न्यवार्तयोः ६३॥
आनर्तः समरे नृत्यस्थाननीवृद्विशेषयोः ॥
कृतान्तो यमसिद्धान्तदैवाकुशलकर्मसु ॥ ६४ ॥
श्लेष्मादि रसरक्तादि महाभूतानि तद्गुणाः ॥
इन्द्रियाण्यश्मविकृतिः शब्दयोनिश्च धातवः६५॥
कक्षान्तरेऽपि शुद्धान्तो नृपस्यासर्वगोचरे ॥
कासूसामर्थ्ययोः शक्तिर्मूर्तिः काठिन्यकाययोः६६
विस्तारवल्लर्योर्व्रततिर्वसती रात्रिवेश्मनोः ॥

क्षत्रियजातकी कन्यामा शूद्रबाट उत्पन्न भयेको सन्तान । ३ कोनाम] वृत्तान्त १ [१ मौका । भाव (केहीवस्तुमारहने धर्म) संपूर्णत्त्व । हालूखवर । ४ को नाम] ॥ ६३ ॥ आनर्त १ [१-लडाञी । नाचनेठाँउँ । देशविशेष । ३ को नाम] कृतान्त १ [१ यमराज । सिद्धान्त (निर्णय) । दैव । खरापूकाम । ४ को नाम] ॥ ६४ ॥ धातु १ [१ कफ, वात, पित्त । रस आदि (अन्न को पाकभयेको रस, रगत, मासु, वोसो, हाड, गिदि शुक्र, इ ७) । महा-भूत (पृथिवी, जल, तेज, वायु, आकाश इ ५) । गुण इनैमारहने (रस, गन्ध, रूप, प्रभृति) । इन्द्रिय । पत्थर को विकार (गेरु, हरिताल प्रभृति) । धातु, (भूसत्तायाम्, इत्यादि व्याकरणमा प्रसिद्ध धातु) । ७ को नाम] ॥६५॥ शुद्धान्त १ [१ राजाको भित्री येडेउ-ढी (ढोका) । अन्तःपुर (खोपी) । २ को नाम] शक्ति २ [१ शक्ति (बल्छी) । सामर्थ्य । २ को नाम] मूर्ति २ [१-काठिन्य (साह्रोहुनु) । शरीर । २ को नाम] ॥ ६६ ॥ व्रत-ति २ [१ विस्तार । लता । २ को नाम] वसति २ [१ रात्रि ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

क्षयार्चयोरपचितिःसातिर्दानावसानयोः ॥ ६७ ॥
अर्तिःपीडाधनुष्कोट्योर्जातिः सामान्यजन्मनोः ॥
प्रचारस्यन्दयो रीतिरीतिर्डिम्बप्रवासयोः ॥ ६८ ॥
उदयेऽधिगमे प्राप्तिस्त्रेता त्वग्नित्रये युगे ।
वीणाभेदेऽपि महती भूतिर्भस्मनि संपदि ॥ ६९ ॥
नदीनगर्योर्नागानां भोगवत्यथ संगरे ॥
सङ्गे सभायां समितिः क्षयवासावपि क्षितिः ७० ॥
रवेरर्चिश्च शस्त्रं च वह्निज्वाला च हेतयः ॥
जगती जगती च्छन्दो विशेषेऽपि क्षितावपि ७१ ॥

घर । २ को नाम] अपचिति २ [१ घट्नु । पूजा । २ को नाम] साति २ [१ दान । सकिनु । २ को नाम] ॥ ६७ ॥ अर्ति २ (आर्ति २) [१ पीडा । धनुको टुप्पो । २ को नाम] जाति २ [१ गोत्वादि जाति । जन्म । २ को नाम] रीति २ [१ चाल् । पितल । वग्नु । ३ को नाम] ईति २ [१ उपद्रव । पर्देश जानु । २ को नाम] ॥ ६८ ॥ प्राप्ति २ [१ उत्पत्ति । प्राप्ति । २ को नाम] त्रेता २ [१ दक्षिणाग्नि, गार्हपत्य, आहवनीय, इ ३ अग्नि । त्रेतायुग । २ को नाम] महती २ (७) [१ नारदमुनि की वीणा । ठूलो । २ को नाम] ठूलालाइ कँहँदा महत् शब्द विशेष्य निघ्नछ । अन्यत्र स्त्री लिङ्गछ ॥ भूति २ [१ खरानि । संपत्ति । २ को नाम] ॥ ६९ ॥ भोगवती २ [१ पातालगङ्गा । सर्पकी नगरी । २ को नाम] समिति २ [१ लडाँञि । सङ्ग । सभा । ३ को नाम] क्षिति २ [१ नाश । बास । पृथिवी । ३ को नाम] ॥ ७० ॥ हेति २ [१ सूर्यको कान्ति ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

पंक्तिश्छन्दोऽपि दशमं स्यात्प्रभावेऽपि चायतिः ॥
पत्तिर्गतौ च मूले तु पक्षतिः पक्षभेदयोः ॥ ७२ ॥
प्रकृतिर्योनिलिङ्गे च कैशिक्याद्याश्च वृत्तयः ॥
सिकताः स्युर्वालुकापि वेदे श्रवसि च श्रुतिः॥७३॥
वनिता जनितात्यर्थानुरागायां च योषिति ॥
गुप्तिःक्षितिव्युदासेऽपि धृतिर्धारणधैर्ययोः ॥ ७४ ॥
बृहती क्षुद्रवार्ताकी छन्दोभेदे महत्यपि ॥

तरबार प्रभृतिशस्त्र । अग्निको ज्वाला । ३ को नाम] जगती २ [१ जगत् (लोक) । छन्दो विशेष (१२ अक्षरको पाउ हुने छन्द) । पृथिवी । ३ को नाम] ॥ ७१ ॥ पङ्क्ति २ [१ छन्दोविशेष (१० अक्षर को पाद हुने छन्द) । लस्कर । १० संख्या । ३ को नाम] आयति २ [१ सामर्थ्य। उत्तरकाल (पछि आउने वषत) । २ को नाम] पत्ति २ [१ हिंडनु । प्यादा (सिपाही) । पत्ति (१ हाथी, १ रथ, ३ घोडा, ५ प्यादा, एति जम्मा) । ३ को नाम] पक्षति २ [१ पखेडाको फेद। परेवातिथि। २ को नाम]॥७२॥ प्रकृति २ [१ योनि। लिङ्ग। माया । ३ को नाम] वृत्ति २ [१ जीवनवृत्ति। भारती, सात्वती, कैशिकी, आरभटी, इ ४ नाट्यका वृत्ति (चाल)। २ को नाम] सिकता २ (७) [१ बालुवा। बालुवा भयेको ठाँउँ। २ को नाम] सिकताशब्द, बालुवालाइ कँहदा बहुवचनान्तछ ॥ अन्यत्र विशेष्यनिघ्नछ ॥ श्रुति २ [१ वेद । कान । सुन्नु । ३ को नाम]॥७३॥ वनिता- २ [१ अत्यन्त प्रेम गर्ने स्त्री । सामान्यस्त्री। २ को नाम] गुप्ति २ [१ पृथिवीको प्वाल । रक्षागर्नु। लुकाउनु। ३ को नाम] धृति २ [१ धारणगर्नु । धैर्य । २ को नाम] ॥ ७४ ॥ बृहती २ [१-

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

वासिता स्त्रीकरिण्योश्च वार्ता वृत्तौ जनश्रुतौ ७५
वार्तं फल्गुन्यरोगे च त्रिष्वप्सु च घृतामृते ॥
कलधौतं रूप्यहेम्नोर्निमित्तं हेतुलक्ष्मणोः॥ ७६ ॥
श्रुतं शास्त्रावधृतयोर्युगपर्याप्तयोः कृतम् ।
अत्याहितं महाभीतिः कर्म जीवानपेक्षि च ७७॥
युक्ते क्ष्मादावृते भूतं प्राण्यतीते समे त्रिषु ॥

विहि। छन्दोविशेष (९ अक्षरको पाउहुनेछन्द)। ठूलो । ३ कोनाम] ठूलालाइ कँहँदा बृहत्शब्द विशेष्य निघ्नछ, अन्यत्र स्त्री लिङ्गीछ॥ वासिता २ (वाशिता २) [१ स्त्री । हथिनी । पक्षिकोशब्द । ३ को नाम] पक्षिको शब्दलाइ कँहँदा वासित (वाशित) शब्द नपुंसक लिङ्गीछ ॥ अन्यत्र स्त्रीलिङ्गीछ ॥ वार्ता २ (३) (७) [१ जीवनवृत्ति । समचार । तुच्छ (हल्को)। निरोगी। ४ को नाम] जीवनवृत्ति र समचार लाइ कँहँदा वार्तशब्द स्त्री लिङ्गमाछ ॥ तुच्छ र नीरोगलाइ कँहँदा विशेष्यनिघ्नछ ॥ ७५॥ घृत [१ घिउ । पानी । २ को नाम] अमृत ३ [१ अमृत । पानी । २ को नाम] कलधौत ३ [१ चाँदी । सुन । २ को नाम] निमित्त ३ [१ कारण । चिन्ह ।२ को नाम] ॥ ७६ ॥ श्रुत ३ [१ शास्त्र । कानले सुनियेको । २ को नाम] सुनियेकालाइ कँहँदा श्रुतशब्द विशेष्यनिघ्नछ ॥ अन्यत्र नपुंसक लिङ्गमाछ ॥ कृत ३ [१ सत्ययुग । पर्याप्त (अलम्, निवारण) । गरियेको। ३ को नाम] गरियेका लाइ कँहँदा कृतशब्द विशेष्य निघ्नछ ॥ अन्यत्र नपुंसक लिङ्गीछ ॥ अत्याहित ३ [१ ठुलो डर । मरुलाभन्ने डरनमानी गरेको काम । २ को नाम] ॥७७॥ भूत ३ (७) [१ योग्य । पृथिव्यादिपञ्चमहाभूत । साँचो ।

द. नं. २२८८२

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

वृत्तं पद्ये चरित्रे त्रिष्वतीते दृढनिस्तले ॥ ७८ ॥
महद्राज्यं चावगीतं जन्ये स्याद्गर्हितं त्रिषु ॥
श्वेतं रूप्येऽपि रजतं हेम्नि रूप्ये सिते त्रिषु ॥७९॥
त्रिष्वतो जगदिङ्गेऽपि रक्तं नील्यादिरागि च ॥
अवदातः सिते पीते शुद्धे बद्धार्जुनौ सिते ॥८०॥

भूत । भैसकेका । ५ को नाम] भैसकेका लाइ कँहँदा भूतशब्द विशेष्यनिघ्नछ ॥ अन्यत्र नपुंसक लिङ्गीछ ॥ वृत्त ३ (७) [१ श्लोक। चरित्र (काम)। भैसकेको। बलियो। वाटुलो। ५ को नाम] भैसकेको, बलियो, वाटुलो, लाइ कँहँदा वृत्तशब्द विशेष्यनिघ्नछ । अन्यत्र नपुंसकलिङ्गीछ ॥७८॥ महत् ३ (७) [१ राज्य । ठूलो । २ को नाम] महत्शब्द, राज्यलाइ कँहँदा नपुंसकलिङ्गमा छ ॥ ठूलालाइ कँहँदा विशेष्यनिघ्नछ ॥ अवगीत ३ (७) [१ लोकापवाद । खराप् । २ को नाम] लोकापवादलाइ कँहँदा अवगीतशब्द नपुंसकलिङ्गमा छ ॥ अन्यत्र विशेष्यनिघ्नछ ॥ श्वेत ३ (१) (७) [१ चाँदी । सेतोवर्ण । सेतोवर्णहुने । ३ को नाम] श्वेतशब्द, चाँदी लाइ कँहँदा नपुंसकलिङ्ग, सेतोवर्ण लाइ कँहँदा पुंलिङ्ग, सेतोवर्णहुने लाइ कँहँदा विशेष्यलिङ्गमा रहन्छ ॥ रजत ३ (७) [१ सुवर्ण । चाँदी । सेतोवर्ण हुने । ३ को नाम] सेतोवर्णहुने लाइ कँहँदा रजतशब्द विशेष्यनिघ्नछ ॥ अन्यत्र नपुंसकलिङ्गीछ ॥ ॥ ७९ ॥ जगत् ७ [१ चल्ने (मनुष्यादि) । जगत् (लोक) २ को नाम] जगत् शब्द, लोकलाइ कँहँदा नपुंसकलिङ्गमा, चर (मनुष्यादि) लाइ कँहँदा विशेष्यनिघ्न छ ॥ रक्त ७ [१ रङाइयेको । प्रेमगर्ने । २ को नाम] अवदात ७ [१ सेतो । पँहेलो । शुद्ध । ३ को नाम] सित ७ [१ सेतो । बाँधियेको ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

युक्तेऽतिसंस्कृते मर्षिण्यभिनीतोऽथ संस्कृतम् ॥
कृत्रिमे लक्षणोपेतेऽप्यनन्तोऽनवधावपि ॥ ८१ ॥
ख्याते हृष्टे प्रतीतोऽभिजातस्तु कुलजे बुधे ॥
विविक्तौ पूतविजनौ मूर्छितौ मूढसोच्छ्रयौ ॥८२॥
द्वौ चाम्लपरुषौ शुक्तौ शिती धवलमेचकौ ॥
सत्ये साधौ विद्यमाने प्रशस्तेऽभ्यर्हिते च सत् ८३॥
पुरस्कृतः पूजितेऽरात्याभियुक्तेऽग्रतःकृते ॥
निवातावाश्रयावातौ शस्त्राभेद्यं च वर्म यत् ८४॥

२ को नाम] ॥ ८० ॥ अभिनीत ७ [१ अतिअसल (सम्मेको)। सिघारीयेको । सहने । ३ को नाम] संस्कृत ७ [१ कृत्रिम (बनायेको) । शास्त्रले शुद्धगरायेको शब्द । २ को नाम] अनन्त ७ (१ । ३) [१ अन्त्यनपाञ्जिने । शेषनाग । आकाश । ३ को नाम] अन्त्यनपाञ्जिने लाइ कँहँदा अनन्त शब्द विशेष्यनिघ्नछ । शेषनाग लाइ कँहँदा पुंलिङ्गीछ । आकाश लाइ कँहँदा नपुंसक लिङ्गी छ ॥ ८१ ॥ प्रतीत ७ [१ प्रसिद्ध । खुशी भयेको । २ को नाम] अभिजात ७ [१ कुलीन (खान्दानी) । पण्डित । २ को नाम] विविक्त ७ [१ पवित्र । एकान्त । २ को नाम] मूर्छित ७ [१ मूर्छापरेको । बढेको । २ को नाम] ॥ ८२ ॥ शुक्त ७ [१ अमिलो । रुखो । २ को नाम] शिति ७ [१ सेतो । कालो । २ को नाम] सत् ७ [१ साँचो । परोपकारी । रहेको । असल । मान्य । ५ को नाम] ॥ ८३ ॥ पुरस्कृत ७ [१ मानियेको । शत्रुले चढायिगरियेको । अघिसारियेको । ३ को नाम] निवात ७ [१ आश्रय । हावा नभयेको ठाँउँ । हथियारलेछेडननसकिनेकवच

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

जातोन्नद्धप्रवृद्धाः स्युरुच्छ्रिता उत्थितास्त्वमी ॥
वृद्धिमत्प्रोद्यतोत्पन्ना आदृतौ सादरार्चितौ ॥८५॥
॥ इति तान्ताः ॥
अर्थोऽभिधेयरैवस्तुप्रयोजननिवृत्तिषु ॥
निपानागमयोस्तीर्थमृषिजुष्टे जले गुरौ ॥ ८६ ॥
समर्थस्त्रिषु शक्तिस्थे संबद्धार्थे हितेऽपि च ॥
दशमीस्थौ क्षीणरागवृद्धौ वीथी पदव्यपि ॥८७॥
आस्थानीयत्नयोरास्था प्रस्थोऽस्त्री सानुमानयोः
" शास्त्रद्रविणयोर्ग्रन्थः संस्थाधारे स्थितौ मृतौ "
॥ इति थान्ताः ॥

। ३ को नाम] ॥ ८४ ॥ उच्छ्रित ७ [१ उत्पन्नभयेको । चढे-को (सेखीगर्ने) । वढेको । ३ को नाम) उत्थित ७ [१ बढेको । तयार भयेको । उत्पन्न भयेको । ३ को नाम] आदृत ७ [१ आदरगर्ने । आदरगरियेको । २ को नाम] ॥८५॥ इति तान्ताः॥ अर्थ १ [१ अर्थ । धन । बस्तु (सवचीज) । प्रयोजन । निवृत्ति (केहीकार्य देखि निवृत्ति हुनु) । ५ को नाम] तीर्थ ३ [१ निपान (इनारका छेउको सानु जल अड्याउन बनाये को खाल्डो) । शास्त्र । तीर्थ (ऋषिमुनिले स्नान सन्ध्या गर्ने जल) । गुरु । ४ को नाम] ॥८६॥ समर्थ ७ [१ समर्थ । सम्बन्ध । हित । ३ को नाम] दशमीस्थ ७ [१ विरक्तभये को । बुढो । २ को नाम] वीथी २ [१ वाटो । लश्कर । २ को नाम] ॥८७॥ आस्था २ [१ सभा । यत्न । २ को नाग] प्रस्थ ५ [१ पर्वतकोथुंको । १ पाथी । २ को नाम] " ग्रन्थ १ [१ शास्त्र । धन । २ को नाम]

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

अभिप्रायवशौ छन्दावब्दौ जीमूतवत्सरौ ॥ ८८ ॥
अपवादौ तु निन्दाज्ञे दायादौ सुतबान्धवौ ॥
पादा रश्म्यङ्घ्रितुर्यांशाश्चन्द्राग्न्यर्कास्तमोनुदः ८९॥
निर्वादो जनवादेऽपि शादो जम्बालशष्पयोः ॥
साराबे रुदिते त्रातर्याक्रन्दो दारुणे रणे ॥९०॥
स्यात्प्रसादोऽनुरागेऽपि सूदः स्याद्व्यञ्जनेऽपि च
गोष्ठाध्यक्षेऽपि गोविन्दो हर्षेऽप्यामोदवन्मदः ९१॥

संस्था २[१ आधार(आश्रय) । रहनु । मर्नु । ३ को नाम]" ॥ इति थान्ताः ॥ छन्द १ [१ अभिप्राय । वश (अधीन) २ को नाम] अब्द १ [१ मेघ । वर्ष । २ को नाम ॥ ८८ ॥ अपवाद १ [१ निन्दा । आज्ञा । २ को नाम] दायाद १ [१ छोरो । दाज्यूभाई २ को नाम] पाद १ [१ किरण । पाउ । चउथो भाग । ३ को नाम] तमोनुद् १ [१ चन्द्रमा । अग्नि । सूर्य । ३ को नाम] ॥ ८९ ॥ निर्वाद १ [१ लोकापवाद । निर्णयगरेकोवात । २ को नाम] शाद १ [१ हिलो । घाँस । २ को नाम] आक्रन्द १ [१ रुनु, कराऊनु । रक्षागर्ने । भयङ्कर लडाञी । ३ को नाम] ॥ ९० ॥ प्रसाद १ [१ प्रसन्नहुनु । प्रसादगुण । २ को नाम] " श्रुतिमात्रेण शब्दात्तु येनार्थप्रत्ययो भवेत् ॥ साधारणः समग्राणां स प्रसादो गुणो मतः " ॥ जुन् गुणका महिमाले वाक्य सुन्दासुन्दै काव्यश हरुलाइ अर्थ बोध हुन्छ । सोही गुणको नाम 'प्रसाद गुण' हो ॥ सूद ७ [१ तिहुन् तर्कारी । भान्से । २ को नाम] गोविन्द १ [१ गोठको मालिक । कृष्ण । २ को नाम] आमो-

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

प्राधान्ये राजलिङ्गे च वृषाङ्गे ककुदोऽस्त्रियाम् ॥
स्त्री संविज्ज्ञानसंभाषाक्रियाकाराजिनामसु ॥९२॥
धर्मे रहस्युपनिषत्स्यादृतौ वत्सरे शरत् ॥
पदं व्यवसितत्राणस्थानलक्ष्माङ्घ्रिवस्तुषु ॥ ९३ ॥
गोष्पदं सेविते माने प्रतिष्ठाकृत्यमास्पदम् ॥
त्रिष्विष्टमधुरौ स्वादू मृदू चातीक्ष्णकोमलौ ९४॥
मूढाल्पापटुनिर्भाग्या मन्दाः स्युर्द्वौ तु शारदौ
प्रत्यग्राप्रतिभौ विद्वत्सुप्रगल्भौ विशारदौ ॥ ९५ ॥
॥ इति दान्ताः ॥

द १ [१ हर्ष । अतिअसल् गन्ध । २ को नाम] मद १ [१- हर्ष । घमण्ड । हाथीकोमद । वीर्य । ४ को नाम] ॥ ९१ ॥ ककुद ५ [१ प्राधान्य (मुख्यत्व) । राजाको छत्रचामरादि चिन्ह । साँढेको जुरो । ३ को नाम] संविद् २ [१ ज्ञान । वातचीत । सल्लाहले कामको निर्णय गर्नु । लडाञि । ४ को नाम] ॥ ९२ ॥ उपनिषद् [१ धर्म । रहस्य (गुप्त) । वेदान्त । ३ को नाम] शरद् २ [१ शरद् ऋतु । वर्ष । २ को नाम] पद ३ [१ उद्योग । रक्षा । स्थान । चिन्ह । पाउ शब्द । वस्तु (चीज) । ७ को नाम] ॥ ९३ ॥ गोष्पद ३ [१ गाइका पाइलाको डोब्राकिलो । गाइचरनेठाँउ । २ को नाम] आस्पद ३ [१ प्रतिष्ठा (इज्जत) । कार्य । २ को नाम] स्वादु ७ [१ मन्परेको । गुलियो । २ को नाम] मृदु ७ [१ चीसो । कोमल (कमलो) । २ को नाम] ॥ ९४ ॥ मन्द ७ [१ मूर्ख । थोरै । जुंसो । अभागी । ४ को नाम] शारद ७ [१

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

व्यामो वटश्च न्यग्रोधावुत्सेधः काय उन्नतिः ॥
पर्याहारश्च मार्गश्च विवधौ वीवधौ च तौ ॥ ९६॥
परिधिर्यज्ञियतरोः शाखायामुपसूर्यके ॥
बन्धकं व्यसनं चेतःपीडाधिष्ठानमाधयः ॥ ९७॥
स्युः समर्थननीवाकनियमाश्च समाधयः ॥
दोषोत्पादेऽनुबन्धः स्यात्प्रकृत्यादिविनश्वरे ॥९८॥
मुख्यानुयायिनि शिशौ प्रकृतस्यानुवर्तने ॥
विधुर्विष्णौ चन्द्रमसि परिच्छेदे बिलेऽवधिः ९९॥
विधिर्विधाने दैवेऽपि प्रणिधिः प्रार्थने चरे ॥

नबा । अधृष्ट । २ को नाम] विशारद ७ [१ पण्डित । धृष्ट । २ को नाम] ॥ इति दान्ताः ॥ ९५ ॥ न्यग्रोध १ [१ पसारेका हाथको माझ । वरकोवृक्ष । २ को नाम] उत्सेध १ [१ शरीर अग्ल्याँग्ली । २ को नाम] विवध १ वीवध १ [२ खर्पन् । वाटो २ का नाम]॥९६॥परिधि १ [१ यज्ञ मा, पात्र,समिधा इत्य निमित्त लिइयेका पलाशादि वृक्षको हाँगा । सूर्य र चन्द्रका व परिलाग्ने मण्डल । २ को नाम] आधि १ [१ बन्धक (बाँधा जुवा प्रभृति व्यसन । चित्तको पीडा । रँहँनु । ४ का नाम] ॥९७ समाधि १ [१ समाधान (शंकाकोउत्तर) । नबोल्नु । कबोल ३ को नाम] अनुबन्ध १ [१ दोषको उत्पत्ति । प्रकृति प्रत्ययको ना हुने अंश अर्थात इत्संज्ञाहुने वर्ण । मुख्यको पछिलाग्ने बालक । चला कोकाम नछोडनु । ४ कोनाम] ॥९८॥ विधु१ [१ विष्णु।चन्द्रमा।२ नाम] अवधि १ [१ अवधि । प्वाल।२ को नाम] ॥९९॥ विधि [१ विधि । दैव । ब्रह्मा । ३ को नाम] प्रणिधि १ [१ प्रार्थ

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

बुधवृद्धौ पण्डितेऽपि स्कन्धः समुदयेऽपि च १००
देशे नदविशेषेऽब्धौ सिन्धुर्ना सरिति स्त्रियाम् ॥
विधा विधौ प्रकारे च साधु रम्येऽपि च त्रिषु १०१॥
वधूर्जाया स्नुषा स्त्री च सुधा लेपोऽमृतं स्नुही ॥
संधा प्रतिज्ञा मर्यादा श्रद्धा संप्रत्ययः स्पृहा १०२
मधु मद्ये पुष्परसे क्षौद्रेऽप्यन्धं तमस्यपि ॥
अतस्त्रिषु समुन्नद्धौ पण्डितंमन्यगर्वितौ ॥ १०३ ॥

नागर्नु । चर (चिवा) । २ को नाम] बुध १ [१ पण्डित । बुध (ग्रहविशेष) । २ को नाम] वृद्ध ७ [१ पण्डित । बुढो । २ को नाम] ॥ स्कन्ध १ [१ समुदाय । काँध । हाँगाफाट- ने ठाँउ (काप्)। ३ को नाम] ॥१००॥ सिन्धु १ (२) [१ देश- विशेष । नद(खोलो) विशेष । समुद्र । नदी । ४ को नाम] सिन्धुशब्द नदीलाइ कँहँदा स्त्रीलिङ्गी छ । अन्यत्र पुंलिङ्गीछ ॥ विधा २ [१ विधि । प्रकार (तरह) । २ को नाम] साधु ७ [१ राम्रो । उपकारगर्ने । २ को नाम] ॥ १०१ ॥ वधू २ [१ आफ्नी स्त्री । बुहारी । सामान्य स्त्री । ३ को नाम] सुधा २ [१ चून् । अमृत । सिहुँडी । ३ को नाम] संधा २ [१ प्रतिज्ञा । मर्यादा (थिति) । २ को नाम] श्रद्धा २ [१- पत्यार । इच्छा । २ को नाम] ॥ १०२ ॥ मधु ५(१) [१ मदि- रा । फुलकोरस । मह । दैत्यविशेष । वसन्तऋतु ५ को नाम] अन्ध ३ (७) [१ अन्धकार । आखानदेख्ने । २ को नाम] अन्धालाइ कँहँदा अन्धशब्द विशेष्यनिघ्नछ । अन्यत्र नपुंसकलिङ्गीछ ॥ समुन्नद्ध ७ [१ आँफुलाइ पण्डितठान्ने ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

ब्रह्मबन्धुरधिक्षेपे निर्देशोऽथावलम्बितः ।
अविदूरोऽप्यवष्टब्धः प्रसिद्धौ ख्यातभूषितौ ॥१०४॥
॥ इति धान्ताः ॥
सूर्यवह्नी चित्रभानू भानू रश्मिदिवाकरौ ॥
भूतात्मानौ धातृदेहौ मूर्खनीचौ पृथग्जनौ १०५॥
ग्रावाणौ शैलपाषाणौ पत्रिणौ शरपक्षिणौ ॥
तरुशैलौ शिखरिणौ शिखिनौ वह्निबर्हिणौ १०६
प्रतियत्नावुभौ लिप्सोपग्रहावथ सादिनौ ॥

घमण्डी । २ को नाम] ॥ १०३ ॥ ब्रह्मबन्धु ७ [१. निन्दा गर्दा प्रयोगगरिने शब्द । घटियाब्राह्मण । २ को नाम] ब्रह्मबन्धु शब्दको निन्दा अर्थहोता पनि केवल 'निन्दा गर्दछ' भन्दा–'ब्रह्मबन्धुं करोति' यस्तो प्रयोग हुँदैन । किन्तु–रे ब्रह्मबन्धो दुष्टोऽसि' यस्ता रितले ब्रह्मबन्धु शब्दको प्रयोग गर्दा निन्दा बुझिन्छ ॥ अवष्टब्ध ७ [१. थामियेको (समातियेको) नगीचको । २ को नाम] प्रसिद्ध ७ [१. प्रसिद्ध । सिंघारियेको । २ को नाम] इति धन्ताः ॥१०४॥ चित्रभानु १. [१. सूर्य । अग्नि । २ को नाम] भानु १. [१. किरण । सूर्य । २ को नाम] भूतात्मन् १. [१. ब्रह्मा । शरीर । २ को नाम] पृथग्जन १ [१. मूर्ख । नीच । २ को नाम] ॥ १०५ ॥ ग्रावन् १. [१. पर्वत । ढुङ्गो । २ को नाम] पत्रिन् १. [१ बाण । पक्षी । २ को नाम] शिखरिन् १. [१. वृक्ष । पर्वत । २ को नाम] शिखिन् १. [१. अग्नि । मयूर । २ को नाम] ॥ १०६ ॥ प्रतियत्न १. [१. मनोरथ । अनुकूल पार्नु । २ को नाम] सादिन् १

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

द्वौ सारथिहयारोहौ वाजिनोऽश्वेषुपक्षिणः ॥१०७॥
कुलेऽप्यभिजनो जन्मभूम्यामप्यथ हायनः ॥
वर्षार्चिर्व्रीहिभेदाश्च चन्द्राग्न्यर्का विरोचनाः॥१०८॥
केशेऽपि वृजिनो विश्वकर्मार्कसुराशिल्पिनोः ॥
आत्मा यत्नो धृतिर्बुद्धिः स्वभावो ब्रह्म वर्ष्म च १०९
शक्रो घातुकमत्तेभो वर्षुकाब्दो घनाघनः ॥
अभिमानोऽर्थादिदर्पेऽज्ञाने प्रणयहिंसयोः ॥११०॥

१ सादिन् १ [१ सारथि । सवार । २ को नाम] वाजिन् १ [१ घोडा । वाण । पक्षी । ३ को नाम] ॥ १०७ ॥ अभिजन १ [१ कुल । जन्मभूमि (जन्मेको ठाउँ) । २ को नाम] हायन ५ (१) [१ वर्ष । तेज । किरण । धान्यविशेष (सठिया) । ४ को नाम] हायनशब्द, वर्षलाइ कँहँदा पुंलिङ्ग,नपुंसकलिङ्ग दुवैमा रहन्छ ॥ अन्यत्र पुंलिङ्गमा मात्र रहन्छ ॥ विरोचन १ [१ चन्द्रमा । अग्नि । सूर्य । ३ को नाम] ॥ १०८ ॥ वृजिन १ (३ । ७) [१ केश (रउँ) । पाप । वाङ्गो । ३ को नाम] वृजिनशब्द, केशलाइ कँहँदा पुंलिङ्गमा, पापलाइ कँहँदा नपुंसकलिङ्गमा, वाङ्गालाइ कँहँदा विशेष्यवाचकशब्दबमोजीं तिनै लिङ्गमा रहन्छ ॥ विश्वकर्मन् १ [१ सूर्य । विश्वकर्मा (देवताका कारीगर) । २ को नाम] आत्मान् १ [१ यत्न । धैर्य । बुद्धि । स्वभाव । ब्रह्म । शरीर । ६ को नाम] ॥ १०९ ॥ घनाघन १ [१ इन्द्र । हिंसागर्ने । मत्तहाथी । पानिवर्सनेमेघ । ४ को नाम] अभिमान १ [१ धन प्रभृतिले भयेको घमण्ड । अज्ञान । प्रेम । हिंसा । ४

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

घनो मेघे मूर्तिगुणे त्रिषु मूर्ते निरन्तरे ॥
इनः सूर्ये प्रभौ राजा मृगांके क्षत्रिये नृपे ॥ १११ ॥
वाणिन्यौ नर्तकीदूत्यौ स्रवन्त्यामपि वाहिनी ॥
ह्रादिन्यौ वज्रतडितौ वन्दायामपि कामिनी ॥११२॥
त्वग्देहयोरपि तनुः सूनाऽधोजिह्विकाऽपि च ॥
क्रतुविस्तारयोरस्त्री वितानं त्रिषु तुच्छके ॥ ११३ ॥
मन्देऽथ केतनं कृत्ये केतावुपनिमन्त्रणे ॥
वेदस्तत्वं तपो ब्रह्म ब्रह्मा विप्रः प्रजापतिः ॥११४॥

को नाम] ॥ ११० ॥ घन १ (७) [१ मेघ । साह्रो । बाक्लो । ३ को नाम] घनशब्द मेघलाइ कँहँदा पुंलिङ्गीछ अन्यत्र विशेष्यनिघ्नछ ॥ इन १ [१ सूर्य । मालिक । २ को नाम] राजन् १ [१ चन्द्रमा । क्षत्रिय । राजा । ३ को नाम] ॥ १११ ॥ वाणिनी२[१नाचूनेस्त्री। दूती(स्त्रीपुरुषको खबरपुझ्याउने स्त्री) २को नाम] वाहिनी २ [१ नदी । सेना । २ को नाम] ह्लादिनी २ [१ वज्र । विजुली । २ को नाम] कामिनी २[१ ऐझेरु । कामदेवले पूर्णभयेकी स्त्री । २ को नाम] ॥ ११२ ॥ तनु २ (७) [१ छाला । वोक्रो । शरीर । सानु । ४ को नाम] सानालाइ कँहँदा तनुशब्द विशेष्यनिघ्न छ । अन्यत्र स्त्रीलिङ्गी छ ॥ सूना२ [१ रुद्रघंटी । हिंसागर्ने ठाँउ । २ को नाम] वितान ९ (७) [१ यज्ञ । विस्तार । शून्य । चँदुवा । निस्तेज (तेजनहुने) । ९ को नाम] शून्य, निस्तेज, लाइ कँहँदा वितानशब्द विशेष्यनिघ्नछ । अन्यत्र पुंलिङ्गर नपुंसकलिङ्गमा छ ॥ ११३ ॥ केतन ३ [१ कार्य । ध्वजा । संकेत (सान, इशारा) । ३ को नाम] ब्रह्मन् २

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

उत्साहने च हिंसायां सूचने चापि गन्धनम् ॥
आतञ्चनं प्रतीवापजवनाप्यायनार्थकम् ॥११५॥
व्यञ्जनं लाञ्छनं श्मश्रुनिष्ठानावयवष्वेपि ॥
स्यात्कौलीनं लोकवादे युद्धे पश्वहिपक्षिणाम् ११६
स्यादुद्यानं निःसरणे वनभेदे प्रयोजने ॥
अवकाशे स्थितौ स्थानं क्रीडादावपि देवनम् ११७
उत्थानं पौरुषे तन्त्रे संनिविष्टोद्गमेऽपि च ॥
व्युत्थानं प्रतिरोधे च विरोधाचरणेऽपि च ॥ ११८॥
मारणे मृतसंस्कारे गतौ द्रव्येऽर्थदापने ॥
निर्वर्तनोपकरणानुव्रज्यासु च साधनम् ॥ ११९ ॥

(१) [१ वेद । चैतन्य । तपस्या । ब्राह्मण । ब्रह्म । ५ को नाम] ॥११४॥ गन्धन ३ [१ उत्साह । हिंसा । छुल्याँग्सिगर्नु । ३को नाम] आतञ्चन ३ [१ जोरन् (दूदप्रभृति जमाउँदा हाल्नुपर्ने वस्तु । वेग । तृप्तगर्नु । ३को नाम] ॥११५॥ व्यञ्जन ३ [१ चिन्ह । जुँघादाह्री । तिहुन्तर्कारी । अवयव (लिङ्ग, भग) । ४ को नाम] कौलीन ३ [१ लोकापवाद । पशुको, सर्पको युद्ध । कुलीनको कर्म । ३को नाम] ॥ ११६ ॥ उद्यान ३ [१ निस्कनु । बघैचा । प्रयोजन । ३ को नाम] स्थान ३ [१ ठाँउँ । रहनु । २ को नाम] देवन ३ [१ व्यवहार । जित्नाको इच्छा । खेल्नु । स्तुतिगर्नु । खुशीहुनु । शेखीगर्नु । सुत्नु । इच्छा । हिंडनु । ९ को नाम ॥ ११७ ॥ उत्थान ३ [१ पुरुषार्थ । तन्त्र (घरगृहस्ती गर्नु) । उठनु । ३ को नाम] व्युत्थान ३ [१ रोक्नु । विरोध (विपरीत) गर्नु । २को नाम] ॥११८॥ साधन ३ [१ मार्नु । मरेका को सँस्कार गर्नु । हिंडनु । धन ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

निर्यातनं वैरशुद्धौ दाने न्यासार्पणेऽपि च ॥
व्यसनं विपदि भ्रंशे दोषे कामजकोपजे ॥ १२० ॥
पक्ष्माक्षिलोम्नि किंजल्के तन्त्वाद्यंशेऽप्यणीयसि ॥
तिथिभेदे क्षणे पर्व वर्त्म नेत्रच्छदेऽध्वनि ॥ १२१ ॥
अकार्यगुह्ये कौपीनं मैथुनं संगतौ रते ॥
प्रधानं परमात्मा धीः प्रज्ञानं बुद्धिचिह्नयोः॥१२२॥
प्रसूनं पुष्पफलयोर्निधनं कुलनाशयोः ॥
क्रन्दने रोदनाह्वाने वर्ष्म देहप्रमाणयोः ॥ १२३ ॥

पाउँनु । हुनु । सामग्री । पछिलाग्नु । ८ को नाम] ॥ ११९ ॥ निर्यातन ३ [१ वैरशुद्धि (शत्रुले गरेका अपकारको साटो फेर्नु) । दान । न्यास (नासो) बुझाउनु । ३ को नाम] व्यसन ३ [१ विपत्ति । नाश । कामदेखि पैदाभयेको दोष (स्त्री, मदिरा, प्रभृति) । रिसदेखि पैदा भयेको दोष (निष्ठुरवचन प्रभृति) । ४ को नाम] ॥ १२० ॥ पक्ष्मन् ३ [१ परेला । कमलको केसर । सानुधागो । ३ को नाम] पर्वन् ३ [१ पर्व (अँउँसी, पूर्णिमा प्रभृति) । उत्सव । २ को नाम] वर्त्मन् ३ [१ आँखां ढाकूने छाला । माटो । २ को नाम] ॥ १२१ ॥ कौपीन ३ [१ पाप । गुह्य (छोप्ने अङ्ग) । २ को नाम] मैथुन ३ [१ संवन्ध । रति । २ को नाम] प्रधान ३ [१ परमात्मा (ब्रह्म) । प्रकृति (माया) । बुद्धि । ३ को नाम] प्रज्ञान ३ [१ बुद्धि । चिन्ह । २ को नाम] ॥ १२२ ॥ प्रसून ३ [१ फूल । फल । २ को नाम] निधन ३ [१ कुल । नाश । २ को नाम] क्रन्दन ३ [१ रुँनु । बोलाउनु २ को नाम]

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

गृहदेहत्विट्प्रभावा धामान्यथ चतुष्पथे ॥
संनिवेशे च संस्थानं लक्ष्म चिन्हप्रधानयोः १२४
आच्छादने संपिधानमपवारणमित्युभे ॥
आराधनं साधने स्यादवाप्तौ तोषणेऽपि च॥१२५॥
अधिष्ठानं चक्रपुरप्रभावाध्यासनेष्वपि ॥
रत्नं स्वजातिश्रेष्ठेऽपि वने सलिलकानने ॥ १२६ ॥
तलिनं विरले स्तोके वाच्यलिङ्गं तथोत्तरे ॥
समानाः सत्समैके स्युः पिशुनौ खलसूचकौ १२७
हीनन्यूनावूनगर्ह्यौ वेगिशूरौ तरस्विनौ ॥

वर्ष्मन् ३ [१ शरीर । प्रमाण । २ को नाम] ॥ १२३ ॥ धामन् ३ [१ घर । शरीर । कान्ति । प्रताप । ४ को नाम] संस्थान ३ [१ चौवाटो । वसाइ । २ को नाम] लक्ष्मन् ३ [१ चिन्ह । मुख्य । २ को नाम] ॥ १२४ ॥ आच्छादन ३ [१ ढाकनु । छेक्नु । २ को नाम] आराधन ३ [१ उत्पन्नगर्नु । पाउँनु । खुसी गराउनु । ३ को नाम] ॥ १२५ ॥ अधिष्टान ३ [१ पाङ्ग्रो । शहर । प्रताप । वलात्कारलेजफतगर्नु । ४ को नाम] रत्न ३ [१ स्वजातिभन्दाश्रेष्ठ । रत्न (हीराप्रभृति) । २ को नाम] वन ३ [१ जल । वन । २ को नाम] ॥ १२६ ॥ तलिन ३ [१ विरल (अलि २) थोरै । २ को नाम] समान ७ [१ असल । तुल्य । (१)एक । ३ को नाम] पिशुन ७ [१ दुर्जन । छुल्याहा । २ को नाम] ॥ १२७ ॥ हीन ७ न्यून ७ [२ कंती । कंसल् । २ का नाम] तरस्विन् ७ [१ वेगवान् (वेग-

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

कुक्षिभ्रूणार्भका गर्भा विस्रंभः प्रणयेऽपि च॥१३५॥
स्याद्भेर्यां दुन्दुभिःपुंसि स्यादक्षे दुन्दुभिः स्त्रियाम् ॥
स्यान्महारजने क्लीब कुसुम्भं करके पुमान् ॥
क्षत्रियेऽपि च नाभिर्ना सुरभिर्गवि च स्त्रियाम् ॥
सभा संसदि सभ्ये च त्रिष्वध्वक्षेपि वल्लभः १३७

॥ इति भान्ताः ॥

किरणप्रग्रहौ रश्मी कपिभेकौ प्लवंगमौ ॥
इच्छामनोभवौ कामौ शौर्योद्योगौ पराक्रमौ १३८

गर्भ १ [१ कोखो । गर्भ । वालक । ३ को नाम] विस्रम्भ १ [१ प्रेम । विश्वास । २ को नाम] ॥ १३५ ॥ दुंदुभि १ (२) [१ कर्नाल् । पासा । २ को नाम] पासा लाइकँहँदा दुन्दुभिशब्द स्त्रीलिङ्गीछ । अन्यत्र पुंलिङ्गीछ॥ कुसुम्भ ३ (१) [१ कुसुम् (पुष्पविशेष) ।कमण्डलु । २को नाम] कुसुम लाइ कहँदा कुसुम्भ शब्द नपुंसकलिङ्गी, अन्यत्र पुंलिङ्गीछ ॥ १३६ ॥ नाभि १ (४।२) [१ क्षत्रिय । मुख्यराजा । नाभि (नाइटो) । कस्तूरीमृग । ४ को नाम] सुरभि २ (१।७) [१ गाइ । वसन्तऋतु । सुगन्धि वस्तु । ३ को नाम] सुरभिशब्द गाइलाइ कहँदा स्त्री लिङ्गमा, वसन्तलाइ र असल गन्धलाइ कँहँदा पुंलिङ्गमा, रहन्छ । सुगन्धिवस्तु लाइ कहँदा विशेष्य निघ्नपनिछ ॥ सभा २ [१ सभा । सभामा वस्ने । २ को नाम] वल्लभ ७ [१ मालिक । प्यारो । २ को नाम] ॥ १३७ ॥ इति भान्ताः ॥ रश्मि १ [१ किरण । डोरी । २ को नाम] प्लवङ्गम १ [१ वानर । भ्याउतो । २ को नाम] काम१ [१इच्छा । कामदेव ।२को नाम]पराक्रम१ [१प-

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

धर्माः पुण्ययमन्यायस्वभावाचारसोमपाः ॥
उपायपूर्व आरम्भ उपधा चाप्युपक्रमः ॥१३९॥
वणिक्पथः पुरं वेदो निगमो नागरो वणिक् ॥
नैगमौ द्वौ बले रामो नीलचारुसिते त्रिषु ॥१४०॥
शब्दादिपूर्वो वृन्देऽपि ग्रामः क्रान्तौ च विक्रमः ॥
स्तोमः स्तोत्रेऽध्वरे वृन्दे जिह्मस्तु कुटिलेऽलसे १४१
"उष्णेऽपि घर्मश्चेष्टालंकारे भ्रान्तौ च विभ्रमः॥,,

राक्रम । उद्योग । २ को नाम] ॥ १३८ ॥ धर्म १ [१ पुण्य । यमराज । न्याय । स्वभाव । सदाचार । सोमयज्ञगर्ने । ६ को नाम] उपक्रम १ [१ उपाय जानेर कार्यको प्रारंभ गर्नु । मंत्रीप्रभृतिको परीक्षा । २ को नाम] ॥ १३९ ॥ निगम १ [१ वाणिज्य (वेपार) । शहर । वेद । ३ को नाम] नैगम १ [१ शहरवासी । वनियाँ । २ को नाम] राम १ (७) [१ बलभद्र । नीलो । राम्रो । सेतो । ४ को नाम] रामशब्द बलभद्रलाइ कँहँदा पुंलिङ्गमाछ । अन्यत्र विशेष्यनिघ्नलिङ्गीहुन्छ ॥१४०॥ग्राम १[१ समुदाय । गाँउ । २ को नाम] ग्रामशब्द भन्दा पहिले कोही अर्को शब्द राखे मात्रै समुदाय अर्थ बुझिन्छ । नत्र बुझिदैन । जस्तै–" गुणग्रामः,, शब्दग्रामः" (गुण कोसमूह ।, शब्दकोसमूह) केवल–" ग्रामः" यत्तिराखेता 'गाँउँ' भन्ने अर्थ मात्रै बुझिन्छ॥विक्रम१[१ हिंडनु । पराक्रम।२को नाम] स्तोम १ [१ स्तोत्र (स्तुति) । यज्ञ । समूह । ३ को नाम] जिह्म ७[१ वाङ्गो । अल्छी । २ को नाम] ॥१४१॥ "घर्म १ [१ तातो (गर्मी) । पसीना । २ को नाम] विभ्रम १ [१

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

गुल्मा रुक्स्तम्बसेनाश्च जामिःस्वसृकुलस्त्रियोः ॥
क्षितिक्षान्त्योः क्षमा युक्ते क्षमं शक्ते हिते त्रिषु१४२॥
त्रिषु श्यामौ हरित्कृष्णौ श्यामा स्याच्छारिवा निशा॥
ललामं पुच्छपुण्ड्राश्वभूषाप्राधान्यकेतुषु ॥ १४३ ॥
सूक्ष्ममध्यात्ममप्याद्ये प्रधाने प्रथमस्त्रिषु ॥
वामौ वल्गुप्रतीपौ द्वावधमौ न्यूनकुत्सितौ॥१४४॥

हाउभाउ । प्रीति । विलास । ३ को नाम]" गुल्म १ [१ गोला (फियो) । गुँथो । सेना । ३ को नाम] जामि२[१ दिदिबहिनी । कुलकीस्त्री । २ को नाम] क्षमा २ (३।७) [१ पृथिवी । क्षमा (सहनु) । योग्य । समर्थ । हित । ५ को नाम] क्षमा शब्द पृथिवी, र क्षमा, लाइ कँहँदा स्त्रीलिङ्गमा, योग्य लाइ कँहँदा नपुंसकलिङ्ग मा, समय, र हित, लाइकँहँदा विशेष्य वाचक शब्द बमोजीं३तिनै लिङ्गमा रहन्छ ॥ १४२ ॥ श्याम ७ (२) [१ हरियो । कालो । कुह्रिलो । रात्रि । ४ को नाम] श्यामशब्द, हरियो, कालो, लाइ कँहँदा विशेष्यनिघ्नलिङ्गीछ । अन्यत्र स्त्रीलिङ्गीछ॥ ललाम ३ [१ पुछर । घोडाप्रभृति का निधारको चिन्ह (तारो)। घोडा । घोडाको गहना । श्रेष्ठ । ध्वजा । ६ को नाम] ॥१४३॥ सूक्ष्म ३ (७) [सूक्ष्मशरीर (धर्माधर्मको फल भोग्ने लिङ्गशरीर) । । मसीनु । २ को नाम] सूक्ष्मशब्द मसीनालाइ कँहँदा विशेष्य-निघ्नछ । अन्यत्र नपुंसकलिङ्गमा छ ॥ प्रथम ७ [१ पहिला। श्रेष्ठ । २ को नाम] वाम ७ [१ राम्रो । उल्टो । २ को नाम] अधम ७ [१ थोरै । खराब् । २ को नाम] ॥ १४४ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

जीर्णं च परिभुक्तं च यातयाममिदं द्वयम् ॥
॥ इति मान्ताः ॥
तुरङ्गगरुडौ तार्क्ष्यौ निलयापचयौ क्षयौ ॥१४५॥
श्वशुर्यौ देवरश्यालौ भ्रातृव्यौ भ्रातृजद्विषौ ॥
पर्जन्यौ रसदब्देन्द्रौ स्यादर्यः स्वामिवैश्ययोः॥१४६॥
तिष्यः पुष्ये कलियुगे पर्यायोऽवसरे क्रमे ॥
प्रत्ययोऽधीनशपथज्ञानविश्वासहेतुषु ॥ १४७ ॥
रन्ध्रे शब्देऽथानुशयो दीर्घद्वेषानुतापयोः ॥
स्थूलोच्चयस्त्वसाकल्ये नागानां मध्यमे गते॥१४८॥

यातयाम ७ [१ जीर्ण (थोत्रो) । भोग (खानु पीउनु प्रभृति) गरियें को वस्तु । २ को नाम] ॥ इति मान्ताः ॥ तार्क्ष्य १ [१ घोडा । गरुड । २ को नाम] क्षय १ [१ घर । नाश । २ को नाम] ॥ १४५ ॥ श्वशुर्य १ [१ देवर । सालो । २ को नाम] भ्रातृव्य १ [१ भतीजो । शत्रु । २ को नाम] पर्जन्य १ [१ गर्जन-लागेको मेघ । इन्द्र । २ को नाम] अर्य १ [१ मालिक । वैश्य । २ को नाम] ॥ १४६ ॥ तिष्य १ [१ पुष्यनक्षत्र । कलियुग । २ को नाम] पर्याय १ [१ अवसर (औसर) । पालो । २ को नाम] प्रत्यय १ [१ अधीन । शपथ (किरिया) । ज्ञान । विश्वास । कारण । छिद्र । शब्द(घञ्, टाप्, अण्, इत्यादि प्रत्यय) । ७ को नाम] ॥ १४७ ॥ अनुशय १- [१ लामूरिस । पछीतो । २ को नाम] स्थूलोच्चय १ [१ अलीकति । हाथिको ठिक्कोगति (न ढिलो न चाडो हिंडाइ) । २

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

समयाः शपथाचारकालसिद्धान्तसंविदः ॥
व्यसनान्यशुभं दैवं विपदित्यनयास्त्रयः ॥ १४९ ॥
अत्ययोऽतिक्रमे कृच्छ्रे दोषे दण्डेऽप्यथापदि ॥
युद्धायत्योः संपरायः पूज्यस्तु श्वशुरेऽपि च ॥१५०॥
पश्चादवस्थायि बलं समवायश्च संनयौ ॥
संघाते संनिवेशे च संस्त्यायः प्रणयास्त्वमी ॥१५१॥
विस्रम्भयाच्ञाप्रेमाणो विरोधेऽपि समुच्छ्रयः ॥
विषयो यस्य यो ज्ञातस्तत्र शब्दादिकेष्वपि ॥१५२॥
निर्यासेऽपि कषायोऽस्त्री सभायां च प्रतिश्रयः ॥

को नाम] ॥ १४८ ॥ समय १ [१ शपथ (किरिया)। आचार। काल (वखत)। निर्णय। वार्ताचित्। ५ को नाम] अनय १ [१ व्यसन (जूवाप्रभृति)। खराव् दैव (अभाग्य)। विपत्ति। ३ को नाम] ॥ १४९ ॥ अत्यय १ [१ अतिक्रमण (नटेर्नु)। दुःख। दोष। दण्ड। ४ को नाम] संपराय १ [१ आपत्ति। लडाञी। पछिआउने वखत्। ३ को नाम] पूज्य १ (७) [१ श्वशुर (ससुरो)। मान्नुपर्ने। २ को नाम] पूज्यशब्द श्वशुरलाइ कहँदा पुंलिङ्गीछ। अन्यत्र विशेष्यलिङ्गछ ॥ १५० ॥ संनय १ [१ मुख्यसेनाको हिफाजतका निमित्त पछि रहने सेना। समूह। २ को नाम] संस्त्याय १ [१ समुदाय। स्थानविशेष (चौर)। २ को नाम] प्रणय १ [विश्वास। माँगनु। प्रेम। ३ को नाम]॥१५१॥ समुच्छ्रय १ [१ विरोध। अग्ल्याँइ। २ को नाम] विषय १ [१ जानूपाहिचान् भयेकोवस्तु। शब्द, स्पर्श, रूप, रस, गन्ध, इ ५ गुण। २ को नाम] ॥ १५२ ॥ कषाय ५

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

प्रायो भून्यन्तगमने मन्युर्दैन्ये क्रतौ क्रुधि॥१५३॥
रहस्योपस्थयोर्गुह्यं सत्यं शपथतथ्ययोः ॥
वीर्यं बले प्रभावे च द्रव्यं भव्ये गुणाश्रये ॥१५४॥
धिष्ण्यं स्थाने गृहे भेऽग्नौ भाग्यं कर्म शुभाशुभम् ॥
कशेरुहेम्नोर्गाङ्गेयं विशल्या दन्तिकाऽपि च॥१५५॥
वृषाकपायी श्रीगौर्योरभिख्या नामशोभयोः ॥
आरम्भो निष्कृतिःशिक्षा पूजनं संप्रधारणम्॥१५६॥

[१ क्वाथ (काढा को रस)। आङ्मालाउनेवुकुवा, चन्दनप्रभृति। २ को नाम] प्रतिश्रय १ [१ सभा । आश्रय । कवोल । ३ को नाम] प्राय १ [१ बहुधा । नाश । २ को नाम]जस्तै–"निःस्वाः प्रायेण विद्वांसः" (विद्वान्हरु वहुधा कङ्गाल् हुन्छन्) "नो चेत्प्रायमुपास्महे" (होइन भने प्रायोपवेश (प्राणत्याग) गरौं)इत्यादि ॥ मन्यु १ [दुःख । यज्ञ । क्रोध । ३ को नाम] ॥ १५३ ॥ गुह्य ३ [१ एकान्त । उपस्थ (गोप्य इन्द्रिय) । २ को नाम] सत्य ३ [१ शपथ (किरिया) । साँचो । २ को नाम] वीर्य ३ [१ बल । प्रताप । वीर्य (धातु) । ३ को नाम] द्रव्य ३ [१ असल । पृथिवी, जल, तेज, वायु, आकाश, काल, दिशा, आत्मा, मन, इ ९ द्रव्य । २ को नाम] ॥ १५४ ॥ धिष्ण्य ३ [१ स्थान (ठाँउँ) । घर । नक्षत्र । अग्नि । ४ को नाम] भाग्य ३ [१ भाग्य । ऐश्वर्य । २ को नाम] गाङ्गेय ३ [१ कशेरु (मोथेकोभेद) । सुवर्ण । २ को नाम] विशल्या २ [१ वज्रदन्ती (अजैपाल) । गुर्जो । २ को नाम] ॥ १५५ ॥ वृषाकपायी २ [१ लक्ष्मी । पार्वती । २ को नाम] अभिख्या २

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

उपायः कर्म चेष्टा च चिकित्सा च नव क्रियाः ॥
छाया सूर्यप्रिया कान्तिः प्रतिबिम्बमनातपः १५७
कक्ष्या प्रकोष्ठे हर्म्यादेः काञ्च्यां मध्येभबन्धने ॥
कृत्या क्रियादेवतयोस्त्रिषु भेद्ये धनादिभिः ॥१५८॥
जन्यं स्याज्जनवादेऽपि जघन्योऽन्त्येऽधमेऽपि च ॥
गर्ह्याधीनौ च वक्तव्यौ कल्यौ सज्जनिरामयौ॥ १५९॥
आत्मवाननपेतोऽर्थादर्थ्यौ पुण्यं तु चार्वपि ॥

[१ नाँउँ । शोभा । २ को नाम] क्रिया २ [१ प्रारम्भ। प्रायश्चित्त । शिक्षा । पूजा । निर्णय । उपाय । कर्म (काम) । चेष्टा। औषधिगर्नु । ९ को नाम]॥ १५६ ॥ छाया २ [१ सूर्य-कीस्त्री। कान्ति। प्रतिविम्ब। छाया। ४ को नाम]॥१५७॥कक्ष्या २ [१ कक्ष्या (ढोका, डेउढी)। कर्दनी (कन्दनी)। हाथीकस्नेडोरी।३ को नाम] कृत्या २ [१ काम। कृत्या (कसैलाइ दण्डगर्नुपऱ्योभने मुनिहरूले पैदागरेको प्रचण्डदेवता)। भेद (धनप्रभृतिको लोभदेखायेर मिलेका शत्रुप्रभृतिलाइ छुट्याउनु)गरियेका । ३ को नाम] भेदगरियेकालाइ कँहदा कृत्याशब्दविशेष्यनिघ्नलिङ्गछ । अन्यत्र स्त्रीलिङ्गीछ॥१५८॥जन्य ३ [१ लोकमा चलेको निन्दा । लडाँजी । २ को नाम]जघन्य ७ [१ पछिल्लो। घटिया। २ को नाम]वक्तव्य ७ [१ निन्दागर्नेलायक । अधीन। वोल्नलाइ योग्य । ३ को नाम] कल्य ७ (३) [१ तयार। निरोगी । प्रातःकाल । ३ को नाम] कल्यशब्द प्रातःकाल लाइ कँहदा नपुंसकलिङ्गी छ । अन्यत्र विशेष्यनिघ्न लिङ्गछ॥१५९॥ अर्थ्य ७ [१ बुद्धिमान्। अर्थले युक्तभयेको । २को नाम] पुण्य ७

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

रूप्यं प्रशस्तरूपेऽपि वदान्यो वल्गुवागपि ॥१६०॥
न्याय्येऽपि मध्यं सौम्यं तु सुन्दरे सोमदैवते ॥
॥ इति यान्ताः ॥
निवहावसरौ वारौ संस्तरौ प्रस्तराऽध्वरौ ॥१६१॥
गुरू गीर्पतिपित्राद्यौ द्वापरौ युगसंशयौ ॥
प्रकारौ भेदसादृश्ये आकाराविङ्गिताकृती ॥१६२॥
किंशारू सस्यशूकेषु मरू धन्वधराधरौ ॥

(३) [१ राम्रो । पवित्र । धर्म । ३ को नाम] पुण्यशब्द धर्मलाइ कँहँदा नपुंसकलिङ्गीछ । अन्यत्र विशेष्यनिघ्नलिङ्गछ ॥ रूप्य ७ (३) [१ असल रूपहुने । रुपिया । २ को नाम] रूप्यशब्दरुपियालाइ कँहँदा नपुंसकलिङ्गीछ । अन्यत्र विशेष्यनिघ्नलिङ्गछ॥ वदान्य७[१मधुरबोल्ने । दानी ।२को नाम] ॥१६०॥ मध्य ३ [१ योग्य (ठिक्क) । कंमर । २ को नाम] सौम्य ७ [१ राम्रो । चन्द्रमालाइ चढाञिने वस्तु । २ को नाम] ॥ इति यान्ताः ॥ वार १ [१ समूह । आइतबारप्रभृतिवार । अवसर (औसर) । ३ को नाम] संस्तर १ [१ ढुङ्गा । यज्ञ । २ को नाम]॥१६१॥ गुरु १(७)[१बृहस्पति । बाबु प्रभृतिपूज्य । गुरु । गह्रौ । ठुलो । ४ को नाम] गुरुशब्द गह्रौ, ठुलो, २ लाइकँहँदा विशेष्यनिघ्नलिङ्गछ । अन्यत्र पुंलिङ्गीछ ॥ द्वापर १ [१ द्वापरयुग । सन्देह । २ को नाम] प्रकार १ [१ भेद । तुल्यत्व (बरोबरी) । को नाम] जस्तै—इक्षुप्रकाराः पुण्ड्रकान्तारकादयः" (पुण्ड्र, कान्तारक, इत्यादि, उखुका भेदहरू) ॥ "मर्कटप्रकारोऽर्भकः" (बानरजस्तो (चकूचके) बालक)इत्यादि॥आकार १

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

अद्रयो द्रुमशैलार्काः स्त्रीस्तनाब्दौ पयोधरौ ॥ १६३ ॥
ध्वान्तारिदानवा वृत्रा बलिहस्तांशवः कराः ॥
प्रदरा भङ्गनारीरुग्बाणा अस्त्राः कचा अपि ॥ १६४ ॥
अजातशृङ्गो गौः कालेऽप्यश्मश्रुर्ना च तूबरौ ॥
स्वर्णेऽपि राः परिकरः पर्यंकपरिवारयोः ॥ १६५ ॥
मुक्ताशुद्धौ च तारः स्याच्छारो वायौ स तु त्रिषु ॥
कर्बुरेऽथ प्रतिज्ञाजिसंविदापत्सु संगरः ॥ १६६ ॥

[१ चेष्टा । आकार । २ को नाम] ॥ १६२ ॥ किंशारु १ [१ धानूजउ प्रभृतिको टुँडो । बाण । २ को नाम] मरु १ [१ मरु (पानिनहुने) देश । पर्वत । २ को नाम] अद्रि १ [१ वृक्ष । पर्वत सूर्य । ३ को नाम] पयोधर १ [१ स्तन (थून) । मेघ २ को नाम] ॥ १६३ ॥ वृत्र १ [१ अन्धकार । शत्रु । वृत्रासुर । ३ को नाम] कर १ [१ कर (पोता) । हाथ । किरण । ३ को नाम] प्रदर १ [१ फाट्नु । प्रदररोग । बाण । ३ को नाम] " असृग्दरं भवेत्सर्वं साङ्गमर्दं सवेदनम्,, (आङ्कर्करीखाने वीच २ मा शूलपानिहुने, रज (रक्त) ज्यादा, आउने, स्त्रीकारोगलाइ प्रदर भन्नु भनि वैद्यशास्त्रमा भनेकोछ ॥ अस्र १ [१ केश (रँउँ) । कोण (कुन्हु) । २ को नाम] ॥ १६४ ॥ तूबर १ [१ वेलाभयेपछि पनि सिङ्ग नआउने गोरु । वषत्मा दाह्रीजुँघा न आउने पुरुष । २ को नाम] रै १ [१ सुवर्ण । धन । २ को नाम] परिकर १ [१ पलङ्ग । परिवार । २ को नाम] ॥ १६५ ॥ तार १ (७) [१ मोतीको निर्मलत्व । अतिउचो । २ को नाम] अतिउचो लाइ कँहँदा तारशब्द विशेष्यनिघ्नलिङ्गछ । अन्यत्र पुंलिङ्गीछ ॥ शार १ (७)

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

वेदभेदे गुप्तवादे मन्त्रो मित्रो रवावपि ॥
मखेषु यूपखण्डेऽपि स्वरुर्गुह्योऽप्यवस्करः ॥१६७॥
आडम्बरस्तूर्यरवे गजेन्द्राणां च गर्जिते ॥
अभिहारोऽभियोगे च चौर्ये संनहनेऽपि च ॥१६८॥
स्याज्जङ्गमे परीवारः खड्गकोषे परिच्छदे ॥
विष्टरो विटपी दर्भमुष्टिः पीठाद्यमासनम् ॥१६९॥
द्वारि द्वाःस्थे प्रतीहारः प्रतीहार्यप्यनन्तरे ॥
विपुले नकुले विष्णौ बभ्रुर्ना पिङ्गले त्रिषु ॥१७०॥

[१ वायु । चित्रवर्णहुने । २ को नाम] शारशब्द वायुलाइक-हँदा पुंलिङ्गीछ । अन्यत्र विशेष्यनिघ्नलिङ्गछ॥संगर१[१प्रतिज्ञा। लडाञी । कार्यगर्नु । आपत्ति । ४ को नाम] ॥ १६६ ॥ म-न्त्र १ [१ मन्त्र । गुप्तसल्लाह । २ को नाम] मित्र१(३) [१ सूर्य । मित्र (मित) । २ को नाम] सूर्यलाइ कँहदा मित्रशब्द पुंलिङ्गीछ । अन्यत्र नपुंसकलिङ्गीछ॥ स्वरु १ [१ यज्ञगर्दा चाहिने यूप (किलो) ताछदामा आयेको पहिलो चोइटो । वज्र । २ को नाम] अवस्कर १ [१ गुह्य (भग, लिङ्ग)। विष्ठा । २ को नाम] ॥ १६७ ॥ आडम्बर १ [१ वाजाकोशब्द । हाथीको गर्जना । ढाँचा । ३ को नाम] अभिहार१ [१ चढाञी । चोर्नु । तयारी । ३ को नाम] ॥ १६८ ॥ परीवार १ [१ चाकर । तरवारकोदाब् । सामग्री (सर्जाम्) । ३ को नाम] विष्टर १ [१ वृक्ष । विष्टर (२५ कुशको मुठो) । पिरुका, मृगचर्म, प्रभृति आसन । ३ को नाम] ॥१६९ ॥ प्रतीहार १ [१ द्वार (ढोका) । पाले । २ को नाम] प्रतीहारी २ [१ पाले १

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

सारो बले स्थिरांशे च न्याय्ये क्लीबं वरे त्रिषु ॥
दुरोदरो द्यूतकारे पणे द्यूते दुरोदरम् ॥१७१॥
महारण्ये दुर्गपथे कान्तारं पुंनपुंसकम् ॥
मत्सरोऽन्यशुभद्वेषे तद्वत्कृपणयोस्त्रिषु ॥ १७२ ॥
देवाद्वृते वरः श्रेष्ठे त्रिषु क्लीबं मनाक्प्रिये ॥

को नाम] पालेलाइ कँहँदा प्रतीहारशब्द स्त्रीलिङ्गमा पनि रहनाले "प्रतीहारी" यस्तो रूपपनि हुन्छ भनि अलग लेखेंको हो॥ बभ्रु १ (७) [१ ठूलो । न्याउरेमुसो । विष्णु । कैलो । ४ को नाम] ठुलो, कैलो, लाइ कँहँदा बभ्रुशब्द विशेष्यनिघ्नलिङ्गछ । अन्यत्र पुंलिङ्गीछ॥ १७० ॥ सार१.(३।७) [१बल।सार (स्थिरांश, चूरो) । योग्य । असल । ४को नाम]सारशब्दबल, स्थिरांश, लाइ कँहँदा पुंलिङ्गमा, योग्यलाइ कँहँदा नपुंसक लिङ्गमा, असललाइ कँहँदा विशेष्यलिङ्गमा रहन्छ ॥ दुरोदर१ (३) [१ जुवाखेलाउने । बाजी । जुवा । ३को नाम] दुरोदरशब्द जुवालाइ कहँदा नपुंसकलिङ्गमा, अन्यत्र पुंलिङ्ग मारहन्छ ॥ १७१ ॥ कान्तार ५ [१ ठुलो जङ्गल् । अगम्य (जाननसाकिने) बाटो । २ को नाम] मत्सर १ (७) [१ अर्काको भलो देखिनसक्नु । अर्काकोभलो देखिनसक्ने । कृपण(खोटी) । ३ को नाम] मत्सरशब्द, कृपण, अर्काको भलोदेखिनसक्ने, लाइ कहँदा विशेष्यनिघ्नलिङ्गी छ । अन्यत्र पुंलिङ्गीछ ॥ ॥ १७२ ॥ वर १ (३ । ७) [१ वर (देवता सङ्मागिने) । असल । क्यहिअसल (निकै) । ३ को नाम] वरशब्द, वरलाइ कँहँदा पुंलिङ्गमा, असललाइ कँहँदा विशेष्यलिङ्गमा, क्यहिअसल लाइ कँहँदा नपुंसकलिङ्गमा रहन्छ ॥ जस्तै—" वरः सुरास्ते वश-

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

वंशाङ्कुरे करीरोऽस्त्री तरुभेदे घटे च ना ॥१७३॥
ना चमूजघने हस्तसूत्रे प्रतिसरोऽस्त्रियाम् ॥
यमानिलेन्द्रचन्द्रार्कविष्णुसिंहांशुवाजिषु ॥१७४॥
शुकाहिकपिभेकेषु हरिर्ना कपिले त्रिषु ॥
शर्करा कर्परांशेऽपि यात्रा स्याद्यापने गतौ १७५॥
इरा भूवाक्सुराप्सु स्यात्तन्द्री निद्राप्रमीलयोः ॥

गा इति प्रभोः" (देवता तेरावशपर्न्लन् भन्ने, प्रभुको वरदान छ) ॥ " वरः कान्तो वरा शय्या वरं न सुरतं कुतः"(पति असल, पलङअसल्, रतिकिन न असल्)॥ " वरं गरलमापीतं न-पुनर्गर्हितं स्थितम्" (वरु विषखानु क्यहि जाति, हेलाँभयेर वस्नुता न जाति) इत्यादि क्रमैले जान्नु ॥ करीर५(१) [१ बाँशकोटुसो । करीलवृक्ष (मधेसमा कणेर भन्दछन्) । घडा । ३ को नाम] बाँसकाटुसालाइ कँहँदा करीरशब्द पुंलिङ्ग नपुंसकलिङ्गमा छ। अन्यत्र पुंलिङ्गमाछ॥१७३॥ प्रतिसर १ (५) [१ घोडा को फिला । हाथमा बाँधनेडोर । २ को नाम] प्रतिसर शब्द, घोढाको फिलालाइ कँहँदा पुंलिङ्गीछ । अन्यत्र पुंलिङ्ग नपुंसकलिङ्गमा छ ॥ हरि१(७) [१ यमराज । वायु । इन्द्र । चन्द्रमा । सूर्य । विष्णु । सिंह । किरण । घोडा । सुगा । सर्प । वानर । भ्याउतो । कैलो । १४ को नाम] हरिशब्द, कैलालाइ कँहँदा विशेष्यनिघ्न लिङ्गीछ । अन्यत्र पुंलिङ्गीछ ॥ १७४ ॥ शर्करा २ [१ वालुवा । कङ्कड् । चिनी । ३ को नाम] यात्रा २ [१ जात्रा । गमन (हिडनु) । २ को नाम]॥१७५॥इरा१[१पृथिवी । वचन । मदिरा । जल ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

धात्रीस्यादुपमाताऽपि क्षितिरप्यामलक्यपि १७६॥
क्षुद्रा व्यङ्ग्या नटी वेश्या सरघा कण्टकारिका ॥
त्रिषु क्रूरेऽधनेऽल्पेऽपिक्षुद्रो मात्रा परिच्छदे १७७
अल्पे च परिमाणे सा मात्रं कात्स्न्र्येऽवधारणे ॥
आलेख्याश्चर्ययोश्चित्रं कलत्रं श्रोणिभार्ययोः १७८॥
योग्यभाजनयोः पात्रं पत्रं वाहनपक्षयोः ॥
निदेशग्रन्थयोः शास्त्रं शस्त्रमायुधलोहयोः १७९॥
स्याज्जटांशुकयोर्नेत्रं क्षेत्रं पत्नीशरीरयोः ॥

४ को नाम] तन्द्री २ [१ निद्रा । तन्द्रा (उङ्हनु) । २ को नाम] धात्री २[१ धाई । पृथिवी । अमला । ३ को नाम] ॥ १७६ ॥ क्षुद्रा२(७) [१ अङ्गहीन (खुनी) भयेकी स्त्री । नटी (नाचूनेस्त्री) । वेश्या । मौरी । विहि । क्रूर (निर्दय) । अधम (खराप्) । थोरे । ८ को नाम] क्षुद्र शब्द, खुनीस्त्री, । नाचूनेस्त्री, । वेश्या । मौरी । विहि,। इ५लाइ कँहँदा स्त्रीलिङ्गमा रहन्छ। निर्दय, खराप्, थोरे, लाइ कँहँदा विशेष्यनिघ्नलिङ्गीछ ॥ मात्रा २ [१ परिच्छद (सान्रवान्) । थोरै परिमाण । २को नाम]॥१७७॥ मात्र ३ [१कात्स्न्र्य (सबै) । अवधारण (निश्चय) । २को नाम] चित्र ३ [१ तस्वीर । आश्चर्य । २ को नाम] कलत्र ३ [१ कटी । स्त्री । २ को नाम]॥१७८॥पात्र ३ [१ योग्य(सत्पात्र) । भाँडा । २ को नाम] पत्र ३ [१ वाहन । पखेटा । २ को नाम] शास्त्र ३ [१ आज्ञा । शास्त्र । २ को नाम] शस्त्र ३[१हथियार। फलाम्। २को नाम] ॥ १७९ ॥ नेत्र ३ [१ जरा । वस्त्र । आँखा । ३ को नाम] क्षेत्र ३ [१ स्त्री । शरीर । २को नाम]

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

मुखाग्रे क्रोडहलयोः पोत्रं गोत्रं तु नाम्नि च १८०॥
सत्रमाच्छादने यज्ञे सदादाने वनेऽपि च ॥
अजिरं विषये कायेऽप्यम्बरं व्योम्नि वाससि१८१॥
चक्रं राष्ट्रेऽप्यक्षरं तु मोक्षेऽपि क्षीरमप्सु च ॥
स्वर्णेऽपिभूरिचन्द्रौद्वौ द्वारमात्रेऽपि गोपुरम्॥१८२॥
गुहादम्भौ गह्वरे द्वे रहोऽन्तिकमुपह्वरे ॥
पुरोऽधिकमुपर्यग्राण्यगारे नगरे पुरम् ॥ १८३॥

पोत्र ३ [१ सुङुरका मुखको अग्रभाग । हलाको टुप्पो । २ को नाम] गोत्र ३ [१ नाँउँ । गोत्र ।२ को नाम]॥१८०॥ सत्र ३ [१ वस्त्र । यज्ञ । सदावर्त । वन । ४ को नाम]अजिर ३ [१ रूप, रस, प्रभृतिविषय । शरीर । आँगन । ३ को नाम] अम्बर ३ [१ आकाश । वस्त्र । २ को नाम] ॥१८१॥चक्र ३ [१ राज्य । पाङ्ग्रो । २ को नाम] अक्षर ३ [१ मुक्ति । क, ख, प्रभृति अक्षर । २ को नाम] क्षीर ३ [१ जल । दूध । २ को नाम] भूरि ३ (७) [१ सुवर्ण । धेरै । २ को नाम] भूरिशब्द सुवर्णलाइ कँहँदा नपुंसकालिङ्गमा रहन्छ । अन्यत्र विशेष्यनिघ्नलिङ्गीछ ॥ चन्द्र १ [१ सुवर्ण । कपूर। चन्द्रमा। ३ को नाम] गोपुर ३ [१सामान्यढोका । शहरको ढोका । २ को नाम]॥१८२॥गह्वर ३ [१ गुफा । दम्भ (अरूलाइ ठग्नभनि गरेको धर्म)। २ को नाम] उपह्वर ३ [१ एकान्त । नगीच । २ को नाम] अग्र ३ [१ अघिल्तिर । अधिक (धेरै) । माथि । ३ को नाम] पुर ३ मन्दिर३ [२ घर । शहर। २ का

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

मन्दिरं चाथ राष्ट्रोऽस्त्री विषये स्यादुपद्रवे ॥
दरोऽस्त्रियां भये श्वभ्रे वज्रोऽस्त्री हीरके पवौ १८४
तन्त्रं प्रधाने सिद्धान्ते सूत्रवाये परिच्छदे ॥
औशीरश्चामरे दण्डेऽप्यौशीरे शयनासने ॥१८५॥
पुष्करं करिहस्ताग्रे वाद्यभाण्डमुखे जले ॥
व्योम्नि खड्गफले पद्मे तीर्थौषधिविशेषयोः ॥१८६॥
अन्तरमवकाशावधिपरिधानान्तर्धिभेदतादर्थ्ये ॥

नाम] ॥१८३॥ राष्ट्र ५ [१ विषय (देश)। उपद्रव। २ को नाम] दर ५ [१ डर । खाल्डो । २ को नाम] वज्र ५ [१ हीरा। वज्र । २ को नाम] ॥ १८४ ॥ तन्त्र ३ [१ मुख्य । निर्णय। जोलाहा (लुगावन्ने) । सर्जाम । ४ को नाम] औशीर १ (३) [१ चमर को डाँठ । सुत्नु । आसन (बस्नु)। ३ को नाम] औशीर शब्द, चमर को डाँठलाइ कँहँदा पुंलिङ्गीछ। अन्यत्र नपुंसकलिङ्गी छ ॥ १८५ ॥ पुष्कर ३ [१ हाथिका सूँडको अग्रभाग। बाजा को मुख (वजाउने भाँडाको अग्रभाग) । पानी । आकाश। तरवार को माँझ । कमल । पुष्करतीर्थ । कूट (औषधिविशेष) । ८ को नाम] ॥ १८६ ॥ अन्तर ३ (७) [१ अवकाश (ठाँउँ) १ । अवधि (भाका) २ । लाउन लाइ योग्य वस्त्र प्रभृति ३ । छेकिनु ४ । अन्तर (फरक) ५ । निमित्त ६। छिद्र ७ । आपस्त ८ । वाहेक ९ । वाहिर १० । अवसर (मौका) ११ । माझ १२ । आत्मा । १३ तुल्य । १४ को नाम] येसशब्द को येती सबै अर्थमा प्रयोग प्रसिद्ध छैनन् । तसर्थ क्रमैले ञाहा लेखिन्छन् । जस्तै–“ अन्तरे हिमस्य ” (हिमका अवका-

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

छिद्रात्मीयविनाबहिरवसरमध्येऽन्तरात्मनि च १८७
मुस्तेऽपि पिठरं राजकशेरुण्यपि नागरम् ॥
शार्वरं त्वन्धतमसे घातुके भेद्यलिङ्गकम् ॥१८८॥

शमा १) " मासान्तरे देयम् " (महिनाका भाकामा दिनु २) " अन्तरे शाटकाः " (लाउनयोग्य शाड़ी (फरिया ३) "पर्वतान्तरितो रविः" (पर्वतले छेकियेकासूर्य ४) " यदन्तरं सर्षपशैलराजयोः " (सर्स्यूर सुमेरुपर्वतमा जाति फरकछ ५) " त्वदन्तरेण ऋणमेतत् " (तिम्रो निमित्तले यो ऋण (भयेको) हो ६) " परान्तरे प्रहर्तव्यम् " (शत्रुको छिद्रफेलापारेमा वजाउनु ७) " अयमन्तरो मम " (योमेरो आपस्तहो ८) " अमुमन्तरेण " (येस वाहेक ९) " अन्तरे गृहाः " (वाहिरिये घर १०) " अन्तरे दर्शनीयाः प्रभवः " (मौकामा मालिकको दर्शन गर्नुपर्दछ ११) " आवयोरन्तरे गिरिः " (हामी २ का माझमा पर्वतछ १२) " अन्तरं कीदृशं ब्रूहि " (आत्मा कस्तोछ ? भन १३) " हकारस्य घकारोऽन्तरः " (हकार को घकार तुल्यछ १४) इत्यादि ॥ अन्तर शब्द, परिधानीय (लाउन लाइ योग्य), आपस्त, वाह्य (वाहिर), तुल्य, एती ४ अर्थमा विशेष्यनिघ्नलिङ्गछ । अन्यत्र नपुंसकलिङ्गछ ॥ १८७ ॥ पिठर ३ (१) [१ मोथे । स्थाली (कसौंडी) । मथानी । ३ को नाम] पिठरशब्द स्थालीलाइ कँहँदा वैश्यवर्ग ३१ श्लोकमा पुंलिङ्गी कहेकोछ । ञाहा नपुंसकलिङ्गीछ। तसर्थ २ लिङ्गमान्नु पऱ्यो ॥ नागर ३ [१ राजकशेरु (ठुलोकशेरु)। मोथे। सुठो। ३ को नाम] शार्वर ३ (७) [१ ठुलो अन्धकार । घातक (हिंसागर्ने)। २ को नाम] शार्वरशब्द अन्धकार लाइ कँहँदा नपुंसकलिङ्गीछ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

गौरोऽरुणे सिते पीते व्रणकार्यप्यरुष्करः ॥
जठरः कठिनेऽपि स्यादधस्तादपि चाधरः ॥१८९॥
अनाकुलेऽपि चैकाग्रो व्यग्रो व्यासक्त आकुले ॥
उपर्युदीच्यश्रेष्ठेष्वप्युत्तरः स्यादनुत्तरः ॥ १९० ॥
एषां विपर्यये श्रेष्ठे दूरानात्मोत्तमाः पराः ॥
स्वादुप्रियौ तु मधुरौ क्रूरौ कठिननिर्दयौ ॥१९१॥

अन्यत्र विशेष्यनिघ्नछ ॥ ॥ १८८ ॥ गौर ७ [१ रातो । सेतो । पहेलो । ३ को नाम] अरुष्कर ७ (१) [१ घाउलाउने । भलायो । २ को नाम] अरुष्करशब्द भलायो लाइ कँहँदा पुंलिङ्गीछ । अन्यत्र विशेष्यनिघ्न लिङ्गछ ॥ जठर ७ (५) [१ साह्रो । पेट । २ को नाम]जठरशब्द पेटलाइ कँहँदा पुंलिङ्ग, नपुंसकलिङ्ग, मारहन्छ ॥ अन्यत्र विशेष्य निघ्नलिङ्गी छ ॥ अधर ७ (१) [१ उँधोरहने । तल्लो ओठ । २ को नाम] अधरशब्द, उँधोरहनेलाइ कँहँदा विशेष्यनिघ्न लिङ्गीछ। अन्यत्र पुंलिङ्गी छ ॥ १८९ ॥ एकाग्र ७ [१ अनाकुल (व्याकुलनभयेको) । एकचित्त (एकसूर) । २ को नाम] व्यग्र ७ [१ तत्पर । व्याकुल । २ को नाम] उत्तर ७ (३) [माथिल्लो । उत्तरतर्फको । श्रेष्ठ । जवाफ । ४ को नाम] उत्तरशब्द जवाफ़लाइ कँहँदा नपुंसकलिङ्गमाछ। अन्यत्र विशेष्यनिघ्नछ ॥ अनुत्तर १ [१ तल्लो । उत्तरतर्फको- वाहेक । खराप् । श्रेष्ठ । ५ को नाम]॥१९०॥पर ७[१ टाढा। पराई । उत्तम । ३ को नाम] मधुर ७ [१ मिठो (गुलियो) । प्यारो । २ को नाम] क्रूर ७ [१ साह्रो । निर्दय । २

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

उदारो दातृमहतोरितरस्त्वन्यनीचयोः ॥
मन्दस्वच्छन्दयोः स्वैरः शुभ्रमुद्दीप्तशुक्लयोः॥१९२॥
॥ इति रान्ताः ॥
चूडा किरीटं केशाश्च संयता मौलयस्त्रयः ॥
द्रुमप्रभेदमातङ्गकाण्डपुष्पाणि पीलवः ॥ १९३ ॥
कृतान्तानेहसोः कालश्चतुर्थेऽपि युगे कलिः ॥
स्यात्कुरङ्गेऽपि कमलः प्रावारेऽपि च कम्बलः १९४॥
करोपहारयोः पुंसि बलिः प्राण्यङ्गजे स्त्रियाम् ॥
स्थौल्यसामर्थ्यसैन्येषु बलं ना काकसीरिणोः १९५

को नाम]॥१९१॥उदार ७[२दानी । ठूलो । २को नाम]इतर ७ [१ अर्कोचाहिने । नीच (सानु) । २ को नाम] स्वैर७ [१ जुम्सो । स्वच्छन्द (आफुसुखि) । २ को नाम] शुभ्र ७ [१ उज्यालो । सेतो । २ को नाम] ॥ १९२ ॥ इति रान्ताः ॥ मौलि ४ [१ शिखा । किरीट (मुकुट) । चुल्ठो । ३ को नाम] पीलु१ [१ वृक्षविशेष(गुजरातमा पील भनि प्रसिद्ध) । हाथी । वाण । फूल । ४को नाम] ॥१९३॥ काल१ [१यमराज । काल(वखत)। २ को नाम] कलि १ [१ कलियुग । झगरा । २ को नाम] कमल १ (३) [१ मृग । कमल । २ को नाम] कमलशब्द मृगलाइ कहँदापुंलिङ्गी, अन्यत्र नपुंसकलिङ्गीछ ॥ कम्बल १ [१ प्रावार (दोपट्टा, पछ्यौरा) । पाखी । २ को नाम] ॥ १९४ ॥बलि १ (२) [१ कर (पोता) । पूजाकोसामग्री । बलि (मुँजा, लुँदा) । ३ को नाम] बलिशब्द, मुँजा, लुँदा, लाइकहँदा स्त्रीलिङ्गीछ । अन्यत्र पुंलिङ्गीछ ॥ बल ३

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

वातूलः पुंसि वात्यायामपिवातासहे त्रिषु ॥
भेद्यलिङ्गः शठे व्यालः पुंसि श्वापदसर्पयोः १९६
मलोऽस्त्री पापविट्किट्टान्यस्त्री शूलं रुगायुधम् ॥
शङ्कावपि द्वयोः कीलः पालिः स्त्र्यस्त्र्यङ्कपंक्तिषु १९७
कला शिल्पे कालभेदेऽप्याली सख्यावली अपि ॥
अब्ध्यम्बुविकृतौ वेला कालमर्यादयोरपि ॥१९८॥
बहुलाः कृत्तिका गावो बहुलोऽग्नौ शितौ त्रिषु ॥

(१)[१ मोर्‍याँजी। सामर्थ्य। सेना। काग। बलभद्र। ५ को नाम] काग २ बलभद्रलाइ कँहँदा बलशब्दपुंलिङ्गीछ। अन्यत्र नपुंसकलिङ्गीछ ॥ १९५ ॥ वातूल १ (७) (वातल १ (७) [१ वात्या (आँधी, (हुरी) । वायु (बतास्) सहननसक्ने । २ को नाम] वातूल, वातल, शब्दहुरीलाइ कँहँदा पुंलिङ्गमाछ । अन्यत्र विशेष्यनिघ्नलिङ्गीछ ॥ व्याल ७ (१) [१ दुष्टहृदयहुने । वाघप्रभृति घातकपशु । सर्प । ३ को नाम] व्यालशब्द हृदयदुष्टहुनेलाइ कँहँदा विशेष्यनिघ्नलिङ्गीछ । अन्यत्र पुंलिङ्गीछ ॥ १९६ ॥ मल ५ [१ पाप । विष्टा । मयल् । ३ को नाम] शूल ५ [१ शूल (रोग) । त्रिशूल । २ को नाम] कील ५ [१ शङ्कु । अग्निकोज्वाला । २ को नाम] पालि २ (पाली २) [१ कोण (कुनु) । काख । चिन्ह । पंक्ति (लश्कर । लहर,) । ४ को नाम]॥ ॥१९७॥ कला २ [१शिल्प (सिप) । कालविशेष (३० काष्ठा) । अंश । ३ को नाम] आलि २ (आली २) [१ सखी (सँगिनी) । पङ्क्ति (लहर) २ को नाम] वेला २ [१ समुद्रका जलको वृद्धि । वेला(समय)। मर्यादा । तीर।४को नाम]॥१९८॥ बहुल२

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

लीला विलासक्रिययोरुपला शर्करापि च ॥१९९॥
शोणितेऽम्भसि कीलालं मूलमाद्ये शिफाभयोः ॥
जालं समूह आनायगवाक्षक्षारकेष्वपि ॥ २०० ॥
शीलं स्वभावे सद्वृत्ते सस्ये हेतुकृते फलम् ॥
छदिर्नेत्ररुजोः क्लीबं समूहे पटलं न ना ॥ २०१ ॥
अधः स्वरूपयोरस्त्री तलं स्याच्चामिषे पलम् ॥
और्वानलेऽपि पातालं चैलं वस्त्रेऽधमे त्रिषु २०२॥

(११७) [१ कृत्तिका नक्षत्र । गाइ । अग्नि । कालो । ४ को नाम] बहुलशब्द, कृत्तिकानक्षत्रलाइ कँहँदा स्त्रीलिङ्गमा रहि नित्यबहुवचनान्त छ । गाइलाइ कँहँदा स्त्रीलिमा रहन्छ, एकवचन द्विवचन सबै आँउँछन् । कालालाइ कँहँदा विशेष्यनिघ्नलिङ्गीछ ॥ लीला २ [१ विहार । सामान्य कार्य । २ को नाम] उपला २ (१) [१ चिनी । ढुङ्गो । २ को नाम] उपलशब्द चिनीलाइ कँहँदा स्त्रीलिङ्गमा, ढुङ्गोलाइ कँहँदा पुंलिङ्गमा छ॥ ॥ १९९ ॥ कीलाल ३ [१ रगत । पानी । २ को नाम] मूल ३ [१ पहिलो । जरा । मूलनक्षत्र । ३ को नाम] जाल ३ [१ समूह । जाल । आँखिझ्याल् । सानुनजाकोपिला । ४ को नाम] ॥२००॥शील ३ [१ स्वभाव । सदूवृत्त (असल चाल् चलन्)। २ को नाम] फल ३ [१ फल (आँपप्रभृति को) फल (जेका निमित्त काम गरिन्छ, त्यो,) । २ को नाम] पटल३(६) [१ छानु । पटल (नेत्रको रोगविशेष)। समूह । ३ को नाम] पटलशब्द, समूहलाइ कँहँदा नपुंसकलिङ्ग र स्त्रीलिङ्गमा रहन्छ । अन्यत्र नपुंसकलिङ्गमा छ ॥ २०१ ॥ तल ५ [१ तल्लो-

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

कुकूलं शङ्कुभिः कीर्णे श्वभ्रे ना तु तुषानले ॥
निर्णीते केवलमिति त्रिलिङ्गं त्वेककृत्स्नयोः २०३॥
पर्याप्तिक्षेमपुण्येषु कुशलं शिक्षिते त्रिषु ॥
प्रवालमंकुरेऽप्यस्त्री त्रिषु स्थूलं जडेऽपि च ॥२०४॥

भाग । स्वरूप । २ को नाम] जस्तै—"शयनीयतले निधाय किञ्चित् " (खाटमनि क्यही राखेर) ञाहा तल्लोभाग भन्ने अर्थ बुझियो ॥ " नभस्तलेऽ लीयत होमधूमः " (होमको धुँवाँ आकाशमा लीन भयो) याँहाँ तलशब्द को प्रयोग न गरे पनि अर्थ त्यहीहो । तलशब्दको प्रयोगगरे पनि वढता क्यही अर्थ छैन। अर्थात् तलशब्द का पूर्वतिर जुन् शब्दछ, तेस्को जुन्अर्थहो, तल शब्द मिलाये पनि त्यहीअर्थ बुझाउने हुनाले तलशब्द स्वरूपार्थकछ ॥ पल ३ [१ माँसु । । परिमाण विशेष (४ कर्ष (५ तोला ४ मासा) । २ को नाम] पाताल ३ [१ बडबाग्नि । पाताल । २ को नाम] चेल ३ (७) [१ वस्त्र । अधम(चुत्थो)। २ को नाम] चेलशब्द, वस्त्रलाइ कँहँदा नपुंसकलिङ्गीछ । अन्यत्रविशेष्यनिघ्नछ ॥ २०२ ॥ कुकूल ३ (१) [१-किलाले व्याप्त भयेको खाल्डो । भुसको आगो । २ को नाम] कुकूलशब्द, भुसको आगालाइ कँहँदा पुँलिङ्गीछ । अन्यत्र नपुंसकलिङ्गीछ ॥ केवल ३ (७) [१ निर्णय । एक्लो । सवै । ३ को नाम] जस्तै—' केवलं तमासि तस्य विकासः' (अन्धकार मा मात्रै तेस्को प्रकाश हुन्छ) ॥ " केवलोऽयं समागतः" (येक्लै यो आयो) ॥ " केवला भिक्षवः सन्ति " (सवै भिक्षुकछन्) इत्यादि॥ केवलशब्द, निर्णयलाइ कँहँदा नपुंसकलिङ्गीछ ॥ अन्यत्र विशेष्यनिघ्नलिङ्गीछ ॥२०३॥ कुशल३(७)[१सा-

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

करालो दन्तुरे तुङ्गे चारौ दक्षे च पेशलः ॥
मूर्खेऽर्भकेऽपि बालःस्याल्लोलश्चलसतृष्णयोः २०५

॥ इति लान्ताः ॥

दवदावौ वनारण्यवन्ही जन्महरौ भवौ ॥
मन्त्री सहायः सचिवौ पतिशाखिनरा धवाः २०६
अवयः शैलमेषार्का आज्ञाह्वानाध्वरा हवाः ॥
भावः सत्तास्वभावाभिप्रायचेष्टात्मजन्मसु २०७
स्यादुत्पादे फले पुष्पे प्रसवो गर्भमोचने ॥

मर्थ्य । क्षेमकुशल । पुण्य । सिपालु । ४ को नाम] कुशलशब्द, सिपालुलाइ कँहँदा विशेष्यनिघ्नछ । अन्यत्र नपुंसकलिङ्गीछ ॥ प्रबाल ९ [१ अङ्कुर (टुसो) । वीणाको नाल् ।मूगा । ३को नाम] स्थूल ७ [१ मूर्ख । ठूलो । २ को नाम]॥२०४॥ कराल ७ [१ लामातेर्सादाँतहुने । अग्लो २ को नाम] पेशल ७ [१ राम्रो । सिपालु । २ को नाम]बाल७ [१ मूर्ख।बालक।२ को नाम] लोल ७ [१ चञ्चल् । तृष्णा(तिर्सना) गर्ने । २ को नाम] ॥ २०५ ॥ इति लान्ताः ॥ दव १ दाव १ [२ वन । डढलो । २ को नाम] भव १ [१ उत्पत्ति । महादेव । २ को नाम] सचिव १ [१ मन्त्री । सहाय । २ को नाम] धव१ [१ पति । धजारो । मानिस । ३ को नाम] ॥ २०६ ॥ अवि १ [१ पर्वत । भेडो । सूर्य । ३ को नाम] हव १ [१आज्ञा । हपार्नु । यज्ञ । ३ को नाम] भाव १ [१सत्ता (जाति) । स्वभाव । अभिप्राय । चेष्टा । आत्मा । जन्म । ६ को नाम] ॥ २०७ ॥ प्रसव १ [१ उत्पत्ति । फल । फूल । गर्भमोचन

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

अविश्वासेऽपह्नवेपि निकृतावपि निह्नवः॥ २०८ ॥
उत्सेकामर्षयोरिच्छाप्रसरे मह उत्सवः ॥
अनुभावः प्रभावे च सतां च मतिनिश्चये ॥२०९॥
स्याज्जन्महेतुः प्रभवः स्थानं चाद्योपलब्धये ॥
शूद्रायां विप्रतनये शस्त्रे पारशवो मतः॥ २१० ॥
ध्रुवो भभेदे क्लीबं तु निश्चिते शाश्वते त्रिषु ॥
स्वो ज्ञातावात्मनि स्वं त्रिष्वात्मीयेस्वोऽस्त्रियां धने२११

(मुत्केरीहुनु) । ४ को नाम] निह्नव १ [१विश्वास न मान्नु। ढाँट्नु । छलकपट । ३ को नाम]॥ २०८ ॥ उत्सव १ [१ गर्व (घमण्ड) । रिस । ज्यादाइच्छा । उत्सव । ४ को नाम]अनुभाव १ [१ प्रताप । सज्जनका बुद्धिले गरेको निश्चय। लज्जा प्रभृति (नाट्य वर्गमा कहेका) अनुभाव । ३ को नाम] ॥ १०९ ॥ प्रभव १ [१ उत्पन्नगर्ने । पहिले जानिने ठाँउँ। २ को नाम] जस्तै-" दारिद्र्यप्रभवं दुःखम् "(दारिद्र्य देखिछ उत्पत्ति जस्का यस्तो दुःख)ञाहा दारिद्र्य दुःखको उत्पत्ति गर्ने हो, येस्तो अर्थ बुझियो ॥ "हिमगिरिर्गङ्गायाः प्रभवः "(हिमालय पर्वत गङ्गाजीको प्रभव (पहिले देखिने ठाँउँ) हो) अर्थात गङ्गाजी पहिले हिमालयमा देखिन्छीन् । अनिखेरी अन्यत्र देखिन् छिन् यो अर्थहो ॥ पारशव १ [१ शूद्रजाति स्त्री मा ब्राह्मणबाट उत्पन्न भयको पुत्र । वन्चरो । २को नाम]॥२१०॥ ध्रुव१ (३ । ७) [१ ध्रुवतारा । निश्चय । नित्य । (सँधैरहने) । ३ को नाम]ध्रुव शब्द, ध्रुवतारा लाइ कँहँदा पुंलिङ्गमा, निश्चयलाइ कँहँदा नपुंसकलिङ्गमा, रहन्छ । नित्यलाइ कँहँदा

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

स्त्रीकटीवस्त्रबन्धेऽपि नीवी परिपणेऽपि च ॥
शिवा गौरीफेरवयोर्द्वन्द्वं कलहयुग्मयोः ॥२१२॥
द्रव्यासुव्यवसायेषु सत्त्वमस्त्री तु जन्तुषु ॥
क्लीबं नपुंसकं षण्ढे वाच्यलिङ्गमविक्रमे ॥ २१३ ॥

॥ इति वान्ताः ॥

द्वौ विशौ वैश्यमनुजौ द्वौ चराभिमरौ स्पशौ ॥
द्वौ राशी पुञ्जमेषाद्यौ द्वौ वंशौ कुलमस्करौ॥२१४॥

विशेष्यनिघ्नछ ॥ स्व १ (७ । ९) [१ दाज्यूभाई । आत्मा । आफ्नु । धन । ४ को नाम] स्वशब्द, ज्ञाति (सगोत्री दाज्यू भाई) लाइ र आत्मा लाइ कँहँदा पुंलिङ्गीछ । आफ्नु लाइ कँहँदा विशेष्यनिघ्नछ । धन लाइ कँहँदा पुंलिङ्ग र नपुंसकलिङ्ग मारहन्छ ॥ नीवी २ [१ फरिया को गाँठो (बाँधने डोरो)। वेपार गर्नेको साँउँधन। २ को नाम] शिवा २ [१ पार्वती। स्याल्। २ को नाम] द्वन्द्व ३ [१ झगरा। जोडा (जोर)। २ को नाम] ॥२१२॥ सत्त्व ३ (९) [१ धन। प्राण। उद्योग। प्राणी। ४ को नाम] सत्वशब्द प्राणीलाइ कँहँदा, पुंलिङ्ग र नपुंसकलिङ्गमा रहन्छ। अन्यत्र नपुंसकलिङ्गीछ॥ क्लीब ३ (७) [१ नपुंसक। पराक्रम गर्न नसक्ने। २ को नाम] क्लीबशब्द, नपुंसक लाइ कँहँदा नपुंसक लिङ्गीछ। अन्यत्र विशेष्यलिङ्गी छ ॥ २१३ ॥ ॥ इति वान्ताः ॥ विश् १ [१ वैश्य। मनुष्य। २ को नाम] स्पश १ [१ चर (चीवा)। युद्ध। २ को नाम] राशि १ [१ थुप्रो। मेष, वृष, प्रभृति राशि। २ को नाम] वंश १

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

रहः प्रकाशौ वीकाशौ निर्वेशो भृतिभोगयोः ॥
कृतान्ते पुंसि कीनाशः क्षुद्रकर्षकयोस्त्रिषु ॥२१५॥
पदे लक्ष्ये निमित्तेऽपदेशः स्यात्कुशमप्सु च ॥
दशाऽवस्थानेकविधाप्याशा तृष्णापि चायता २१६
वशाऽस्त्री करिणी च स्यात् दृग्ज्ञानेज्ञातरित्रिषु ॥
स्यात्कर्कशः साहसिकः कठोरामसृणावपि ११७॥
प्रकाशोऽतिप्रसिद्धेऽपि शिशावज्ञे च वालिशः ॥

[१ बंश (खलक)। बाँस । २ को नाम]॥२१४॥ वीकाश १ [१ एकान्त । प्रकाश (स्पष्ट)। २ को नाम] निर्वेश १ [१ ज्याला । भोग । २ को नाम] कीनाश १ (७) [१ यमराज । हल्को । खेतीले जिउपाल्ने । ३ को नाम] कीनाशशब्द, यमराजलाइ कँहँदा पुंलिङ्गमा छ । अन्यत्र विशेष्य निघ्नलिङ्गीछ ॥ २१५ ॥ अपदेश १ [१ पद (सुप्तिङन्तसमूह) । निहुँ (वहाना)। निमित्त । ३ को नाम] कुश ३(१) [१ पानी । कुश । २ को नाम] कुशशब्द, पानीलाइ कँहँदा नपुंसकलिङ्गमा छ । अन्यत्र पुंलिङ्गीछ ॥ दशा २ [१ वाल्य, तारुण्य, प्रभृति अवस्था । बस्त्रको छेउ । बत्ती । ३ को नाम] आशा २ [१ठुलो तृष्णा (तिर्सना)। दिशा । २ को नाम] ॥ २१६ ॥ वशा २ [१ स्त्री । हथिनी । २ को नाम] दृश् २ (७) [१ ज्ञान । जान्ने । २ को नाम] दृश्शब्द ज्ञानलाइ कँहँदा स्त्रीलिङ्गमा छ । अन्यत्र विशेष्यनिघ्नलिङ्गीछ ॥ कर्कश ७ [१ साहसिक (भलोकुभलो केही विचार न गरेर झट्टकाम गर्ने)। साह्रो । खस्रो। ३ को नामं] ॥ २१७ ॥ प्रकाश ७ (१) [१ अति प्रसिद्ध भये

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

कोशोऽस्त्री कुड्मले खड्गपिधानेऽर्थौघदिव्ययोः ११८॥

॥ इति शान्ताः ॥

सुरमत्स्यावनिमिषौ पुरुषावात्ममानवौ ॥
काकमत्स्यात्खगौ ध्वांक्षौ कक्षौ तु तृणवीरुधौ ११९
अभीषुः प्रग्रहे रश्मौ प्रैषः प्रेषणमर्दने ॥
पक्षः सहायेऽप्युष्णीषं शिरोवेष्टकिरीटयोः २२०॥
शुक्ले मूषिके श्रेष्ठे सुकृते वृषभे वृषः ॥
" कोषोऽस्त्री कुड्मले गड्गपिधानेऽर्थौघदिव्ययोः ॥ "

को । उज्यालो । २ को नाम] प्रकाशशब्द, अतिप्रसिद्धभये-का लाइ कँहँदा विशेष्यनिघ्नलिङ्गीछ । अन्यत्र पुंलिङ्गीछ ॥ वालिश ७ [१ बालक । मूर्ख । २ को नाम] कोश५[१.कोपिलो। तरवार प्रभृतिको दाबू । धनको समूह । दिव्य (निहा) । ४ को नाम] ॥ २१.८ ॥ इति शान्ताः ॥ अनिमिष १ [१. देवता । माच्छो । २ को नाम] पुरुष १. [१. आत्मा । मनुष्य । २ को नाम] ध्वाङ्क्ष १.[१ काग । माछाखाने पक्षी । २को नाम] कक्ष १ [१ तृण । लता । २ को नाम] ॥ २१.९ ॥ अभीषु १. [१. लगाम । किरण । २ को नाम] प्रैष १. [१.-पठाउनु (अह्राउनु) । पीडा । २ को नाम] पक्ष १.[१ सहाय । पखेटा । २ को नाम] उष्णीष ३ [१.पगरी । मुकुट । २ को नाम] ॥ २२० ॥ वृष १. [१. धेरैवीर्यहुने । मूसो । श्रेष्ठ । पुण्य । साँढे । ५ को नाम] " ८ कोष [१. कोपिलो । तरवारप्रभृतिकोदाबू । धनकोसमूह । दिव्य (निहापस्नु) ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

द्यूतेऽक्षे शारिफलकेऽप्याकर्षोऽथाक्षमिन्द्रिये २२१
ना द्यूताङ्गे कर्षचक्रे व्यवहारे कलिद्रुमे ॥
कर्षूर्वार्ता करीषाग्निः कर्षूः कुल्याभिधायिनी २२२
पुंभावे तत्क्रियायां च पौरुषं विषमप्सु च ॥
उपादानेऽप्यामिषं स्यादपराधेऽपि किल्बिषम् २२३
स्याद्वृष्टौ लोकधात्वंशे वत्सरे वर्षमस्त्रियाम् ॥
प्रेक्षा नृत्येक्षणं प्रज्ञा भिक्षा सेवार्थना भृतिः २२४
त्विट् शोभापि त्रिषु परेन्यक्षं कात्स्नर्यानिकृष्टयोः ॥

४ को नाम]" आकर्ष १ [१ द्यूत (जूवा) । पाशा । थर्कि । सुनूजाँच्नेकसी । ४ को नाम] अक्ष ३ (१) [इन्द्रिय । पाशा । परिमाणविशेष (१६ मासा) । पाङ्‌रो । व्यवहार (आंदानीखर्चकोविचार) । वरों (वृक्षविशेष) । ५ को नाम] अक्ष शब्दइन्द्रियलाइकँहँदानपुंसकलिङ्गमाछ । अन्यत्रपुंलिङ्गमाछ ॥ ॥ २२१ ॥ कर्षू १ (२) [१ जीविका । गुँइँठाकोआगो । कुलो । ३ को नाम] कर्षूशब्दकुलालाइ कँहँदास्त्रीङ्गीछ । अन्यत्रपुंलिङ्गीछ ॥ २२२ ॥ पौरुष ३ [१ पौरुष (मर्दाजी) । पुरुषले गरेकोकाम । २ को नाम] विष ३ [१ पानी । विष । २ को नाम] आमिष ३ [१ कोसेली । माँसु । २ को नाम] किल्बिष ३ [१ अपराध (कसूर) । पाप । २ को नाम] ॥ २२३ ॥ वर्ष ५ [१ वृष्टि (वर्षा) । भारतवर्ष, किंपुरुषवर्ष, प्रभृति भूमिकोवर्ष (खण्ड) । वर्ष(साल, संवत्सर) । ३ को नाम] प्रेक्षा २[१ नाचहेर्नु । बुद्धि । २ को नाम] भिक्षा २ [१ चाकरी । माग्नु । ज्याला । ३ को नाम] ॥ २२४ ॥ त्विष् २ [१ शोभा । ते-

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

प्रत्यक्षेऽधिकृतेऽध्यक्षोरूक्षस्त्वप्रेम्ण्यचिक्कणे २२५॥
॥ इति षान्ताः ॥
रविश्वेतच्छदौ हंसौ सूर्यवह्नी विभावसू ॥
वत्सौ तर्णकवर्षौ द्वौ सारङ्गाश्च दिवौकसः॥२२६॥
शृङ्गारादौ विषे वीर्ये गुणे रागे द्रवे रसः ॥
पुंस्युत्तंसावतंसौ द्वौ कर्णपूरे च शेखरे॥ २२७ ॥
देवभेदेऽनले रश्मौ वसू रत्ने धने वसु ॥
विष्णौ च वेधाःस्त्रीत्वाशीर्हिताशंसाहिदंष्ट्रयोः २२८

ज । २ को नाम] न्यक्ष ७ [१ कात्स्न्र्य (सबै) । नगीच । २ को नाम] अध्यक्ष ७ [१ प्रत्यक्ष । मालिक । २ को नाम] रूक्ष ७ [१ प्रेम नगर्ने । फुस्रो । २ को नाम] ॥ २२५ ॥ ॥ इति षान्ताः ॥ हंस १ [१ सूर्य । हाँस । २ को नाम] विभावसु १ [१ सूर्य । अग्नि । २ को नाम] वत्स १ (२) [१ वाछो । वाछी । वर्ष । ३ को नाम] वत्सशब्द वाछीलाइ कँहदास्त्रीलिङ्गी, अन्यत्र पुंलिङ्गी छ॥वत्सशब्दको छोरा,छोरीलाइ प्यारोगर्दापनि प्रयोगहुन्छ । जस्तै—वत्स ! क्वनु गच्छसि ? वत्से ! निषीद मदीयोत्सङ्गे । (बाबू ! काँहाजान्छस् ? । बाबू ! (छोरि !) बस मेराकाखमा) इत्यादि॥ दिवौकस् १ [१ काकाकुल् । देवता । २ को नाम] ॥ २२६ ॥ रस १ [१ शृङ्गारादि९रस । विष । वीर्य । गुलियो, अमिलो, प्रभृति ६ रस । प्रेम । रस (झोल्) । ६ को नाम] उत्तंस १ अवतंस१ [१ कानको गहना । मुकुट । २ का नाम] ॥ २२७ ॥ वसु १ (३) [१ ध्रुवआदिगरेका ८ वसु (देवताविशेष)। अग्नि । किरण ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

लालसे प्रार्थनौत्सुक्ये हिंसा चौर्यादिकर्म च ॥
प्रसूरश्वापि भूद्यावौ रोदस्यौ रोदसी च ते ॥२२९॥
ज्वालाभासौ न पुंस्यर्चिर्ज्योतिर्भद्योतदृष्टिषु ॥
पापापराधयोरागः खगबाल्यादिनोर्वयः ॥२३०॥
तेजःपुरीषयोर्वर्चो महस्तूत्सवतेजसोः ॥

रत्न । धन । ५ को नाम] रत्न २, धनलाइ कँहँदा वसुशब्द नपुंसकलिङ्गमात्र छ । अन्यत्रपुंलिङ्गीछ ॥ वेधस् १ [विष्णु । ब्रह्मा । २ को नाम] आशिस् २ [१ आशिष् (भलोहोस्भनिइच्छागर्नु)। सर्पकोदाँत।२ को नाम] ॥ २२८ ॥ लालसा २ [१ मागनु । ज्यादाइच्छागर्नु । २ को नाम] हिंसा २ [१ चोर्नु, कुट्नु, प्रभृति (भुतुक्कपार्ने) कर्म । मार्नु । २ को नाम] प्रसू २ [१ घोडी । आमा । २ को नाम] रोदसी २ रोदस् ३ [३ पृथिवी । आकाश । २ को नाम] इ २ शब्दले केवल पृथिवीलाइ अथवा आकाशलाइ मात्रैपनि कँहदैनन्, २ दुवैलाइ भन्नुपर्दामात्र इ २ शब्दकोप्रयोगगर्नु।जस्तै"–रोदस्यौ रेणुपूरिते" रोदसी तिमिरपूरपूरिते " (पृथिवीआकाश २ दुवैधुलाले भरिये । पृथिवी आकाश २ दुवै अन्धकारका समूहलेभरिये)२ मा यौटालाइ कहँदा इ २ शब्दको प्रयोगहुदैन ।यसैकारणले इ२ शब्द नित्यद्विवचनान्तछन् ॥ २२९ ॥ अर्चिस् ६ [१ ज्वाला । कान्ति । २ को नाम] ज्योतिस् ३ [१ नक्षत्र । उज्यालो । नेत्र । ३ को नाम] आगस् ३ [१ पाप । अपराध (कसूर) । २ को नाम] वयस् ३ [१ पक्षी । वय (उमेर) । २ को नाम] ॥ २३० ॥ वर्चस् ३ [१ तेज । विष्ठा । २ को नाम] महस् ३ [१ उत्सव ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

रजो गुणे च स्त्रीपुष्पे राहौ ध्वान्ते गुणे तमः२३१
छन्दःपद्येऽभिलाषे च तपः कृच्छ्रादिकर्म च ॥
सहो बलं सहामार्गौ नभः खं श्रावणो नभाः२३२
ओकःसद्माश्रयश्चौकाःपयःक्षीरं पयोऽम्बु च ॥
ओजो दीप्तौ बले स्रोत इंद्रिये निम्नगारये २३३
तेजः प्रभावे दीप्तौ च बले शुक्रेऽप्यतस्त्रिषु ॥
विद्वान्विदंश्च बीभत्सो हिंस्रेऽप्यतिशये त्वमी २३४

तेज । २ को नाम] रजस् ३ [१ रजोगुण । स्त्रीकोरज । धूलो । ३ को नाम] तमस् ३ [१ राहु । अन्धकार । तमोगुण । ३ को नाम] ॥ २३१ ॥ छन्दस् ३ [१ श्लोक । मनोरथ । वेद । ३ को नाम] तपस् ३ (१) [१ तपस्या (कृच्छ्र, चान्द्रायण, प्रभृति) । माघ महिना । २ को नाम] तपस् शब्द, तपस्या लाइ कँहँदा नपुंसकलिङ्गीछ । अन्यत्र पुंलिङ्गीछ ॥ सहस् ३ (१) [१ बल । मङ्सीर महिना । २ को नाम] सहस् शब्द बललाई कँहँदा नपुंसकलिङ्गी, अन्यत्र पुंलिङ्गीछ ॥ नभस् ३ (१) [१ आकाश । श्रावणमहिना । २ को नाम] नभस् शब्द आकाश लाइ कँहँदा नपुंसकलिङ्गी, अन्यत्र पुंलिङ्गीछ ॥ २३२ ॥ ओकस् ३ (१) [१ घर । आश्रय (आधार) । २ को नाम] ओकस् शब्द, घरलाइ कँहँदा नपुंसकलिङ्गी, अन्यत्र पुंलिङ्गीछ ॥ पयस् ३ [१ दूध । पानी २ को नाम] ओजस् ३ [१ तेज । बल । २ को नाम] स्रोतस् ३ [१ इन्द्रिय । नदीको वेग । २ को नाम] ॥ २३३ ॥ तेजस् ३ [१ प्रताप । कान्ति । बल । शुक्र (वीर्य) । ४ को नाम] विद्वस् ७ [१ पण्डित । जान्ने २ को नाम]

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

वृद्धप्रशस्ययोर्ज्यायान्कनीयांस्तु युवाल्पयोः ।
वरीयांस्तूरुवरयोः साधीयान्साधुबाढयोः ॥२३५॥

॥ इति सान्ताः ॥

दलेऽपि बर्हं निर्बन्धोपरागार्कादयो ग्रहाः ॥
द्वार्यापीडे क्वाथरसे निर्व्यूहो नागदन्तके ॥२३६॥
तुलासूत्रेऽश्वादिरश्मौ प्रग्राहः प्रग्रहोऽपि च ॥
पत्नीपरिजनादानमूलशापाः परिग्रहाः ॥ २३७॥
दारेषु च गृहाः श्रोण्यामप्यारोहो वरस्त्रियाः ॥

बीभत्स ७ [१ हिंसागर्ने । घिनूलाग्दो । २ को नाम]॥ २३४॥ ज्यायस् ७ [१ अतिबुढो । अतिअसल् । २ को नाम] कनीयस् ७ [१ धेरैलेकाञ्छो । अतिथोरै । २ को नाम] वरीयस् ७ [१ अतिठुलो । अतिअसल् । २ को नाम] साधीयस् ७ [१ अतिअसल् । अतिधेरै । २ को नाम]॥ २३५ ॥ इति सान्ताः॥ बर्ह ३ [१ पात । मयूरको प्वाँख । २ को नाम] ग्रह १ [१ ढिपि । ग्रहण । सुर्यादिनवग्रह । ३ को नाम] निर्यूह १ [१ ढोका । झप्पा (कपालमा लाउने माला) । काढाको झोल् । खुटी (भित्तामागडेकोकिलो) । ४ को नाम] ॥ २३६ ॥ प्रग्राह १ प्रग्रह १ [१ तुला (जोख्नेभाँडा) को डाँडी । लगाम । २ को नाम] परिग्रह १ [१ स्त्री (पत्नी) । परिवार । लिनु । फेद शाप (सराप) । ५ को नाम] ॥ २३७ ॥ गृह १ [१ स्त्री (पत्नी) । घर । २ को नाम] योगृहशब्द, नित्यबहुबचनान्त छ ॥ आरोह १ [१ सुन्दरीस्त्रीको कटि। चढनु । २ को नाम]

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

व्यूहो वृन्देऽप्यहिर्वृत्रेऽप्यग्नीन्द्वर्कास्तमोऽपहाः २३८
परिच्छदे नृपार्हेऽर्थे परिबर्हो–

॥ इति हान्ताः ॥

ऽव्ययाः परे ।

आङीषदर्थेऽभिव्याप्तौ सीमार्थे धातुयोगजे २३९॥
आ प्रगृह्यःस्मृतौ वाक्येऽप्यास्तु स्यात्कोपपीडयोः॥

व्यूह १ [१ समूह । दण्ड, चक्र, प्रभृति व्यूह (सेनाको निवेश) । २ को नाम] अहि १ [१ वृत्रासुर । सर्प । २ को नाम] तमोपह १ [१ अग्नि । चन्द्रमा । सूर्य । ३ को नाम] ॥२३८॥ परिवर्ह १ [१ सर्जाम् । राजालाइ योग्य भयाको वस्तु । २ को नाम]॥ इति हान्ताः ॥ अवउप्रान्त योवर्ग समाप्ति सम्मका अनेकार्थशब्द अव्यय हुन । अव्यय का शब्दमा ३ तिनै लिङ्गमा एक तरहका रूप हुन्छन् । एकवचन, द्विवचन, वहुवचन्, ३ तिनै वचनमा एकै चालका रूप-हुन्छन् ॥ उदाहरण नलेखी कँही २ अर्थज्ञान स्पष्ट न हुने हुनाले उदाहरणसमेत लेखिन्छन्॥ आङ् ८ [१ अलिकति । अभिव्याप्ति (केहिवस्तु देखिन्)। मर्यादा (केहिवस्तु सम्म)। आङ् उप-सर्ग लाउदा धातुको जुन् अर्थ हुन्छ तेही अर्थ । ४ को नाम] जस्तै–“ आपिङ्गः ” (अलि अलि पहेंलो) ॥ “ आबालम् ” (बालख देखिन्) ॥ “ आवैकुण्ठम् ” (वैकुण्ठसम्म) ॥ “आ-हरति, आनयति” (ल्याउँछ) ॥ इत्यादि क्रमैलेजान्नु ॥ जाहा आङ् शब्द होता पनि प्रयोग गर्दा “आ” एत्तिरहन्छ ॥२३९॥ आ ८ [१ स्मृति (सँझनु) । वाक्यप्रारंभ । २ को नाम] ज-स्तै–“ आएवं किल तत् ” (हँ (संझे) त्योवात् ठीकहो) ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

पापकुत्सेषदर्थे कु धिङ् निर्भर्त्सननिन्दयोः २४०॥
चान्वाचयसमाहारेतरेतरसमुच्चये ॥
स्वस्त्याशीःक्षेमपुण्यादौ प्रकर्षे लंघनेप्यति २४१॥

"आ एवं नु मन्यसे" (हँ यसो भन्ठान्दछौ ?) इत्यादिक्रमैले जान्नु इ २ अर्थमा रहेको आ प्रगृह्य संज्ञकछ । प्रगृह्यसंज्ञाहुनाले सन्धि कार्यहुदैन । सन्धि भयेको भये "ऐवं नु मन्यसे, ऐव किल तत्" यस्तोहुने थियो । आङ् को ता संन्धिकार्यहुंन्छ। जस्तै—" आ-उष्णम्—ओष्णम्" (अलि अलि तातो) इत्यादि ॥ आम् ८ [१ रिस । पीडा । २ को नाम] जस्तै "आः क्क यासि दुष्ट!। "(काहाँ जालास् पाजि)॥"आः शिरो बाधते" (ऐय्या कपाल्दुख्पो) इत्यादि ॥ कु ८ [१ पाप । निन्दा । अलिअलि । ३ को नाम] "कुकर्म" (पापकर्म) " कुगतिः " (खराप्गति) " कदुष्णम् " (अलि २ तातो) ञाहा कुशब्दका स्थानमा कद् आदेश भयाको हो ॥ धिक् ८ [१ हप्काउनु । निन्दागर्नु । २ को नाम] जस्तै- " धिक् चोर,, " धिक् मूर्ख ,, यस्को अर्थ स्पष्टैछ ॥ २४० ॥ च ८ [१ अन्वाचय । समाहार । इतरेतरयोग । समुच्चय । ४ को नाम] कोहि मुख्यमा कोहि प्रासङ्गिक (अमुख्य) बुझिन्छ भने त्याहा अन्वाचय अर्थ भयो भन्दछन्। जस्तै—"भिक्षाम्-अट गां-च-आनय"(भीक मागेरले,गाइपनि ल्यायेस्,) ञाहा भिक्षाटन मुख्य, गाइल्याउनु प्रासङ्गिक(अमुख्य) बुझिन्छ । समूह लाइ समाहार भन्दछन्।जस्तै—संज्ञा र परिभाषाको समूह भन्नुपर्‍यो भने "संज्ञा च परिभाषा च,, भनि भन्दछन्॥जाँहाँ अनेकको एकमा अन्वयहुन्छ त्याहाँ इतरेतरयोग भन्दछन् । जस्तै—धवा रो, खयर, २ लाइ काट भन्दा—"धवश्च—खदिरश्च-धवखदिरौ (तौ)

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

स्वित्प्रश्ने च वितर्के च तु स्याद्भेदेऽवधारणे ॥
सकृत्सहैकवारे चाप्याराद्दूरसमीपयोः ॥ २४२ ॥
प्रतीच्यां चरमे पश्चादुताप्यर्थविकल्पयोः ॥
पुनःसहार्थयोःशश्वत्साक्षात्प्रत्यक्षतुल्ययोः ॥२४३॥
खेदानुकम्पासंतोषविस्मया मन्त्रणेवत ॥
हन्त हर्षेऽनुकम्पायां वाक्यारम्भविषादयोः २४४
प्रति प्रतिनिधौ वीप्सालक्षणादौ प्रयोगतः ॥

छिन्धि,, भन्दछन् । त्राहा दुवैको छेदनमा अन्वय भयो ॥ परस्पर संवन्ध न भयेका अनेकको एकमा अन्वयहुनुलाइ समुच्चय भन्दछन् । जस्तै—"ईश्वरं गुरुं च भजस्व,, (ईश्वरर गुरुकन भज) त्राहा परस्पर अन्वय न भयेका ईश्वर, गुरु, को भजनमा अन्वय भयो, ॥ इत्यादि ॥ स्वस्ति ८ [आशीर्वाद । कुशल । पुण्य । पाप । ४ को नाम] अति ८ [१ प्रकर्ष (ठूलो) लङ्घन (अतिक्रमण) । २ को नाम] ॥ २४१ ॥ स्वित् ८ [१ प्रश्न । तर्कना । २ को नाम] तु ८ [१ भेद (फरक) । अवधारण (ठहराउनु) । २ को नाम] सकृत् ८ [१ सह (सङै) । येकैफेर । २ को नाम] आरात् ८ [१ टाढा । नगीच । २ को नाम] ॥ २४२ ॥ पश्चात् ८ [१ पश्चिम । पछिल्लो । २ को नाम] उत ८ [१ समूह । विकल्प (तर्कना) । २ को नाम] शश्वत् ८ [१ वारंवार । साथ (सङै) । २ को नाम] साक्षात् ८ [१ प्रत्यक्ष । तुल्य (वरावर) । २ को नाम] ॥२४३॥ वत ८ [१ खेद । दया । संतोष । आश्चर्य । वोलाउनु । ५ को नाम] हन्त ८ [१ हर्ष । दया । वाक्यको प्रारंभ । खेद । ४ को नाम] ॥ २४४ ॥ प्रति ८ [१ प्रतिनिधि (साटो) ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

इति हेतुप्रकरणप्रकाशादिसमाप्तिषु ॥ २४५ ॥
प्राच्यां पुरस्तात्प्रथमे पुरार्थेऽग्रत इत्यपि ॥
यावत्तावच्च साकल्येऽवधौ मानेऽवधारणे ॥२४६॥
मङ्गलानन्तरारम्भप्रश्नकार्त्स्न्येष्वथो अथ ॥
वृथा निरर्थकाविध्योर्नानानेकोभयार्थयोः॥२४७॥
नु पृच्छायां विकल्पे च पश्चात्सादृश्ययोरनु ॥

वीप्सा । लक्षण । ३ को नाम] जस्तै-" प्रद्युम्नः कृष्णतः प्रति,, (प्रद्युम्न कृष्णका प्रतिनिधि (साटा) हुन् ॥ " वृक्षं वृक्षंप्रति सिञ्चति " (वृक्ष वृक्षको सेचन गर्दछ) ॥ जाहा वीप्सा (साकल्य, सकलत्व,) बुझिन्छ ॥ " वृक्षं प्रति विद्योतते विद्युत,, (वृक्षमा विजुलि चंकन्छ) जाहा विजुली चंकनाले वृक्षको लक्षण (उपलक्षण, ज्ञान) बुझिन्छ । जाहा लक्षणादौ भन्नाले, ब्याकरणमा प्रसिद्ध भयेका इत्थंभूताख्यान, भाग, इत्यादि अर्थ पनिछन्, भनि जान्नु ॥ इति ८ [१ कारण । प्रकार (तरह) । प्रकाश । प्रकर्ष (आधिक्य) । एवमर्थ (एस्तातरहले) । समाप्ति । ९ को नाम] ॥ २४५ ॥ पुरस्तात् ८ [१ पूर्वदिशा । प्रथम (पहिलो) । पहिले । अघिल्तिर । ४ का नाम] यावत् ८ तावत् ८ [२ साकल्य (सर्व) । अवधि (सीमा) । परिमाण । निर्णय (ठहराउनु) । ४ को नाम] ॥ २४६ ॥ अथो ८ अथ ८ [२ मङ्गल । उप्रान्त । प्रारंभ । प्रश्न । साकल्य (सर्व) । ५ का नाम] वृथा ८ [१ व्यर्थ । अविधि (विधिनपुगेको । २ को नाम] नाना ८ [१ धेरै । २ दुइ । २ को नाम ॥ २४७ ॥ नु ८ [१ प्रश्न ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

प्रश्नावधारणानुज्ञानुनयामन्त्रणे ननु ॥ २४८ ॥
गर्हासमुच्चयप्रश्नशंकासंभावनास्वपि ॥
उपमायां विकल्पे वा सामि त्वर्धे जुगुप्सिते २४९॥
अमा सह समीपे च कं वारिणि च मूर्धनि ॥
इवेत्थमर्थयोरेवं नूनं तर्केऽर्थनिश्चये ॥ २५० ॥
तूष्णीमर्थे सुखे जोषं किं पृच्छायां जुगुप्सने ॥
नाम प्राकाश्यसंभाव्यक्रोधोपगमकुत्सने ॥२५१॥
अलं भूषणपर्याप्तिशक्तिवारणवाचकम् ॥
हुं वितर्के परिप्रश्ने समयान्तिकमध्ययोः॥२५२॥

तर्कना । २ को नाम] अनु ८ [१ पछिवाट । तुल्यता (वरोवरी)। २ का नाम] ननु ८ [१ प्रश्न । ठहराउनु । आज्ञा । संबोधन (वोलाउनु)।४ को नाम] ॥ २४८ ॥ अपि ८ [१ निन्दा । समूह । प्रश्न । शङ्का । संभावना (ठान्नु) । ५ को नाम] वा ८ [१ उपमा (वरोवरी)। तर्कना । २ को नाम] सामि ८ [१ आधा । खराप् । २ को नाम] ॥ २४९ ॥ अमा ८ [१ सँङ । नगीच । २ को नाम] कम् ८ [१ पानी । शिर । २ को नाम] एवम् ८ [तुल्य (वरावर) । इत्थमर्थ एस्तात हले)। २ को नाम] नूनम् ८ [१ तर्कना । निश्चय । २ को नाम] ॥२५०॥ जोषम् ८ [१ चुप्चाप् । सुख । २ को नाम] किम् ८ [१ प्रश्न । खराप् । २ को नाम] नाम ८ [१ प्रसिद्ध हुनु । ठान्नु । क्रोध । अङ्गीकार । निन्दा । ५ को नाम] ॥ २५१ ॥ अलम् ८ [१ भूषण (सिंगारिनु) । परिपूर्णहुनु । सामर्थ्य । निवारण । ४ को नाम] हुम् ८ [१ तर्कना । प्रश्न ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

पुनरप्रथमे भेदे निर्निश्चयनिषेधयोः ॥
स्यात्प्रबन्धे चिरातीते निकटागामिके पुरा ॥२५३॥
ऊर्य्यूरीचोररी च विस्तारेऽङ्गीकृतौ त्रयम् ॥
स्वर्गे परे च लोके स्ववार्तासंभाव्ययोःकिल २५४
निषेधवाक्यालंकारजिज्ञासानुनये खलु ॥
समीपोभयतः शीघ्रसाकल्याभिमुखेऽभितः २५५॥
नामप्राकाश्ययोः प्रादुर्मिथोऽन्योन्यं रहस्यपि ॥

२ को नाम] समया ८ [१ नगीच । माझ । २ को नाम] ॥ २५२ ॥ पुनर् ८ [१ पहिलो वाहेक । फरक । २ को नाम] पुरा ८ [१ निरन्तर । पहिले । वितेको (गयेको) । नगीच । पछिहुने । ५ को नाम] ॥ २५३ ॥ ऊररी ८ ऊरी ८ उररी ८ [३ विस्तार । अङ्गीकार । २ को माम] स्वर् ८ [१ स्वर्ग लोक । परलोक । २ को नाम] किल ८ [१ वृत्तान्त । ठान्नु । २ को नाम ॥ २५४ ॥ खलु ८ [१ निषेध । वाक्यालङ्कार । प्रश्न । फुल्याउनु । ४ को नाम] अरु प्रसिद्धैछन् " वाक्यालङ्कार,, भनेको—जाहाँ अरु अर्थ केही न भयेपनी केवल येस शब्दको प्रयोगगरे वाक्यराम्रो हुन्छ—जस्तै—" एतद् खलु मनीषिणो न प्रतियन्ति " (यो कुरालाइ विद्वान् हरु पत्याउदैनन्) जाहा खलु शब्दको केही अर्थछैन, वाक्यको शोभामात्र वढाउछ ॥ येस्ताशब्द भाषामा पनि वोलिन्छन् । ति शब्दलाइ " थेगो,, भन्दछन् ॥ अभितस् ८ [१ नगीच । २ दुवैतर्फ । चाँडो । साकल्प (सबै) । सन्मुख । ५ को नाम] ॥ २५५ ॥ प्रादुस् ८ [१ नाँउ । प्रकटहुनु । २ को नाम] मिथस् ८ [१ पर-

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

तिरोऽन्तर्धौ तिर्यगर्थे हा विषादशुगार्तिषु ॥ २५६ ॥
अहहेत्यद्भुते खेदे हि हेताववधारणे ॥

॥ इति नानार्थवर्गः ॥ ३ ॥

चिरायचिररात्रायचिरस्याद्याश्चिरार्थकाः ॥
मुहुः पुनः पुनः शश्वदभीक्ष्णमसकृत्समाः ॥ १ ॥
स्राग्झटित्यञ्जसाह्नाय द्राङ् मङ्क्षु सपदि द्रुते ॥
बलवत्सुष्ठु किमुत स्वत्यतीव च निर्भरे ॥ २ ॥

स्पर । एकान्त।२कोनाम] तिरस् ८[१अन्तर्धानहुनु । तेर्सो । २ को नाम] हा ८[१ खेद । शोक । पीडा । ३ को नाम] ॥ २५६ ॥ अहह ८ [१ आश्चर्य । खेद । २ को नाम] हि ८ [हेतु (कारण) । ठहराउनु (निश्चय) । २ को नाम]॥ इति नानार्थवर्गः॥ ॥ ३ ॥ चिराय ८ चिररात्राय ८ चिरस्य ८ [३ चिरकाल (धेरै काल) का नाम] जस्तै—"चिराय चक्षुषोर्गोचरः" (धेरै काल ले देखियो) त्यस्तै अरु २ शब्द र आदि शब्द ले ग्रहण गरेको चिरेण, चिरात्, चिरम्, चिरे, इशब्द को प्रयोग वनाउनु॥ मुहुस् ८ पुनःपुनर् ८ शश्वत् ८ अभीक्ष्णम् ८ असकृत् ८ [५ वारंवार को नाम] जस्तै—"मुहुर्मुह्यन्ति संसारिणः" (संसारिहरु वारंवार मोहित हुन्छन्) यस्तै अरुशब्द को प्रयोग गर्नु ॥ १ ॥ स्राक् ८ झटिति ८ अञ्जसा ८ अन्हाय ८ द्राक् ८ मङ्क्षु ८ सपदि ८ [७ चाँडा को नाम] जस्तै—"स्रागतीतं वयो नः" (हाम्रो वय चाँडे वित्यो) इत्यादि ॥ बलवत् ८ सुष्ठु ८ किमुत ८ सु ८ अति ८ अतीव ८ [६ धरै का नाम] जस्तै— "वलवद्बाधते ज्वरः"

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

पृथग्विनान्तरेणर्ते हिरुङ् नाना च वर्जने ॥
यत्तद्यतस्ततो हेतावसाकल्ये तु चिच्चन ॥ ३ ॥
कदाचिज्जातु सार्धं तु साकं सत्रा समं सह ॥
आनूकुल्यार्थकं प्राध्वं व्यर्थके तु वृथा मुधा ॥ ४ ॥

(जरो धेरै पीडा गर्दछ) इत्यादि ॥ २ ॥ पृथक् ८ विना ८ अन्तरेण ८ ऋते ८ हिरुक् ८ नाना ८ [६ अलग (वाहेक) का नाम] जस्तै–"कनीयान् पौलस्त्यः कथमयमिदानीं पृथगभूत्" (यो विभीषण एस वखतमा रावण देखि कसरि अलग भयो (छुट्टियो) इत्यादि ॥ यत् ८ तत् ८ यतस् ८ [४ हेतु (कारण) को नाम] जस्तै "वत्स ! अनयेन दुर्यशः प्रसरति, यत् निरये पातः" (बाबु ! अन्यायले दुर्यश फैलिन्छ, जुन्कारणले नरकमा पात (वसाइ) हुन्छ, ॥ इत्यादि । चित् ८ चन ८ [२ असाकल्य (अलिकती, क्यही,) का नाम] जस्तै–" किंचित् त्रपां नैति मनस्तदीयम्" (तेस्का चित्तमा केहि लाजछैन) इत्यादि ॥३॥ कदाचित् ८ जातु ८ [२ कदाचित् (कोहि कालमा) को नाम] जस्तै–" कदाचित् न हि दृष्टोऽयम् " (कदाचित् (कोही कालमा) यो देखियेको थियेन) इत्यादि ॥ सार्धम् ८ साकम् ८ सत्रा ८ समम् ८ सह ८ [५ साथ (सङ) का नाम] जस्तै " सार्धं मया जनकनन्दिनि ! किं प्रयासि ?" (सीता ! तिमिपनि मँसँग जान्छयौ र ?) इत्यादि ॥ प्राध्वम् ८ [१ आनुकूल्य (अनुकूल पार्नु) को नाम] जस्तै–" दशवदनं जिघांसोदाशरथेःप्राध्वंबभूव सकलम्" (रावणलाइ मार्न आँटने राम का सव अनुकूल भये) ॥ वृथा ८ मुधा ८ [१व्यर्थ का नाम] जस्तै–" वृथा श्राम्यसि" (व्यर्थै परिश्रम गर्च्छौ) ॥ ४ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

आहो उताहो किमुत विकल्पे किं किमूत च ॥
तु हि च स्म ह वै पादपूरणे पूजने स्वती ॥ ५ ॥
दिवाह्नीत्यथ दोषा च नक्तं च रजनाविति ॥
तिर्यगर्थे साचि तिरोऽप्यथ संबोधनार्थकाः ॥ ६ ॥
स्युः प्याट्पाडङ्गहेहैभोःसमया निकषा हिरुक् ॥

आहो ८ उताहो ८ किमुत ८ किम् ८ किमु ८ उत ८ [१ विकल्प (तर्कना) का नाम] जस्तै–"भूसुर आहो इतरोऽसि,, (ब्राह्मणहोस् कि ? अरु होस् ?) इत्यादि ॥ तु ८ हि ८ च ८ स्म ८ ह ८ वै ८ [६ पाद पूरणगर्ने शब्द] जस्तै–" रामस्त्वरण्यं हि गतः सीता चैतिस्म पृष्ठतः ॥ तदाह लक्ष्मणो वै तावन्वगात्स्नेहयन्त्रितः ॥ " (रामचन्द्र जङ्गल गये, सीता पछि लागि गइन्, तेस्त्रखत्मा प्रेम का वश परेका लक्ष्मण ति २ जनाका पछिलाग्दा भये) ज्हाँ तु, हि, च, स्म, ह, वै, इ ६ शब्द केवल श्लोक को पाउ पूर्ण गर्न राखे काहुन् । इन्को ज्हाँ केही अर्थ छैन ॥ सु ८ अति ८ [२ असल का नाम] जस्तै—"सुपुरुषः,, (असल पुरुष) इत्यादि ॥ ५ ॥ दिवा ८ [१ दिन को नाम] जस्तै–" दिवा सूर्यकरैस्तप्तम्,, (दिउसो सूर्य का किरणले तातेको) ॥ दोषा ८ नक्तम् ८ [२ रात्रि (रात) को नाम] जस्तै–"दोषा प्रमोषकाश्चरन्ति,, (रातमा चोरहेरु घुंदछन्) इत्यादि ॥ साचि ८ तिरस् ८ [१ तेर्सो का नाम] जस्तै–"साचि नेत्रेण पश्यति " (तेर्सा आँखाले हेर्दछ) इत्यादि ॥ ६ ॥ प्याट् ८ पाट् ८ अङ्ग ८ हे ८ है ८ भोस् ८ [६ संबोधन (बोलाउनु) का नाम] जस्तै–"पाट् बटवः पठनं विहाय शठतां किमिति अटथ,, (हे बालकहो ! पढ्नु छोडेर-

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

अतर्किते तु सहसा स्यात्पुरः पुरतोऽग्रतः ॥ ७ ॥
स्वाहा देवहविर्दाने श्रौषट् वौषट् वषट् स्वधा ॥
किंचिदीषन्मनागल्पे प्रेत्यामुत्र भवान्तरे ॥ ८ ॥
व वा यथा तथैवैवं साम्येऽहो ही च विस्मये ॥
मौने तु तूष्णीं तूष्णीकां सद्यःसपदि तत्क्षणे ९॥

किन वदमाशी गर्दछौ) इत्यादि ॥ समया ८ निकषा ८ हिरुक् ८ [३ सामीप्य (नगीच) को नाम] जस्तै—"ग्रामं समया महाम्रसालतरुः,, (गाँउँ का नगीच मा ठूलो आँपको रुखछ) इत्यादि ॥ सहसा ८ [१ सहसा (अकस्मात्) को नाम] पुरस् ८ पुरतस् ८ अग्रतस् ८ [३ अघिल् तिर का नाम] जस्तै—"अमुं पुरः पश्यसि देवदारुम्,, (अघिल् तिर यो देवदारुवृक्षलाइ देख्छौ] इत्यादि ॥ ७ ॥ स्वाहा ८ औषट् ८ वौषट् ८ वषट् ८ स्वधा ८ [५ देवता लाइ हविर्दान गर्दा भन्नु पर्ने शब्द] जस्तै—"अग्नये स्वाहा,, (अग्निलाइ योहवि चढाउछु) इत्यादि ॥ किंचित् ८ ईषत् ८ मनाक् ८ [३ अलिकति का नाम] जस्तै—"सतः किंञ्चत् स्खलिते हसन्ति खलाः, (सज्जनको अलिकति स्खलित (चूक) भये मा पनि दुर्जनहेरु हांस्तछन) इत्यादि ॥ प्रेत्य ८ अमुत्र ८ [२ जन्मान्तर (अर्को जन्म) का नाम] जस्तै—" प्रेत्य सूकरतां याति,, (जन्मान्तरमा सुङुर हुन्छ) ॥ ८ ॥ व ८ वा ८ यथा ८ तथा ८ इव ८ एवम् ८ [६ साम्य (वरोवरि) का नाम] जस्तै—" शात्रवंव पपुर्यशः,, (शत्रुको यशझ्यै, पानगर्दा भये) इत्यादि ॥ अहो ८ ही ८ [२ आश्चर्य का नाम] जस्तै—"अहो लुलायलाङ्गूलविमर्दककुलप्रसूतोऽपि जनः पण्डितम्मन्यः समजनि,, (ओहो ? भैंसिको पुछरनिमठ्ने कुलमा जन्मेको मानिस

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

दिष्ट्या समुपजोषं चेत्यानन्देऽथान्तरेऽन्तरा ॥
अन्तरेण च मध्ये स्युः प्रसह्य तु हठार्थकम् ॥१०॥
युक्ते द्वे सांप्रतं स्थानेऽभीक्ष्णं शश्वदनारते ॥
अभावे नह्यनो नापि मास्म मालं च वारणे ११ ॥

पनि पण्डित भन्ने भन्ठान्ने भैगयो) इत्यादि ॥ तूष्णीम् ८ तूष्णीकाम् ८ [२ मौन (चुपचाप् लाग्नु) का नाम] जस्तै–"तूष्णीं भवसि पुरस्ताद्दर्दुरवृन्दस्य किंहंस !॥ दर्दुरविरावविरसास्तूष्णीकामासते विज्ञाः" ॥ हेहंस ! भ्याउताका वथानूका अघिल्तिर किन चुपचाप् भइस् ? ॥ एसको जवाब् – भ्याउता का विकृत शब्दमा मननलाउने जानकार चुपचापै हुन्छन् ॥ सद्यस्८ सपदि ८ [२ तत्काल् (तेसैवेला) का नाम] जस्तै–"महद्भिः पापैः सद्यः फलं लभ्यते,, (ठुला पापले तत्कालमा फल पाउन्छ) इत्यादि ॥ ९ ॥ दिष्ट्या ८ समुपजोषम् ८ [२ आनन्द का नाम] जस्तै–" दिष्ट्या पापो हतः कंसः,, (पापी कंस मऱ्यो जातीभयो) इत्यादि ॥ अन्तरे ८ अन्तरा ८ अन्तरेण ८ [३ माझका नाम] जस्तै–" इदानीमन्तरे जाताः पर्वताः सरितोद्रुमाः,, (येस वखतमा, पर्वत, नदी, वृक्ष,माझमा परे)इत्यादि ॥ प्रसह्य ८ [१ बलात्कार (जफत) को नाम] जस्तै–" प्रसह्य जहार कुमारीम्,, (बलात्कारले कन्यालाइ हऱ्यो) ॥ १० ॥ सांप्रतम् ८ स्थाने ८ [२ योग्यका नाम] जस्तै–" स्वयं छेत्तुमसांप्रतम्,, (आफैले काट्नु योग्यछैन) इत्यादि ॥ अभीक्ष्णम्८ शश्वत् ८ [२ निरन्तर का नाम] जस्तै–" अभीक्ष्णमुष्णैः श्वसितानिलैः सुखं प्राप,, (निरन्तर तातभयेका श्वासवायुले सुख पाँउदो भयो) इत्यादि ॥ नहि ८ अ ८ नो ८ न ८ [४अभाव

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

पक्षान्तरे चेद्यदि च तत्त्वे त्वद्धाञ्जसा द्वयम् ॥
प्राकाश्ये प्रादुराविः स्यादोमेवं परमं मते ॥ १२॥
समन्ततस्तु परितः सर्वतो विष्वगित्यपि ।
अकामानुमतौ काममसूयोपगमेऽस्तु च ॥ १३ ॥

(नहुनु) का नाम] जस्तै–" नहि मौर्ख्यात्परं कष्टम्,, (मूर्ख्याँजिभन्दा ठुलो दुःख केहीछैन) इत्यादि ॥ मास्म ८ मा ८ अलम् ८ [३ निवारण (रोक्नु) का नाम] जस्तै–" मास्म कार्षीरिदं वत्स !,, (यो काम नगरेस् बाबु !) इत्यादि ॥११॥ चेत् ८ यदि ८ [२ पक्षान्तर (यसोहो भने) का नाम] जस्तै–" चेत् च्छन्दांसि श्रद्दधासि, निवर्तस्व पापात्,, (वेद लाइ मान्दछस् भने पापकर्म देखि हट्) इत्यादि ॥ अद्धा ८ अञ्जसा ८ [२ तत्व (साँचो) का नाम] जस्तै–" विदन्ति त्वामद्धा परमपुरुषं कृष्ण ! कृतिनः,, (हे कृष्ण !योगिहरु तिमि लाइ पुराण पुरुष (भनि) तत्व (सत्य) जान्दछन्) इत्यादि॥ प्रादुस् ८ आविस् ८ [२ प्रादुर्भाव (प्रकटहुनु) का नाम] जस्तै–" भानुमान् प्रादुरासीत्,, (सूर्य उदाये (प्रकट भये) इत्यादि ॥ ओम् ८ एवम् ८ परमम् ८ [३ अङ्गीकार (कबोल) का नाम] " अनेकशः प्रार्थितोऽपि ओं न ब्रूषे,, (धेरै फेर प्रार्थना गरियेको पनि हुन्छ भन्दैनस्) ॥ १२ ॥ समन्ततस् ८ परितस् ८ सर्वतस् ८ विष्वञ्च् ८ [४ सबै तिरका नाम] जस्तै–" समन्ततो वर्षति वारिवाहः,, (मेघ सबैतिर वर्सन्छ) इत्यादि ॥ कामम् ८ [१ अकामानुमति(मन् न परिकन सल्लाह दिनु) को नाम] जस्तै–"कामं वानरान् मारयतु, मद्दृष्टिगोचरी

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

ननु च स्याद्विरोधोक्तौ कच्चित्कामप्रवेदने ॥
निःषमं दुःषमं गर्ह्ये यथास्वं तु यथायथम् ॥१४॥
मृषा मिथ्या च वितथे यथार्थं तु यथातथम् ॥

भूय क यास्यति,,) वानर लाइ मारोस् लौ,, मेरा नजर्का साम्ने परे पछि काँहाँ जाला) ज्ञाहा वानर लाइ मारोस् भन्ने इच्छा होइन ता पनि वानरलाइ मारोस् भन्ने अर्थता छ ॥ अस्तु ८ [१ रिसले स्वीकार गर्नु (हुन्छलौ भन्नु) को नाम] जस्तै–" अस्तु पश्चाज्ज्ञास्यसि " (हुन्छलौ पछि थाहापाउलास्) ॥ १३ ॥ ननु ८ [१ विरोध देखाउनु को नाम] जस्तै–" ननु यद्येक एवाऽऽत्मा, तदा देवदत्ते परेते यज्ञदत्तोऽपि परेत उच्येत, तस्मिन् ज्ञानिनि सर्वे ज्ञानिनश्च संपद्येरन्, एकस्मिंश्च मुक्ते सकलः संसारोऽपि मुच्येत " (यदि आत्मा सर्वत्र यौटै हो भने देवदत्त मरेपछि यज्ञदत्त पनि मर्‍यो भन्ने व्यवहार होला, यौटा ज्ञानि भये सबै ज्ञानि हुनन्, यौटा मुक्त भये सकल संसारै मुक्त होला,) ज्ञाहा–आत्मा लाइ यौटा मानेदेखि इ देखाइयेका ३ विरोध हुन्छन् भन्ने अर्थ स्पष्टैछ ॥ कच्चित् ८ [१ मन्परे को वस्तु को प्रश्न (सोधनु) को नाम] जस्तै–" कच्चिज्जीवति मे माता " (मेरी आमा बाँचेकी छन् ?) ॥ निःषमम् ८ दुःषमम् ८ [२ खराप का नाम] जस्तै–" निःषमं वक्ति मूर्खः " (मूर्ख खराप् बोल्दछ) इत्यादि ॥ यथास्वम् ८ यथायथम् ८ [२ जस्ता को तस्तो का नाम] जस्तै–" गुरुर्यथास्वं छात्रमनुशास्ति" (गुरु जस्ता को तस्तो शिष्यलाइ सिकाउँछन्) इत्यादि ॥ १४ ॥ मृषा ८ मिथ्या ८ [२ झुटा का नाम] जस्तै–" मृषा वदसि, न त्वमत्रागतोऽभूः " (झुटो बोल्दछस्, तँ याहा

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

स्युरेवं तु पुनर्वैवेत्यवधारणवाचकाः ॥ १५ ॥
प्रागतीतार्थकं नूनमवश्यं निश्चये द्वयम् ॥
संवद्वर्षेऽवरे त्वर्वागामेवं स्वयमात्मना ॥ १६ ॥
अल्पे नीचैर्महत्युच्चैः प्रायो भूम्न्यद्रुते शनैः ॥

आयेको थिइनम्) इत्यादि ॥ यथातथम् ८ [१ यथार्थ (जस्ताको तस्तो) को नाम] जस्तै–" देशिकः स्वमन्तेवासिनं यथातथमनुशास्ति,, (गुरु आफ्ना शिष्यलाइ जस्ताको तस्तो सिकाउँछन्) ॥ एवम् ८ तु ८ पुनर् ८ वै ८ वा ८ [५ अवधारण (निश्चय) का नाम] जस्तै–" एवं प्राह" (येसै भन्दछ) इत्यादि ॥१५॥ प्राञ्च् ८ [१ पहिले (गयेको काल) को नाम] जस्तै–" प्राक् यथा विहितं तथैव लभते किल " (पहिले जस्तो गरेको छ उस्तै पाउँछ) ॥ नूनम् ८ अवश्यम् ८ [२ निश्चयको नाम] जस्तै–" नूनं मयिगते सापि गमिष्यति " (पक्का, मगये पछि,तिपनि जाने छन्) इत्यादि । संवत् ८ [१ वर्ष (संवत्सर) को नाम] जस्तै-" एतत्कोशैतद्व्याख्यानसमयः १९५९ नवपंचनवैकसंवत्"(एसकोशको यो टीकाबनाये को काल१९५९सालहो) अर्वाञ्च् ८ [१ अवर (ओढो) को नाम] जस्तै–" पूर्वतरे समये बभूवुर्वीरा अर्वाक् तु न दृश्यन्ते,, (पहिलेर कालमा वीर उत्पन्न भयेथे, ओढो ता देखिदैनन्) इत्यादि ॥ आम् ८ एवम् ८ [२ अङ्गीकार (होभन्नु) का नाम] जस्तै–" आं मैथिलि! आम,, (हो सीता ! हो) इत्यादि ॥ स्वयम् ८ [१ स्वयं (आफैले) को नाम] जस्तै–"स्वयं पतितोऽसि, रोदिषि कस्मात्,, (आफै लडीस्, किनरुन्छस् ?) ॥ १६ ॥ नीचैस् ८ [१ होचा को नाम] जस्तै–" नीचैः पर्वतात्,, (पर्वत भन्दा

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

सना नित्ये बहिर्बाह्ये स्मातीतेऽस्तमदर्शने ॥१७॥
अस्ति सत्त्वे रुषोक्तावु ॐ प्रश्नेऽनुनये त्वयि ॥

होचो) ॥ उच्चैस् ८ [१ अग्ला को नाम] जस्तै–" उच्चैः स्वयमसि गिरे !,, (आफैं अग्ला छौ पर्वत !) ॥ प्रायस् ८ [१ बहुधा को नाम] जस्तै–" प्रायः पण्डिता निःस्वाः,, (बहुधा पण्डित हेरु कंगाल हुन्छन्) ॥ शनैस् ८ [१ विस्तारै को नाम] जस्तै–" शनैः पन्थाः शनैः कन्था शनैः पर्वतमस्तके ॥ शनैर्विद्या शनैर्वित्तं पञ्चैतानि शनैः शनैः,, (बाटो हिंडदा विस्तारै, थाङ्ना लाउँदा विस्तारै, पर्वतका टाकुरामा हिंडदा विस्तारै, पढदा विस्तारै, धनकमाउँदा विस्तारै, एती ५ कुरा विस्तारै गर्नु ॥ सना ८ [१ नित्य (सँधै रहने) को नाम] जस्तै–" अजेय यशः, शरीरं सना न स्थास्यति,, (यश् कमा, शरीर सधैं रहने छैन) ॥ बहिस् ८ [१ बाहिर को नाम] जस्तै–" बहिर्भिक्षाटनाद्वरं गृहे उपवासः,, (बाहिर भिक्षा मागनु भन्दा घरमा भोकै बस्नु बरुनिको) ॥ स्म ८ [१ भूतकाल (बितेको बखत) को नाम] जस्तै–" वदतिस्म व्यासः,, (व्यासजी भन्दा भये) ज्ञाहा वदति मात्र भनेको भये " भन्दछन्,, भन्ने अर्थ हुने थियो स्म लाउनाले " भन्दा भये " भन्ने अर्थ भयो ॥ अस्तम् ८ [१ अदर्शन (अस्ताउनु) को नाम] जस्तै–" अस्तं भास्वान् प्रयातः,, (सूर्य अस्ताये) ॥ १७ ॥ अस्ति ८ [१ सत्ता (हुनु) को नाम] जस्तै–"आस्तिकः" (परलोक छ भन्ने) ज्ञाहा पहिले अस्ति शब्द थियो ठक् (इक) प्रत्ययगरेर आस्तिक भये काहो ॥ उ ८ [१ क्रोधले बोल्नु को नाम] जस्तै–"उ लब्धवानसि पापफलम्,, (अँ पाइस् पापको

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

हुं तर्के स्यादुषा रात्रेरवसाने नमो नतौ ॥ १८ ॥
पुनरर्थेऽङ्ग निन्दायां दुष्ठु सुष्ठु प्रशंसने ॥
सायं साये प्रगे प्रातःप्रभाते निकषाऽन्तिके ॥१९॥
परुत्परार्यैषमोऽब्दे पूर्वे पूर्वतरे यति ॥

फल) ॥ ऊम् ८ (उम् ८) [१ प्रश्न को नाम] जस्तै–"ऊम् गच्छसि" (के जान्छौ ?) ॥ अयि ८ [१ फुल्याउनु को नाम] जस्तै–"अयिवत्स ! पठ मोदकान् दास्यामि,, (एवाबु ! पढ्न लड्डु दिउँला) ॥ हुम् ८ [१ तर्कना को नाम] जस्तै–"हुमून नाम चोरः,, (हँ चोरताहोइन ?) ॥ उषा ८ [१ प्रातःकाल को नाम] जस्तै–" उषा प्रबुध्य स्मरेद्विष्णुम्,, (बिहाना ब्युँझेर विष्णुको स्मरण गर्नु) ॥ नमस् ८ [१ नमस्कार (प्रणाम) को नाम] जस्तै–"श्रीगणेशाय नमः,,(श्रीगणेशजीलाई नमस्कार छ)॥१८॥ अङ्ग ८ [१ के भन्नु पर्दछ, भन्नाको नाम] जस्तै–" अधमोऽपि नावमाने प्रसीदति, किमङ्ग महीपतिः,, (हल्को मानिस पनि हेलाँगरे खुशीहुदैन (भने) राजालाइ के भन्नुपर्दछ) ॥ दुष्ठु ८ [१ निन्दा को नाम] जस्तै–" दुष्ठुते स्वभावः" (तेरो स्वभाव खराप्छ) ॥ सुष्ठु ८ [१ प्रशंसा (तारीफ) को नाम] जस्तै–" सुष्ठुत गुणाः,, (क्या बात तेरागुण) सायम् ८ [१ साँझ को नाम] जस्तै–" सायं तरुमाश्रयन्ति पतत्रिणः,, (साँझमा पक्षिहेरु वृक्षको आश्रयण गर्दछन्) ॥ प्रगे ८ प्रातर् ८ [२ बिहानाका नाम] जस्तै–" प्रगे पठन्ति च्छात्राः,, (विद्यार्थिहरु विहान पढदछन्) ॥ निकषा ८ [१ नगीच को नाम] जस्तै–" ग्रामं निकषा,, (गाँउँका नगीच) ॥ १९ ॥ परुत् ८ [१ हाल्बितेकोवर्ष (पोहोर) को नाम]

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

अद्यात्राह्न्यथ पूर्वेऽन्हीत्यादौ पूर्वोत्तरापरात् ॥२०॥
तथाऽधरान्यान्यतरेतरात्पूर्वेद्युरादयः ॥
उभयद्युश्चोभयेद्युः परे त्वन्हि परेद्यवि ॥ २१ ॥
ह्यो गतेऽनागतेऽन्हि श्वः परश्वस्तु परेऽहनि ॥

जस्तै—" परुत् सुभिक्षमासीत्,, (पोहोर सहकाल थियो) ॥ परारि ८ [१ पुर्वतर (पह्रार) को नाम] जस्तै—" परारि तीर्थराजमगच्छम्,, (पह्रार म प्रयाग गयेको थियें)॥ ऐषमस् ८ [१ वर्तमान संवत्सर (येहीसाल) को नाम] जस्तै-" ऐषमो नागतः " (येस साल आयेन) ॥ अद्य ८ [१ आजको दिन को नाम] जस्तै—" अद्य गच्छामि " (आज जान्छु) ॥ २० ॥ पूर्वेद्युस् ८ [१ हिजो को नाम] जस्तै—" पूर्वेद्युः समागतोऽस्मि " (हिजो आयेको हुँ) ॥ उत्तरेद्युस् ८ [१ भोली पल्टको नाम] जस्तै—" पूर्वेद्युरुपोष्य उतरेद्युः पञ्चगव्यं पिबेत " । अघिल्लादिन उपवास गरेर भोली पल्ट पञ्चगव्य खानु) ॥ अपरेद्युस् ८ [१ अर्कादिन को नाम] जस्तै—" अपरेद्युः पुनरागतः" (अर्कादिन फेरि आयो) ॥ अधरेद्युस् ८ [१ पछिल्लादिन को नाम] जस्तै—" अधरेद्युः प्रयातः पुन र्नागतः " (पछिल्लादिन गयेको फेरि आयेन) ॥ अन्येद्युस् ८ अन्यतरेद्युस् ८ इतरेद्युस् ८ [३ अर्कादिन का नाम] जस्तै—" अन्येद्युः पुनः किंत्रिक्रीय ऋणमपाकरिष्यसे " अर्कादिन के वेचेर ऋण तिर्लास्) उभयद्युस् ८ उभयेद्युस् ८ [२ दुइ २ दिन्को नाम] जस्तै—" उभयद्युरुपवस " (२ दिन उपवासगर) ॥ परेद्यवि ८ [१ भोलोपल्ट को नाम] जस्तै—" परेद्यवि समागतः " (भोलीपल्ट आयो) ॥ २१ ॥ ह्यस् ८ [१ हिजो को नाम] जस्तै—" ह्यः

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

तदा तदानीं युगपदेकदा सर्वदा सदा ॥ २२ ॥
एतर्हि संप्रतीदानीमधुना सांप्रतं तथा ॥
दिग्देशकाले पूर्वादौ प्रागुदक्प्रत्यगादयः ॥ २३ ॥
॥ इत्यव्ययवर्गः ॥ ४ ॥

किं न समागतः ॥ (हिजो किन आयेन) ॥ श्वस् ८[१ भोली पल्टको नाम] जस्तै–" श्वः समागन्ता " (भोली आउनेछ)॥ परश्वस् ८ [१ पर्सी पल्टको नाम] जस्तै–" परश्वः किंनु कर्तासि " (पर्सीके गर्लास्) ॥ तदा ८ तदानीम् ८ [२ तेस बखत का नाम] जस्तै–"तदा त्वं कुत्रासीः,,तेस वखतमा, तँ काँहाँ थिइस्)॥ युगपत् ८ एकदा ८[२एकै फेरका नाम]जस्तै–"परःसहस्राः पार्थेन युगपत् प्रहिताःशराः,, (अर्जुनले हजारौ बाण एकै फेर छोडे) इत्यादि ॥सर्वदा ८ सदा ८ [२ सर्वदा (सधैं) का नाम] जस्तै–" सर्वदा परिहरेद्भुजङ्गमान्,, (सदा सर्वदा वदमाश को सङ्ग नगर्नु) इत्यादि ॥ २२ ॥ एतर्हि ८ संप्रति ८ इदानीम् ८ अधुना ८ सांप्रतम् ८ [५ वर्तमान काल (ऐले) का नाम] जस्तै— " एतर्हि तु न दीयते " (ऐलेहेना दिजिदैन)इत्यादि॥ प्राञ्च् ८ [१ पूर्वदिशा । पूर्वदेश । पूर्वकाल । ३ को नाम] जस्तै–" प्राक्स्थितः " (पूर्वदिशामा, पूर्वदेशमा, पूर्वकालमा. रहेको)॥ उदञ्च्८[१ उत्तरदिशा। उत्तरदेश।पछि आउने वखत। ३को नाम] उदाहरणप्राक् शब्दको जस्तो वनाउनु ॥ प्रत्यञ्च्८[१ पश्चिमदिशा । पश्चिमदेश । पछिल्लोकाल । ३ को नाम] उदाहरण प्राक् शब्दको जस्तो वनाउनु ॥ त्यस्तै–दक्षिणदेश, ओढो काल, लाइ कँहँदा"अवाञ्च् ८ शब्दको प्रयोगगर्नु ॥ त्यस्तै–उत्तरलाइ कँहँदा.–उत्तरात् ८, उत्तरेण ८, उत्तरतम् ८ इ ३ शब्द

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

अथ स्त्रीलिङ्गसंग्रहः ।

सलिङ्गशास्त्रैःसन्नादिकृत्तद्धितसमासजैः ॥
अनुक्तैःसंग्रहे लिङ्गं संकीर्णवदिहोन्नेयत् ॥ १ ॥
लिङ्गशेषविधिर्व्यापी विशेषैर्यद्यबाधितः ॥

जान्नु ॥ उँधोलाइ कँहँदा, अधरात् ८, अधरेण ८ इ २ शब्द जान्नु ॥ दक्षिणलाइ कँहँदा—दक्षिणात् ८, दक्षिणेन ८, दक्षिणा ८, दक्षिणाहि ८ दक्षिणतस् ८ इ ५ शब्द जान्नु ॥ उँभोलाइ कँहँदा उपरि ८ उपरिष्टात् ८ इ २ शब्द जान्नु ॥ इत्यव्यय वर्गः ॥ ४ ॥ लिङ्गविधान गर्ने, " स्त्रियां क्तिन् " " पुंसि संज्ञायां घः प्रायेण" "नपुंसके भावे क्तः, ल्युट् च" इत्यादिवचन ले सहित भयेका, सन्, क्यच् आदिगरेका प्रत्ययान्त, कृत्प्रत्ययान्त, तद्धित-प्रत्ययान्त, समासविधायक शास्त्रले विधानगरेका, पहिले प्रायःन कहियेका शब्द एस वर्गमा कहिन्छन् ॥ यस वर्गमा पनि सङ्कीर्णवर्गमा झ्यै कँहि प्रकृतिले, कँहि प्रत्ययले लिङ्ग जान्नु ॥ जस्तै-अर्धर्च, ध्वज, कुशप्रभृति प्रकृति (प्रत्यय जस् देखि हुन्छन् ति शब्द) देखिये भने--"अर्धर्चाः पुंसि च" भन्ने सूत्रले पुंलिङ्ग र नपुंसकलिङ्ग विधानगरेको हुँनाले २ लिङ्गमा रहेछन् भनि जान्नु पर्‍यो ॥ क्तिन्प्रत्ययान्तशब्द देखिये भने—"स्त्रियां क्तिन्" भन्ने सूत्रले स्त्रीलिङ्गमा क्तिन्प्रत्ययगरेको हुनाले, स्त्रीलिङ्गीरहेछन् भनि जान्नु पर्‍यो ॥ घप्रत्ययान्त शब्द देखिये भने " पुंसि संज्ञायां घः प्रायेण" भन्ने सूत्रले पुंलिङ्गमा घप्रत्ययगरेको हुँनाले पुंलिङ्गी रहेछन् भनि जान्नु पर्‍यो ॥ १ ॥ एस वर्गमा " स्त्रियामीदूद्विरामैकाच् सयोनिप्राणिनाम च " इत्यादि वचनले, ई, ऊ, अन्त्यमाहुने एकअच्भयाका शब्द र, सयोनिप्राणि (मग,

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

स्त्रियामीदूद्विरामैकाच् सयोनिप्राणिनाम च ॥२॥

(योनि) हुने प्राणि) लाइ कँहँने शब्द स्त्रीलिङ्गमा रहन्छन्, इत्यादि सामान्य हिसावले लिङ्ग कहिनेछन् सो जान्नु ॥ परन्तु-यस्ता तरहका सामान्यवचनको, पहिले, अथवा पछि, विशेषवचनले बाध भयेको छ भने ताई सामान्य वचन लाग्दैनन् ॥ जस्तै–"स्त्रियामीदूद्विरामैकाच्" भन्ने वचनले, नी, लू, शब्दपनि ईकारान्त ऊकारान्त एकाच् हुनाले स्त्रीलिङ्गमा रहनु पर्दथ्यो, परन्तु "कृतः कर्तरि" भन्ने (यसैवर्गका ४५ श्लोकका) वचनले–कर्ता अर्थमा विधान गरेको कृत्प्रत्यय अन्त्यमा हुने शब्द ३ लिङ्गमा रहन्छन् भनेको हुनाले, नी, लू, आदिगरेका कर्तरि कृत्प्रत्यय भयेका शब्द ३ तिनै लिङ्गमा रहने भये। "स्त्रीयामीदूत्" भन्ने वचन लागेर स्त्रीलिङ्गमा मात्रै रहने भयेनन् ॥ त्यस्तै–" सयोनिप्राणिनाम च " भनेको हुनाले दार शब्द पनि–योनि भयेकी स्त्रीलाइ कहने हुनाले, स्त्रीछिङ्गमा रहनुपर्दथ्यो,–परन्तु–"पुंभूम्नि दाराः" भन्ने (मनुष्यवर्ग ६ श्लोकका) विशेष वचनले " सयोनिप्राणिनाम च " भन्ने वचनलाइ वाधगर्ने हुनाले दारशब्द पुंलिङ्गैमा रह्यो ॥ इत्यादि ॥ अब उप्रान्त मसीशब्द (१० श्लोक) सम्म जुन् शब्द कहिने छन् तिशब्द स्त्रीलिङ्गी भनि जान्नु ॥ ई, ऊ, अन्त्यमा हुने शब्द एकाच् (एकअच् हुने) छन् भने स्त्रीलिङ्गी हुन्छन् जस्तै–धी २ [१ बुद्धि] श्री २ [१ लक्ष्मी] भू २ [१ पृथ्वी] भ्रू २ [१ आँखिभूँ] इत्यादि ॥ योनिहुने प्राणिलाइ कँहँनेशब्द पनि स्त्रीलिङ्गी हुन्छन् ॥ जस्तै–मातृ २ [१ आमा] । दुहितृ २ [छोरि] स्वसृ २ [१ वहिनी] इत्यादि ॥ कलत्र शब्द स्त्रीवाचक होता पनि येसवचन लाइ " कलत्रं श्रोणिभार्ययोः " भन्ने (नानार्थवर्ग १७८ श्लोक का) वचनले बाधगर्ने

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

नाम विद्युन्निशावल्लीवीणादिग्भूनदीह्रियाम् ॥
अदन्तैर्द्विगुरेकार्थो न स पात्रयुगादिभिः ॥ ३ ॥
तल् वृन्दे येनिकटयत्रा वैरमैथुनिकादिवुन् ॥

हुनाले, नपुंसकलिङ्गमा मात्र रह्यो ॥ एस्तै तरहले अघिको ग्रन्थ तयारगर्नें बुद्धिमान् ले लिङ्गको बाध भयेको जान्नु ॥ २ ॥ बिजुलि १, रात्रि २, लता ३, वीणा ४, दिशा ५, पृथिवी ६, नदी ८, लज्जा ८, एती ८ लाइ कँहँनेशब्द स्त्रीलिङ्गीहुन्न् ॥ इ ८ का अङ्कका क्रमैले २ । २ उदाहरण—विद्युत् २, तडित्२ (१) रात्रिः २ रजनिः २ (२) ॥ वाल्लिः २, वीरुत् २, (३) ॥ वीणा २, विपञ्ची २ (४) ॥ दिक् २, हरित् २ (५) भूः २, भूमिः २ (६) ॥ सरित् २, त्रिस्रोताः २ (७) ॥ त्रपा २, लज्जा २ (८) ॥ इत्यादि ॥ अकारान्त शब्द अन्त्यमा हुने समाहारमा भयेको द्विगुसमास (संख्या वाचकशब्द पूर्वमा हुने समास) पनि स्त्रीलिङ्गी हुन्छ ॥ जस्तै—पञ्चमूली २ त्रिलोकी २ इत्यादि ॥ पात्र,युग,भुवन,इत्यादि शब्द अन्त्यमाहुने द्विगुसमास छ भनेता स्त्रीलिङ्गीहुदैन॥जस्तै-पञ्चपात्रम् ३ चतुर्युगम् ३ त्रिभुवनम् ३ इत्यादि नपुंसकलिङ्गी हुन्छ ॥३॥ तल्प्रत्ययान्त पनि स्त्रीलिङ्गी हुन्छ ॥ जस्तै—"शुक्लता २(शुक्लत्व)॥ग्रामता २(ग्रामको समूह) ॥ देवता २(देवता) ॥ समूह अर्थमा विधान गरियेको, ये प्रत्यय, इनिप्रत्यय, कैव्यच् प्रत्यय, त्रे प्रत्यय, इ ४ प्रत्यय अन्त्यमा हुने पनि स्त्रीलिङ्गी हुन्छन् जस्तै क्रमैले—" पाश्या २ वात्या २ (पाशकोर, वायुको समूह १) खलिनी २ पद्मिनी २ (खलको र पद्म को समूह २) ॥ रथकट्या २ (रथको समूह ३) ॥ गोत्रा २(गाइको समूह ४) ॥ वैरं अर्थर, मैथुनिक (विवाहले भयेको संबन्ध) अर्थमा भयेको वुन्

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

स्त्रीभावादावनिक्तिण्ण्वुल्णच्ण्वुच्क्यब्युजिञङ्निशाः
उणादिषु निरूरीश्च ङ्याबूङन्तं चलं स्थिरम् ॥
तत्क्रीडायां प्रहरणं चेन्मौष्टा पाल्लवा णदिक् ॥५॥

प्रत्यय अन्त्यमा हुनेशब्द पनि स्त्रीलिङ्गी हुन्छन् ॥ जस्तै–" अश्वमाहिषिका २ (घोडाकोर भैंसिको विरोध १) ॥ अत्रिभरद्वाजिका २ (अत्रिर भरद्वाजको विवाह संबन्ध २) " ॥ " क्रियाम् ,, भन्ने अधिकार मा भाव, करण, प्रभृति अर्थमा विधान गरेको, अनि प्रत्यय १, क्तिन् प्रत्यय २, ण्वुल् प्रत्यय ३, णच् प्रत्यय ४, ण्वुच् प्रत्यय ५, क्यप् प्रत्यय ६, युच् प्रत्यय ७, इञ् प्रत्यय ८, अङ् प्रत्यय ९, नि प्रत्यय १०, श प्रत्यय ११, एती ११ प्रत्यय अन्त्य मा हुने शब्द पनि स्त्रीलिङ्गी हुन्छन् ॥ अङ्कका क्रमले उदाहरण–" अनि–अकरणिः २, अजीवनिः२ भूयात, (गर्नन पायेस् ,बाँचून न पायेस् भनिगालिगर्नु १)॥ क्तिन्–कृतिः२ भूतिः२(गर्नु, हुनु २)॥ ण्वुल्–प्रच्छर्दिका २ प्रवाहिका २ (वान्त, ग्रहणी, ३) ॥ णच्–व्यावक्रोशी २ व्यात्युक्षी २ (कराउनु, पानी छर्कनु ४) ॥ ण्वुच्–शायिका २ (सुत्ने पालो ५) ॥ क्यप्–व्रज्या २ (हिंड्नु ६) ॥ युच्–कारणा २ (वेगारी ७) ॥ इञ्–कारिः २ (काम)॥ अङ्–पचा २ (पाकनु ९) ॥ नि– हानिः २ (हानि १०) ॥ श–क्रिया २ (काम ११) " ॥ ४ ॥ उणादिमा विधानभयेको, नि प्रत्यय १, ऊ प्रत्यय २, ई प्रत्यय ३, एती ३ प्रत्यय अन्त्यमा हुने शब्द पनि स्त्रीलिङ्गी हुन्छन् ॥ जस्तै क्रमैले–" नि– श्रेणिः २ (पङ्क्ति १) ॥ ऊ–चमूः २ (सेना) ॥ ई–तरीः २ (डुङ्गा ३) " ॥ इत्यादि ॥ ङी प्रत्यय,१

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

घञो ञः सा क्रियाऽस्यां चेद्दाण्डपाता हि फाल्गुनी
श्यैनंपाता च मृगया तैलंपाता स्वधेति दिक् ॥६॥

आप् प्रत्यय २,ऊङ् प्रत्यय ३,एती ३ प्रत्यय अन्त्यमा हुने शब्द प्राणि अप्राणी जे लाइ कँहने भये पनि स्त्री लिङ्गी हुन्छन् ॥जस्तै-क्रमैले—ङी—देवी २ गौरी २ ब्राह्मणी २ (देवी, पार्वती, ब्राह्मणी, १) ॥ आप्—रमा २ गङ्गा २ (लक्ष्मी, गङ्गा २) ऊङ्—वामोरूः (सुन्दर ऊरु हुने स्त्री ३) ॥ इत्यादि ॥ " तदस्यां प्रहरणमिति क्रीडायां णः " भन्ने सूत्रले—"मुष्टिः प्रहरणम् अस्यां क्रीडायाम्" "पल्लवाः प्रहरणम् अस्यां क्रीडायाम्" यस्तो अर्थमा मुष्टिशब्दर, पल्लवशब्द, देखि ण प्रत्यय भयेमा मौष्टा, पाल्लवा, येस्ता रूपहुन्छन्, तिरूप पनि स्त्रीलिङ्गी हुन्छन् ॥ त्यस्तै—मुसल छ प्रहरण जुन् क्रियामा,, दण्डछ प्रहरण जुन् क्रियामा,, भन्दा मुसल शब्दर, दण्ड शब्द देखि ण प्रत्यय गरेर, मौसला, दाण्डा, येस्ता रूप पनिहुन्छन् तिपनि स्त्रीलिङ्गीहुन् ॥ इत्यादि ॥ ५ ॥ "घञः सास्यां क्रियेति ञ." भन्ने सूत्रले—"श्येनपातोऽस्यां वर्तते[1],, तिलपातोऽस्यां वर्तते[2],, "दण्डपातोऽस्यां वर्तते[3]" भन्ने अर्थमा, क्रमैले घञन्त श्येनपात, तिलपात, दण्डपात, शब्ददेखि ञ प्रत्यय गरेमा, श्यैनंपाता, तैलंपाता, दाण्डपाता,एस्ता रूपहुन्छन् तिपनि

१ वाज को छ पतन (गिर्नु) जस्मा, भन्दा " श्यैनंपाता, हुन्छ तेस्को अर्थ "वाज (पक्षी विशेष) को शिकार" यस्तो हो ।

२ तिलको छ पतन जस्मा भन्दा "तैलंपाता,, यस्तो हुन्छ । तेस्को—"तिल् चढ़ाईने तर्पण, श्राद्ध" यस्तो अर्थ हो ।

३ दण्डको छ पतन जस्मा भन्दा "दाण्डपाता,, हुन्छ । तेस्को "लहुरो गिरायेर गर्नुपर्ने खेल हुने फाल्गुन पूर्णिमा" यस्तो अर्थ हो । कोही देशमा फागु पूर्णिमा मा लहुरो गीराउनुपर्ने खेल गर्दछन् भनि टीकाकारले लेखे को छ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

स्त्री स्यात्काचिन्मृणाल्यादिर्विवक्षापचये यदि ॥
लंका शेफालिका टीका धातकी पञ्जिकाऽढकी ७
सिध्रका सारिका हिक्का प्राचिकोल्का पिपीलिका ॥

स्त्रीलिङ्गी हुन् ॥ यस्तै रितले—"मौसलपाता[1],, एस्ता रूप बनाउनु ॥ ६ ॥ कोही कोही वस्तुको अपचय (अल्पत्व, सानुको भाव) को विवक्षा (बोलना को इच्छा) गरे देखि तेस वस्तु लाइ कँहँने शब्द अरु लिङ्ग को छ ता पनि स्त्रीलिङ्गमा रहन्छ । जस्तै-सानु मृणाल (कमल को डाँठ) भन्दा मृणाल शब्द नपुंसक लिङ्गी होता पनि स्त्रीलिङ्गी भयेर "मृणाली,, भयो ॥ त्यस्तै साना घडा लाइ कँहँदा "घटी,, हुन्छ । सानालुगा लाइ कँहँदा "पटी, हुन्छ, । साना मठलाइ कँहँदा "मठी,, हुन्छ ॥ यो रीतिछ भनेर सर्वत्र आफ्नुमन्परि गर्नु हुदैन—प्रामाणिक ग्रन्थकारले प्रयोग गरेकोछ भने त्यो प्रयोगशुद्धहो, नत्र होइन ॥ तसर्थ सानु घोडा भन्दा "अश्वी,, यस्ता तरहको प्रयोग नगर्नु॥ "ङ्याबूङन्तं चलं स्थिरम् ,, भन्ने वचनले, ङी, आप्, ऊङ्, प्रत्ययान्त स्त्रीलिङ्गी हुन्छन् भनेर संक्षेपले भनेको छ ता पनि विस्तार पूर्वक फेरी भन्दछन् । जस्तै-लङ्का २ (रावणकी नगरी) शेफालिका २ (नेवारीपुष्प) टीका २ (टीका, व्याख्यान,) धातकी २ (धँजारो) पञ्जिका २ (टीका, व्याख्यान) आढकी २ (रहर) ॥७॥ सिध्रका २ (दक्षिण देशमा 'सीध' भनि प्रसिद्ध भयेको वृक्ष) सारिका२(मैना,पक्षी) हिक्का २ (हिक्का)प्राचिका २ (डाँस) उल्का २ (ज्वाला) पिपीलिका २ (कमिलो) तिन्दुकी २

---

१ मुसल का छ पतन जस्मा भन्दा "मौसलपाता" हुन्छ । तेस्को "मुसल चलं भूमि" यस्तो अर्थहो ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

तिन्दुकी कणिका भङ्गिःसुरङ्गासूचिमाढयः ॥ ८ ॥
पिच्छावितण्डाकाकिण्यश्चूर्णिः शाणी द्रुणी दरत् ॥
सातिः कन्था तथाऽऽसन्दीनाभी राजसभापि च॥९॥
झल्लरी चर्चरी पारी होरा लट्वा च सिध्मला ॥
लाक्षा लिक्षा च गण्डूषा गृध्रसी चमसी मसी॥१०॥

॥ इति स्त्रीलिङ्गसंग्रहः ॥

(तिंदु) कणिका २ (साना २ कण) भङ्गि २ (चमत्कार) सुरङ्गा २ (मानिस पनि हिंडनहुने प्वाल) सूचि २ (सूची २) (सुइरो, सियो,) माढि २ (पातका नसा) ॥ ८ ॥ पिच्छा २ (सिंमलको खोटो) वितण्डा २ (आफ्नुमत प्रकाश नगारिकन गरेको विवाद) काकिणी २ (१ दाम,) चूर्णि २ (चूर्णिका, (गद्यविशेष) शाणी २ (कसी) द्रुणी २ (कनूसुत्लो) दरद् २ (भीर, । डर, । पर्वत, ।) साति २ (दान । समाप्ति) कन्था २ (थाङ्नु । माटाको गाहो । भित्तो)॥ आसन्दी २ (वेतको,मेच, मूढा प्रभृति आसन) नाभि २ (नाइटो) राजसभा २ (राजा को सभा) ॥९॥ झल्लरी २ (झ्याली) चर्चरी २ (हस्तवाद्य (ताल) पारी २ (हात्तीका खुट्टा बाँधने डोरी) होरा २ (लग्न (ज्योतिषमा प्रसिद्ध) लट्वा २ (भँगेरा) सिध्मला २ (सुकेको माछा) लाक्षा २ (लाहा) लिक्षा २ (लिखा) गण्डूषा २ (कुल्लागर्नु) गृध्रसी २ (तिघ्राका जोर्तिमाहुने वातरोग) चमसी २ (प्रणीता पात्र) मसी २ मषी २ (मसी) ॥ १० ॥

॥ * ॥ इति स्त्रीलिङ्गसङ्ग्रहः ॥ * ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

पुंस्त्वे सभेदानुचराः सपर्यायाः सुरासुराः ॥
स्वर्गयागाद्रिमेघाब्धिद्रुकालासिशरारयः ॥ ११ ॥
करगण्डोष्ठदोर्दन्तकण्ठकेशनखस्तनाः ॥

अब उप्रान्त पुंलिङ्गमा रहने शब्द कहिन्छन् ॥ देवता, देवता विशेष, देवता का सेवक, र दैत्य, दैत्यविशेष, दैत्यका चाकर, लाइ कहने शब्द वाधक वचन छैन भने सब पुंलिङ्गी हुन्छन् ॥ जस्तै देवता वाचक—"अमरः १ निर्जरः १ देवः १ इत्यादि पुंलिङ्गीछन् ॥ दैवत, देवता, शब्दको ता "दैवतानि पुंसि वा. देवता स्त्रियाम्" भन्ने वचन ले वाधभयो ॥ देवताविशेषवाचक—तुषितः १ साध्यः १ इत्यादि शब्द पुंलिङ्गी भये॥ दैत्य वाचक—दैत्यः १ दैतेयः १ इत्यादि शब्द पुंलिङ्गी भये॥ दैत्य विशेष वाचक—बलिः १ नमुचिः १ इत्यादि शब्द पुंलिङ्गी भये ॥ दैत्य का चाकरलाइ कँहने—कूष्माण्डः १ चण्डः १ मुण्डः १ इत्यादि शब्द पुंलिङ्गी भये ॥" स्वर्ग,१ यज्ञ २, पर्वत ३, मेघ ४, समुद्र ५, वृक्ष ६, काल ७, तरवार ८, वाण ९, शत्रु १०, इ १० लाइ कहने र इ १० का विशेषलाइ कँहने शब्द पनि पुंलिङ्गमा रहन्छन् इ १० का अङ्कका क्रमले उदाहरण—"स्वर्गः नाकः । त्रिदिवः (१) यज्ञः, मखः, क्रतुः (२) अद्रिः, गिरिः, पर्वतः, (३) मेघः, घनः, जलदः, (४) अब्धिः, समुद्रः, सागरः (५) द्रुः, द्रुमः, अगमः (६) कालः, दिष्टः, समयः, (७) असिः, खड्गः, मण्डलाग्रः (८) शरः, वाणः, विशिखः, (९) अरिः, शत्रुः, रिपुः, (१०) इत्यादि ॥ इ १० का भेदवाचक शब्द पनि यस्तै रीतले पुंलिङ्गी हुन्छन् ॥ ११ ॥ कर (पोता), किरण, गण्डस्थल, ओठ हाथ, दाँत, घाँटी, रँउँ, नङ्, स्तन (दुद), इ १० लाइ कँहने

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

अह्लाहान्ताः क्ष्वेडभेदा रात्रान्ताः प्रागसंख्यकाः १२
श्रीवेष्टाद्याश्च निर्यासा असन्नन्ता अबाधिताः ॥
कशेरुजतुवस्तूनि हित्वा तुरुविरामकाः ॥ १३ ॥
कषणभमरोपान्ता यद्यदन्ता अमी अथ ॥

शब्द पनि पुंलिङ्गी हुन्छन् । बाधकवचन छ भनेता अन्यलिङ्गी पनिहुन्छन् ॥ इन्का नाम भयेको ठाउँ हेरि उदाहरण बनाउनु ॥ अह्न अन्त्यमा हुने पूर्वाह्ण मध्याह्न, इत्यादि गरेका शब्दर, अह अन्त्यमा हुने, द्व्यह त्र्यह आदिगरेका शब्दपनि पुंलिङ्गीहुन् ॥ विषविशेष लाइ कँहने, सौराष्ट्रिक शौक्लिकेय इत्यादि शब्दपनि पुंलिङ्गोहुन् ॥ रात्र शब्द अन्त्यमा हुने संख्यावाचकशब्द पूर्वमा नहुने सर्वरात्र पूर्वरात्र आदिगरेका शब्द पुंलिङ्गीहुन् ॥ १२ ॥ सल्लाको खोटो, गोकुल धूप इत्यादि खोटालाइ कँहने, श्रीवेष्ट, गुग्गुलु, आदिगरे का शब्द पनि पुंलिङ्गीहुन् ॥ अस् अन्त्यमाहुने अङ्गिरस्, वेधस्, चन्द्रमस्, इत्यादि गरेका शब्दपनि बाधक वचन छैन भने पुंलिङ्गी हुन्छन् ॥ अन् अन्त्यमा हुने कृष्णवर्त्मन्, मघवन्, इत्यादिशब्द पनि बाधकवचनछैन भने पुंलिङ्गी हुन्छन् ॥ कशेरु शब्द बाहेक रु अन्त्यमा हुने, मेरु, तसरु, आदि गरेका शब्दर, जतु, वस्तु, शब्द बाहेक तु अन्त्यमा हुने, सेतु, हेतु, धातु, इत्यादि शब्दपनि पुंलिङ्गी हुन्छन् ॥ १३ ॥ क, ष, ण, भ, म, र, इ अक्षर देखि पल्तिर ह्रस्वअकार भयेका अकारान्त शब्द पुंलिङ्गी हुन्छन् ॥ जस्तै–"क अन्त्यमाहुने–अङ्क, लोक, शोक, इत्यादि ॥ ष अन्त्यमाहुने–माष, तुष, रोष, इत्यादि ॥ ण अन्त्यमाहुने पाषाण, गुण, घुण, इत्यादि ॥ भ अन्त्यमाहुने—दर्भ, शरभ, गर्दभ, इत्यादि ॥ म अन्त्यमाहुने–होम, धूम, ग्राम, इत्यादि ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

पथनयसटोपान्ता गोत्राख्याश्चरणाह्वयाः ॥ १४ ॥
नाम्न्यकर्तरि भावे च घञजबूनङ्णघाथुचः ॥
ल्युःकर्तरीमनिज्भावे को घोःकिः प्रादितोऽन्यतः१५

र अन्त्यमाहुने–शीकर, समीर, निर्झर, इत्यादि शब्द पुंलिङ्गी भये ॥ त्यस्तै–प, थ, न, य, स, ट, इ अक्षरदेखि परतिर रहेका ह्रस्वअकार अन्त्यमा हुने शब्द पनि पुंलिङ्गी हुन्छन् ॥ जस्तै–प अन्त्यमा हुने– यूप, कूप, धूप, इत्यादि ॥ थ अन्त्यमाहुने–सार्थ, नाथ, शपथ, इत्यादि ॥ न अन्त्यमा हुने–इन, जन अपघन, इत्यादि ॥ य अन्त्यमाहुने–अपनय, विलय, आय, इत्यादि ॥ स-अन्त्यमाहुने–रस, हास, पनस, इत्यादि ॥ ट अन्त्यमा हुने–पट, सरट, करट, इत्यादि" पुंलिङ्गी भये ॥ गोत्रवाचक भयेका गौतम, भरद्वाज, वसिष्ठ, इत्यादि शब्दर–वेदका शाखा लाइ कहने कठ, बह्वृच, माध्यन्दिनीय, इत्यादि शब्दपनि पुंलिङ्गीछन् ॥ १४ ॥ संज्ञामा, कर्तृभिन्न कारकमा, भावमा, विधान गरियेका–घञ् १, अच् २, अप् ३, नङ् ४, ण ५, घ ६, अथुच् ७, इ ७ प्रत्ययान्त पनि पुंलिङ्गी हुन्छन् ॥ जस्तै–घञ्–प्रासः, वेदः, प्रतापः, पाकः १ ॥ अच्–चयः, जयः, २ ॥ अप्–करः, लवः, स्तवः ३ ॥ नङ् यज्ञः, यत्नः ४ ॥ ण–न्यादः ५ ॥ घ– उरश्छदः, प्रच्छदः ६ ॥ अथुच्–वेथुः, श्वयथुः ७ इत्यादि ॥ "नन्दिग्रहिपचादिभ्यो ल्युणि-न्यचः" भन्ने सूत्रले कर्ता अर्थमा ल्युप्रत्ययगरेर सिद्ध भयेका, नन्दन, मधुसूदन, इत्यादि शब्द पुंलिङ्गी हुन्छन् ॥ "पृथ्वादिभ्य इमनिज्वा" भन्ने सूत्रले विधान गरेको इमनिज् प्रत्यय अन्त्यमा हुने, महिमन्, लघिमन्, इत्यादि शब्द पनि पुंलिङ्गीहुन् ॥ "सुपिस्थः" भन्ने सूत्रले भाव अर्थमा विधान गरेको क प्रत्यय अन्त्यमा हुने आ-

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

द्वन्द्वेऽश्ववडवावश्ववडवा न समाहृते ॥
कान्तःसूर्येन्दुपर्यायपूर्वोऽयःपूर्वकोऽपि च ॥ १६ ॥
वटकश्चानुवाकश्च रल्लकश्च कुडङ्गकः ॥

खूत्थ, प्रस्थ, आदिगरेका शब्द पनि पुंलिङ्गीहुन् ॥ घुसंज्ञक धातु (दा,धा,धातु) देषि प्र, परा इत्यादि उपसर्ग पूर्वमा भयेमा ' उपसर्गे घोः किः" भन्ने सूत्रले विधानगरेको कि प्रत्यय अन्त्यमा हुने प्रधि, आधि, विधि, इत्यादि शब्द पनि पुंलिङ्गी हुन्छन् ॥ उपसर्ग वाहेक, कर्म उपपद्छदामा अधिकरण अर्थमा "कर्मण्यधिकरणे च" भन्ने सूत्रले विधानगरेको कि प्रत्यय अन्त्यमाहुने, जलधि, उदधि, इत्यादि शब्द पनि पुंलिङ्गी हुन्छन् ॥ १५ ॥ समाहार वाहेक-अश्व, वडवा, शब्द को द्वन्द्वसमासगरेमा (अश्वश्च वडवा च) घोडा र घोडी भन्दा "अश्ववडवौ" यस्तो समासगरेमा अश्ववडव शब्द "परवल्लिङ्गं द्वन्द्वतत्पुरुषयोः" भन्ने वचनले स्त्रीलिङ्गी हुनुपर्दथ्योता पनि "पूर्ववदश्ववडवौ" भन्ने सूत्रले पुंलिङ्गी भयेर, अश्ववडवौ, अश्ववडवाः इत्यादि एकवचनान्त वाहेक रामशब्द जस्तारूप हुन्छन् ॥ समाहारमा ता (अश्वश्च, वडवाच अनयोः समाहारः यस्तोगरेमा ता) नपुंसक लिङ्गी भयेर 'अश्ववडवम्, यस्तो रूप हुन्छ ॥ सूर्यवाचक, चन्द्रवाचक, लोहवाचक शब्द पूर्वमाहुने कान्त शब्द पनि पुंलिङ्गीहुन्छ ॥ जस्तै—क्रमैले—सूर्यकान्तः, पतङ्गकान्तः (सूर्यका किरणलाग्दा आगोपर्ने मणि विशेष) ॥ चन्द्रकान्तः, इन्दुकान्तः, (चन्द्रको किरणलाग्दा पानीवग्ने मणि विशेष) ॥ अयस्कान्तः, लोहकान्तः (चुम्बक) इत्यादि ॥ १६ ॥ अवउप्रान्त, पुंलिङ्गमा रहने क, ख, इत्यादि अन्त्यमाहुने शब्द कहिन्छन् ॥ जस्तै—वटक १ (पिंधेका मासको विकार, मस्यौरा, वारा, इत्यादि)

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

पुंखो न्यूंखः समुद्गश्च विटपट्टघटाः खटः ॥ १७॥
कोट्टारघट्टहट्टाश्च पिण्डगोण्डपिचण्डवत् ॥
गडुः करण्डो लगुडो वरण्डश्च किणो घुणः ॥१८॥
दृतिसीमन्तहरितो रोमन्थोद्गीथबुद्बुदाः ॥
कासमर्दोऽर्बुदः कुन्दः फेनस्तूपौ सयूपकौ ॥ १९॥
आतपः क्षत्रिये नाभिः कुणपक्षुरकेदराः ॥

अनुवाक १ (वेदको अवयव) रल्लक १ (कम्बल) कुडङ्क १ (वृक्ष, लतावाक्लो भयंकोठाँउ) पुङ्ख १ (बाणको पच्छिल्लोछेउ) न्युङ्ख १ (सामवेदको ओंकार) समुद्ग १ (पेटारी) विट १ (वदमाश, गुण्डा) पट्ट १ (सिलौटो, घाउमाबाँध्नेपट्टी) घट १ (जोखने तराजू (तुला) खट १ (अँध्यारो इँनार, कफ, प्रहार (हान्नु), छिनु (ढुङ्गाकाटने हथियार) ॥ १७ ॥ कोट्टार १ (इनार,) घट्ट १ (घाट) कोट्ट १ (दुर्गम नगर, कोट,) अरघट्ट १ (इनाँर बाट पानि झिक्ता डोरी अड्याउने काठको पाङ्रो) हट्ट १ (बजार, हाट) पिण्ड १ (डल्लो) गोण्ड १ (नाभि) पिचण्ड १ (पेट) गडु १ (गाँड्) करण्ड १ (पेटारी) लगुड १ (लहुरो) वरण्ड १ (मुखकोरोग) किण १ (मांसग्रन्थि (ठेलो) घुण १ (घुन्) ॥ १८ ॥ दृति १ (छालाको थैलो (मसक्) सीमन्त १ (चुल्ठो) हरित् १ (हरियो रङ्ग) रोमन्थ १ (चर्वित चर्वण (पशुले उंग्राउनु) उद्गीथ १ (सामवेद) बुद्बुद १ (पानिमा परेका फोका) कासमर्द १ (पेटकोरोग विशेष (गोला) अर्बुद १ (१० करोड) कुन्द १ (कारीगरको काठ काट्ने हथियार (वोसिला) फेन १ (फींज) स्तूप १ (थूप्रो) यूप १ (यज्ञको किलो) ॥ १९ ॥ आतप १ (घाम)

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

पूरक्षुरप्रचुक्राश्च गोलहिंगुल्लपुद्गलाः ॥ २० ॥
वेतालमल्लभल्लाश्च पुरोडाशोऽपि पट्टिशः ॥
कुल्माषो रभसश्चैव सकटाहः पतद्ग्रहः ॥ २१ ॥

॥ इति पुँलिङ्गसंग्रहः ॥

द्विहीनेऽन्यच्च खारण्यपर्णश्वभ्रहिमोदकम् ॥
शीतोष्णमांसरुधिरमुखाक्षिद्रविणं बलम् ॥ २२ ॥
फलहेमशुल्बलोहसुखदुःखशुभाशुभम् ॥
जलपुष्पाणि लवणं व्यञ्जनान्यनुलेपनम् ॥ २३ ॥

नाभि १ (क्षत्रिय) कुणप १ (मुर्दा) क्षुर १ (छुरा) केदर १ (कामलाग्नेवस्तु) पूर १ (जलको प्रवाह) क्षुरप्र १ (सानुबाण विशेष) चुक्र १ (चरि अमिलो) गोल १ (वाटुलो डल्लो) हिङ्गुल १ (हिङ्गू) पुद्गल १ (आत्मा) ॥ २० ॥ वेताल १ (भूतले प्रवेशगारियेको मुर्दा) मल्ल १ (पहल्मान्) भल्ल १ (भालु) पुरोडाश १ (हवि विशेष) पट्टिश १ (शस्त्र विशेष) कुल्माष १ (काञ्जी नाँउ भयेको ओषधि विशेष) रभस १ (वेग, हर्ष,) कटाह १ (कराही (भाडो विशेष) पतद्ग्रह १ (पिक्दानी (पान् प्रभृति थुक्ने भाँडो) इत्यादि ॥ २१ ॥ इति पुंलिङ्गसङ्ग्रहः ॥ अब उप्रान्त नपुंसकलिङ्गी शब्द कहिन्छन् ॥ आकाश, इन्द्रिय, वन, पात, प्वाल्, हिम, पानी, चिसो, तातो, मासु, रगत, मुख, नेत्र, धन, बल, ॥ २२ ॥ फल, सुवर्ण, ताम्र, (तामो), फलाम्, सुख, दुःख, शुभ, अशुभ, पानिमाहुनेकमलप्रभृतिपुष्प, नून्, तिहुन्तर्कारी, चन्दन, इ २७ लाइ कहने शब्द बाधक वचन

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

कोट्याः शतादिःसंख्याऽन्या वा लक्षा नियुतं च तत्
द्व्यच्कमसिसुसन्नन्तं यदनान्तमकर्तरि ॥ २४ ॥
त्रान्तं सलोपधं शिष्टं रात्रं प्राक्संख्ययान्वितम् ॥
पात्राद्यदन्तैरेकार्थो द्विगुर्लक्ष्यानुसारतः ॥ २५ ॥

छैनभने नपुंसकलिङ्गमा रहन्छन् ॥ २३ ॥ सय (१००) देखि परतिरका संख्यालाइ कहने, कोटी, लक्ष, शब्द बाहेक, शत, सहस्र, अयुत, नियुत, इत्यादि शब्द नपुंसकलिङ्गी हुन्छन् ॥ कोटि शब्द भने स्त्रीलिङ्गीछ। लक्ष शब्द नपुंसकलिङ्ग र स्त्रीलिङ्ग २ मारहन्छ ॥ द्व्यच्क (२ अच्हुने) अस् अन्त्यमाहुने-मनस्, पयस्, तेजस्, इत्यादि शब्द, १, इस् अन्त्यमाहुने-सर्पिस्, हविस्, शोचिस्, इत्यादि शब्द २, उस् अन्त्यमाहुने-वपुस्, यजुस्, धनुस्, इत्यादि शब्द ३, अन् अन्त्यमाहुने-चर्मन्, वर्मन्, मर्मन्, इत्यादि शब्द ४, इ ४ तरहका शब्द पनि नपुंसकलिङ्गी हुन्छन् ॥ कर्तृभिन्न (कर्ता बाहेक) अर्थमा विधान गरेको ल्युट् प्रत्ययहुनाले अन अन्त्यमाहुने, गमन, रमण, दान, इत्यादि शब्द पनि नपुंसक लिङ्गी हुन्छन् ॥ कर्तामा विधान गरेको अन अन्त्य मा हुने, नन्दन, रमण, इत्यादि शब्दता विशेष्यनिघ्न लिङ्गीहुन्छन् ॥ २४ ॥ त्र अन्त्यमाहुने-पात्र, दात्र, वस्त्र, इत्यादि शब्दपनि बाधक वचन छैन भने नपुंसकलिङ्गी हुन्छन् ॥ स उपधामा (अन्त्य वर्णभन्दा पहिले) हुने, बिस, बुस, अन्धतमस, इत्यादिशब्द र, ल-उपधामा हुने-कुल, कूल, मूल, इत्यादिशब्द पनि बाधकवचन छैन भने नपुंसकलिङ्गी हुन्छन् ॥ संख्यावाचक शब्द पूर्वमा हुने-पञ्चरात्र, त्रिरात्र, इत्यादिगरेको रात्र शब्द पनि नपुंसकलिङ्गमाछ ॥ पात्र, भुवन, युग, इत्यादि अकारान्त-

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

द्वन्द्वैकत्वाव्ययीभावौ पथः संख्याव्ययात्परः ॥
षष्ठ्याश्छाया बहूनां चेद्विच्छायं संहतौ सभा २६॥
शालार्थापि परा राजामनुष्यार्थादराजकात् ॥

शब्द परहुने द्विगुसमास (संख्यापूर्वमा हुनेसमास) एकवचनान्तछ भने नपुंसकलिङ्गीहुन्छ॥ जस्तै-पञ्चपात्रम्, त्रिभुवनम्, चतुर्युगम्, इत्यादि ॥ यांवचन छ भनेर चतुर्माननम्, द्विनरम्, इत्यादि मन्परी गर्नुहुदैन, किन्तु-प्रामाणिक वचन मा तेस्ता प्रयोग देखियेभने तीप्रयोग शुद्धहुनू, नत्रअशुद्ध हुन्छन् ॥ २५ ॥ समाहार मा द्वन्द्वसमास भयेर एकवचनान्त भयेका, पाणिपाद, शिरोग्रीव, इत्यादिशब्द र, अव्ययभिावसमासभयेका, अधिहरि, अधिगोप, इत्यादिशब्द पनि नपुंसकलिङ्गी हुन्छन् ॥ संख्या-वाचक र, अव्यय, पूर्वमा हुने पथशब्द (समासान्तगरे-को पथिन् शब्द) पनि नपुंसकलिङ्गी हुन्छ ॥ जस्तै-द्विपथम्, त्रिपथम्, इत्यादि ॥ छायाशब्द अन्त्यमाहुने षष्ठीतत्पुरुष समास पनि पूर्वपदार्थको बहुत्व बुझिन्छ भने (छायाशब्द भन्दा पूर्वको शब्द बहुवचनान्त छ भने) नपुंसकलिङ्गीहुन्छ ॥ जस्तै-वीनाम्-छाया, भन्दा, ' विच्छायम्, यस्तो भयो॥ पूर्वपदार्थ को बहुत्वबुझिदैन भनेता नपुंसकलिङ्ग पनिहुन्छ स्त्रीलिङ्ग पनि हुन्छ॥ जस्तै-गृहस्य-छाया, भन्दामा, गृहच्छाया, पनिभयो, गृहच्छायम्, पनिभयो ॥ समूह अर्थलाइ कहने सभाशब्द अन्त्यमाहुने षष्ठीत-त्पुरुषसमास पनि नपुंसक लिङ्गीहुन्छ ॥ जस्तै—स्त्रीणाम्-सभा, भन्दामा,'स्त्रीसभम्, यस्तो भयो । समूह अर्थहुने सभाशब्द होइन भनेता स्त्रीलिङ्गीहुन्छ ॥ जस्तै-धर्मस्य-सभा, भन्दा,' धर्मसभा, यस्तो भयो ॥ जाहा धर्मको घर (धर्मशाला) यस्तो अर्थहो ॥ २६ ॥ गृह (घर) भन्ने अर्थ भयाको सभाशब्द अन्त्यमाहुने

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

दासीसभं नृपसभं रक्षःसभमिमा दिशः ॥२७॥
उपज्ञोपक्रमान्तश्च तदादित्वप्रकाशने ॥
कोपज्ञकोपक्रमादि कन्थोशीनरनामसु ॥२८॥

षष्ठीतत्पुरुष समास पनि सभाशब्द देखि पूर्वतिर, राजशब्द बाहेक सामान्य राज वाचक, इन, प्रभु, इत्यादि शब्दर, अमनुष्य (राक्षस, पिशाच इत्यादि) वाचक शब्द, रहेका छन् भने नपुंसकलिङ्गी हुन्छ ॥ " शालार्थाऽपि " ज्ञाहाका अपि शब्दले समुदाय अर्थहुने सभा शब्दान्त षष्ठीतत्पुरुष पनि नपुंसक लिङ्गी हुन्छ ॥ जस्तै–"कमारी को समुदाय भन्दामा,"दासीनां सभा,, यस्तो विग्रहगेर, " दासीसभम् " यस्तो नपुंसकलिङ्गी रूपभयो ॥ राजा को घर भन्दामा, " नृपस्य–सभा,, यस्तो विग्रह गरेर, " नृपसभम् " यस्तो रूपभयो ॥ राक्षसको सभा भन्दा,"रक्षसः सभा " यस्तो विग्रह गरेर, " रक्षःसभम् " यस्तो रूप भयो ॥ इत्यादि अरू जान्नु ॥ २७ ॥ उपज्ञा शब्दर, उपक्रम, शब्द, अन्त्यमाहुने तत्पुरुष समास पनि उपज्ञा र उपक्रमको आदित्व (प्रथमत्व) बुझिन्छभने नपुंसकलिङ्गी हुन्छ ॥ जस्तै– " कस्य, उपज्ञा–कोपज्ञम् (प्रजा) " ज्ञाहा ब्रह्माले पहिले जानियेकी (प्रजा) यस्तो अर्थ हुनाले उपज्ञा (प्रथम ज्ञान) को आदित्व बुझियेको उपज्ञा शब्दान्त भयेको कोपज्ञ शब्द नपुंसकलिङ्गीभयो ॥ त्यस्तै–" कस्य–उपक्रमः–कोपक्रमम् (लोकः) " ज्ञाहा पनि, ब्रह्माले पहिले बनाउन थालियेको (लोक) यस्तै अर्थहुनाले उपक्रम (प्रारंभ) को आदित्व बुझियेकोहुनाले उपक्रम शब्दान्त भयेको कोपक्रम शब्द नपुंसक लिङ्गी भयो ॥ त्यस्तै–"नन्दो पक्रमं द्रोणः " " नन्दराजा देखि प्रारम्भ भयेको द्रोण

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

भावे नणकचिड्ढयोऽन्ये समूहे भावकर्मणोः ॥
अदन्तप्रत्ययाः पुण्यसुदिनाभ्यां त्वहः परः ॥२९॥

(परिमाण विशेष) " इत्यादि जान्नु ॥ कन्थाशब्द अन्त्यमाहुने, उशीनरदेशवासि लाइ कहने शब्द पूर्वमा हुने, षष्ठीतत्पुरुष समास पनि नपुंसकलिङ्गमा रहन्छ। जस्तै–"सौशमीनाम्–कन्था" भन्दामा समास भयेर " सौशमिकन्थम् " यस्तो नपुंसकलिङ्गी रूप भयो, ज्याहा सौशमि (उशीनरदेशवासी) को कन्था (थाङ्नु) यस्तो अर्थहो ॥ २८ ॥ न, ण, क, चित् (चकारको इत्संज्ञा हुने), इ ४ प्रत्यय बाहेक, भाव अर्थमा जति अकारान्त प्रत्यय हुन्छन्, ती प्रत्यय अन्त्यमा हुनेशब्द पनि नपुंसकलिङ्गी हुन्छन्। जस्तै–" भवितव्यम्, भवनीयम्, ब्रह्मभूयम्, इत्यादि" ॥ न–प्रत्यय अन्त्यमा हुने यत्न शब्द, ण–अन्त्यमाहुने, न्याद शब्द, क–अन्त्यमा हुने आखूत्थ शब्द, चित, (अच्) प्रत्यय–अन्त्यमा हुने चयशब्द, इत्यादि शब्दता पुंलिङ्गी हुन्छन् ॥ समूह, भाव, कर्म, इ ३ अर्थमा भयेका अकारान्त ताद्धितप्रत्यय अन्त्यमा हुने शब्द पनि नपुंसकलिङ्गी हुन्छन्। जस्तै–" भिक्षाणां समूहः " भन्दामा " भिक्षादिभ्योऽण् " भन्ने सूत्रले समूह अर्थमा अण् भयेको हुनाले " भैक्षम् " यस्तो नपुंसकलिङ्गी रूपभयो ॥ " गोर्भावः " भन्दामा " तस्य भावस्त्वतलौ " भन्ने सूत्रले भावमा त्वप्रत्यय भयेको हुनाले गोत्व शब्द नपुंसकलिङ्गी भयो॥ " राज्ञः कर्म " भन्दामा " राजाऽसे " भन्ने वार्तिकले कर्ममा यक् प्रत्यय भयेको हुनाले राज्य शब्द नपुंसकलिङ्गी भयो, इत्यादि ॥ पुण्य, सुदिन, इ २ शब्ददेखि पररहेको टच् प्रत्यय अन्त्यमा हुने अहन्शब्द पनि नपुंसकलिङ्गी हुन्छ॥ जस्तै–" पुण्याहम्, सुदिना-

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

क्रियाऽव्ययानां भेदकान्येकत्वेऽप्युक्थतोटके ॥
चोचं पिच्छं गृहस्थूणं तिरीटं मर्मयोजने ॥३०॥
राजसूयं वाजपेयं गद्यपद्ये कृतौ कवेः ॥
माणिक्यभाष्यसिन्दूरचीरचीवरपिञ्जरम् ॥ ३१ ॥

हम्" जाहा–" पुण्यं च तत्–अहः, सुदिनं च तत्–अहः " यस्तो विग्रह गरेर कर्मधारय समास गरेपछि " राजाहः सखिभ्यष्टच् " भन्ने सूत्रले टच् प्रत्यय भयेको हुनाले इ २ शब्द नपुंसकलिङ्गी भये ॥ २९ ॥ क्रियाविशेषण र, अव्ययका विशेषण पनि नपुंसकलिङ्गमा रहि एकवचनान्तमात्र हुन्छन् । जस्तै–" मृदु पचति " जाहा मृदुशब्द पाक क्रियाको विशेषण हुनाले नपुंसकलिङ्गी भई एकवचनान्त भयो ॥ " प्रातः कमनीयम् " (प्रातः काल, असल) जाहा कमनीयशब्द प्रातर् अव्ययको विशेषण हुनाले नपुंसकलिङ्गी भई एकवचनान्त भयो, इत्यादि॥ अत्रउप्रान्त नपुंसकलिङ्गमा रहेका केही शब्दलेखिन्छन् । जस्तै- उक्थ ३ (सामवेदविशेष) तोटक ३ (१२ अक्षरको पादहुने- छन्दको विशेष) चोच ३ (खायेर बाँकी रहेको फल, तारको फल, केराकोफल,) पिच्छ ३ (मयूरको प्वाँख) गृहस्थूण ३ (घरको थाम्) तिरीट ३ (वेन्हेंकुरो, शिरको गहना) मर्मन् ३ (मर्म (सन्धि) स्थान) योजन ३ (४ कोश) ॥ ३० ॥ राजसूय ३ वाजपेय ३ (२ यज्ञ विशेष) गद्य ३ (गद्य (छन्दको नियम न भयेको दण्डक) पद्य ३ (श्लोक) माणिक्य ३ (माणीक (रत्नविशेष) भाष्य ३ (पदार्थ, भावार्थको व्याख्यान) सिन्दूर ३ (सिंधुर) चीर ३ (वस्त्र) चीवर ३ (रुखका बोक्राको

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF.

लोकायतं हरितालं विदलस्थालबाह्लवम् ॥

॥ इति नपुंसकसंग्रहः ॥

पुंनपुंसकयोः शेषोऽर्धर्चपिण्याककण्टकाः ॥३२॥
मोदकस्तण्डकष्टंकः शाटकः कर्पटोऽर्बुदः ॥
पातकोद्योगचरकतमालामलका नडः ॥ ३३ ॥
कुष्ठं मुण्डं शीधु बुस्तं क्ष्वेडितं क्षेमकुट्टिमम् ॥
संगमं शतमानार्मशम्बलाव्ययताण्डवम् ॥ ३४ ॥

वस्त्र) पिञ्जर ३ (पिंजरा)॥३१॥ लोकायत ३ (नास्तिकको शास्त्र) हरिताल ३ (हरिताल) विदल ३ (वंशपात्र (प्याङ्) स्थाल ३ (थाल्) बाह्लव ३ (बहूलु (देशविशेष) मा भयेको केसर प्रभृति वस्तु) ॥ इति नपुंसकलिङ्गसङ्ग्रहः॥ अघि,पुंलिङ्ग,नपुंसकलिङ्ग, स्त्रीलिङ्ग, मा कहे बाहेक, शब्द, विशेष वचनबाधक छैन भने, पुंलिङ्गमार नपुंसकलिङ्गमा रहन्छन् । तिनैशब्द विस्तार पूर्वक लेखिन्छन् । जस्तै—अर्धर्च ५ (ऋचाको आधा) पिण्याक ५ (तिलको पिना) कण्टक ५ (काँढो, क्षुद्रशत्रु, रोमाञ्च,) ॥ ३२ ॥ मोदक ५ (लड्डु) तण्डक ५ (रोगविशेष) टङ्क ५ (ढुङ्गा फोरने हथियार विशेष) शाटक ५ (धोती) कर्पट ५ (वस्त्र) " खर्वट ५ (शहर गाँउ मिसिये को ठाँउँ) " अर्बुद ५ (१० कोटी) पातक ५ (ब्रह्महत्यादि पाप) उद्योग ५ (उद्योग) चरक ५ (चरक मुनिले बनायेको वैद्यशास्त्र) तमाल ५ (तमालवृक्ष) आमलक ५ (अँमलाको फल) नड ५ (नर्कट) ॥ ३३ ॥ कुष्ठ ५ (कुष्ठ-रोग) मुण्ड ५ (टाउको) शीधु ५ (मदिरा) बुस्त ५ (भुटेको माँसु) क्ष्वेडित ५ (वीरको गर्जना) क्षेम ५ (कुशल) कुट्टिम ५

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

कवियं कन्दकार्पासं पारावारं युगंधरम् ॥
यूपं प्रग्रीवपात्रीवे यूषं चमसचिक्कसौ ॥ ३५ ॥
अर्धर्चादौ घृतादीनां पुंस्त्वाद्यं वैदिकं ध्रुवम् ॥
तन्नोक्तमिह लोकेऽपि तच्चेदस्त्यस्तु शेषवत् ॥३६॥

॥ इति पुंनपुंसकशेषः ॥

स्त्रीपुंसयोरपत्यान्ता द्विचतुःषट्पदोरगाः ॥

(ढुङ्गाप्रभृति छापेको ठाँउ) सङ्गम ६ (सङ्गम) शतमान ६ परिमाण विशेष) अर्म ६ (नेत्रको रोग) शंवल ६ (बाटामा खाने साँमल) अव्यय ६ (स्वर् अन्तर्, आदि गरेका अव्यय) ताण्डव ६ (नाँच) ॥ ३४ ॥ कविय ६ (लगाम) कन्द ६ (कमल प्रभृतिको जरो) कार्पास ६ (कपास) पारावार ६ (वारपार) युगन्धर ६ (रथको जुवा अड्याउने ठाँउ) यूप ६ (यज्ञको किलो) प्रग्रीव ६ (आँखिझ्याल) पात्रीव ६ (यज्ञ-पात्र विशेष) यूष ६ (माँड) चमस ६ चिक्कस ६ (यज्ञपात्र विशेष) ॥ ३५ ॥ अर्धर्च, इत्यादि शब्दको " अर्धर्चाः पुंसि च" भन्ने सूत्रले पुंलिङ्गर नपुंसकलिङ्ग, विधान गर्दछ, तस् अर्धर्चा-दिगणमा घृत आदिगरेका कोही २ शब्दको वेदमा मात्र २ लिङ्ग देखिन्छन् । अन्यत्र नपुंसकलिङ्ग देखिन्छ। तसर्थ लौकिक लिङ्ग को व्यवस्था गर्नु परेको हुनाले वैदिकलिङ्ग को व्यवस्था जाहा गरिदैन। घृतादिशब्द को लोकमा २लिङ्ग देखियो भने, "ज्ञेयं शिष्ट-प्रयोगतः" भन्ने वचन(४६ श्लोक) कहिने हुनाले तेसै वचन बमोजीं ती प्रयोग पनि शुद्धहुन् भनि जान्नु ॥ ३६ ॥ इति पुन्नपुंसक-सङ्ग्रहवर्गः ॥ अब उप्रान्त स्त्रीलिङ्ग पुंलिङ्ग, २ मा रहने शब्द

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

जातिभेदाःपुमाख्याश्च स्त्रीयोगैःसह मल्लकः ३७॥
ऊर्मिर्वराटकःस्वातिर्वर्णको झाटलिर्मनुः ॥
मूषा सृपाटी कर्कन्धूर्यष्टिःशाटी कटी कुटी ॥३८॥

कहिन्छन्॥अपत्य अर्थमा विधान गरेको अण् आदितद्धितप्रत्ययान्त शब्द स्त्रीलिङ्गमार पुंलिङ्गमा रहन्छन् ॥ जस्तै–" उपगोः अपत्यं पुमान्" भन्दामा उपगुशब्द देखि अण्प्रत्ययभयेर " औपगवः " यस्तो पुंलिङ्गी रूपभयो ॥ " उपगोः अपत्यं स्त्री " यस्तो विग्रहगरेमा पनि अण् प्रत्यय भयेर " औपगवी " यस्तो स्त्री लिङ्गीरूपभयो ॥ अर्थात पुरुष अपत्य छ भने पुंलिङ्गमा, स्त्री अपत्य छ भने स्त्रीलिङ्ग मा रहन्छन् ॥ द्विपद (२ खुट्टे), चतुष्पद (चार ४ खुट्टे), षट्पद (छ ६ खुट्टे), सर्प, इ ४ लाइ कहने शब्द पनि पुरुषचाहिने को विवक्षा भये पुलिङ्गमा, स्त्री चाहिनेको विवक्षा भये स्त्रीलिङ्गमा रहन्छन ॥ " जस्तै मानुषः, मानुषी, " यो द्विपदहो । " मृगः, मृगी " यो चतुष्पद हो । " भ्रमरः भ्रमरी " योषट्पदहो ॥ " उरगः, उरगी " योसर्प वाचक हो ॥ ब्राह्मणादि जाति वाचक शब्द पनि पुरुषको विवक्षा भये पुंलिङ्गी, स्त्री को विवक्षा भये, स्त्रीलिङ्गी हुन्छन् ॥ जस्तै–" ब्राह्मणः ब्राह्मणी " इत्यादि ॥ पुरुषवाचक शब्द पनि तेसै पुरुषकी स्त्री भन्ने विवक्षा गरेमा स्त्रीलिङ्गी हुन्छन् । जस्तै " शूद्रस्य स्त्री " भन्दामा " शूद्री " यस्तो स्त्रीलिङ्गी रूपभयो इत्यादि ॥ मल्लक ४ (बेलीं) ॥ ३७ ॥ ऊर्मि ४ (तरङ्ग) वराटक ४ (कौडी) स्वाति ४ (स्वाति नक्षत्र) वर्णक ४ (चन्दन) झाटलि ४ (लोध्रवृक्षविशेष) मनु ४ (मन्त्र) मूषा ४ (मूषा) सुनचाँदी पगाल्ने भाडो) सृपाटी ४ (परिमाण

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

॥ अथ स्त्रीनपुंसकशेषः ॥

स्त्रीनपुंसकयोर्भावक्रिययोः ष्यञ् क्वचिच्च वुञ् ॥
औचित्यमौचिती मैत्री मैत्र्यं वुञ् प्रागुदाहृतः ३९॥
षष्ठ्यन्तप्राक्पदाः सेनाछायाशालासुरानिशाः ॥
स्याद्वा नृसेनं श्वनिशं गोशालमितरे च दिक् ॥४०॥

विशेष) कर्कन्धू ४ (वयर) यष्टि ४ (लहुरो) शाटी४ (धोती) कटी ४ (कटी) कुटी ४ (कुटी, झोपडी) ॥ ३८ ॥ इति स्त्री-पुंसशेषसङ्ग्रहवर्गः ॥ अबउप्रान्त स्त्रीलिङ्ग नपुंसकलिङ्ग, २ मा रहने शब्द कहि न्छन् ॥ भाव, र कर्ममा विधान गरेको ष्यञ् प्रत्यय र, भाव र कर्ममा विधान गरेको वुञ् प्रत्यय अन्त्यमा हुने शब्द पनि स्त्री लिङ्गमा र नपुंसकलिङ्गमा रहन्छन् । जस्तै–"उचित स्य भावः, उचितस्य कर्म " भन्दा " गुणवचन ब्राह्मणादिभ्यः कर्मणि च " भन्ने सूत्रले ष्यञ् प्रत्यय गरेर "औचित्यम्" यस्तो पनि हुन्छ । ष्यञ्प्रत्ययान्तदेखि " षिद्गौरादिभ्यश्च " भन्ने सूत्रले ङीष्प्रत्यय भयेर " औचिती " यस्तो स्त्रीलिङ्गी रूपपनि हुन्छ ॥ त्यस्तै–" मित्रस्य भावः, मित्रस्य कर्म " भन्दा " मैत्र्यम्, मैत्री " येस्तारूपजान्नु ॥ भावर कर्ममा भयेका वुञ्प्रत्ययको उदाहरण " आहोपुरुषिका, अहमहमिका " इत्यादि द्वितीय काण्ड मा कहेका शब्दहुन् ॥ ३९ ॥ षष्ठीसमासमा, पर रहेका सेना, छाया, शाला, सुरा, निशा, इ ५ शब्द पनि स्त्रीलिङ्गीर नपुंसकलिङ्गी हुन्छन् । जस्तै–" नृणाम्–सेना, शुनाम्–निशा, गवाम्–शाला " भन्दामा, क्रमैले–" नृसेनम्, नृसेना, श्वनिशम्, श्वनिशा, गोशालम्, गोशाला " एस्ता २ लिङ्गमा रहने रूप भये ॥ त्यस्तै–" वृक्षस्य–छाया, यवानाम्–सुरा " भन्दा मा

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

आबन्नन्तोत्तरपदो द्विगुश्चापुंसि नश्च लुप् ॥
त्रिखट्वं च त्रिखट्वी च त्रितक्षं च त्रितक्ष्यपि ॥४१॥

॥ इति स्त्रीनपुंसकशेषः ॥

त्रिषु पात्री पुटी वाटी पेटी कुवलदाडिमौ ॥

॥ इति त्रिलिङ्गशेषसंग्रहः ॥

परलिङ्गं स्वप्रधाने द्वन्द्वे तत्पुरुषेऽपि तत् ॥४२॥

क्रमैले, " वृक्षच्छायम्, वृक्षच्छाया । यवसुरम्, यवसुरा " इत्यादि रूपबनाउनु ॥ ४० ॥ आप् प्रत्ययान्त र अन् अन्त्यमाहुने, शब्द पर हुने द्विगुसमास पनि स्त्रीलिङ्गी र नपुंसकलिङ्गी हुन्छ, अन् अन्त्यमाहुने शब्द का नकार को लोप पनि हुन्छ ॥ जस्तै— " तिसृणाम्—खट्वानाम्, समाहारः " भन्दा " त्रिखट्वम्, त्रिखट्वी " एस्ता २ लिङ्गमा रहने २ रूपभये । त्यस्तै—" त्रयाणाम्—तक्ष्णाम्, समाहारः " भन्दा " त्रितक्षम्, त्रितक्षी " एस्ता २ रूपभये । जाहा तक्षन् शब्द का नकार को " अनो नलोपश्च वाद्विगुः स्त्रियाम् " भन्ने वार्तिकले लोप पनि भयो ॥ ४१ ॥ ॥ इति स्त्रीनपुंसकसङ्ग्रहः ॥ अत्र उमान्त ३ तिनैलिङ्गमा रहने शब्द कहिन्छन् ॥ पात्री ७ (भाँडो) पुटी ७ (दुनु, खोचो) वाटी ७ (घर, घरनेरको बगैचा,बाटो,घडेरी) पेटी ८ (पेटारी) कुवल ७ (बयरको फल) दाडिम ७ (दारिम) ॥ इति त्रिलिङ्गसङ्ग्रहः ॥ इतरेतरयोग अर्थमा भयेको द्वन्द्वसमासमा र, तत्पुरुष समासमा, परपद (अन्त्यपद) जुन्लिङ्गको छ, समुदाय पनि तेहीलिङ्गमा रहन्छ ॥ जस्तै—" कुक्कुटश्च—मयूरी च " यस्तो स्त्रीलिङ्गी शब्दलाइ पर राखेर द्वन्द्वसमास गरेमा " कुक्कुटमयूर्यौ "

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

अर्थान्ताः प्राद्यलंप्राप्तापन्नपूर्वाः परोपगाः ॥
तद्धितार्थो द्विगुः संख्यासर्वनामतदन्तकाः ॥४३॥

यस्तो समुदाय स्त्रीलिङ्गी भयो । " मयूरी च कुक्कुटश्च " यस्तो पुंलिङ्गीरूप पराखेर समास गरेता " मयूरीकुक्कुटौ " यस्तो समुदाय पुंलिङ्गी भयो ॥ त्यस्तै " ब्राह्मणस्य–कुलम् " भन्दा षष्ठीतत्पुरुष समासगरेर " ब्राह्मणकुलम् " यस्तो नपुंसकलिङ्गी समुदायहुन्छ । " कुलस्य–ब्राह्मणः" यस्तो विग्रहगरेर समासगरे " कुलब्राह्मणः " यस्तो पुंलिङ्गी समुदाय भयो ॥ ४२ ॥ अर्थ-अन्त्यमा हुने तत्पुरुष समास विशेष्यनिघ्नलिङ्गी हुन्छ ॥ जस्तै–" द्विजार्थः सूपः " (ब्राह्मणका निमित्त दाल) जाहा द्विजार्थ शब्द, सूपशब्द बमोजीं पुंलिङ्गी भयो । " द्विजार्था यवागूः " (ब्राह्मणका निमित्त फाँडो) जाहाँ द्विजार्थ शब्द, यवागूशब्द बमोजीं स्त्रीलिङ्गी भयो । " द्विजार्थम्, पयः " (ब्राह्मणका निमित्त दूध) जाहाद्विजार्थ शब्द पयस् शब्द बमोजीं नपुंसक-लिङ्गमा रह्यो । इत्यादि ॥ प्र,आदिउपसर्ग, अलम्, प्राप्त, आपन्न, इ ४ पूर्वमाहुने तत्पुरुष समास पनि विशेष्यनिघ्नलिङ्गीछ ॥ जस्तै–मालाकन अतिक्रमण गर्ने, भन्ने अर्थमा, अतिक्रान्तः मालाम् " यस्तो विग्रहगरेर " अत्यादयः क्रान्ताद्यर्थे द्वितीयया " भन्ने वार्तिकले समासगरे पछि, मालालाइ अतिक्रमण गर्ने पुरुष हुनाले " अतिमालः " यस्तो पुंलिङ्गीरूप भयो " " अतिक्रान्ता मालाम् " यस्तो विग्रहगरे " अतिमाला " यस्तो स्त्रीलिङ्गी रूपहुन्छ । " अतिक्रान्तं मालाम् " यस्तो विग्रह गरे " अति-मालम् " यस्तो नपुंसकलिङ्गी रूपहुन्छ । इत्यादि प्रादिको उदा-हरण अरु पनि जान्नु ॥ तेस्तै–कुमारीलाइ पर्याप्तछ (पुग्दछ) भन्ने अर्थमा समास गरेर " अलङ्कुमारि " यस्तो भये पछि,

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

बहुव्रीहिरदिङ्नाम्नामुन्नेयं तदुदाहृतम् ॥

कुमारी लाइ पर्याप्त भये को वस्तु लाइ कहने शब्द जुन् लिङ्ग को छ, तेही व मोजीं रूप हुन्छन् जस्तै–अलंकुमारिः पुरुषः, अलंकुमारिः संपत्, अलंकुमारि धनम् ” इत्यादि ॥ तेस्तै–जीविका कन पाउने भन्ने अर्थमा प्राप्त शब्द र आपन्न शब्द को समास भये पछि “ प्राप्तजीविक, आपन्नजीविक ” शब्द पनि जीविका पाउने लाइ कहने शब्द व मोजीं ३ लिङ्गमा रहने भयो । जस्तै–“ प्राप्तजीविकः, आपन्नजीविकः पुरुषः—प्राप्तजीविका, आपन्नजीविका, स्त्री । प्राप्तजीविकम्, आपन्नजीविकम्, कुलम्, इत्यादि जान्नु ॥ तद्धितार्थमा भयेको द्विगुसमास पनि विशेष्यनिघ्नलिङ्गी हुन्छ । जस्तै–“ पञ्चसु कपालेषु संस्कृतः ” भन्ने अर्थमा “तद्धितार्थोत्तरपदसमाहारे च” भन्ने सूत्रले तद्धितार्थमा (जुन् अर्थमा तद्धितप्रत्यय (अण्) हुन्छ तेही अर्थमा) समास भयेर “ संस्कृतं भक्षाः ” भन्ने सूत्रले सँस्कार गरियेको भन्ने अर्थमा अण् प्रत्यय भयेर “ द्विगोर्लुगनपत्ये ” भन्ने सूत्रले अण् को लुक् (लोप) गरि “ पञ्चकपाल ” योरूप सिद्धभयेकोहो । ञाहा ५ कपाल (हवि सँस्कार गर्ने पात्र) मा सँस्कार गरे को वस्तु लाइ कहने शब्द वमोजीं पञ्चकपाल शब्द ३ लिङ्गमा रहन्छ । जस्तै—पञ्चकपालः पुरोडाशः । पञ्चकपालम्, हविः । पञ्चकपाला आमिक्षा । इत्यादि ॥ संख्यावाचक शब्द, सर्व विश्व इत्यादि सर्वनामसंज्ञक शब्द, संख्यावाचक अन्त्यमा हुने शब्द, सर्वादि अन्त्यमा हुनेशब्द, इ४तरहका शब्दपनि विशेष्यनिघ्नलिङ्गीहुन्छन् । जस्तै–क्रमैले–एकः पुरुषः । एका स्त्री । एक फलम् ॥ इत्यादि ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

गुणद्रव्यक्रियायोगोपाधिभिः परगामिनः ॥ ४४ ॥
कृतः कर्तर्यसंज्ञायां कृत्याः कर्तरि कर्मणि ।

सर्वः जनः । सर्वा जनता । सर्वं जगत् ॥ इत्यादि ॥ ऊनत्रयः । ऊनत्रया । ऊनत्रयम् । (तिन् ३ लेकम्) यो अर्थहो ॥ इत्यादि ॥ अतिसर्वः । अतिसर्वा । अति सर्वम् । (सबैलाइ अति क्रमणगर्ने) इत्यादि ॥ ४३ ॥ दिग्वाचक (दिशालाइ कहने) शब्द बाहेक शब्दको बहुव्रीहि समास विशेष्यनिघ्नलिङ्गीहुन्छ ॥ जस्तै– धेरैछ धन जस्का भन्ने अर्थमा " बहु धनं यस्य (यस्याः, यस्य,) " यस्तो विग्रह गरेर समास भयेपछि बहुधनशब्द धेरै धनहुने लाइ कहने शब्दसमोर्जी ३ तिनै लिङ्गमा रहने भयो। जस्तै–" बहुधनः पुरुषः । बहुधना स्त्री । बहुधनम् कुलम् । इत्यादि ॥ गुणवान्, द्रव्यवान्, क्रियावान्, लाइ कहने शब्द पनि विशेष्यनिघ्नलिङ्गी हुन्छन् ॥ जस्तै–क्रमैले–शुक्लः पटः, शुक्ला शाटी, शुक्लं वस्त्रम्, इत्यादि गुणवान् लाइ कहने अरु शब्द जान्नु ॥ दण्डी पुरुषः, दण्डिनी स्त्री, दण्डि कुलम्, इत्यादि द्रव्यवान् लाइ कहने अरु शब्द जान्नु ॥ पाचकः पुरुषः, पाचिका स्त्री, पाचकं कुलम्, इत्यादि क्रियावान् लाइ कहने शब्द जान्नु ॥ ४४ ॥ कर्ता अर्थमा विधान गारियेका ण्वुल्, तृच् आदिगरेका कृत्प्रत्यय अन्त्यमाहुने शब्द, संज्ञा बुझिदैन भने विशेष्यनिघ्न लिङ्गी हुन्छन् । जस्तै–" करोतीति, कारकः पुरुषः, कारिका, स्त्री, कारकं कुलम् । कर्ता पुरुषः, कर्त्री स्त्री, कर्तृ कुलम्, इत्यादि ॥ संज्ञा बुझिन्छ भनेता कर्ता मा विधान भयेको कृत्प्रत्यय पनि विशेष्यनिघ्नलिङ्गी हुदैन, किन्तु नियतलिङ्गहुन्छ । जस्तै- धनञ्जयः, । जाहा धन जित्ने सबैलाइ धनञ्जय भन्दैनन्, तसर्थ

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

अणाद्यन्तास्तेन रक्ताद्यर्थे नानार्थभेदकाः ॥ ४५ ॥
षट्संज्ञकास्त्रिषु समा युष्मदस्मत्तिङव्ययम् ।

धनञ्जय शब्द अग्निलाइ अथवा अर्जुन लाइ कहने हुनाले पुंलिङ्गी मात्रभयो, इत्यादि ॥ कर्ता अर्थमा, र कर्म अर्थमा विधान गरेका, तव्यत्, तव्य, अनीयर् आदि गरेका कृत्य प्रत्यय अन्त्यमा हुने शब्दपनि विशेष्यनिघ्नलिङ्गी हुन्छन् । जस्तै–भव्यः पुरुषः । भव्या स्त्री । भव्यम्, कुलम् । इत्यादि ॥ याहाँ कर्तामा यत्प्रत्यय भयेको हो ॥ तेस्तै–" छेत्तव्यः, छेदनीयः वृक्षः । छेत्तव्या, छेदनीया अरण्यानी । छेत्तव्यम्, छेदनीयम् वनम् इत्यादि । याहाँ कर्ममा तव्य र अनीयर् प्रत्यय भयेको हो ॥ तेन रक्तम् इत्यादि अर्थमा " तेन रक्तं रागात् " इत्यादि सूत्रले विधान गरेका अण् आदि प्रत्यय अन्त्यमाहुने शब्द पनि विशेष्यवाचक शब्द बमोजीम ३ तिनै लिङ्गमा रहन्छन् । जस्तै–" कुङ्कुमेन रक्तं (रक्तः, रक्ता) " यस्तो विग्रह गरेर अण् प्रत्यय भयेर सिद्ध भयेको " कौङ्कुम " शब्द, कुङ्कुमले रङायेको वस्तुलाइ कहने शब्द जुन्लिङ्गको हुन्छ तेही लिङ्गमा रहने हुनाले, " कौङ्कुमः पटः । कौङ्कुमी शाटी । कौङ्कुमम्, वस्त्रम् । एस्तारूपभये । त्यस्तै–लाक्षया रक्तम् (रक्तः रक्ता) भन्दामा ठक् प्रत्यय गरेर–" लाक्षिकम् वस्त्रम् । लाक्षिकः पटः । लाक्षिकी शाटी । इत्यादि जान्नु ॥ ४५ ॥ षट्संज्ञक शब्द (षकारान्त, नकारान्त, संख्यावाचकशब्द र, डतिप्रत्ययान्त शब्द) । युष्मद् शब्द, अस्मद् शब्द, तिङन्त, अव्यय,इन्को ३ तिनै लिङ्गमा रूप येकै चाल्का हुन्छन् । विशेष्य हेरे र इन्को लिङ्ग छुट्याउनु ॥ जस्तै–क्रमैले–" पञ्च पुरुषाः ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

परं विरोधे शेषं तु ज्ञेयं शिष्टप्रयोगतः ॥ ४६ ॥

॥ इति लिङ्गादिसंग्रहवर्गः ॥

पञ्च स्त्रियः । पञ्च फलानि । इत्यादि । जाहा षट्संज्ञक भयेको पञ्चन् शब्द पुरुषको विशेषण हुदा पुंलिङ्गी, स्त्रीको विशेषण हुदा स्त्रीलिङ्गी, फलको विशेषण हुदा नपुंसकलिङ्गी भयो । त्यस्तै अन्यत्र पनि घटाउनु ॥ त्वं पुरुषः । त्वं स्त्री । त्वं कुलम् । जाहा युष्मद्शब्द ३ लिङ्गी भयो । अहं पुरुषः । अहं स्त्री । अहं कुलम् । जाहा अस्मद् शब्द ३ लिङ्गी भयो । पुरुषः पचति । स्त्रीपचति । कुलं पचति । जाहा तिङन्त ३ लिङ्गी भयो । उच्चैः प्रासादः । उच्चैः शाला । उच्चैः गृहम् । जाहा अव्यय ३ लिङ्गी भयो ॥ इत्यादि अरुपनि विचारगर्नु ॥ जाँहा लिङ्ग को विधान गर्ने वचन मा परस्पर विरोध आउ छ, त्याहा पल्लो (पछील्लो) वचनमान्नु । जस्तै–" कषणभमरोपान्ताः " भन्ने वचन (१४ श्लोक) मानेर षकारान्त हुनाले मानुषशब्द पुंलिङ्गमा मात्र रहनुपर्ने हो, त्यस्तै–" द्विचतुःषट्पदोरगाः " भन्ने (३७ श्लोक) वचन ले द्विपद हुनाले मानुषशब्द, स्त्रीलिङ्ग र पुंलिङ्ग २ मा रहनुपर्नेहो, कुन्वचनमान्नु भन्ने शंका पऱ्यो भने पछिल्लो वचन (३७ श्लोक) मानि, मानुष शब्द २ लिङ्गमा रहेछ भनि निर्णय गर्नुइत्यादि ॥ जाहा न कहेका शब्द जाहा न कहेकालिङ्ग, कँही प्रामाणिक विद्वान् का प्रयोगमा देखिये भने सब शुद्धहुन् । अमरकोश मा भनेको छैन भने र झगरानगर्नु, असङ्ख्य शब्द को निर्णय १००० मुखहुने शेषनागले भने गर्न सक्नन्, अमरकोश जस्ता संक्षिप्त ग्रन्थ को पत्ता लाग्दैन, । अमरकोश ले पनि केही चाट्तो रहेनछ, किन अमरकोश घोकौं, भन्ने दुर्मति

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

इत्यमरसिंहकृतौ नामलिङ्गानुशासने ॥
सामान्यकाण्डस्तृतीयःसाङ्ग एव समर्थितः ॥ १ ॥
इत्यमरकोशे तृतीयं काण्डं संपूर्णम् ॥
॥ समाप्तश्चायममरकोशः ॥

पनि न गर्नु, लोकमा ज्यादा प्रचार भयेका शब्द येस्मा छन्, अप्रसिद्ध शब्द न भये र, प्रसिद्ध शब्द भयेका यस्ता ग्रन्थलाइ आदर न गर्नुपनि बुद्धिमान् को काम होइन ॥ ४८ ॥

॥ इति लिङ्गादिसङ्ग्रहवर्गः ॥

पण्डितवर अमरसिंहले रचना गरेको नाम र लिङ्गका शिक्षागर्ने येस अमरकोशमा सामान्य सव छ्यास् मिस् भयेको वस्तुका नाम भयेको यो तृतीयकाण्ड साङ्गोपाङ्ग समाप्तभयो ॥१॥

॥ समाप्तमिदं काण्डम् ॥

॥ समाप्तश्चायममरकोशः ॥

॥ श्रीरस्तु ॥

॥ शम् ॥

इति

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

उपन्यास तरङ्गिणी

मासिक पत्रिका

महाशय हरु मा अब यो पनि विदीत होस्की; हाम्रा येस् कारखाना बाट 'उपन्यास् तरङ्गिणी' नामा कोई मासिक पत्र पनी प्रकाश हुन लागी रहेछ, जसमा नाना रकम् का कौतूहलवर्धक आश्चर्य जनक अनेकानेक विश्मय दायक रहस्य ले भरीपूर्ण भयाका मनोहर मनोहर हेर्न लायक्का किस्सा कहानि हरु छापीई प्रकाश हुन्छन्, यो उपन्यास् हेर्नाले राजा बादशाह शहन्साह हरु को पनि हाल थाहा हुन्छ बुद्धीर र चातुर्य बढदछ देश देश को अहार व्यबहार थाह पाइन्छ, बहूत के यदी तपाञी हरु का घर तर्फ कोहि कदरदान् महाशय हरुले मासिकपत्रको वार्षिक मूल्य दुई रुपञ्या हाम्रा आपीस मा पठाई यो मासिकपत्र नजर गर्न्या महाशय कहां गै सोधनु भया तपाञी हरु मा येस्को तारिफ गर्नान् ता, आफै जाहेर होई जाला की येस्तो रहेछ, येस् देखि वाहिक येस् माशिक पत्र मा छपाई कागत इत्यादी को पनि वहूत ध्यान दीई भर शक राम्रो गराउन्या कोशिश गरेकोछ ता पनि वार्षिक मूल्य कं. रु. २) पठाई दीया पछी ग्राहक हरुले टीकट षर्च डाक महसूल इत्यादी केहि दीनु न पर्ने अर्थात् सालभर को कं. रु. २) मात्र दीनाले प्रतिमास् बराबर ग्राहक हरुका सेवामा उपस्थित हुन्या तजवीज गरेकाछौ, येस्को आकार डीमाई १२ पेजी ५ फर्मा को छ औ, येस्को टाइटेल पनि वहूत उम्दा कागत मा उम्दा छपाई सग छापेको हुन्छ। बहुत के–

पता–पं० ढुण्डिराज ऋषीकेश उपाध्याय

नेपाली पुस्तकालय बनारस सिटी

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

नेपाली भाषाका पुस्तक.

महाभारत शल्यपर्व श्लोकबद्ध तस्वीरदार पक्का जिल्द दां कं. रु. १।)
पुरुषार्थकल्पवल्लि दां ।)
बोक्सीचरित्र, येसमा अरु २ किस्साछन् दां ।)
गुहसेनोद्वाह कथा दां ≡)
करुणातरङ्गिणी श्लोक बद्ध भाषा दां कं. रु. ।=)
महेन्द्रप्रभा उपन्यास प्रथमभाग दां ॥)
येही अमरकोश तीनै काण्ड भाषा टीका दां कं. रु. ८)

जाहा लेखिये का बाहेक हर्येक किसिम् का पुस्तक हरु येसपुस्तकालय द्वारा मगाइ सक्नु हुन्छ ॥

कर्णशूल

कान्को अपूर्व औषधि दां १ सिसि को कं. रु. ।=)

दद्रुनाशक वटि

येस् ले कस्तै पुरानु दाद (दिनाइ) पनि ७ दीं मा आरां हुन्छ, भये न भने दां वापस् गरी दीउँला, १ डीब्रियाको दां कं रु. ।)

पता—पं० ढुण्डिराज ऋषीकेश उपाध्याय
नेपाली पुस्तकालय बनारस सिटी

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

अथामरकोशस्य तृतीयकाण्डस्थ

अभिधास्यमानभाषाशब्दानामनुक्रमः ॥

अ

अकामानुमति (मन्त्रपरिक्षन-सल्लाहा दिनु) ४५८
अग्नि, चन्द्रमा, सूर्य, ३, ४४७
अग्नि, असारमहिना, मन्त्रि, चित्तशुद्ध हुने, सेता-वर्णहुने, सेतोवर्ण, ६, ३८६
अग्ला ४६१
अघिल्तिर ४५६
अघिल्तिर, अधिक (धेरै) माथी, ३, ४२९
अङ्गिकार (कबोल) ४५८
अङ्गिकार (होभन्न) ४६०
अङ्ग (आङ्, शरिर) रूप-असल् हुने, २, ३४०
अङ्गिकार (कबोल)-गरियेका ३६४
अङ्कुर (टुसो) वीणा-कोनाल, मूगा, ३, ४३७
अङ्गहिन् (खूनी) भयेकी-स्त्री, नटी (नाच्ने स्त्री) वेश्या, सौरि, विर्हि, क्रूर्-(निर्दय) अधम, (खराब्)-थोरै, ८, ४२८
अघानु ३७५
अजान ३५१
अत्यन्त प्रेमगर्ने स्त्री सामान्य स्त्री, २, ३९९
अत्यन्त धनी ३९०
अत्यन्त प्रसिद्ध हुनु ३७३
अति हिंसागर्ने ३४३
अतिरिसहा ३५४
अतिलामु ३६५
अतिझोचा ३६५
अतिउफ्रने ३४४
अतिलोभी ३४२
अतिअसल ३५१
अतिक्रमण (नटेर्नु) ३७४
अतिअसल, जेठो. जेठमहिना, ३, ३९०
अति सल, अतिधेरै, २, ४४६
अतिचाँडा ३६४
अतिअसल ३६५
अतिसिङ्गार पटार गर्ने ३४४
अतिठुला ३६४
अतिधेरै ३६५
अतिवृद्ध भयेको, उज्या-लो, २, ३६५
अतिसानु, कनीका, २, ३९२
अतिप्यारा ३६४
अतिठुलो, अतिअसल, २, ४७२

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

अतिवुढो, अतिअसल, २, ४४६
अतिवढेका ३४४
अतिठुला ३६५
अतिमोटा ३६४
अतिलाज्मान्ने ३४३
अतिपूज्य ३६५
अथर्व (वेदविशेष) का समूह ३७७
अदर्शन् (अस्ताउनु) ४६१
अण्ड (फूल) बाट पैदाहुनेप्राणी. (पक्षि, सर्प, माछोप्रभृति) ३४९
अधृष्ट (धिटो नभयेको) ३४३
अन्ध, कान्नसुन्नेलाटो, २. ३८३
अन्तरध्यान् हुनु, तेर्सो, २, ४५३
अनाकुल (व्याकुल नभयेका) एकचित्त (एकसुर) २, ४३२
अनुकरण (अर्काले जसो गर्छ उसैगर्नु) ३७०
अनुग्रह ३६९
अनेक तरहका वस्तु ३५७
अनेक तरहका वस्तु ३६०
अन्वाचय, समाहार, इतरेतरयोग, समुच्चय, ४, ४४९
अपकारगरियेका ३४७
अपकार ३६८
अपराध (कसूर) पाप, २, ४४२
अप्रिय, झुटो, २, ३८०
अवधारण (निश्चय) ४६०
अवर (ओंढों) ४६०
अविनीत (ठाडो) ३४२
अवसर (औसर, मौका) ३७२
अभाव (नहुनु) ४५७
असुख्य (मुख्यनभयेका) ३५१
अमृत, पानि, २, ४००
अर्कादिन ४६३
अर्कोचाँहिने, नीच, २, ४३३
अलग् (बाहेक्) ४५४
अलिकति ४५६
अर्का को भलो देखिनसक्नु, अर्का को भलो देखिनसक्ने, कृपण (खोटा) ३, ४२६
अवकास (ठाँउँ) अवधि (भाका) लाउँन लाइ योग्य वस्त्र प्रभृती, छेकिनु, अन्तर (फरक) निमित्त, छिद्र, आपस्त, बाहेक, बाहिर, अवसर (मौका) माझ, आत्मा; तुल्य, १४, ४३०
अलिकती, अभिव्यक्ति, (केहि वस्तु देखि) मर्यादा (केहि वस्तु संम) आङ् उपसर्गलाँउँदा धातुको जुन् अर्थ हुन्छ तेहि अर्थ, ४, ४४७
असल ४५५
असाकल्य (अलिकति, क्यहि) ४५४
असल बोल्ने ३४५
अहँमत्यैं लाग्ने ३४७
अह्रायेको मान्से ३४३

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

आलिङ्गन् (अङ्कमाल) ३७४
आफ्नै पेटमात्र पाल्ने ३४२
आनुकुल्य (अनुकूलपार्नु) ४५४
आनन्द ४५७
आसिर्वाद, कुशल, पुण्य, पाप, ४, ४४९
आशय (मन्सुवा) ३७१
आत्मा, मनुष्य, २, ४४१
आश्रय ३६८
आकाश, स्वर्ग, २, ३७८
आततार्ई ३४७
आश्रालिनु ३६९
आकार (अभिप्राय थमोजींका चेष्टा) ३६९
आश्चर्य ४५६
आसा गर्नै ३४३
आश्चर्य मान्ने ३४३
आपत्ति पर्नै ३४७
आधा, खराब्, २, ४५७
आसङ्ग (लाग्ना) ३६६
आलिङ्गन, कुशलप्रश्न-प्रभृती ले कसैलाइ आनन्द-गराउनु, २, ३६७
आश्चर्य, खेद, २, ४५३
आज्ञा, हपार्नु, यज्ञ, ३, ४३७
आकाश, श्रावणमहीना, २, ४४५
आसिक (भलोहोस् भनि-इच्छा गर्नु) सर्पका दाँत, २, ४४४
आफ्नु, नित्य, (कहिल्यै पनि नासनहुँने) २, ३८८
आज को दीन् ४६३
आर्का दिन् ४६३

इ

इन्द्र, गोकुल्धुप्, लाटो-कोस्यारो, सर्पसमात्ने-(मदारी) ४, ३८०
इन्द्रिय, नदीकावेग २, ४४५
इन्द्रिय, आकास, २, ३८३
इन्द्रिय, पासा, परिणाम विशेष, (१६ मासा) पाङ्रो, व्यवहार (आंदानी खर्चको-विचार,), वरों (वृक्ष-विशेष). ५, ४४२
इच्छा ३६७
इष्ट (मन्परे को) सानु, २, ३८६

उ

उत्पत्ति, हराउँनु, नाश, ३, ३९०
उपद्रव, पर्देशजानु, २, ३९८
उचाल्नु ३६८
उत्पन्नहुँनु, सुविस्ता सँग-सैन्यहिड्नु, मुल्वाटो, ३, ३९४
उल्टोहुँनु, विस्तार, ठगनु, ३, ३८६
उत्पत्ति, फल, फूल, गर्भ-मोचन् (सुत्केरी हुँनु) ४, ४३७
उत्पत्ती (गर्भवाट-उत्पन्न हुँनु) ३६८
उचाल्नु ३७५
उँचानिचा (तलमाथी) ३५४
उपगु (कोहिमनुष्य विशेष)-का सन्तान् का मूह ३७६
उँधो मुखभये का ३५४

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

उँचो (अग्ला) ३५४
उत्पन्न गर्ने, पहिले जानिने ठाँउँ, २, ४३८
उँधोरहने, तल्लो वोठ, २, ४३२
उत्सव, तेज, २, ४४५
उत्पत्ती, महादेव, २, ४३७
उत्कर्ष (वृद्धि) स्थिति- (मर्यादा), दिशा, कालविशेष- (१८ निमेष), ४, ३९०
उत्तर दिशा, उत्तरदेश, पछिआउने वखत्, ३, ४६४
उपमा (वरोवरी) तर्कना, २, ४५१
उत्पत्ति, प्राप्ती, २, ३९८
उँधोलैजाँनु ३६८
उँधोलैजानु, पछार्नु, २, ३७३
उदाहरण (दृष्टान्त), शास्त्र, २, ३९६
उपताप (रोग) र, संताप, २, ३६९
उन्मत्त हुँने ३४२
उँधोमुख गर्ने ३४५
ऊनिवस्त्र काट्ने किरो, विच्छि, २, ३७९
उपभोग (भोग) ३७१
उत्कर्ष (धेरै वढ्ताहुँनु) ३६८
उक्केल्नु ३७५
उज्यालो, सेतो, २, ४३३

ए

एकै फेर ४६४
एल्का ३५७
एकाग्र (एकचित्तगर्ने) ३५६
एकान्त, नजीक, २, ४२९
एकान्त, प्रकाश, (स्पष्ट) २, ४४०

क

कटि, स्त्री, २, ४२८
कल्याणले युक्त भयेका ३४९
करुवा, असिना, २, ३७९
कहियेका ३६४
कल्याण, अशुभ, शुभ, ३, ३८९
कमल, गिनेरी (औषधीविशेष), २, ३९४
कवच, उपाय, ध्यान, सङ्गम, युक्ति, ५, ३८४
कन्या लाइ सिङारेर सत्कार पुर्वक कन्यादानगर्ने ३४०
कताजाँउँ भनि डरले आतिये का ३४७
करण (कारणको सहाय)- खेत, शरिर, इन्द्रिय, ४, ३९४
कर (पोता), पूजाको सामाग्रि, कफ, वात, पित्त, रसआदी (अन्नको पाकभयेको- रस, रगत, मासु, वोसो, हाड़, गिदि, शुक्र, ई ७) महाभूत (पृथिवी, जल, तेज, वायु, आकास, ई ५) गुण इनैमारहने, (रस, गन्ध, रूप, प्रभृती) इन्द्रिय, पत्थरको विकार (गेरु, हरिताल प्रभृती), धातु (भूसत्तायां इत्यादी- व्याकर्णमा प्रसिद्ध धातु)७, ३९७
कर्नाल्, दमात्रा, २, ३७८

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

कर्म (काम) ३६५
क्षय (नास) ३६७
कानको गहना, मुकुट, २, ४८३
क्वाथ (साफ सँग पकाये-का काढा प्रभृती) ३६०
कारण, प्रकार, (तरह)- प्रकाश प्रकर्ष (आधिक्य)- एवमर्थ (एस्ता तरहले)- समाप्ती, ५, ४५०
कात्स्न्र्य (सबै) अवधारण- (निश्चय) २, ४२८
कामी (स्त्री ज्यादा खोज्ने) ३४२
कत्तिनासनहुने वस्तु ३६२
काम्यदान (स्वर्ग, पुत्र, धन, प्रभृती काइच्छाले-गरे को दान) ३६६
काग, माछाखाने पक्षी, २, ४४१
काकाकुल, मृग, चित्रवर्ण, ३, ३८५
काग, हाथीको गण्ड-स्थल, २, ३८८
काफल, सेतोखयर, २, ३७९
कारिगर, सारथी, २, ३९६
काटना ३६७
काँढो प्रभृती लाई युक्ति-सँग झिकनु ३७०
काठिन्य (साह्रोहुँनु), शरिर, २, ३९७
कांमा सुरिने ३४१
कांगरि रहने ३४१
कांदारी ३४१
काग, परिणाम विशेष- (१६ माथी), २, ३९३
कारिगर, बृहस्पति सबना-मगरे को यज्ञगर्ने,श्रेष्ठ, ३, ३९६
कानको गहना, सूँढको टुप्पो, अँडँला, कमलगट्टा, ४, ३८१
काकाकुल, देवता, २, ४४३
कारण, चिन्ह, २, ४००
कात्स्न्र्य (सबै) नगीचू , २, ४४३
काँन ३४३
काख, चिन्ह, अङ्क (१, २,- प्रभृती,) ३, ३७८
कान्ति, किरण, ज्वाला, ३, ३८३
किलाले व्याप्त भयेको खाल्डो, भुसको आगो, २, ४३६
किरण, ज्वाला, टुपी, ३, ३८३
कुखुरो जस्तो पक्षि-विशेष, पक्षी, २, ३९५
कुटुम्ब, (स्वास्त्रि, छोरा-छोरि) पाल्न लाग्ने ३४०
क्षुद्र (अतिसानु) ३६४
के भन्नु पर्दछ भन्नु, ४६२
क्लेश (दुःख) ३७४
केहि कारण नभै कन येक-तमासको भै रहनु ३६६
केहिसारनभयेका वस्तु ३५१
केहि कां मा लाग्ने (तत्पर) ३३९
केहि काम् गर्न सहजै सक्ने ३४१
केशर, हिङ्, २. ३८०
के अह्राउँछन् भनि मालि-क को मुख् हेरने सेवक् र,

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

केहि काम गर्न सक्ने, २, ३८२
केहि कार्यमा ठूलोउद्योगगर्नु ३७३
केहि कार्य (गर्नथालेको-
कां) देखि हट्नु ३७५
केशर, कस्तुरि, चन्दन-
प्रभृती लाउँनु ३७३
कोमल (कमलो, मुलायं) ३५५
कोसेली, मासु, ३, ४४२
क्रोधले बोल्नु ४६१
कोडाले चुट्न लायेक ३४७
कोण (कुनु) काख, चिन्ह,
पङ्क्ति, (लस्कर, लहर) ४, ४३४
कोपिलो, तरवार प्रभृती-
को दाव, धन को समूह,-
दिव्य (निहापस्नु)४, ४४१
कृत्तिका नक्षत्र, गाई,-
अग्नि, कालो, ४, ४३५
कृपणी (छुद्रि) ३४८

ख

खसेका (गिरेका) ३६३
खस्ने ३४३
खरानी, सम्पत्ती, २, ३९८
खल्को हाल्ने ३४१
खराव ४५१
खलाको समूह ३७७
खाने ३४२
खानिविशेष, खप्पर,-
शङ्ख, ३, ३८३
खाईयेका ३६४
खिस्स (डिच्च) पर्नै ३४७
खुसिहुने ३३९
खुसिभये का ३६३
खेद, दया, संतोष, आश्चर्य,
बोलाउँनु, ५, ४४९
खेत, सहरको ढोका-
(फाटक) २, ३८७
खेद, सोक, पीडा, ३, ४५३
खोलो, समुद्र, २, ३९५
खोजियेका ३६३
खोजना ३७४
खोइरो लागेको कपाल हुने,
शरिर को छाला खराव्-
हुने, महादेव, ३, ३८८

ग

गन्नसकीने ३५२
गानियेका ३५३
गर्गका सन्तान का समूह ३७६
गर्नेनपायेस् भनीगालिदिनु ३७६
गर्व (घमण्ड), रिस, ज्यादा-
इच्छा, उत्सव, ४, ४३८
गरिब ३४९
गलेका ३४७
गलो (घाँटी) कासमूह ३७७
ग्रहण (समात्नु) ३६७
ग्रहण गर्ने (समात्ने) ३४३
गाउँका समुह ३७७
गाउँ, ढाल्, २, ३८२
गाई, पृथिवी, वचन, बुध-
(ग्रह विशेष) कि स्त्री, ४, ३९१
ग्लानी ३६८
गुँझिठा का समूह ३७७
गुँणले प्रसिद्ध हुने ३३९

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

गुँथियेका ३५८
गुँथो हार, २, ३५७
गुनियेका ३५८
गुप्त (लुकेका) ३५८
गुफा, दम्भ (अरुलाइ ठग्त-
भनीगरे को धर्म), २, ४२९
गुरु, देशमा हुने वस्तु, २, ३८२
गुह्य (भग, लिङ्ग,)-
विष्ठा. २, ४२५
गोठ, वाटो, समूह, ३, ३८७
गोत्रादिजाती, जन्म, २, ३९८

घ

घट्नु, पूजा, २, ३९७
घटिया, ३५०
घर, आश्रय (आधार), २,४४५
घरको स्तम्भ (थाम),-
फलाम् को प्रतिमा, २, ३९३
घर, शरण (रक्षागर्ने,) २. ३९४
घर, शहर, २, ४२९
घाउलाउने, भलायो, २, ४३२
घात (नास), अस्त्र (फला-
मले बाँधेको १ हात लामु-
अस्त्र विशेष), २, ३८६
घाँस काट्ने हँथीयार-
(हँसिया) ३७५
घिउ, पानी, २, ४००
घिनूर, दया, २. ३७४
घिरौंलो, चिचिण्डो, २, ३७९
घुँजिचा, ३५७
घुर्ने, ३४५
घेरियको, ३५९
घोडाको खुर, वट्टाई, २. ३८०
घोडाको गहना, भाँडा,-
वेपारी को साँउधनू, ३, ३९१
घोडाका किला, हातमा-
बाँधने डोर, २, ४२७
घोडी, आमा, २, ४४४

च

चञ्चल् ३५५
चन्चल् चित्त हुँने, ३४७
चञ्चल, तृष्णा (तिर्सना)-
गर्ने, २, ४३७
चन्द्रमा. आयुष्मान-
(पुरो आयु हुने) २, ३८०
चँवरको डाँठ. सुत्नु, आ-
सन् (वस्नु) ३. ४३०
चर (चलनेमनुष्यादी) ३५५
चर (चीवा) युद्ध, २. ४३९
चाकर, तरवारको दाव्-
सामग्री (सर्जा) ३, ४२५
चाकर वाकरले घेरिनू ३७१
चाक वाट निस्केको-
(हगियेको) ३६१
चाकरी, माग्नु. ज्याला, ३, ४४२
चाँडो, ४५३
चाँडो (गर्ने) ३५७
चाँदी, सून, २, ४००
चारैतिर पुग्नु ३७१
चारैतिर वाट ढाक्का, ३६७
चारैतिर वाट वेह्रियेका ३५८
चारैतिर हिड्ने ३४५
चाल, पितल्, बग्नु, ३, ३९८

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

चिउरार, वालक. २, ३६८
चिनि, ढुङ्गो, २. ४३५
चिन्ह. पुरुषको इन्द्रिय. २, ३८५
चिन्ह, वदूनामी, २. ३७८
चिन्हापर्चो ३६२
चोरकाल (धेरैकाल) ४५३
चिराइतो, कत्तृण, (गन्धे)-
कुकुर मुतेझार, ३, ३७९
चिरियेका ३६२
चिसा वस्तु ३६३
चिसो हुँनु २७३
चुपचाप्. सुख. २, ४५१
चुप्चाप लागी रहने, ३४६
चुहुनु ३६८
चेत्. बुद्धि, नाँउँ, सूचना,-
(हात् मेत्र, प्रभृतीले गरे-
को शान) ४, ३८८
चोर्नुकुट्नु प्रभृती (भुतुक्क-
पार्ने) कर्म. मार्नु २. ४३४
चोरियेका, ३९८

छ

छन्दोविशेष (१० अक्षर-
को पाउहुने छन्द) लस्क-
र. १० सङ्ख्या, ३. ३९९
छाडियेका ३६३
छादियेका ३६१
छादेको अन्न, उचालनु, २. ३२४
छालू. पटल (नेत्रको-
रोग विशेष) समूह, ३. ४३५
छ्यास्मिस् (गज्याङ्-
गुजुङ्) ३५४
छालाका समूह ३७७
छिका (छिक्नु) ३७५
छिनियेका (काटियेका) ३६३
छुट्टिनू (वियोग) ३७१
छुल्याहा ३४८
छेकूथुनूनभयेका ३५७
छडना ३६७
छेडियेका ३६२
छेडियेका ३५८

ज

जगत् (लोक) छन्दो वि-
शेष (१० अक्षर को पाउ-
हुने छन्द) पृथिवी, ३. ३९९
जटा, जरो (फेद), वेद-
विकृती (पद, घन, जटा,
को जटा), जटामसी, ४, ३८९
जन (मानीष) का समूह, ३७७
जन्मान्तर (अर्कोजन्म) ४१६
जनाइयेका (विन्ति चढा-
यिये का) ३६१
जस्मागरे का वस्तु ३५९
जरा, वस्त्र, आँखा. ३. ४२८
जल, दुध, २, ४२९
जस्को पाग्यो उस्को-
अन्नखाने ३४२
जस्ता को तस्तो ४५९
जसरि भयेपनी पेट्-
मात्र पाल्ने ३४२
जाँडरीया, खरो स्वभाव-
हुने, निरांगी, ३, ३९०
जाग्नू (व्युँझनु) ३७१

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

जाग्ने (ननिंदा उँने) ३४४
जान्ने ३४४
ज्ञान, जान्ने, २, ४४०
ज्ञान, नेत्र, छेर्नु, ३, ३९०
ज्वाला, कान्ती, २, ४४४
ज्वानू, मयूरको कल्की,-
दियो, ३, ३८०
ज्यालानलिई कां गर्ने ३४१
ज्याला, भोग, २, ४४०
ज्याला दार, ३४१
जितनु ३६९
जिलेवी का समूह ३७६
जीवन वृत्ती, भारती,सात्वती,-
कैसिकी. आरभटि, ई ४ नाच्य
का वृत्ति (चाल) २, ३९९
जीवन वृत्ति, समाचार,तुच्छ,-
(हल्को) निरोगी, ४, ४००
जीविका, गुझिठाको आगो,
कुलो, ३, ४४२
जीर्ण (थोत्रो) हुनु ३६८
झुंमो. स्वच्छन्द; (आफु-
सुखि) २. ४३३
जूवाखेलाउने, वाजी, जू-
वारी, ३. ४२६
जुवामाथापिने वाजी, ज्या-
ला, मोल, धन, १ पैसा, ५, ३९२
जोरिनू ३६८
जोरियेका ३५९
जोरियेका ३५३

झ

झिकियेका ३५९
झुटा ४५९
झगरागर्न लाई हाकदिनु ३६९
झगरा, जोडा, (जोर) २, ४३९

ट

टाढा ३५३
टाढा, नगीच् , २, ४४९
टाढा, पराई. उत्तम, ३, ४३२
टीको, नेत्रको छेउ, २, ३८४
टुकुरा, वोक्रा, २, ३८०
टुना टुनि ३६६

ठ

ठग ३४८
ठगियेका ३४७
ठुलो अन्धकार, घातक-
(हिम्सा गर्ने) २, ४३१
ठुलो इच्छा हुने ३३८
ठुलो उत्साह गर्ने ३३८
ठुलो जङ्गल, अगम्य-
(जानन सकिने) २, ४२६
ठुलोडर, मरुलाभनि डरन-
मानी गरेका काम, २. ४००
ठुला तरङ्ग, उत् कण्ठा, २, ४३२
ठलो तृष्णा (तिर्सना-
दिशा, २, ४००
ठुलो, न्याउरि मुसो, विष्णु,-
कैलो, ४, ४२६
ठुला (फैलियेका) ३५२

ड

डढ्ना ३६८
डढेका ३६२

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

डरछेरुवा ३४३
डर, खाल्डो, २, ४३०
डल्लो, सक्खर, २, ३९१
डाँका प्रभृती उपद्रव ३६९
डाँठ, १ घडिकाल, नारी, ३, ३९१
डुङ्गा, वालक, २, ३९६

ढ

ढाकियेका ३६१
ढाकियेको, मिसियेको, २, ३९५
ढिपि, ग्रहण, सूर्यादीनव ग्रह, ३, ४४६
ढिला ३४१
ढोका, झप्पा (कपालमा लाउँने माला) काढाको झोल्, खुटि (भित्तामा गाडेको किलो) ४, ४४६
ढोग्दिने ३४३

त

तक्षकनाग, कर्मी, २, ३७८
तत्काल (तेसैवेला) ४५७
तत्पर, व्याकुल, २, ४३२
तत्व (साँचो) ४५८
तपस्या (कृच्छ्र चान्द्रायण, प्रभृति), माघमहीना, २, ४४५
तर्कना ४६२
तर्कना, निश्चय, २, ४५१
तर्कना, प्रश्न, २, ४५१
तल्लो, उत्तरतर्फ को वाहेक्, खराव, श्रेष्ठ, ४, ४३२
तल्लोभाग, स्वरूप, २, ४३५
तस्वीर, आश्चर्य, २, ४२८
ताछियेका, ३६२
ताँदो, रूपरसगन्ध आदि गरेका न्याय शास्त्रमा प्रसिद्ध भयेका २४ गुण सत्वरजतमई ३, सुन्याञ्जी प्रभृति गुण, सन्धिविग्रह आदि गरेका (क्षत्रियवर्गका १९ श्लोकमा लेखियेका) ६ गुण, ५, ३९२
तिरस्कार हुने, ३४६
त्रिशूल्, महादेवको धनु, २, ३८१
तुला (जोख्ने भाँडा) को डाँडी, लगाम, २, ४४६
तुल्य (वरावर), इत्थमर्थ (एस्तातरहले), २, ४५१
तेज, वल, २, ४४५
तेज, विष्ठा, २, ४४४
तेर्सो, ४५५
तेस वखत् ४६४
तेर्सो हिंडने ३४५
तृण, लता, २, ४४१
तृप्तपार्नु, ३६६
तृष्णा (तिर्सना), प्यास, २, ३९३

थ

थुक्नु ३७५
थुप्राका, (समुहका) ३७०
थुप्रो, मेष वृषप्रभृती राशि, २, ४३९

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

द

दक्षिणाग्नि, गार्हपत्य. आहवनीय, इतीन् अग्नि,-त्रेतायुग, २, ३९८
दक्षिणादिन योग्य (सत्-पात्र) ३३८
दण्डगर्नु ३६९
दमन गरियेको (खारियेको) र, तपस्या को-कलेस सहने, २, ३६१
दया, घिन्, २, ३९३
दयागर्नै, ३४०
दाज्यूभाई, आत्मा, आफ्नु,-धन, ४, ४३९
दाँत, ब्राह्मण, अण्डज,-(फुलबाट पैदाहुने, पक्षि-माछो, सर्प प्रभृती), ३, ३८७
दान्ति (तपस्यागर्दापरिआये को दुःखसहनु) ३६६
दान ३७३
दानी, ठुलो, २, ४३३
दान, सकिनू, २, ३९८
दाम्भिक (अर्कालाई ढग्न-धर्म गरेझैं गर्ने) र. नगीचै-(.वरिपरि) हेरि रहने, २, ३८१
द्वार (ढोका), पाले, २, ४२५
दाहिने अङ्ग ३५७
दिकहुँनु ३६९
दिग्दार हुने ३३९
दिन ४५५
दिने खाने ३३९
दिर्घसुत्री (जुंसो) ३४१
दुइदीन् ४६३
दुःख, दुर्गम, २, ३९०
दुःख पाउँने ३६१
दूध, पानी, २, ४४५
दुर्गम (जान नसकीने)-बाटोर, त्यस्तै बाटामा-हीँड्नू, २, ३७२
दुष्टहृदयहुने, बाघ-प्रभृतीघातकपशु, सर्प, ३, ४३४
द्यूत (जुवा), पासा, थर्की,-सुन्जाँचनेकसी, ४, ४४२
देउरे अङ्ग ३५७
देखूता देखूतै हरण गर्नु-(लुट्नु) ३७०
देवताको पूजागर्नै ३४५
देवता, माछो, २, ४४१
देवता, वायू २, ३९५
देवतालाई हवीर्दा न गर्दा-भन्नु पर्ने शब्द ४५६
देवता, सूर्य, २, ३९५
देवलेर, मानीस्ले साहूँ-पिरेका, ३४७
दोष को विचार नगरी कांगर्नै, ३४८
दोषमात्रै देख्ने ३४८

ध

धन धान्यका आदर ३७२
धन, प्राण, उद्योग, प्रा-

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

णी, ४, ४३२
धनूर, सोभाहुने ३४०
धनी ३३९
धनुको टुप्पो, वृद्धि, कुनु-
शंख्या विशेष (करोड) ४, ३८९
धागो बेर्नु (तान्लाउँनु) ३७२
धृष्ट (धीटो) ३४३
धान् प्रभृती लाई शुद्ध-
गर्नु (वत्तायेर कसिङर-
फाल्नु) ३७२
धान्यलाई उँभोछर्कनु, ३७५
धारण गर्नु, धैर्य, २, ३९९
धारणगर्ने, पोस्ने, २, ३९६
धाई, पृथिवी, अँमला, ३. ४२८
धिक्कार पाउँने ३४६
धिक्कार पाउँने ३६०
धुनुपखाल्नु प्रभृतीले प-
वित्र (शुद्ध) गरेका वस्तु ३५१
धूम (धूँवा) कासमूह ३७७
ध्रुव आदि गरेका ८ वसु-
(देवता विशेष), अग्नि-,
किरण, रत्न, धन्, ५, ४४३
ध्रुवतारा, निश्चय, नित्य-
(सँधैरहने), ३, ४३८
धुलाले पोतियेका ३५८
धुलो पारियेका वस्तु ३६०
धेरै ३५२
धेरै ४५३
धेरै दानगर्ने ३३८
धेरै, दुई, २, ४५०
धेरै नजाती वोल्ने, ३४५
धेरै, प्रतीक्षा, २, ३९१
धेरै विर्यहुँने, मूसो, श्रेष्ट-,
पुण्य, साँढे, ५, ४४१
धेरै बोल्ने ३४५
धेरै, मुश्किल्, २, ३९१
धेरै कान्छो, अतीथोरै. २, ४४६
धोतीको छेउ (फुर्को),-
जलधेरै हुँने स्थान, २, ३८७

न

नक्षत्र. उज्यालो, नेत्र, ३, ४४४
नगिच् ३५३
नगीच् ४६२
नगीच् को आश्रय ३७१
नगीच्, दुवैतर्फ, चाँडो,-
साकल्ल्य, (सबै) सन्मु-
ख, ५, ४५२
नगीच्, माझ, २, ४५२
नगीच्मा रहनु ३७२
नजाती (नराँरो) गरि-
बोल्ने ३४६
नजाती वोल्ने स्वभाव हुने ३४६
नजा ३५५
न टेरियेका ३६३
नपुंसक, पराक्रम गर्न न-
सक्ने, २, ४३९
नमस्कार (प्रणाम्) ४६२
नमस्कार (प्रणां) गरियेका, ३६२
नम्रहुने, ३४३
नवाँचेस् भनी गाली गर्नु ३७६
नरहेस् भनीगाली गर्नु ३७६
नाऊँ, गोत्र, २, ४२९

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

नाँऊँ, प्रकटहुनु, २, २५२
नाउ (हजां) श्रेष्ठ, गाँउँ-
को मालीक, ३, ३९३
नाङ्गा ३४६
नाचहेर्नु, बुद्धि, २ ४४२
नारदमुनी को बीणा, ठूलो, २, ३९८
नाश, ३७१
नास, वास, पृथिवी, ३, ३९८
नासहुन लागे का ३५९
निकालिये का ३४६
नीती ३६८
नित्य (कहिल्यैनासून हुने) ३५४
नित्य (सँधै रहने) ४६१
निदायेका ३४५
निन्दा ४६२
निन्दा, समूह, प्रश्न, शङ्का,
संभावना (ठान्नु), ४, ४५१
निन्द्रा, तन्द्रा (उँघनु), २, ४२८
निवारण (रोक्नु) ४५८
निर्णय, पक्को, सबै, ३, ४३६
निरन्तर ४५७
निर्मल, भालु, २, ३८७
निरन्तर क्रियार, निरन्तर-
क्रियावान्, २, ३६६
निरन्तर, पहिले, वितेको,
(गये को) नगीच, पछि-
हुने, ५, ४५२
निरन्तर वग्ना ३७०
निल्नु ३६८
निल्नु ३७५
निश्चय ४६०
निषेध, वाक्या लङ्कार-
प्रश्न, फुल्याउनु, ४, ४५२
नोकर चाकर लाई वोला-
येर केहि कांमाल गाउनु, ३७४

प

पक्षि, गरुड. २, ३९५
पक्षान्तर (यसोहो भन्ने) ४५८
पक्षि, वय, (उमेर) २, ४४४
पक्षि, सूर्य, पुतली, ३, ३८३
पक्क (एकतरहको वस्तु-
अर्कै तरह को भयेको) ३६१
पकायेका (दूद, घ्यू, पानी) ३६०
पखेटाको फेद, परेवाति-
थि, २, ३९९
पगरी, मुकुट्, २, ४४१
पछि ३५६
पछिल्लादीन ४६२
पछिवाट, तुल्यता (वरो-
वरी) २, ४५१
पछिल्ला ३५६
पठाउनु (अह्राउनु), पी-
डा, २, ४४१
पढ्नु ३७३
पती, धँञारो, मानीष, ३, ४३७
पद (सुप्तिङन्त समूह)-
निहूँ (वहाँना), निमित्त, ३, ४४०
पण्डित, जान्ने, २, ४४५
पण्डित, स्पष्ट, २, ३९६
पवटा, संक्षेप, भातको-
सीता, ३, ३७९
पवित्र (शुद्ध) ३५०

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

पर्खाल्, सिप्लिक्रान्, २, ३९५
पर्वकोमाझ, वाला, राज्य-
(राजधानी) ३, ३८२
पर्वत, भेडो, सूर्य, ३, ४३७
पर्वत, वृक्ष, २, ३८३
पर्वत, राजा, २, ३९६
परतन्त्र (अरु को अधिन)३४१
पर्शू का (कोखा का हाड)-
का समूह ३७६
परस्पर, एकान्त, २, ४५२
पर्सिपल्ट ४६४
पराई को (द्रोह) रिस्-
गर्नें ३४८
परिक्षा (हेर विचार) गर्नें ३३८
परिणाम (विकार) ३७०
परिच्छद (सान् वान्)-
थोरै परिमाण, २, ४२८
पग्ले का ३६२
पग्ले का ३५९
पश्चिमदिशा, पश्चिम देश,-
पछिल्लो काल, ३, ४६४
पश्चिम, पछिल्लो, २, ४४९
पशु को सिङ्, हाथि को-
दाँत, २, ३९५
पशु (गाइ गोरु प्रभृति)-
धपाउनु, ३७६
पष्ट न बोल्ने ३४५
पस्नन सकिने ३५७
पसिना (गर्मी) बाट-
उत्पन्न हुने प्राणी (कामि-
ला, डाँस, जम्रा, उडुस्-
प्रभृती) ३४९
पहिला (अघिल्ला) ३५६
पहिले गये को काल् ४६०
पहिलो गर्भ धारण ३७२
पहिलो, जरा, मूल नक्षत्र,३, ४३५
पहिलो वाहेक, फरक्, २, ४५२
पाइयेका ३६३
पाइयेका ३५८
पाक्ना ३६७
पाइने ३५९
पाण्डु (सेतो पहेंलो मिलेको-
वर्णहुने) मृग, २, ३९३
पात, मयूरको प्वाँख, २, ४४६
पातला (अलि अलि), ३५३
पाताल गङ्गा, सर्पकी-
नगरी, २, ३९८
पादपूरण गर्ने शब्द ४५५
पानी, कुश, २, ४४०
पानी, विष, २, ४४२
पानी, शिर, २, ४५१
पाक्नु, वालक, २, ३८२
पाप, अपराध (कसूर) २, ४४४
पाप, दुःख, व्यसन् (जुवा,-
रण्डीवाजी आदि कुकर्म-
गर्नु) ३, ३८६
पाप, निन्दा, अलि अलि,३, ४४८
पाप, विष्ठा, मयल्, ३, ४३४
पार्वती, स्याल्, २, ४३९
प्रारंभ (थाल्नु), ३७३
प्याराबस्तु ३५०
प्यारो बोल्ने ३४५

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

पाले ४२५
पाले सँग सुत्नु ३७४
पास (पासो) कासमूह ३७७
पीडा, अप्रिय (प्यारो नभयेको), २, ३८०
पीडा, धनुको टुप्पो, २, ३९८
पीरो, अकार्य, रिस, खरो, ४, ३८९
पूजा गरियेका ३६१
पुण्य गर्ने ३४८
पुण्यात्मा, भाग्यमानी, २, ३३८
पूर्वदिशा, पूर्वदेश, पूर्वकाल, ३, ४६४
पूर्वदिशा, प्रथम, (पहिलो) पहिले, अघिल्तिर, ४, ४५०
पुराना ३५५
पुरो आयुहुने ३३८
पुष्टहुने ३५८
पेट्, भकारि, कोठा, ३, ३९०
पोसियेका ३६१
पौरुष् (मर्दाञी), पुरुषलेगरेको काम, २, ४४२
प्रकर्ष (ठुलो), लंघन(अतिक्रमण) २, ४४९
प्रगल्भ (वखतमा बुद्धिकोफुर्तिहुने), ३४३
प्रताप, कान्ति, वल, शुक्र(वीर्य), ४, ४४५
प्रताप, सज्जन्का बुद्धिलेगरेको निश्चय, लज्जाप्रभृति(नाद्य वर्गमा कहेको) अनुभाव, ३. ४३८
प्रतिकूल (उल्टो), येकछेउ, २, ३७१
प्रतिज्ञा, लडाँञी, कार्यगर्नू, आपत्ति, ४, ४२५
प्रतिनिधि (साटो), वीप्सा, लक्षण, ३. ४४२
प्रत्यक्ष, तुल्य, (वरावर) २, ४४९
प्रत्यक्ष, मालिक, २. ४४३
प्रत्यक्ष देख्नु सुन्नु ३७३
प्रत्याख्यान (चाँहदैनजहाँ सुर्कैजा भनी ग्रहणन गर्नु) ३७४
प्रत्याहार (इन्द्रियलाइ वशगर्नु) ३५०
प्रवाह, वेग, २, ३८३
प्रयोजन् न भयेका ३५६
प्रश्न ४६२
प्रश्न, खराब, २, ४५१
प्रश्न, ठहराउनु, आज्ञा, संबोधन (बोलाउनु) ४, ४५१
प्रश्न, तर्कना, २, ४४९
प्रश्न, तर्कना, २, ४५०
प्रशंसा (तारीफ). ४६२
प्रसिद्ध भयेका, ३३९
प्रसिद्ध हुनु ३६८
प्रसिद्ध हुनु, ठान्नु, क्रोध, अङ्गीकार, निन्दा, ५, ४५१
प्रातःकाल ४६२
प्रादुर्भाव (प्रकट् हुनु) ४५८
प्राधान्य (मुख्यत्व, मान),-

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

सिखर (टाकुरो), सिङ्, ३, ३८५
प्रावार (दोपट्टा, पछ्यौरा), पाखि, २. ४३३
प्रेमगर्ने ३४०
प्रेमगर्ने, फुस्रो, २, ४४३
प्रेमले प्रार्थना गर्नु ३७२
पृथिवी, आकाश, २, ४४४
पृथिवी को प्पाल्, रक्षा-गर्नु, लुकाउनु, ३, ३९९
पृथिवी, वचन, मदिरा, जल्, ४, ४२७
पृथिवीं लाइ छेडेर उत्पन्न हुने वस्तु (वृक्ष, लता, तृण, प्रभृति) ४४९
पृष्ठ्य (यज्ञ को कर्म विशेष) का समूह ३७७

फ

फत्फते ३४५
फल (आँप प्रभृति को,),-
फल (जेका निमित्त काम-गरिन्छ त्यो), २, ४३५
फल, संपत्ति. २, ३८९
फाट्ना, ३६७
फान्ट (क्वाथविशेष), ३६०
फरिया को गाँठो (बाँधने-डोरो). वेपार गर्ने को-साउँधन्, २, ४३९
फुल्याउनु ४६२
फुल्को धुलो, कमलको-केशर, २, ३८२
फुल्को धुलो, बुकुवा,-
सामान्य धुलो, ३, ३८४
फुल्ने, उज्यालो हुने, २. ३४४
फुर्नु (फर्फराउनु). ३५८
फुर्सत्, काल विशेष (१० पला) उत्सव (हर्षबढाउनी), ३, ३९२
फैलिने ३४४
फैलियेका ३५८

व

वगेका ३५९
वग्नु ३६८
वजार, वेचिन वस्तु. २, ३९४
वज्ने ३६०
वडवाग्नि, पाताल, २, ४३५
वढेका ३५५
वढ्नु ३६८
वढ्नु (फैलिनु) ३६२
वदूनामी चलेका वस्तु ३५९
वंश (खलक) वाँश, २, ४३९
वरण गरेका (ब्राह्मणादी) ३५९
वत्सका सन्तान् का-समूह, ३७६
वन, डढेलो, २, ४३७
वरण (रोजनु) ३६८
वर्तमान् काल (ऐले) ४६४
वर्तमान संवत्सर (यहीसाल) ४६३
व्यर्थ, ४५४
व्यर्थ, अविधि (विधिन-पुगेको) २, ४५०
वर (देवता सँग माँगिने)-

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

असल, केहि असल्,- (निकै) ३, ४२६
बर (इच्छालागेको कुरा)- दिने ३३९
वर्ष (संवत्सर) ४६०
बल, धन, २, ३९४
बल, मङ्सीर महीना २, ४४५
बल, सार, (स्थिरांश, चूरो,) योग्य, असल, ४, ४२६
बलात्कार (जफत्) ४५७
वशीकरण (वश गर्नु) ३६६
वस्त्र, अधम (चुत्थो) २, ४३५
वस्त्र, यक्ष, सदावर्त, वन, ४, ४२९
बसपर्ने ३४३
बह्रालो, नम्र, चौवाटो, ३, ३९५
बहुधा ४६१
बहे को (चले को) वायू ३६१
बाक्ला ३५३
बाक्लो चिल्लो ३४४
व्याकुल् भयेका ३४७
बाघ, सेतो कमल, २, ३८०
बाङ्गा (टेढा) ३५४
बाछो, बाछी, वर्ष, ३, ४४३
बाजा को शब्द, हाथीको गर्जना, ढाँचा, ३, ४२५
बाणर, तरवार, २. ३७८
बात्या (आँधि, हुरि) वायु, (वतास्) सहन न सक्ने, २) ४३४
बाण, सूर्य, पक्षी, ३, ३९२
बाणासुर, बाण, २, ३९२
बातूलागने ३४७
बाँधनू ३६९
बाँधियेका ३३७
बाँधियेका ३६०
बानरर, भ्याउतो, २, ३८५
बानर, स्याल्, कुकुर, ३, ३८०
बावु जस्तो हुने ३४०
बायू, चित्रवर्णहुने, २, ४२५
बायू, बाण, २, ४२६
बायू, ब्रह्मा, सूर्य, ३, ३७८
बारंबार ४५३
बारंबार, साथ (सङ्ग) २, ४४९
बालक का समूह ३७६
बालक, गर्भ, २, ३९२
बालक, फोर्ने, २, ३८३
बालक, मूर्ख, २, ४३१
बालुवा, कङ्कण, चीनी, ३, ४२७
बाल्य तारुण्य प्रभृती अवस्था, वस्त्रको छेउ, बत्ती ३, ४४०
बाँसका कप्टेरा (सिन्का) सिंहनाद, विष, ३, ३९१
बाँसको टुसो, करालवृक्ष, (मधेस मा कणेर भन्दछन्) घडा, ३, ४२७
ब्राह्मणका समूह ३७६
ब्राह्मणादी ४ वर्ण, सेतो रातोप्रभृतीरूप, स्तुती, अक्षर, ४, ३९२
बाहन् पखेटा, २, ४२८
बाहिर ४६१
बाहिर (तर्फ) जानु ३७०
विकल्प (तर्कना) ४५५

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

विचार गरि येका ३६२
विघ्न (केहिकां गर्दा अर्को कां परि आयेर कां रोकिनु) ३७१
वित्या सपर्नु (एक थोक् हुनुपर्ने मा अर्कै थोक हुँनु) ३७४
विमुख (कण्ढो फर्कने) ३४१
विरोध गर्नु ३७१
विरोध देखाउनु ४१९
विश्वकर्मा (देवता का कारिगर) सूर्य, ताछने, ३, ३८८
विश्वासनमान्नु. ढाँट्नु, छलकपट्, ३, ४३८
विष्णु, अस्पष्ट, २, ३९६
विश्नु, जित्न न सकियेको, २, ३९६
विश्नु, महादेव, वो को, ३, ३८७
विश्नु, ब्रह्मा, २. ४४४
विपख्वायेर मार्न लायेक् ३४८
विषय (देश) उपद्रव, ४३०
विष, सङ्ग्राम्, फलाम्, अतितातो, खरा, ५, ३९४
विष्ठा, पाप, दंस, (ठग्नलाई धर्म गरेझैं गर्नु) ३, ३८१
विस्तार ३७१
विस्तारै ४६१
विस्तार, अङ्गिकार, २, ४५२
विस्तार, लता, २, ३९७
विर्सियेका ३५८
विहान, ४६२
विहार, (टहलनु) ३७०
विहार, सामान्यकार्य, + २, ४३१
वुझियेका ३६४
वुढ्याँ.जी, वुढा वुढि कां समूह, २, ३८३
वुद्धि की शक्ति ३७२
वुद्ध, गणेश, २. ३७१
वुद्ध, यमराज, २, ३८७
वेग, ३७५
वेद, कान, सुन्नु, ३. ३.९
वेनी नदी, चुल्ठो, २, ३९१
वेश्या, हथिनी, २, ३८३
वैश्य, मनुष्य, २, ४२९
वोल्नु ३६२
वोल्न र सुन्न पर्नी न जान्ने, ३४६
वोल्ने ३३५
वोलाउँनु (हपार्नु) ३६७
वृक्ष विशेष (गुँजरातमा पील भर्ना प्रशिद्ध छ), हात्ती, वाण, फूल, ४, ४३३
वृक्ष. विष्टर (२५ कुशकोमुठो), मृगचर्म प्रभृती आशन, ३, ४२५
वृत्तान्त, ठान्नु, २. ४५२
वृत्रा सुर, सर्प, २, ४४७
वृष्टि (वर्षा) भारत वर्ष किंपुरुष वर्ष प्रभृती भूमी को वर्ष, (खण्ड) वर्ष (साल, संवत्सर) ३. ४४२

भ

भाञ्जिमा झाड् वढार लिप् पोत् गर्ने ३४१
भरि येका (पूर्ण भयेका) ३६१
भ्रमर, घाण, २, ३८३

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

भाग्य, काल, २, ३८९
भाँच्चियेका. ३५९
भिन्नवस्तु (अर्को चाँहिने) ३५७
भूतकाल् (बितेको वखत् ४६१
भूत, मरेको, २, ३९६
भंडा प्रभृतीका रउँर, आँखि-
भौंको माझको भोंमरी, २, ३९३
भेद (फरक्) अवधारण-
(ठहराउँनु) २, ४३९
भेस केको काम ३६६
भोकाये का ३४२
भोली पल्ट ४६३
भोली पल्ट, ४६४

म

मङ्गल, उप्रान्त, प्रारंभ, प्रश्न,
साकल्य (सर्व), ५, ४५०
मङ्गल वाद्य (वाजा) वजाउने ३४६
मत्त (भाङ्, गाँजा, रक्सी,-
प्रभृतीले वेहोस् हुने) ३४२
मदिरा (रक्सी) पाश्चिम-
दिशा, २, ३४९
मर्दन (माड्नु) ३६९
मनुष्य का समूह ३७७
मन सुद्ध हुँने ३३८
मन्पर्नु, इच्छा, किरण,-
शोभा, ४, ३८६
मन्परेको वस्तु पाउँन ला-
ई उद्योग गर्ने ३३९
मन्परे को वस्तु को प्रश्न-
(सोधनू) ४५९
मयूर, गरुड, २, ३८७
मन्त्र, गुप्त सल्लाह, २, ४२१
मन्त्री, सहाय, २, ४३७
मर्त्यलोकमा प्रसिद्ध मातृ-
पितृ सं योगादीगरे को उ-
त्पत्ति कारण न भै दैवा-
धीन, पंचमहाभूत का सं-
योगले उत्पन्न भयेका प्राणी-
(देवता) ३४९
मन्लागे को कुरा हेर्न सुन्न-
हत्पताउँने ३३९
महादेव, मयूर, २, ३९०
माँगना ३६९
माँगनु, ज्यादा इच्छा गर्नु, २. ४४३
मान्नुपर्ने ३३८
माड्ने ३४९
मागिये का ३६१
मार्छु भनि आइ लाग्ने ला-
ई रोक्नु ३६७
माझ ४०७
माझी, जालहान्ने २, ३८२
माथीलो, उत्तर तर्फ को-,
श्रेष्ठ जवाफ, ४, ४३२
मालूवा ३७६
माया (इन्द्रजाल): कहि-
ल्यैविकार्नहुने वस्तु, पासा,-
छलकपट्, असत्य, शुभ्रो.-
अयोघन (फलाम पिट्ने-
घन), पर्वत को शिखर. ह-
लाको फाली हाल्नेठाँउँ, ९. ३८९
मरण (मार्नु का निमित्त-
गरिने टूना प्रभृती ३७०

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

मालीक ३३९
मासुखाने ३४१
मासु, परिणाम विशेष(४ कर्ष, ५ तोला ४ मासा), २, ४३५
माहुते, सारथी, २, २९५
मिल्काई येका ३५८
मिल्का उने ३४४
मिच्नु ३७१
मिठो (गुलियो) प्यारो,, ४३२
मिसिये का ३७५
मुक्ति,क,ख,प्रभृती अक्षर,२,४२९
मुक्तभये को मुना, निभेको-आगो, वायू भिन्न हिंडने-वस्तु, ३, ३६०
मूर्ख, ठूलो, २. ४३७
मूर्ख, बालक, २, ४३७
मूर्ख ३४८
मुख्य ३५१
मुख्य, अर्को, एक, (१) ३, ३८१
मुख्य, निर्णय, जोलाहा-(लुगावन्ने), सर्जाम्, ४ ४३०
मुठिले समात्नु ३६९
मुण्डन गर्ने ३५८
मुढो, महादेव, २, ३९३
मूर्तिय को ३६१
मुसल्ले मार्न लायेक् ३४८
मेघकोसमूह;काली (देवी),२.३८१
मेघ, पर्वत, २, ३९५
मैला ३५०
मोटा ३५२
मोर्‍याँझी, सामर्थ्य, सेना, काग. बलभद्र, ५, ४३३
मोथे, स्थाली (कसौंडी), मधानी, ३, ४३१
मोल, अर्घ, २. ३८६
मौका, भाव (केहि वस्तु मा-रहने धर्म), संपूर्णत्व, हाल-खवर, ४, ३९७
मौन (चुप्चाप् लाग्नु) ४५७
मृग, कमल, २, ४३३
मृग, सामान्य अरु पशु, २, ३८३

य

यज्ञ गर्दा चाहिने यूप(की-लो) ताछता मा आयेको-पहिलो चोइटो, वज्र, २, ४२५
यज्ञ, इच्छा, २ ३९०
यज्ञमा स्तोत्र(मन्त्रविशेष)-पाठ गर्नेले वस्ने ठाउँ ३७५
यथार्थ (जस्ता को तस्तो) ४६०
यमराज, काल (बखत), २, ४३३
यमराज, वायू, इन्द्र,चन्द्र-मा, सूर्य, विस्नु, सिंह, कि-रण, घोडा, सुगा, सर्प,-वानर, भ्याउतो, कैलो,१४, ४२७
यमराज, हल्को, खेतीले ज्यू-पाल्ने, ३, ४५०
यातना, (ठूलो वेदना)वृत्ति (मूलको अभिप्राय बताउ-ने ग्रन्थ), २, ३८१
यात्रा. गमन् (हिंड्नु), २, ४२७
येक्सये आठ् (१०८)सुवर्ण-अर्थात् १६ मासा (१तोला-

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

४ मासा) को १ सुवर्ण-
हुन्छ, तेस्ता १०८ सुवर्ण-
(१३३ तोला ४ मासा) र,-
छातिमा लाउँने गहना, पल-
(५ तोला ४ मासा) र,-
असर्फी, ४, ३८०
योग्य ४५७
योग्य, पृथिव्यादी पञ्चमहाँ-
भूत, साँचो, ३, ४००
योग्य (सत्पात्र) भाँडा, २, ४२८
योनी, लीङ्ग, माया, ३, ३९९

र

रक्षा गरियेका (बचाइये-
का) वस्तु ३६३
रक्षागर्नां ३६७
रखवारी गर्नु (कुर्नु) ३७३
रगत्, पानी, २, ४३५
रजोगुण, स्त्रीकोरज, धूलो, ३, ४४५
रथ्को र हलाको जुवा,-
जोडा (जोर) सत्य त्रेतादि-
युग, ३, ३८५
रहनु (वस्नु) ३७१
रहने ३४४
राजाको भित्रिये देउढी-
(ढोका), अन्तःपुर (खो-
पी) २, ३९७
राखिये को, थुप्रोलागेको, २, ३९२
राजकशेरू (ठुलो कसेरु)-
मोथे, सुठो, ३, ४३१
राज्य, पाङ्रो, २, ४२९
राजा, छोरा, २, ३९६
राजा, मन्त्रि, क्षत्रि, ३, ३९६
रातो, सेतो, पहेंलो, ३, ४३२
रात्री, घर, २, ३९७
रात्री (रात) ४५५
राम्रा, ३५०
राम्रो, श्रेष्ठ, २, ३८१
राम्रो, सिपालु, २, ४३७
राहु, अन्धकार, तमोगुण, २, ४४५
रिङ्नु ३६८
रित्ता, ३५०
रिस्‌गरियेका, ३४८
रिस्, पीडा, २, ४४८
रिस्ले स्वीकार गर्नु-
(हुन्छ लौ भन्नु) ४५९
रिसहा ३४४
रुखो स्वर हुने ३४६
रूप रस प्रभृती विषय,-
शरिर, आगन्, ३, ४२९
रोकिना, ३७३
रोग, सन्ताप, सुर्ता, ३, ३८०
रोग हुनु, ३७६

ल

लक्ष्मी, सोभा, इच्छा, स्त्री-
को इन्द्रिय, महात्म्य-
(श्रेष्ठत्व) वीर्य, पराक्रं,-
यत्न, सूर्य, कीर्ती, १०, ३८५
लगाम्, किरण, २, ४४१
लडाजी, नाच्ने ठाँउँ,-
देश विशेष, ३, ३९६

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

लडाञीमाठुला उद्योगगर्नु. ३७३
लडाञी, सङ्ग सभा, ३, ३९८
लहुरो, दण्ड, (जरिवाना)-
सूर्यकासेवकविशेष ३. ३९१
लहुरो, वाण, खराप्,-
खण्ड, मौका, पानी, ६, ३९१
लाज मान्ने. ३५९
लाटा. ३४०
लाटो का स्यारो, हात्ती-
का पुछ का फेंदको-
नगीच्, २, ३७९
लामा (लामू) ३४५
लामातेर्सादाँतहुनें,
अग्लो, २ ४३७
लिपिये का ३५९
लोग्ने स्वास्नि को वियोग ३७३
लोभि ३४२
लोवान (धूपविशेष),-
पीना २ ३७९
लस्केका ३५८

श

शक्ति (बल्छि), सामर्थ्य, २. ३९७
शङ्का, अग्निको ज्वाला, २. ४३४
शङ्ख, चन्द्रमा, कमल, ३, ३८८
शब्दको विस्तार, ३७१
शब्दगर्नु (वज्नु), ३६७
शब्द, लडाञी, २. ३९३
श्रद्धा (सर्धा) गर्ने, ३४३
शान्त भयेका, ३६१
शान्ति (रिसरागनहुनु) ३६६
शाप (सराप) गर्नु, ३६७
शास्त्र. कान्लेसुनियेको, २, ४०१
शास्त्र जान्ने, ३३९
शिखा, किरीट् (मुकुट्),-
चुल्ठो, ३, ४३३
शिरकाट्न लायेक्, ३४८
शिल्प (सिप), काल विशेष
(३० काष्ठा), अंश. ३, ४३४
शिर, जल, २, ३७८
शूद्रजाति स्त्री मा ब्राह्मण-
बाट उत्पन्न भया को पुत्र,-
बनूचरो, २, ४३८
शूल (रोग), त्रिशूल, २. ४३४
श्रेष्ठ, ३११
श्लोक, मनोरथ, वेद, ३. ४४१
श्लोक (सिलोक) र, कीर्ति, २, ३७८
शोभा, तेज, २, ४४२
शृङ्गरादि ९ रस, विष, वीर्य,-
गुलियो अमीलो प्रभृति ६ रस,-
प्रेम, रस (झोल्), ६, ४४३

स

सकियेका, ३६१
संक्षेप (धेरैको थोरैगर्नु), ३७१
सखो (सँगिनी), पङ्क्ति-
(लहर), २, ४३४
स्वर्ग, वाण, गाई, गोरु -
वचन, वज्र, दिशा, आँखा,-
किरण, पृथिवी, जल, ११, ३८१
स्वर्गलोक. परलोक, २, ४५२
स्वर्गलोक, मर्त्यलोक, ब्र-

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

ह्मलोक, इत्यादी लोक ॰,-
जन (मानीस्), २, ३७८
सङ्गम (भेट्) ३७४
सङ, नगीच, २, ४५१
स्वच्छ (निर्मल). ३५०
स्वच्छन्द (आफु सुखि) ३४०
सर्जाम्. राजा लाइ योग्य-
भया को वस्तु. २, ४४७
स्पष्ट ३५७
स्फटिक (फटीक्), सूर्य, २, ३७८
सत्ताहुनु ४६१
सत्ता (जाति), स्वभाव,
अभिप्राय, चेष्टा, आत्मा,-
जन्म, ६, ४३७
सन्तान, रैती, २, ३८८
सद्दहुने ३४४
सन्देहमान्ने (क्याहो २-
भन्ठान्ने), ३३८
सत्ययुग, पर्याप्त (अलंनि-
वारण), गरिये को, ३. ४००
सँधै एक तरह को रहने-
आकाशादी, ३५४
सँधै परान्न खायेर वाँच्ने, ३४२
सर्प, मासुखाने पशु (वाघ-
प्रभृती), २. ३९१
संपत्ती, ३६८
संपत्ति विपत्ति जपरे पनी-
येकै नास को चित्त राखि-
काम गर्ने ३४०
संप्रदाय (पहिले देखि-
चलि आयेको चाल) ३६७
संपूर्ण (निःशेष. सवै). ३५३
सर्वदा (सँधै) ४६४
सवै तिरका ४५८
संबोधन (वोलाउनु), ४५५
स्वभाव, दान, निश्चय,-
अध्याय, सृष्टि. ५, ३८४
स्वभाव, वंश (कुल), २, ३८०
स्वभाव. सदूवृत्त (असल-
चाल् चलन्), २, ४३५
समर्थ, ठूलो, २, ३९१
समाप्त (सकिनू), ३७५
समुदाय, गण (देवताप्र-
भृती), २, ३९२
समुदाय, पेटारी. २. ३८२
समुद्र का जलको वृद्धि,-
वेला(समय), मर्यादा, तीर, ४, ४३४
समूह, जलको वेग, २, ३८६
समूह. जाल. आँखिझ्याल्,-
सानु नज्ञाको पिला. ४. ४३५
समूह, दण्ड, चक्र. प्रभृति-
व्यूह (सेनाको निवेश), २. ४३७
समूह, विकल्प (तर्कना),
२, ४३९
सम्मजगा, लडाञी, २, ३८८
सम्म (वरावर), ३७५
सयभन्दा बढता, ३५२
स्वयं (आफैले), ४६०
संयम, ३७०
सहने, ३४४
सहसा (अकस्मात्). ४५६
सह (सँगै). येकैफेर, २, ४३९

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

सहाय, पंखेटा, २. ४४१
सहाय (मदत्दीने), ३६६
सहियेका, ३६१
साकल्य (सर्व), अवधि-(सीमा), परिमाण, निर्णय-(ठहराउनु), ४, ४५०
साकल्य (सबै रहनु) ३६६
स्वाच्छन्द्य (मन्परी) ३६६
साँझ, ४६२
साथ (सङ) ४५४
साथ हिँड्ने ३४५
स्थावर (नचल्ने) ३५५
साधारण ३५७
साना ३५२
साल् नाल्ले युक्तभै जन्मने-प्राणी (मानीष, गाई,घोडा,-प्रभृती) ३४९
साप (सराप्). तिरस्कार,-हार्नु. ३. ३८५
सान्प्रभृती लगायेर धारि-लो पारेका खड्गादि-वस्तु ३५९
सामग्रि, पलङ् २. ३८२
सामर्थ्य, उत्तरकाल् (प-छि आउने वखत्). २. ३९९
सामर्थ्य, क्षेमकुशल्, पु-ण्य, सिपालु, ४, ४३७
सामान्य ढोका, शहर को-ढोका, २, ४२९
सामान्य शब्द गर्ने ३४६
साम्य (बरोबरी), ४५६
सामीप्य (नगीच्) ४५६
सारथी, पाले, क्षत्रियजा-त कि कन्यामा शूद्रबाट-उत्पन्न भयेका सन्तान, ३, ३९७
स्याल र. वरुण देवता, २, ३७८
साहसिक (भलो कुभ-लो केही विचार्न गरेर झ-ट्ट काम गर्ने), साह्रो-खस्रो, ३, ४४०
साह्रो, खस्रो, ३, ४४०
साह्रै टाढा ३५४
साह्रैनगीच् ३५३
साह्रै मिलेका ३५५
साह्रैसाना ३५२
साह्रो (कठोर) ३५५
साह्रो. निर्दयी, २, ४३२
साह्रो, पेट, २, ४३२
सिइयेका ३६२
सिउनु ३६७
सिका (केहि झुन्डाउँने-डोरी), काँच, नेत्र रोग-(बादल), ३, ३८६
सिकामा झुन्डाये का वस्तु ३५९
सिपालु ३३८
स्थिर (थिर) ३५४
सिद्ध (तयार) भयेका, ३६२
सियाको टुप्पो. क्षुद्र शत्रु-(आफु भन्दा सानु शत्रु),-रोमहर्ष (शरीर्मा उम्रने-काँढा), ४, ३८२
स्त्रीकोधन्, ज्याला, २, ३८२

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

स्त्रीकोरज, वसन्तऋतु, २, ३९६
स्त्री (पत्नी), घर, २, ४४६
स्त्री (पत्नी), परिवार. लिनु-
फेद्, शाप (सराप), ५ ४४६
स्त्री, शरीर, २, ४२८
स्त्री, हथिनी, २, ४४०
स्त्री,हथिनी,पक्षिको शब्द ३. ४००
सुख, जहान् बच्चापाल्नु, सर्प-
को फणा, सर्पको शरीर,४, ३८४
सुखुमेल्, काल (१ ह्रस्व अक्षर-
का ४ भागको १ भाग उच्चारण-
गर्दा लागे को वखत्), थोरै,-
सन्देह. ४, ३८९
सुन्, गेरु, २, ३८०
सुँघियेका ३५९
सुङ्गुर का मुख को अग्र भाग,-
हलाको टुपो, २, ४२९
सुतेका ३४५
स्तुति गरियेका ३६४
सुन्दर (राम्रोगरी) हेर्ने स्त्री ३८७
सुन्दरी स्त्री को कटि,-
चढनु, २, ४४६
सुन्य (केहिन भयेको ठाउँ),-
नुनिलोमाटो भयेको ठाउँ,२, ३९५
सुपारि, समुदाय, २, ३८३
सुवर्ण, कपूर, चन्द्रमा, ३, ४२९
सुवर्ण, धेरै, २, ४२९
सूर्य, अग्नि, २, ४४३
सूर्यको कान्ति, तर वार-
प्रभृति शस्त्र, अग्नि को-
ज्वाला, ३, ३९९
सूर्य, मित्र (मित्), २, ४२५
सूर्य, सूर्यका सारथी, रातो-
वर्ण, ३, ३९२
सूर्य, हाँस, २, ४४३
सेखिगर्ने ३५९
सेखि, पत्थर काट्ने हाथि-
यार (छिनु), २, ३८३
सेवा (टहल्) गरियेका ३६२
सोझा ३५४
सोझो चित्त हुने ३३९
स्मृति (संझनु), वाक्य-
प्रारंभ, २, ४४७

ह

हप्काईयेका ३४७
हप्काउनु, निन्दागर्नु, २, ४४८
हलको, थोरै, २, ३८०
हजार (१०००) कासमूह ३७१
हटाइयेका (केही कांछैन-
भनि स्वीका नगरेका) ३४६
हथिनी, पहिले वेत-
ठ्यायेकी गाई, २, ३८१
हथिनी, हाथी, २, ३९४
हथियार, फलाम्, २, ४२८
हत्पत्त ३७३
हरिणि (मृगाकि स्त्री), सुव-
र्णको प्रतिमा, हरियो वर्ण-
हुने स्त्री, ३, ३९३
हरिनु, घट्नु, २, ३७०
हल्लाउनु ३६६
हलाका समूह ३७६

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

हर्ष (खुसिहुनु) ३६९
हर्ष, दया, वाक्य को प्रारम्भ-
खेद, ४, ४४९
हात, वित्ता, २, ३७९
हात, हस्तनक्षत्र, २ ३९५
हात्तीका सूँडको अग्रभाग,-
बाजाको मुख (वजाउने भाँडा-
को अग्रभाग), पानी, आकाश,-
तरवार को माझ, कमल्,पुष्क-
र तीर्थ, कूट (औषधी-
विशेष), ८, ४३०
हात्तीको गण्डस्थल,-
कम्मर, २, ३८८
हात्ती, चण्डाल् (पोढे) २, ३८४
हात्ती दाँत, लतागृह, २, ३८७
हात्ती, सर्प, २, ३८४
हारका माझको रत्न,-
नाइके, २, ३८२
हाल वितेको वर्ष (पोहोर)४६२
हिजो ४६३
हिंड्नु, प्यादा (सिपाही),

पत्ति (१ हात्ती १ रथ ३ घोडा-
५ प्यादा एति जम्मा, ३.) ३९९
हीरा, वज्र, २, ४३०
हिम्सा गर्ने, घिन् लाग्दो,२, ४४६
हेतु (अग्निको जस्तै धूवाँ हे-
तु (ज्ञापक) हो तेस्तै ज्ञापक),-
मर्यादा, शास्त्र, इयत्ता (येत्ति-
भन्ने ठेगान्), जान्ने, ५, ३९४
हेतु (कारण्), ४५४
हेतु (कारण), ठहराउनु-
(निश्चय), २, ४५३
हेर्नु ३७४
हेर्नुर, उज्यालो, २, ३७८
हेरविचार न गरि झट्ट केहि-
काम् गर्ने ३४१
हेरिरहनु भने जस्तो पार्ने-
(अति असल्) वस्तु ३५०
होचा ४६०
होचो (साना) ३५४
हृदय पुष्टहुने ३४८

इति अमरकोशस्य तृतीयकाण्डस्थ
भाषा शब्दानामनुक्रमः ॥
॥ शुभमस्तु ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

अमरकोशस्य तृतीयकाण्डस्थ-
शब्दानामनुक्रमः

शब्दाङ्कः	शब्दः	पृष्ठं	श्लोकः
	अ		
११४	अ	४५७	११
३१	अकरणि	३७६	३८
७७, ८०	अकृष्णकर्मन्	३४८	४६
१०, १	अक्ष	४४२	२२१
१०	अक्षर	४२९	१८२
१, १०, २०	अक्षिगत	३४८	४५
१, १०, २०	अखण्ड	३५३	६५
१, १०, २०	अखिल	३५३	६५
१	अग	३८३	१९
१०	अग्र	४२९	१८३
१, १०, २०	अग्र	३५१	५८
११४	अग्रतस्	४५६	७
१, १०, २०	अग्रिय	३५१	५८
१, १०, २०	अग्रीय	३५१	५८
१, १०, २०	अग्र्य	३५१	५८
१०	अघ	३८६	२७
१	अङ्क	३७८	४
११४	अङ्ग	४५५	७
११४	अङ्ग	४६२	१९
१, १०, २०	अङ्गीकृत	३६४	१०८
१	अज	३८७	३०
१, १०, २०	अजित	३९६	६२
१०	अजिर	४२९	१८१
१, १०, २०	अजिह्म	३५४	७१
१, १०, २०	अज्ञ	३४६	३८
१, १०, २०	अज्ञ	३४८	४८

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दाङ्कः	शब्दः	पृष्ठं	श्लोकः
१, १०, २०	अञ्चित	३६१	९८
११४	अञ्जसा	४५८	१२
११४	अञ्जसा	४५३	२
१, १०, २०	अणक	३५०	५४
१००, ३९, १०५	अणीयस्	३५२	६२
४२	अणु	३५२	६२
१, १०, २०	अण्डज	३४९	५१
११४	अति	४४८	२४१
११४	अति	४५३	२
११४	अति	४५५	५
१	अतिक्रम	३७४	३३
१	अतिपात	३७४	३३
१, १०, २०	अतिरिक्त	३५५	७५
३९, ५३	अतिवक्तृ	३४५	३५
१	अतिशय	३६८	११
१, १०, २०	अतिशोभन	३५१	५८
१	अतिसर्जन	३७३	२८
१, १०, २०	अतीन्द्रिय	३५६	७९
११४	अतीव	४५३	२
१, १०, २०	अत्यन्तकोपन	३४४	३२
१	अत्यय	४२०	१४९
१, १०, २०	अत्यल्प	३५२	६२
१०	अत्याहित	४००	७७
११४	अथ	४५०	२४७
११४	अथो	४५०	२४७
१, १०, २०	अदभ्र	३५२	६३
१०	अदर्शन	३७१	२२
११४	अद्धा	४५८	१२
१, १०, २०	अद्भुत	३४१	२०
११४	अद्य	४६३	२०
२८	अद्रि	४२४	१६३
१, १०, २०	अधम	४१८	१४४
१, १०, २०	अधम	३५०	५४
८, १, १५, १०, २२, २०	अधर	४३२	१८९

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दाङ्कः	शब्दः	पृष्ठं	श्लोकः
२८, ३१, ३२	अधिकर्धि	३२९	११
१, १०, २०	अधिक्षिप्त	३४७	४२
१, १०, २०	अधिप	३३९	११
४६, ५७	अधिभू	३३९	११
१०	अधिष्ठान	४१३	१२६
१, १०, २०	अधीन	३४१	१६
१, १०, २०	अधीर	३४३	२६
१, १०, २०	अधृष्ट	३४३	२५
११४	अधुना	४६४	२३
१, १०, ३९, (२०)	अधोमुख	३४५	३३
१, १०, २०	अध्यक्ष	४४३	२२५
१, १०, २०	अनन्त	४०२	८१
२८, ३१, ३२	अनन्यवृत्ति	३५६	७९
१, १०, २०	(अनमितंपच)	३४८	४८
१	अनय	४२०	१४९
१, १०, २०	अनवस्कर	३५०	५६
१, १०, २०	अनवराध्य	३५१	५७
१	अनिमिष	४४१	२१९
११४	अनु	४५०	२४८
१, १०, २०	अनुक	३४२	२३
१	अनुकार	३७०	१७
१, १०, २०	अनुग	३५५	७८
१	अनुग्रह	३६९	१३
१, १०, २०	अनुत्तम	३५१	५७
८, १, १५, १०, २२, २०	अनुत्तर	४३२	१९०
११४	अनुपद	३५५	७८

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दाङ्कः	शब्दः	पृष्ठं	श्लोकः
१	अनुबन्ध	४०६	९८
१	अनुभव	३७३	२७
१	अनुभाव	४३८	२०९
१	अनुवाक	४७५	१७
१	अनुशय	४१९	१४८
१	अनुहार	३७०	१७
१	अनूक	३८०	१३
१, १०, २०	अनूनक	३५३	६५
४२, ४५, ४६	अनृजु	३४८	८६
१, १०	अन्त	३५६	८१
१०, १, ७, २०, २२	अन्तर	४२०	१८७
११४	अन्तरा	४५७	१०
१	अन्तराय	३७१	१९
११४	अन्तरे	४५७	१०
११४	अन्तरेण	४५४	३
११४	अन्तरेण	४५७	१०
१, १०, २०	अन्तर्गत	३५८	८६
९९, १०५	अन्तर्मनस्	३३२	८
२८, ३१, ३२	अन्तर्वाणि	३३८	६
१, १०, २०	अन्तिक	३५३	६७
१, १०, २०	अन्तिकतम	३५३	६८
१, १०, २०	अन्त्य	३५६	८१
१, १०, २०	अन्ध	४०७	१०३
१, १०, २०	अन्न	३६४	१११
७, १५, २२	अन्य	३५७	८२
७, १६, २२	अन्यतर	३५७	८२
११४	अन्यतरेद्युस्	४६३	२१
११४	अन्येद्युस्	४६३	२१
१, १०, २०	अन्वक्ष	३५५	७८
५८	अन्वञ्च्	३५५	७८
१, १०, २०	अन्विष्ट	३६३	१०५
१, १०, २०	अन्वेषित	३६३	१०५
१	अपचय	३७०	१६

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दाङ्कः	शब्दः	पृष्ठं	श्लोकः
१, १०, २०	अपचायित	३६२	१०१
१, १०, २०	अपचित	३६२	१०१
३१	अपचिति	३९८	६७
४२, ४५, ४६	अपत्रपिष्णु	३४३	२८
१०	अपदान	३६६	३
१, १०, २०	अपदान्तर	३५३	६८
१	अपदेश	४४०	२१६
१, १०, २०	अपध्वस्त	३४६	३२
२०, १०, १	अपरस्पर	३६५	१
११४	अपरेद्युस्	४६३	२१
१	अपवाद	४०४	८२
४२, ४५, ४६	अपष्ठु	३५७	८४
१, १०, २०	अपसव्य	३५७	८४
१, १०, २०	अपस्नात	३४१	१९
१	अपहार	३७०	१६
१	अपाङ्ग	३८४	२१
१, १०, २०	अपावृत	३४०	१५
११४	अपि	४५१	२४९
१, १०, २०	अप्रगुण	३५४	७२
१, १०, २०	अप्रत्यक्ष	३५६	७९
१०	अप्रधान	३५१	६०
१, १०, २०	अप्राग्र्य	३५१	६०
१, १०, २०, (३९)	अबद्धमुख	३४५	३६
१, १०, २०	अबाध	३५७	८३
१, १०	अब्ज	३८८	३२
१	अब्द	४०४	८८
१, १०, २०	अभिक	३४२	२४
२०	अभिख्या	४२१	१५६
१	अभिग्रह	३६९	१३
१०	अभिग्रहण	३७०	१७
१	अभिचार	३७०	१२

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दाङ्कः	शब्दः	पृष्ठं	श्लोकः
१	अभिजन	४०९	१०८
१, १०, २०	अभिजात	४०२	८२
१, १०, २०	अभिज्ञ	३३८	४
११४	अभितस्	३५३	६७
११४	अभितस्	४'१२	२५'१
१, १०, २०	अभिनव	३५५	७७
१, १०, २०	अभिनीत	४०२	८१
१, १०, २०	अभिपन्न	४१४	१२८
१	अभिप्राय	३७१	२०
१, १०, २०	अभिभूत	३४६	४०
१	अभिमान	४०९	११०
१	अभियोग	३६९	१३
१, १०, २०	अभिरूप	४१४	१३१
१	अभिलाव	३७२	२४
१, १०, २०	अभिलाषुक	३४२	२२

शब्दाङ्कः	शब्दः	पृष्ठं	श्लोकः
१, १०, २०	अभिवादक	४४३	२८
३१	अभिव्याप्ति	३६७	६
१, १०, २०	अभिशस्त	३४७	४३
१	अभिषङ्ग	३८५	२४
१, १०, २०	अभिष्टुत	३६४	११०
१	अभिहार	३७०	१७
१	अभिहार	४२५	१६८
१, १०, २०	अभिहित	३६३	१०७
१, १०, २०	अभीक	३४२	२४
११४	अभीक्ष्णम्	४५३	१
११४	अभीक्ष्णम्	४५७	११
१, १०, २०	अभीप्सित	३५०	५३
१	अभीषङ्ग	३६७	६
४२	अभीषु	४४१	२२०
१, १०, २०	अभीष्ट	३५०	५३
१, १०, २०	अभ्यग्र	३५३	६७

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दाङ्कः	शब्दः	पृष्ठं	श्लोकः
१, १०, २०	अभ्यर्ण	३५३	६७
१०	अभ्यवकर्षण	३७०	१७
१, १०, २०	अभ्यवहृत	३६४	१११
१, १०, २०	अभ्यागारिक	३४०	१२
१०	अभ्याधान	३७३	२६
१, १०, २०	अभ्याश	३५३	६७
३१	अभ्युपपत्ति	३६९	१३
१, १०, २०	अमर्षण	३४४	३२
११४	अमा	४५१	२५०
११४	अमुत्र	४५६	८
१०	अमृत	४००	७६
१०	अम्बर	४२९	१८१
११४	अयि	४६१	१८
१, १०, २०	अराल	३५४	७१
१०	अरिष्ट	३८८	३६
३६	अरिष्टदुष्टधी	३४७	४४
२, १०, २०	अरुण	३९२	४८
१, १०, २०	अरुन्तुद	३५७	८३
१, १०, ३९	अरुष्कर	४३२	१८९
१, १०, २०	अरोक	३६२	१००
१	अर्क	३७८	५
१	अर्घ	३८६	२७
१, १०, २०	अर्चित	३६२	१०१
१०१	अर्चिस्	४४४	२३०
१०	अर्तन	३७४	३२
३१	अर्ति	३९८	६८
१	अर्थ	४०३	८६
२०	अर्थना	३६७	६
८८	अर्थिन्	३४९	४९
१, १०, २०	अर्घ्य	४२२	१६०
२०	अर्दना	३६७	६
१, १०, २०	अर्दित	३६१	९७
१, १०	अर्धर्च	४८३	३२
१	अर्बुद	४७६	१९
१, १०	अर्बुद	४८३	३३

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दाङ्कः	शब्दः	पृष्ठं	श्लोकः
१	अभिजन	४०९	१०८
१, १०, २०	अभिजात	४०२	८२
१, १०, २०	अभिज्ञ	३३८	४
११४	अभितस्	३५३	६७
११४	अभितस्	४१२	२५१
१, १०, २०	अभिनव	३५५	७७
१, १०, २०	अभिनीत	४०२	८१
१, १०, २०	अभिपन्न	४१४	१२८
१	अभिप्राय	३७१	२०
१, १०, २०	अभिभूत	३४६	४०
१	अभिमान	४०९	११०
१	अभियोग	३६९	१३
१, १०, २०	अभिरूप	४१४	१३१
१	अभिलाव	३७२	२४
१, १०, २०	अभिलाषुक	३४२	२२
१, १०, २०	अभिवादक	४४३	२८
३१	अभिव्याप्ति	३६७	६
१, १०, २०	अभिशस्त	३४७	४३
१	अभिषङ्ग	३८५	२४
१, १०, २०	अभिष्टुत	३६४	११०
१	अभिहार	३७०	१७
१	अभिहार	४२५	१६८
१, १०, २०	अभिहित	३६३	१०७
१, १०, २०	अभीक	३४२	२४
११४	अभीक्ष्णम्	४५३	१
११४	अभीक्ष्णम्	४५७	११
१, १०, २०	अभीप्सित	३५०	५३
१	अभीषङ्ग	३६७	६
४२	अभीषु	४४१	२२०
१, १०, २०	अभीष्ट	३५०	५३
१, १०, २०	अभ्यग्र	३५३	६७

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दाङ्कः	शब्दः	पृष्ठं	श्लोकः
१, १०, २०	अभ्यर्ण	३५३	६७
१०	अभ्यवकर्षण	३७०	१७
१, १०, २०	अभ्यवहृत	३६४	१११
१, १०, २०	अभ्यागारिक	३४०	१२
१०	अभ्यादान	३७३	२६
१, १०, २०	अभ्याश	३५३	६७
३१	अभ्युपपत्ति	३६९	१३
१, १०, २०	अमर्षण	३४४	३२
११४	अमा	४५१	२५०
११४	अमुत्र	४५६	८
१०	अमृत	४००	७६
१०	अम्बर	४२९	१८१
११४	अयि	४६१	१८
१, १०, २०	अराल	३५४	७१
१०	अरिष्ट	३८८	३६
३६	अरिष्टदुष्टधी	३४७	४४
२, १०, २०	अरुण	३९२	४८
१, १०, २०	अरुन्तुद	३५७	८३
१, १०, ३१	अरुष्कर	४३२	१८९
१, १०, २०	अरोक	३६२	१००
१	अर्क	३७८	४
१	अर्घ	३८६	२७
१, १०, २०	अर्चित	३६२	१०१
१०१	अर्चिस्	४४४	२३०
१०	अर्तन	३७४	३२
३१	अर्ति	३९८	६८
१	अर्थ	४०३	८६
२०	अर्थना	३६७	६
८८	अर्थिन्	३४९	४९
१, १०, २०	अर्घ्य	४२२	१६०
२०	अर्दना	३६७	६
१, १०, २०	अर्दित	३६१	९७
१, १०	अर्धर्च	४८३	३२
१	अर्बुद	४७६	१९
१, १०	अर्बुंद	४८३	३३

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दाङ्कः	शब्दः	पृष्ठं	श्लोकः
१, १०	अर्म	४८३	३४
१	अर्य	४१२	१४६
८७	अर्वन्	३५०	५४
१११	अर्वाञ्च्	४६०	१६
१, १०, २०	अर्हित	३६२	१०१
११४	अलम्	४५१	२५२
११४	अलम्	४५७	११
४२, ४५, ४६	अलङ्करिष्णु	३४४	२९
१, १०, २०	अलङ्कर्मीण	३४१	१८
१०	अलीक	३८०	१२
९, १०, २०	अल्प	३५२	६१
१, १०, २०	अल्पिष्ठ	३५२	६२
१००, ३९, १०५	अल्पीयस्	३५२	६२
१, १०, २०	अवकृष्ट	३४६	३९
१, १०, २०	अवगणित	३६३	१०६

शब्दाङ्कः	शब्दः	पृष्ठं	श्लोकः
१, १०, २०	अवगत	३६४	१०८
१, १०, २०	अवगीत	३५९	९३
१, १०, २०	अवगीत	४०१	७९
१, १०, २०	अवचूर्णित	३६०	९४
१, १०, २०	अवज्ञात	३६३	१०६
१	अवतंस	४४२	२२७
१, १०, २०	अवदात	४०१	८०
१०	अवदान	३६६	३
१, १०, २०	अवदीर्ण	३५८	८९
१, १०, २०	अवद्य	३५०	५४
२८	अवधि	४०६	९९
१, १०, २०	अवध्वस्त	३६०	९४
१०	अवन	३६६	४
१, १०, २०	अवनत	३५४	७०

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दाङ्कः	शब्दः	पृष्ठं	श्लोकः
१	अवनाय	३७३	२७
१, १०, २०	अवम	३५०	५४
१, १०, २०	अवमत	३६३	१०६
१, १०, २०	अवमानित	३६३	१०६
३१	अवरति	३७५	३६
१, १०, २०	अवरीण	३६०	९४
११४	अवश्यम्	४६०	१६
१, १०, २०	अवष्टब्ध	४०८	१०४
१	अवसर	३७२	२४
१०	अवसान	३७५	३७
१, १०, २०	अवसित	२६४	१०८
१, १०, २०	अवसित	३६१	९८
६२	अवाच्	३४०	१३
१	अवस्कर	४२५	१६७
५८, ३९	अवाञ्च्	३४५	३३
१, १०, २०	अवाग्र	३५४	७०
९९, १०५	अवासस्	३४६	३९
२८	अवि	४३७	२०७
१, १०, २०	अवित	३६३	१०६
१, १०, २०	अविनीत	३४२	२३
१, १०, २०	अविलम्बित	३५७	८३
२०	अवेक्षा	३७३	२८
१, १०, २०	अव्यक्त	३९६	६२
१, १०	अव्यय	४८३	३४
१, १०, २०	अव्यवहित	३५३	६८
१, १०, २०	अशनायित	३४१	२०
१, १०, २०	अशित	३६४	१११
१, १०, २०	अशेष	४५३	६५
११४	असकृत	४५३	१
८८	असमीक्ष्यकारिन्	३४१	१७

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दाङ्कः	शब्दः	पृष्ठं	श्लोकः
१, १०, २०	असार	३५०	५६
१, १०, २०	असौम्यस्वर	३४६	३७
१, १०, २०	अस्त	३५८	८७
११४	अस्तम्	४६१	१७
११४	अस्तिं	४६१	१८
११४	अस्तु	४५८	१३
१, १०, २०	अस्थिर	३४७	४३
६२	अस्फुटवाच्	३४५	३७
१	अस्र	४२४	१६४
१, १०, २०	अस्वच्छन्द	३४१	१६
१, १०, २०	अस्वर	३४६	३७
४२, ४५, ४६	अहंयु	३४९	५०
६९, ३९, ७२	अहङ्कारवत्	३४९	५०
११४	अहह	४५३	२५७
२९	अहि	४४७	२३८
६३	अहिभुज्	३८७	३०
११४	अहो	४५६	९
११४	अह्नाय	४५३	२

आ

शब्दाङ्कः	शब्दः	पृष्ठं	श्लोकः
११४	आ	४४७	२४
११४	आम्	४६०	१६
१, १०, २०	आकम्पित	३५८	८७
१	आकर्ष	४४२	२२१
१	आकार	३६९	१५
१	आकार	४२३	१६२
१, १०, २०	आकीर्ण	३५७	८५
१, १०, २०	आकुल	३५४	७२
१	आक्रन्द	४०४	९०
१०	आक्रोशन	३९७	६
१, १०, २०	आक्षारित	३४७	४३
१, १०, २०	आख्यात	३६३	१०७
१०५	आगस्	४४४	२३०
११४	आङ्	४४७	२३९
१०	आच्छादन	४१३	१२५
३१	आजि	३८८	३२
१	आडम्बर	४२५	१६८

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दाङ्कः	शब्दः	पृष्ठं	श्लोकः
३९	आढकी	४७०	७
१, १०, २०	आढ्य	३३९	१०
१	आतङ्क	३८०	१०
१०	आतञ्चन	४११	११५
८८	आततायिन्	३४७	४४
१	आतप	४७६	२०
१, १०, २०	आत्तगन्ध	३४६	४०
१, १०, २०	आत्तगर्व	३४६	४०
७७	आत्मन्	४०८	१०९
२८, ३१, ३२	आत्मम्भरि	३४२	२१
१०	आथर्वण	३७७	४२
२८	आदि	३५६	८०
१	आदीनव	३७३	२९
१, १०, २०	आदृत	४०३	८५
१, १०, २०	आद्य	३५६	८०
१, १०, २०	आद्यून	३४२	२१
२८	आधि	४०६	९७

शब्दाङ्कः	शब्दः	पृष्ठं	श्लोकः
१, १०, २०	आधूत	३५८	८७
१	आनक	३७८	६
१, १०, २०	आनत	३५४	७०
१०	आनन्दन	३६७	७
१	आनर्त	३९७	६४
१, १०, २०	आपत्प्राप्त	३४७	४२
१, १०, २०	आपन्न	३४७	४२
१०	आप्रच्छन	३६७	७
१, १०	आमलक	४८३	३३
१०	आमिष	४४२	२२३
८८	आमिषाशिन्	३४१	१९
१	आमोद	४०४	९१
१	आम्नाय	३६७	७
१, १०, २०	आयत	३५३	६९
३१	आयति	३९९	७२
१, १०, २०	आयत्त	३४१	१६
६९, ३९, ७२	आयुष्मत्	३३८	६
३१	आरति	३७५	३६

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दाङ्कः	शब्दः	पृष्ठं	श्लोकः
१	आरम्भ	३७३	२६
११४	आरात्	४४९	२४२
१०	आराधन	४१३	१२५
१	आरोह	४४६	२३८
१, १०, २०	आर्द्र	३६३	१०५
३१	आलि	४३४	१९८
१	आलोक	३७८	३
१०	आलोकन	३७४	३१
१, १०, २०	आविद्ध	३५४	७१
१, १०, २०	आविद्ध	३५८	८७
१	आविध	३७५	३५
११४	आविस्	४५८	१२
१, १०, २०	आवृत	३५९	९०
५३, ३९	आशंसितृ	३४३	२७
४२, ४५, ४६	आशंसु	३४३	२७
१	आशय	३७१	२०
१	आशय	३६८	११
२०	आशा	४४०	२१६
९८	आशिस्	४४३	२२८
१	आशुग	३८४	१९
१	(आश्रय)	३६८	११
१, १०, २०	आश्रव	३४२	२४
१, १०, २०	आश्रुत	३६४	१०८
१, १०, २०	आसक्त	३३९	९
२०	आसना	३७१	२१
३९	आसन्दी	४७१	९
१, १०, २०	आसन्न	३५३	६६
१, १०, २०	आसादित	३६३	१०४
१, १०, २०	आसेचनक	३५०	५३
२०	आस्था	४०३	८८
१०	आस्पद	४०५	९४
२०	आस्या	३७१	२१
१	आस्रव	३७२	२९
१, १०, २०	आहत	३५८	८८
१, १०, २०	आहतलक्षण	३३९	१०
११४	आहो	४५५	५
	इ		
१	इङ्ग	३६९	१५

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दाङ्कः	शब्दः	पृष्ठं	श्लोकः
१, १०, २०	इङ्ग	३५५	७३
१०	इङ्गित	३६९	१५
२०	इडा	३९१	४२
७, १७, २२	इतर	४३३	१९२
७, १७, २२	इतर	३५७	८२
११३	इतरेद्युस्	४६३	२१
११४	इति	४५०	२४५
११४	इदानीम्	४६४	२३
१	इन	४१०	१११
१, १०, २०	इभ्य	३३९	१०
२०	इरा	४२७	१७६
१, १०, २०	इरिण	३९५	५७
२०	इला	३९१	४२
११४	इव	४५६	९
१, १०, २०	इष्टार्थोद्युक्त	३३९	९
३१	इष्टि	३९०	३९

ई

शब्दाङ्कः	शब्दः	पृष्ठं	श्लोकः
१०	ईक्षण	३७४	३१
१, १०, २०	ईडित	३६४	११०
३१	ईति	३९८	६८
१, १०, २०	ईरित	३५८	८७
१, १०, २०	ईलित	३६४	१०९
५३, ३९	ईशितृ	३३९	१०
१, ३९, (२०), १०	ईश्वर	३३९	१०
११४	ईषत्	४५६	८

उ

शब्दाङ्कः	शब्दः	पृष्ठं	श्लोकः
११४	उ	४६१	१८
१, १०, २०	उक्त	३६३	१०७
१०	उक्थ	४८२	३०
१, १०, २०	उच्च	३५४	७०
१, १०, २०	उच्चण्ड	३५७	८३
१, १०, २०	उच्चावच	३५७	८३
११४	उच्चैस्	४६०	१७

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

शब्दाङ्कः	शब्दः	पृष्ठ	श्लोकः
१, १०, २०	उच्छ्रत	३५४	७०
१, १०, २०	उच्छ्रूत	४०३	८५
१, १०, २०	उत	३६२	१०१
११४	उत	४४९	२४३
११४	उत	४५५	५
११४	उताहो	४५५	५
१, १०, २०	उत्क	३३९	८
१, १०, २०	उत्कट	३४२	२३
१	उत्कर्ष	३६८	११
१	उत्कार	३७५	३५
१	उत्तंस	४४३	२२७
१, १०, २०	उत्त	३६३	१०५
१, १०, २०	उत्तम	३११	५७
८, १, १५, १०, २२, २०	उत्तर	४३२	१९०

शब्दाङ्कः	शब्दः	पृष्ठ	श्लोकः
११४	उत्तरेद्युस्	४६३	२१
१०	उत्थान	४११	११८
१, १०, २०	उत्थित	४०३	८५
५३, ३५	उत्पतितृ	३४४	२९
४२, ४५, ४६	उत्पतिष्णु	३४४	२९
१	उत्सव	४३८	२०९
१, १०, २०	उत्सुक	३३९	९
१, १०, २०	उत्सृष्ट	३६३	१०७
१	उत्सेध	४०६	९६
११४	उदङ्च्	४६४	२३
१, १०, २०	उदग्र	३५४	७०
१	उदज	३७६	३९
१, १०, २०	उदार	३३९	८
१, १०, २०	उदार	४३३	१९२
१, १०, २०	उदित	३६३	१०७

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दाङ्कः	शब्दः	पृष्ठं	श्लोकः
१, १०, २०	उद्गत	३६१	९७
१	उद्गार	३७५	३७
१	उद्गीथ	४७६	१९
१, १०, २०	उद्गूर्ण	३५८	८९
१	उद्ग्राह	३७५	३७
१	उद्घन	३७५	३५
१	उद्घात	३७३	२६
१, १०, २०	उद्दित	३६०	९५
१, १०, २०	उद्धृत	३५९	९०
१, १०, २०	उद्भिज्ज	३४९	५१
७३	उद्भिद्	३४९	५१
१, १०, २०	उद्भिद	३४९	५१
१	उद्भ्रम	३६९	१२
१, १०, २०	उद्यत	३५८	८९
१	उद्यम	३६८	११
१०	उद्यान	४११	११७
१, १०	उद्योग	४८३	३३
१	उद्वेग	३६९	१२
१, १०, २०	उन्नत	३५४	७०
१, १०, २०	उन्नतानत	३५३	६९
१	उन्नय	३६८	१२
१	उन्नाय	३६८	१२
४२, ४५, ४६	उन्मदिष्णु	३४२	२३
९९, ९९, १०५	उन्मनस्	३३९	८
१, १०, २०	उपकण्ठ	३५३	६७
१	उपक्रम	३७३	२६
१	उपक्रम	४१७	१४०
१, १०, २०	उपगत	३६४	१०९
१	उपगूहन	३७४	३०
१	उपघ्न	३७१	१९
१, १०, २०	उपचरित	३६२	१०२
१, १०, २०	उपचित	३५८	८९
५३	उपतप्तृ	३६९	१४
७३	उपनिषद्	४०५	९३
१	उपभोग	३७१	२०

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दाङ्कः	शब्दः	पृष्ठं	श्लोकः
१, १०, २०	उपरक्त	३४७	४३
१	उपराम	३७५	३७
१	उपलम्भ	३७३	२७
१, २०	उपला	४३५	१९९
१	उपशाय	३७४	३२
१, १०, २०	उपश्रुत	३६४	१०९
१	उपसर	३७२	२५
१०	उपसर्जन	३५१	६०
१०	उपह्वर	४२९	१८३
१	उपात्यय	३७४	३३
१०	उपादान	३७०	१६
२८	उपाधि	३४०	१२
१, १०, २०	उपासित	३६२	१०२
१, १०, २०	उपाहित	३५९	९२
११४	उभयद्युस्	४६३	२१
११४	उभयेद्युस्	४६३	२१
११४	(उम्र)	४६१	१८
११४	उररी	४५२	२५४
१, १०, २०	उररीकृत	३६४	१०८
४२, ४५, ४६	उरु	३५२	६१

शब्दाङ्कः	शब्दः	पृष्ठं	श्लोकः
२०	उल्का	४७०	८
१, १०, २०	उल्बण	३५६	८१
११४	उषा	४६२	१८
१, १०, २०	उषित	३६२	९९
१०	उष्णीष	४४१	२२०
	ऊ		
१, १०, २०	ऊत	३६१	१०१
११४	ऊम्र	४६१	१८
११४	ऊररी	४५२	२५४
११४	ऊरी	४५२	२५४
१, १०, २०	ऊरीकृत	३६४	१०८
२०	ऊर्णा	३९३	५०
२८, ३१	ऊर्मि	४८५	२८
६९, ३९, ७२	ऊर्मिमत्	३५४	११
	ऋ		
४२, ४५, ४६	ऋजु	३५४	७१
२०	ऋतीया	३७४	३२
४२	ऋतु	३९६	६१

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दाङ्कः	शब्दः	पृष्ठ	श्लोकः
११४	ऋते	४५४	३
१	ऋषभ	२५१	५९
	ए		
७, १५, २२	एक	३५७	८२
१, १०, २०	एक	३५७	८२
१, १०, २०	एक	३८१	१६
१, १०, २०	एकक	३५७	८२
१, १०, २०	एकतान	३५६	७९
११४	एकदा	४६४	२२
१, १०, २०	एकसर्ग	३५६	८०
८८, ३९	एकाकिन्	३५७	८२
१, १०, २०	एकाग्र	३५६	७९
१, १०, २०	एकाग्र	४३२	१९०
१, १०, २०	एकाग्र्य	३५६	८०
१, १०, २०	एकायन	३५६	७९
१, १०, २०	एकायनगत	३५६	८०
१, १०, २०	एडमूक	३४६	३८
११४	एतर्हि	४६४	२३
२०	एधा	३६८	१०
१, १०, २०	एधित	३५५	७६
११४	एवम्	४५१	२५०
११४	एवम्	४५६	९
११४	एवम्	४५८	१२
११४	एवम्	४६०	१५
११४	एवम्	४६०	१६
	ऐ		
१, १०, २०	ऐन्द्रियक	३५६	७९
११४	ऐषमस्	४६२	२०
	ओ		
१०५, ९९	ओकस्	४४५	२३३
१	ओघ	३८६	२७
१०५	ओजस्	४४५	२३३
११४	ओम्	४५८	१२
१	ओष	३६८	९

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दाङ्कः	शब्दः	पृष्ठं	श्लोकः
	औ		
१, १०, ३९	औदरिक	३४२	२१
१०	औपगवक	३७६	३८
१, १०	औशीर	४३०	१८
	क		
१	क	३७८	५
१०	क	३७८	५
१, १०	ककुद	४०५	९२
१	कक्ष	४४१	२१९
२०	कक्ष्या	४२२	१५८
१, १०, २०	कच्चर	३५०	५५
११४	कच्चित्	४५९	१४
३९	कच्छपी	४१४	१३२
१	कट	३८८	३४
१	कटाह	४७७	२१
१, ३९	कटी	४८५	३८
४२, ४५, ४६	कटु	३८८	३५
१, १०, २०	कठिन	३५५	७६
१, १०, २०	कठोर	३५५	७६

शब्दाङ्कः	शब्दः	पृष्ठं	श्लोकः
१	कण	३५२	६२
१	कण	३९२	४६
२०	कणिका	४७१	८
१, १०, २०	कदर्य	३४८	४८
११४	कदाचित्	४५४	४
१, १०, २०	कद्वद	३४५	३७
१, १०, २०	कनिष्ठ	३९०	४१
१००, ३९, १०५	कनीयस्	३५२	६२
१००, ३९, १०५	कनीयस्	४४६	२३५
२०	कन्था	४७१	९
१, १०	कन्द	४८४	३५
१, १०, २०	(कपूय)	३५०	५४
११४	कम्र	४५१	२५०
१, १०, २०	कमन	३४२	२४
१०, १	कमल	४३३	१९४
१, १०, २०	कम्पन	३५५	७४

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

शब्दाङ्कः	शब्दः	पृष्ठं	श्लोकः
१, १०, २०	कम्प्र	३५५	७४
१	कम्बल	४३३	१९४
४२	कम्बु	४१५	१३३
१, १०, २०	कम्र	३४२	२४
१	कर	४२४	१६४
१	करक	३७९	६
१	करट	३८८	३४
१०	करण	३९४	५४
१	करण्ड	४७६	१८
१, १०, ३९	कराल	४३७	२०५
१, १०	करीर	४२७	१७३
४५, ४२	करेणु	३९४	५२
४८	कर्कन्धू	४८५	३८
१, १०, २०	कर्कश	३५५	७६
१, १०, २०	कर्कश	४४०	२१७
२०	कर्णिका	३८१	१५
१, १०, २०	कर्णेजप	३४८	४७
१, १०	कर्पट	४८३	३३
८०	कर्मन्	३६५	१
१, १०, २०	कर्मकर	३४१	१९
१, १०, ३८	कर्मकार	३४१	१९
१, १०, २०	कर्मक्षम	३४१	१८
१, १०, २०	कर्मठ	३४१	१८
१, १०, २०	कर्मशूर	३४१	१८
४८	कर्षू	४४२	२२२
१	कलङ्क	३७८	४
१०	कलत्र	४२८	१७८
१०	कलधौत	४००	७६
२०	कला	४३४	१९८
१	कलाप	४१४	१२९
२८	कलि	४३३	१९४
१, १०, २०	कलिल	३५७	८५
१, १०	कल्क	३८१	१४
१, १०, २०	कल्य	४२२	१५९
१, १०	कविय	४८४	३५

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF
Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दाङ्कः	शब्दः	पृष्ठं	श्लोकः
१, १०, २०	कशार्ह	३४७	४४
४२, ४५	कशिपु	४१४	१३०
१, १०, २०	कश्य	३४७	४४
१, १०	कषाय	४२०	१५३
१, १०, २०	कष्ट	३९०	३९
३९	काकिणी	४७१	९
१	काच	३८६	२८
१, १०, २०	काचित	३५८	८९
१, १०	काण्ड	३९१	४३
१, १०, २०	कातर	३४३	२६
१, १०, २०	कान्त	३५०	५२
१, १०	कान्तार	४२६	१७२
३१	कान्ति	३६७	८
१, १०, ३९	कान्दिशीक	३४७	४२
१	काम	४१६	१३८
१, १०, २०	कामन	३४२	२४
११४	कामम्	४५८	१३
५३, ३९	कामयितृ	३४२	२४
३९	कामिनी	४१०	११२
१, १०, २०	कामुक	३४२	२३
१०	काम्यदान	३६६	३
१, १०, २०	कारणिक	३३८	७
२०	कारिका	३८१	१५
१०	कारीष	३७७	४२॥
१, १०, २०	कारुणिक	३४०	१५
१, १०	कार्पास	४८४	३५
१, १०, ३९	कार्म	३५१	१८
१०	कार्मण	३६६	४
१०	काल	४३३	१९४
२०	कालिका	३८१	१५
२०	काष्ठा	३९०	४१
१	कासमर्द	४७६	१९
४२	किंशारु	४२३	१६३
११४	किञ्चित्	४५६	८
१	किण	४७६	१८

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

शब्दाङ्कः	शब्दः	पृष्ठ	श्लोकः
११४	किम्	४५१	२५१
११४	किम्	४५५	५
११४	किमु	४५५	५
११४	किमुत	४५३	२
११४	किमुत	४५५	५
१, १०, २०	(किंपच) किंपचान	४४९	४८
११४	किल	४५२	२५४
१०	किल्बिष	४४२	२२३
४२	किष्कु	३७९	७
१, १०	कीनाश	४४०	२१५
१, २०	कील	४३४	१९७
१०	कीलाल	४३५	२००
१, १०, २०	कीलित	३४७	४२
११४	कु	४४८	२३०
१०, १	कुकूल	४३६	२०३
२८, ३१, ३२	कुक्षिम्भरि	४४२	२१
१, १०, २०	कुचर	३४६	३७
१, १०, २०	कुञ्चित	३५४	७१

शब्दाङ्कः	शब्दः	पृष्ठं	श्लोकः
१, १०	कुञ्ज	३८७	३१
१	कुञ्जर	३५१	५९
१, १०, २०	कुटिल	३५४	७१
१, ३९	कुटी	४८५	३८
१, १०, २०	कुटुम्बव्यापृत	३३९	११
१, १०	कुट्टिम	४८३	३४
१	कुडङ्गक	४७५	१७
१	कुणप	४७६	२०
१, १०, २०	कुण्ठ	४४१	१७
१, १०, २०	कुत्सित	३५०	५४
१	कुन्द	४७६	१२
१, १०, २०	कुपूय	३५०	५४
१	कुम्भ	४१५	१३३
१	कुल्माष	४७७	२१
१, १०, ३९	कुवल	४८७	४२

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF
Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दाङ्कः	शब्दः	पृष्ठं	श्लोकः
१, २०, २०	कुवाद	३४६	३७
१०, १	कुश	४४०	२१६
१, १०, २०	कुशल	३३८	४
१, १०, २०	कुशल	४३६	२०४
१, १०	कुष्ठ	४८३	३४
१०, १	कुसुम्भ	४१६	१३६
१, १०, २०	कूकुर	३४०	१४
१, १०	कूट	३८८	३७
१, १०, २०	कूटस्थ	३५४	७३
१, १०, २०	कृत्त	३६२	१०३
१, १०, २०	कृत	४००	७७
१, १०, २०, (३९)	कृतसुख	३३८	४
१, १०, १०	कृतलक्षण	३३९	१०
१	कृतान्त	३९७	६४
८८	कृतिन्	३३८	४
२०	कृत्या	४२२	१५८
१, १०, २०	कृत्स्न	३५३	६५
१, १०, २०	कृपण	३४९	४८
४२, ४५, ४६	कृपालु	३४०	१५
१, १०, २०	कृश	३५२	६१
१०	केतन	४१०	११४
४२	केतु	३९६	६०
१	केदर	४७६	२०
१, १०, २०	केवल	४३६	२०३
३१	कोटि	३८९	३८
१	कोट्टार	४७६	१८
८८	कोपिन्	३४३	३२
१, १०, २०	कोमल	३५५	७८
१, १०	कोश	४४१	२१८
३२	कोशातकी	३७९	८

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दाङ्कः	शब्दः	पृष्ठं	श्लोकः
१	कोष्ठ	३९०	४०
१, १०, ३९	कौक्कुटिक	३८१	१७
१०	कौपीन	४१२	१२२
१०	कौलीन	४११	११६
१	कौशिक	३८०	१०
१०	क्रन्दन	४१२	१२३
२०	क्रिया	३६५	१
२०	क्रिया	४२२	१५७
६९, ३९, ७२	क्रियावत्	३४१	१८
१, १०, २०	क्रूर	३४८	४७
१, १०, २०	क्रूर	३५५	७६
१, १०, २०	क्रूर	४३२	१९१
१, १०, २०	क्रोधन	३४४	३२
१	क्रम	३६८	१०
१	क्रमथ	३६८	१०
१, १०, २०	क्लिन्न	३६३	१०५
१, १०, २०	क्लिशित	३६१	९८

शब्दाङ्कः	शब्दः	पृष्ठं	श्लोकः
१, १०, २०	क्लिष्ट	३६१	९८
१, १०, २०	क्लीब	४३९	२१३
१	क्लेश	३७३	२२
१	क्वण	३६७	८
१, १०, २०	क्वथित	३६०	९५
१	क्षण	३९२	४७
५३	क्षत्तृ	३९६	६३
५३, ३९	क्षन्तृ	३४४	३१
१, १०, २०	क्षमा	४१८	१४२
५३, ३९	क्षमितृ	३४४	३१
८८	क्षमिन्	३४४	३१
१	क्षव	३६७	७
१	क्षय	४१९	१४५
१, १०, २०	क्षान्त	३६१	९७
१, १०, २०	क्षारित	३४७	४३
३१	क्षिति	३९८	७०
२०	क्षिपा	३६८ ७	११

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दाङ्कः	शब्दः	पृष्ठं	श्लोकः
१, १०, २०	क्षिप्त	३५८	८७
४२, ४५, ४६	क्षिप्नु	३४४	३०
२०	क्षिया	३६७	७
१०	क्षीर	४२९	१८२
१, १०, २०	क्षीब	३४२	२३
१, १०, २०	क्षुद्र	३४८	४८
२०, १, १०	क्षुद्रा	४२८	१७७
१, १०, २०	क्षुधित	३४१	२०
१	क्षुर	४७६	२०
१	क्षुरप्र	४७७	२०
१, १०, २०	क्षुल्लक	३५२	६१
१, १०, २०	क्षुल्लक	३८०	१०
१०	क्षेत्र	४२८	१८०
१, १०, २०	क्षेत्रज्ञ	३८८	३३
१०	क्षेपण	३६८	११
१, १०, २०	क्षेपिष्ठ	३६४	१११
१०, १	क्षेम	४८३	३४
१, १०, २०	क्षोदिष्ठ	३६४	१११
१, १०, २०	क्ष्णुत	३५९	९
२०, (१०)	क्ष्वेडा	३९१	४३
१, १०	क्ष्वेडित	४८३	३४
	ख		
१०	ख	३८३	१८
१	खग	३८४	१९
१	खट	४७६	१७
१, १०, २०	खर्व	३५४	७०
१, १०	(खर्वट)	४८३	३३
१, १०, २०	खल	३४८	४७
४८, ४६	खलपू	३४१	१७
३९	खलिनी	३७७	४१
११४	खलु	४५२	२५५
२०	खलया	३७७	४१

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दाङ्कः	शब्दः	पृष्ठं	श्लोकः
१, १०, २०	खादित	३६४	११०
१, १०, २०	खेट	३५०	५४
१, १०, २०	ख्यातगर्हण	३५९	९३
३१	ख्याति	३६८	९
	ग		
४२	गडु	४७६	१८
१	गण	३९२	४६
१, १०, २०	गणनीय	३५२	६४
१, १०, २०	गणित	३५२	६४
१, १०, २०	गणेय	३५२	६४
२०	गण्डूषा	४७१	१०
१०	गद्य	४८२	३१
१०	गन्धन	४११	११५
१	गन्धर्व	४१५	१३३
१, १०, २०	गस्य	३५९	९२
१, १०, २०	गारिष्ठ	३६५	११२

शब्दाङ्कः	शब्दः	पृष्ठं	श्लोकः
६९	गरुत्मत्	३९५	५८
१, १०, २०	गर्धन	३४२	२२
१	गर्भ	४१६	१३५
१, १०, २०	गर्ह्य	३५०	५४
८८	गर्ह्यवादिन्	३४५	३७
१, १०, २०	गलित	३६३	१०४
२०	गल्या	३७७	४१
१, १०, २०	गवेषित	३६३	१०५
	गहन	३५७	८५
१०	गह्वर	४२९	१८३
१०	गाङ्गेय	४२१	१५५
३१	गिरि	३६८	११
१, १०, २०	गिलित	३६४	११०
१, १०, २०	गीर्ण	३६४	११०
३१	गीर्णि	३६८	११
१	गुड	३९१	४२
१	गुण	३९२	४७
१, १०, २०	गुणित	३५८	८८

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दाङ्कः	शब्दः	पृष्ठं	श्लोकः
१, १०, २०	गुण्ठित	३५८	८९
१, १०, २०	गुप्त	३५८	८९
१, १०, २०	गुप्त	३६३	१०६
३१	गुप्ति	३९९	७४
१०	गुरण	३६८	११
४२, ४५, (३९), ४६	गुरु	४२३	१६२
१	गुल्म	४१८	१४२
१०	गुह्य	४२१	१५४
१, १०, २०	गूढ	३५८	८९
१, १०, २०	गून	३६१	९६
४२, ४५, ४६	गृध्नु	३४२	२२
३९	गृध्रसी	४७१	१०
१	गृह	४४६	२३८
४२, ४५, ४६	गृहयालु	३४३	२७
१०	गृहस्थूण	४८२	३०
१, १०, २०	गृह्यक	३४१	१६
१	गैरिक	३८०	१२
५६	गो	३८५	२५
१	गोण्ड	४७६	१८
१०	गोत्र	४२९	१८०
१	गोप	४१४	१३०
१, १०, २०	गोपायित	३६३	१०६
१०	गोपुर	४२९	१८२
१	गोल	४७७	२०
१	गोविन्द	४०४	९१
१०	गोष्पद	४०५	९४
१, १०, ३९	गौर	४३२	१८९
१, १०, २०	ग्रन्थित	३५८	८६
१, १०, २०	ग्रस्त	३६४	१११
१	ग्रह	३६७	८
१	ग्रह	४४६	२३६
५३, ३९	ग्रहीतृ	३४३	२७
१	ग्राम	४१७	२४१
३५, ३२	ग्रामणी	३९३	५०
२०	ग्रामता	३७७	४१

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दाङ्कः	शब्दः	पृष्ठं	श्लोकः
७६	ग्रावन्	४०८	१०६
१	ग्राह	३६७	८
१, १०, २०	ग्लस्त	३६४	१११
	घ		
१	घट्ट	४७६	१८
१, १०, २०	घन	३'१३	६६
१, १०, २०	घन	४१०	१११
१	घनाघन	४०९	११०
१, १०, २०	घस्मर	३४१	२०
१, १०, २०	घातुक	३४३	२८
१, १०, २०	घातुक	३४८	४७
१	घुण	४७६	१८
१, १०, २०	घूर्णित	३४४	३२
२०	घृणा	३७४	३३
२०	घृणा	३९३	५१
१०	घृत	४००	७६
१, १०, २०	घ्राण	३५९	९०

शब्दाङ्कः	शब्दः	पृष्ठं	श्लोकः
१, १०, २०	घ्रात	३५९	९०
	च		
११४	च	४४८	२४१
११४	च	४५५	५
१०	चक्र	४२९	१८२
१, १०, २०	चञ्चल	३५५	७५
१, १०, २०, (३९)	चण्ड	३४४	३२
११४	चन	४५४	३
१	चन्द्र	४२९	१८२
१, १०, २०	चपल	३४८	४६
१, १०	चमस	४८४	३'१
३९	चमसी	४७१	१०
१, १०, २०	चर	३५५	७४
१, १०	चरक	४८३	३३
१, १०, २०	चरम	३५६	८१
१, १०, २०	चराचर	३५५	७४

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दाङ्कः	शब्दः	पृष्ठं	श्लोकः
४२, ४५, ४६	चरिष्णु	३५१	७४
३९	चर्चरी	४७१	१०
१, १०, २०	चर्वित	३६४	११०
१, १०, २०	चल	३५५	७४
१, १०, २०	चलन	३५५	७४
१, १०, २०	चलाचल	३५५	७४
१, १०, २०	चलित	३५८	८७
१	चार	३६९	१४
४२, ४५, (३९), ४६	चारु	३५०	५२
१	चार्मण	३७६	४२
१, १०, २०	चिकुर	३४८	४६
१, १०	चिक्कस	४८४	३५
११४	चित्	४५४	३
१०	चित्र	४२८	१७८
४२	चित्रभानु	४०८	१०५

शब्दाङ्कः	शब्दः	पृष्ठं	श्लोकः
१, १०, २०	चिरक्रिय	३४१	१७
१, १०, २०	चिरन्तन	३५५	७७
११४	चिररात्राय	४५३	१
११४	चिरस्य	४५३	१
११४	चिराय	४५३	१
१०	चीर	४८२	३१
१०	चीवर	४८२	३१
१	चुक्र	४७७	२०
३१	चूर्णि	४७१	९
११४	चेत्	४५८	१२
१, १०, २०	चेल	४३५	२०२
१०	चोच	४८२	३०
१, १०, २०	च्युत	३६३	१०४
	छ		
१	छन्द	३७१	२०
१	छन्द	४०४	८८
१०५	छन्दस्	४४५	२३२
१, २०, २०	छन्न	३६१	९८
१, १०, २०	छात	३६२	१०३

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दाङ्कः	शब्दः	पृष्ठं	श्लोकः
१, १०, २०	छादित	३६१	९८
२०	छाया	४२२	१५७
१, १०, २०	छित	३६२	१०२
१, १०, २०	छिद्रित	३६२	९९
१, १०, २०	छिन्न	३६२	१०३
१०	छेदन	३६७	७
	ज		
६८, ३२, ७२	जगत्	४०१	८०
३२	जगती	३९८	७१
१, १०, २०	जग्ध	३६४	१११
१, १०, २०	जघन्य	३५६	८१
१, १०, २०	जघन्य	४२२	१५९
१, १०, २०	जङ्गम	३५५	७४
७, १५, २२	जङ्गमेतर	३५४	७३
२०	जटा	३८८	३८
१, १०, २०	जठर	४३२	१८९
१, १०, २०	जड	३४६	३८
२०	जनता	३७७	४१
१०	जन्य	४२२	१५९
१	जम्बुक	३७८	३
१	जय	३६८	१२
१०	जयन	३६८	१२
१, १०, २०	जरठ	३५५	७६
१, १०, २०	जरायुज	३४९	५०
१, १०, २०	जलपाक	३४५	३६
१, १०, २०	जल्पित	३६३	१०७
१०	जवन	३७५	३७
३१	जाति	३९८	६८
११४	जातु	४५४	४
३१	जामि	४१८	१४२
२०	जागरा	३७०	१९
५३, ३९	जागरितृ	३४४	३२

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

शब्दाङ्कः	शब्दः	पृष्ठं	श्लोकः
१, १०, २०	जागरूक	३४४	३२
२०	जागर्या	३७०	१९
१०	जाल	४३५	२००
१, १०, २०	जाल्म	३४१	१७
४२, ४५, ४६	जिवत्सु	३४१	२०
१, १०, २०	जिह्म	३५४	७१
१, १०, २०	जिह्म	४१७	१४१
१	जिमूत	३९५	५८
३१	जीर्णि	३६८	९
३१	जूति	३७५	३७
३१	जूर्ति	३७५	३७
१, १०, २०	जैवातृक	३३८	६
१	जैवातृक	३८०	११
११४	जोषम्	४५१	२५१
१, १०, २०	ज्ञपित	३६१	९८
१, १०, २०	ज्ञप्त	३६१	९८

शब्दाङ्कः	शब्दः	पृष्ठं	श्लोकः
५३, ३९	ज्ञातृ	३४४	३०
३१	ज्यानि	३६८	९
१००, २९, १०५	ज्यायस्	४४६	२३५
१, १०, २०	ज्येष्ठ	३९०	४१
१०१	ज्योतिस्	४४४	२३०
१	ज्वर	३७५	३७
	झ		
११४	झटिति	४५३	२
३९	झल्लरी	४७१	१०
२८, ३९	झाटलि	४८५	३८
	ट		
१, १०	टङ्क	४८३	३३
२०	टीका	४७०	७
	ड		
१	डमर	३६९	१४
१	डिम्ब	३६९	१४
१	डिम्भ	४१५	१३४
	त		
१	तक्षक	३७८	४
१, १०	तण्डक	४८३	३३

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दाङ्कः	शब्दः	पृष्ठं	श्लोकः
१, १०, २०	तत	३५८	८६
११४	ततस्	४५४	३
१, १०, २०	तत्पर	३३९	९
११४	तथा	४५६	९
११४	तत्र	४५४	३
११४	तदा	४६४	२२
११४	तदानीम्	४६४	२२
४६, ४२, ४५	तनु	४१०	११३
४२, ४५, ४६	तनु	३५३	६१
४२, ४५, ४६	तनु	३५३	६६
१, १०, २०	तनूकृत	३६२	९९
१०	तन्त्र	४३०	१८५
३९	तन्द्री	४२७	१७६
९९, १०५	तपस्	४४५	२३२
१०५	तमस्	४४५	२३१
१, १०	तमाल	४८३	३३
७३	तमोनुद्	४०४	८९
१	तनोपह	४४७	२३८

शब्दाङ्कः	शब्दः	पृष्ठं	श्लोकः
१, १०, २०	तरल	३५५	७५
८८	तरस्विन्	४१३	१२८
१०	तर्पण	३६६	४
१, १०	तल	४३५	२०२
१०	तलिन	४१३	१२७
१०	तल्प	४१४	१३१
१, १०, २०	तष्ट	३६२	९९
१, १०	ताण्डव	४८३	३४
१, १०, २०	तार	४२४	१६६
१	तार्क्ष्य	४१९	१४५
११४	तावत्	४५०	२४६
४२, ४५, ४६	तितिक्षु	३४४	३१
३९	तिन्दुकी	४७१	८
१, १०, २०	तिमित	३६३	१०५
११४	तिरस्	४५३	२५६
११४	तिरस्	४५५	६
१०	तिरीट	४८२	३०
६०	तिर्यञ्च्	३४५	३४
१	तिष्य	४१९	१४७

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

शब्दाङ्कः	शब्दः	पृष्ठं	श्लोकः
१०, १, २०	तीक्ष्ण	३९४	५३
१०	तीर्थ	४०३	८६
११४	तु	४४८	२४२
११४	तु	४५५	५
११४	तु	४६०	१५
१, १०, २०	तुङ्ग	३५४	७०
१, १०, २०	तुच्छ	३५०	५६
१०	तुरायण	३६६	२
१	तूवर	४२४	१६५
१, १०, २०	तूष्णींशील	३४६	३९
१, १०, २०	तूष्णीक	३४६	३९
११४	तूष्णीकाम्	४५६	९
११४	तूष्णीम्	४५६	९
१, १०, २०	तृप्त	३६२	१०३
६३, ६४	तृष्णज्	३४२	२२
२०	तृष्णा	३९३	५१
१०५	तेजस्	४४५	२३४
१, १०, २०	तेजित	३५९	९१

शब्दाङ्कः	शब्दः	पृष्ठं	श्लोकः
१	तेम	३७३	२९
१०	तोटक	४९२	३०
१, १०, २०	त्यक्त	३६३	१०७
१, १०, २०	त्रस	३५५	७४
१	त्रसर	३७२	२४
१, १०, २०	त्रस्त	३४३	२६
४२, ४५, ४६	त्रस्नु	३४३	२६
१, १०, २०	त्राण	३६३	१०६
१०	त्राण	३६७	८
१, १०, २०	त्रात	३६३	१०६
३९, (३१)	(त्रुटी) त्रुटि	३५२	६२
३१	त्रुटि	३८८	३७
२०	त्रेता	३९८	६९
७, १५, २२	त्व	३५७	८२
२०	त्वरा	३७३	२६

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दाङ्कः	शब्दः	पृष्ठं	श्लोकः
१, १०, २०	त्वष्ट	३६२	९९
५३	त्वष्टृ	३८८	३५
९७	त्विष्	४४१	२२५
	द		
१, १०, २०	दक्षिण	३३९	८
१, १०, २०	दक्षिणार्ह	३३८	५
१, १०, २०	दक्षिणीय	३३८	५
१, १०, २०	दक्षिण्य	३३८	५
१, १०, २०	दग्ध	३६२	९९
१, १०	दण्ड	३९१	४१
१, १०, २०	दभ्र	३५२	६१
१	दम	३६६	३
१	दमथ	३६६	३
१, १०, २०	दमित	३६१	९१
४२, ४५, ४६	दयालु	३४०	१५
१, १०, २०	दयित	३५०	५३
१, १०	दर	४३०	१८५
७३	दरद्	४७१	९
१, १०, २०	दरिद्र	३४९	४९
१०	दर्शन	३७४	३१
१	दश	४३७	२०६
१, १०, २०	दविष्ठ	३५३	६९
१००, ३९, १०५	दवीयस्	३५३	६९
१, १०, २०	दशमीस्थ	४०३	८७
२०	दशा	४४०	२१६
१, १०, ३९	दाडिम	४८७	४२
२०	दाण्डपाता	४६९	६
१, १०, २०	दात	३६२	१०३
१, १०, २०	दानशौण्ड	३३८	६

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

शब्दाङ्कः	शब्दः	पृष्ठं	श्लोकः
१, १०, २०	दान्त	३६१	९७
३१	दान्ति	३६६	३
१, १०, २०	दापित	३४६	४०
१	दायाद	४०४	८९
१, १०, २०	दारित	३६२	१००
१	दाव	४३७	२०६
१, १०, २०	दिगम्बर	३४६	३९
१, १०, २०	दिग्ध	३५९	९०
१, १०, २०	दित	३६२	१०३
११४	दिवा	४५५	६
९९	दिवौकस्	४४३	३२५
१, १०, २०	दिव्योपपादुक	३४९	५०
१०, (१)	दिष्ट	३८८	३५
११४	दिष्ट्या	४५७	१०
१, १०, २०	दीन	३४९	४९
१	दीपक	३८०	११
१, १०, २०	दीर्घ	३५३	६९
१, १०, २०	दिर्घसूत्र	३४१	१७
११४	दुःषमम्	४५९	१४
२८, ३१	दुन्दुभि	४१६	१३६
१, १०	दुरोदर	४२६	१७१
१, १०, २०	दुर्गत	३४९	४९
१	दुर्गसंचर	३७२	२५
१, १०, २०	दुर्जन	३४८	४७
९९, ९९, १०५	दुर्मनस्	३३९	८
१, १०, २०, (३८)	सुर्दुख	३४५	३६
१, १०, २०	दुर्विध	३४९	४९
११४	दुष्ठु	४६२	१९
१, १०, २०	दून	३६२	१०२

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दाङ्कः	शब्दः	पृष्ठं	श्लोकः
१, १०, २०	दूर	३५३	६८
१, १०, २०	दृढ	३५५	७६
१, १०, २०	दृढ	३९२	४५
१, १०, २०	दृढसंधि	३५५	७५
२८	दृति	४७६	१९
१, १०, २०	दृब्ध	३५८	८६
९६	दृश्	४४०	२१७
१	दृष्टान्त	३९६	६२
३१	दृष्टि	३८८	३८
६१	देवद्र्यञ्च्	३४५	३४
१०	देवन	४११	११७
११४	दोषा	४५५	६
९६	दोषैकदृश्	३४८	४६
१०	द्रविण	३९४	५२
१०	द्रव्य	४२१	१५४
११४	द्राक्	४५३	२
१, १०, २०	द्राघिष्ठ	३६५	११२
३९	द्रुणी	४७१	९
१, १०, २०	द्रुत	३५८	८९
१, १०, २०	द्रुत	३६२	१००
१	द्रोण	३९३	४९
१०	द्वन्द्व	४३९	२१२
१	द्वापर	४२३	१६१
१	द्विज	३८७	३०
१	द्विजिह्व	४१५	१३३
१, १०, २०	द्वेष्य	३४८	४५

ध

शब्दाङ्कः	शब्दः	पृष्ठं	श्लोकः
१	धट	४७६	१७
८८	धनिन्	३३९	१०
१, १०, २०	धन्य	३३७	३
१	धर्म	४१७	१३९
१	धर्मराज	३८७	३१
१	धव	४३७	२०६
३९	धातकी	४७०	७
४२	धातु	३९७	६५
३९	धात्री	४२८	१७६
८०	धामन्	४१३	१२४
११४	धिक्	४४८	२४०

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

शब्दाङ्कः	शब्दः	पृष्ठं	श्लोकः
१, १०, २०	धिक्कृत	३४६	३९
१, १०, २०	धिक्कृत	३६०	९४
१०	धिष्ण्य	४२१	१५५
३१	धीशक्ति	३७२	२५
१, १०, २०	धुत	३५८	८७
१, १०, २०	धूत	३६३	१०७
१, १०, २०	धूपायित	३६२	१०२
१, १०, २०	धूपित	३६२	१०२
४२	धूमकेतु	३९५	५८
२०	धूम्या	३७७	४१
१, १०, २०	धूर्त	३४८	४७
३१	धृति	३९९	७४
१, १०, २०	धृष्ट	३४३	२५
६३	धृष्णज्	३४३	२५
२०	धेनुका	३८१	१५

शब्दाङ्कः	शब्दः	पृष्ठं	श्लोकः
१०, १०, २	ध्रुव	३५४	७२
१, १०, २०	ध्रुव	४३८	२११
१, १०, २०	ध्वनित	३६०	९४
१, १०, २०	ध्वस्त	३६३	१०४
१	ध्वाङ्क्ष	४४१	१९

न

शब्दाङ्कः	शब्दः	पृष्ठं	श्लोकः
११४	न	४५७	११
११४	नक्तम्	४५५	६
१	नग	३८४	१९
१, १०, २०	नग्न	३४६	३९
१, १०	नड	४८३	३३
१, १०, २०	नत	४५४	७१
११४	ननु	४५८	१४
११४	ननु	४५१	२४८
१०५	नभस्	४४५	२३२
११४	नमस्	४६२	१८
१, १०, २०	नमसित	३६२	१०१

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दाङ्कः	शब्दः	पृष्ठं	श्लोकः
१, १०, २०	नमास्थित	३६२	१०१
१	नय	३६८	९
१, १०, २०	नव	३५५	७७
१, १०, २०	नवीन	३५५	७७
१, १०, २०	नव्य	३५५	७७
११४	नहि	४५७	११
१	नाक	३७८	२
१	नाग	३५१	५९
१	नाग	३८४	२१
१०	नागर	४३१	१८८
३९	नाडी	३९१	४३
६९, ३९, ७२	नाथवत्	३४१	१६
११४	नाना	४५०	२४७
११४	नाना	४५४	३
१, १०, २०	नानारूप	३५९	९३
१, १०, २०	नान्दीकर	३४३	३८
८८	नान्दीवादिन्	३४६	३८
२८, ३१	नाभि	४१६	१३७
३१	नाभि	४७१	९
२८	नाभि	४७६	२०
११४	नाम	४५१	२५१
१	नाय	३६८	९
१, १०, २०	नायक	३३९	११
१, १०, २०	निःशेष	३५३	६५
१, १०, २०	निःशोध्य	३५०	५६
११४	निःषमम्	४५९	१४
१, १०, २०	निःस्व	३४९	४९
१, १०, २०	निष्कट	३५३	६६
११४	निकषा	४५५	७
११४	निकषा	४६२	१९
१	निकार	३६९	१५
१	निकार	३७५	३५
१, १०, २०	निकृत	३४७	४१
१, १०, २०	निकृत	३४८	४६
१०, २०	निकृष्ट	३५०	५४

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दाङ्कः	शब्दः	पृष्ठं	श्लोकः
१, १०, २०	निखिल	३५३	६५
१	निगद	३६९	१२
१	निगम	४१७	१४१
१	निगाद	३६९	१२
१	निकार	३७५	३६
१	निग्रह	३६९	१३
१	निघ	३७५	३६
१, १०, २०	निघ्न	३४१	१६
१, १०, २०	निज	३८८	३२
१, १०, २०	नित्य	३५४	७२
१, १०, २०	निदिग्ध	३५८	८२
१, १०, २०	निद्राण	३४५	३३
४२, ४५, ४६	निद्रालु	३४५	३३
१०	निधन	४१२	१२३
१०	निध्यान	३७४	३१
१	निपठ	३७३	२९
१	निपाठ	३७३	२९
१	निपातन	३७३	२७
१, १०, २०	निपुण	३३८	४
१, १०, २०	निभृत	३४३	२५
१०	निमित्त	४००	७६
११४	निर्	४५२	२५३
१, १०, २०	निरन्तर	३५२	६६
१, १०, २०	निरर्गल	३५७	८३
१, १०, २०	निरवग्रह	३४०	१५
१०	निरसन	३७४	३१
१, १०, २०	निरर्थक	३५६	८१
१, १०, २०	निरस्त	३४६	४०
४२, ४५, ४६	निराकरिष्णु	३६४	३०
१, १०, २०	निराकृत	३४६	४०
३१	निराकृति	३७४	३१

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दाङ्कः	शब्दः	पृष्ठं	श्लोकः
१	निरोध	३६९	१३
१, १०, २०	निर्णिक्त	३४०	५६
१०	निर्यातन	४१२	१२०
१	निर्व्यूह	४४६	२३६
१०	निर्वर्णन	३७४	३१
१, १०, २०	निर्वाण	३६०	९६
१	निर्वात	३६०	९६
१	निर्वाद	४०४	९०
१, १०, २०	निर्वीर्य	३४०	१३
१, १०, २०	निर्वृत्त	३६२	१००
१	निर्वेश	३७१	२०
१	निर्वेश	४४०	२१५
१	निर्हार	३७०	१७
१, १०, २०	निवात	४०२	८४
१०, २०	निर्वृत	३५८	८८
१, १०, २०	निशित	३५९	८१
१, १०	निष्क	३८१	१४
१, १०, २०	निष्कासित	३४६	३९
१, १०	निष्क्रम	३७२	२५
२०	निष्ठा	३९०	४१
१०	निष्ठीवन	३७५	३७
१, १०, २०	निष्ठुर	३५५	७६
१, १०	निष्ठव	३७५	३७
१०	निष्ठेवन	३७५	३७
१, १०, २०	निष्ठ्यून	३५८	८७
३१	निष्ठ्यूति	३७५	३७
१, १०, २०	निष्णात	३३८	४
१, १०, २०	निष्पक्ष	३६०	९५
१, १०, २०	निष्पन्न	३६२	१००
१, १०, २०	निष्प्रभ	३६२	१००
१, १०, २०	निसृष्ट	३५८	८८

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दाङ्कः	शब्दः	पृष्ठं	श्लोकः
१, १०, २०	निस्तल	६९	६७
१	निह्नव	४३८	२०९
१, १०, २०	नीच	३५४	७०
११४	नीचैस्	४६०	१७
१	नीलकण्ठ	३९०	४०
१	नीवाक	३७२	२३
३९	नीवी	४३९	२१२
११४	नु	४५०	२४८
१, १०, २०	नुत्त	३५८	८७
१, १०, २०	नुन्न	३५८	८७
१, १०, २०	नूतन	३५५	७७
१, १०, २०	नूत्न	३५५	७८
११४	नूनम्	४५१	२५०
११४	नूनम्	४६०	१६
१, १०, २०	नृशंस	३४८	४७
५९, ३९	नेतृ	३३९	११
१०	नेत्र	४२८	१८०
१, १०, २०	नेदिष्ठ	३५३	६८
१, १०, २०	नैकभेद	३५७	८३
१	नैगम	४१७	१४०
११४	नो	४५७	११
१, १०, २०	न्यक्ष	४४२	२२५
१	न्यग्रोध	४०६	९६
५८	न्यञ्च्	३५४	७०
१, १०, २०	न्यस्त	३५८	८८
१	न्यूब्ज	४७६	१७
१, १०, २०	न्यून	४१३	१२८
	प		
१, १०, २०	पक्व	३५९	९१
१, १०, २०	पक्व	३६१	९६
१	पक्ष	४४१	२२०
३१	पक्षति	३९९	७२
८०	पक्ष्मन्	४१२	१२१
३१	पङ्‌राक्तो	३९९	७२
२०	पाचा	३६७	८

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दाङ्कः	शब्दः	पृष्ठं	श्लोकः
२०	पञ्चिका	४७०	७
१०३९	पटल	४३१	२०१
४२, ४५, ४६	पटु	३९०	३९
१	पट्ट	४७७	१७
१	पट्टिश	४७७	२१
१	पशा	३९२	४६
१, १०, २०	पणायित	३६४	१०९
१, १०, २०	पणित	३६४	१०९
१	पतंग	३८४	२०
१	पतद्ग्रह	४७७	२१
४२, ४५, ४६	पतपालु	३४३	२७
३२९	पति	३३९	१०
३१	पत्ति	३९९	७२
१०	पत्र	४२८	१७९
८८	पत्रिन्	४०८	१०६
११	पद	४०५	९३
१	पृद्य	४९२	३१
१, १०, २०	पनायित	३६४	१९
१, १०, २०	पनित	३६४	१९

शब्दाङ्कः	शब्दः	पृष्ठं	श्लोकः
१, १०, २०	पन्न	३६३	१०४
१०५	पयस्	४४५	२३३
१	पयोधर	४२८	१६३
८, १, १५, १०, २२, २०	पर	४३२	१९१
१, १०, २०	परतन्ज	३४०	१६
१, १८, ३६	परपिण्डाद	३४१	२०
११४	परमम्	४५८	१२
६९, ३९, ७२	परवत्	३४१	१६
११४	परश्वस्	४६३	२२
१, १०, २०	परश्शत	३५२	६४
१	पराक्रम	४१६	१३८
१	पराग	३८४	२१
१, १०, २०, ३९	पराङ्मुख	३४५	३३
१, १०, २०	पराचीन	३४५	३३

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दाङ्कः	शब्दः	पृष्ठं	श्लोकः
१, १०, २०	पराधीन	३५१	१६
१, १०, २०	परांञ्च	३४१	२०
११४	परारि	४६२	२०
१, १०, २०	पराध्यं	३५१	५८
१	परिकर	४२४	१६५
१	परिक्रम	३७०	१६
२०	परिक्रिया	३७१	२०
१०, २०	परिक्षिप्त	३५८	८८
१	परिग्रह	४४६	२३७
१	परिघ	३८६	२७
१	परिचय	३७२	२३
१, १०, २०	परिणत	३६१	९६
१	परिणाम	३६९	१५
११४	परितस्	४५८	१३
१०	परित्राण	३६६	५
२८	परिधि	४०६	९७
१, १०, २०	परिप्लव	३५५	७५
१	परिवर्ह	४४७	२३५
१, १०, २०	परिभूत	३६३	१०६
१	परिमल	३६९	१३
१	परिरम्भ	३७४	३०
१, १०, २०	परिवापित	३५७	८५
१, १०, २०	परिवृढ	३३९	११
१	परिष्वङ्ग	३७४	३०
१	परिसर्ष	३७१	२०
२०	परिसर्पा	३७१	२१
१, १०, २०	परीक्षक	३३८	७
	(परीरम्भ)	३७४	३०
१	परीवाक	४१४	१२२
१	परीवार	४२५	१६९
१	परीसार	३७१	२१
११४	परुत्	४६२	२०
११४	परेद्यवि	४६३	२१
१	पर्जन्य	४१९	१४६
१	पर्यय	३७४	३३
२०	पर्यवस्था	३६१	२१
३१	पर्याप्ति	३६६	५
१	पर्याय	४१९	१४७
८०	पर्वन्	४१२	१२१
१०	पल	४३५	२०२
१	पव	३७२	२४
१०	पवन	३७२	२४
१, १०, २०	पवित्र	३५०	५५

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दाङ्कः	शब्दः	पृष्ठं	श्लोकः
११४	पश्चात्	४४९	२४३
१, २१०, २०	पश्चिम	३५६	८१
१	पाक	३६७	८
११४	पाठ्	४५५	७
१	पाठ	३७३	२९
१, १०	पातक	४८३	३३
१०	पाताल	४३५	२०२
१, १०, २०	पातुक	३४३	२७
१	पात्र	४२८	१७९
१, १०, ३९	पात्री	४८७	४२
१, १०	पात्रीब	४८४	३५
१	पाद	४०४	८९
१, १०, २०	पाप	३४८	४७
१	पारशव	४३८	२१०
१०	पारायण	३६६	२
१, १०	पारावार	४८४	३५
१, १०, २०	पारिप्लव	३५५	७५
३९	पारी	४७१	१०
१०	पार्श्व	३७६	४०
३१	पालि	४३४	१९७
२०	पल्लवा	४६८	५
२०	पाश्या	३७७	४१
१, १०, २०	पाश्चात्य	३५६	८१
१	पिचण्ड	४७६	१८
१०	पिच्छ	४८२	३०
२०	पिच्छा	४७१	९
१	पिञ्जर	४८२	३१
१०, (१)	पिठर	४३१	१८८
१	पिण्ड	४७६	१८
१	पिण्याक	३७९	९
१, १०	पिण्याक	४८३	३२
१, १०, २०	पितृसन्निभ	३४०	१३
१, १०	पिनाक	३८१	१४
२०	पिपीलिका	४७०	८
१, १०, २०	पिशुन	३४८	४७
१, १०, २०	पिशुन	४१३	१२७
१, १०, २०	पीन	३५२	६१
४२	पीलु	४३३	१९३

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

शब्दाङ्कः	शब्दः	पृष्ठं	श्लोकः
७६, ७८	पीवन्	३५२	६१
१, १०, २०	पीवर	३५२	६१
१	पुङ्ख	४७६	१७
१	पुङ्गव	३५१	५९
१, १०, ३९	पुटि	४८७	४२
१, (१०)	पुण्डरीक	३८०	११
१, १०, २०	पुण्य	४२२	१६०
६९, ३९, ७२	पुण्यवत्	३३७	३
१	पुद्गल	४७७	२०
११४	पुनःपुनर्	४५३	३१
११४	पुनर्	४५२	२५३
११४	पुनर्	४६०	१५
१०	पुर	४२९	१८३
११४	पुरतस्	४१६	७
११४	पुरस्	४५६	७
१, १०, २०	पुरस्कृत	४०२	८४
११४	पुरस्तात्	४५०	२४६
११४	पुरा	४५२	२५३
१, १०, ३९	पुराण	३५५	७७

शब्दाङ्कः	शब्दः	पृष्ठं	श्लोकः
१, २०, ३९	पुरातन	३५५	७७
४२, ४५, ४६	पुरु	३५२	६३
१	पुरुष	४४१	२१९
४८, ४६	पुरुहू (पुरुह)	३५२	६३
१	पुरोडाश	४७७	२१
८८	पुरोभागिन्	३४८	४६
१	पुलाक	३७९	५
१, १०, २०	पुषित	३६१	९७
१०	पुष्कर	४३०	१८६
१, १०, २०	पुष्कल	३५१	५८
१, १०, २०	पुष्ट	३६१	९७
१	पूग	३८४	२०
१, १०, १२	पूजित	३६१	९८
१, १०, २०	पूज्य	३३८	५
१, १०, २०	पूज्य	२२०	१५०

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दाङ्कः	शब्दः	पृष्ठं	श्लोकः
१, १०, २०	पूत	३५०	५१
१	पूर	४७७	२०
१, १०, २०	पूरित	३६१	९८
१, १०, २०	पूर्ण	३५३	६५
१, १०, २०	पूर्ण	३६१	९८
७, १, १५, २२	पूर्व	४१५	१३४
८, १५, २२	पूर्व	३५६	८०
११४	पूर्वेद्युस्	४६३	२१
३१	पृक्ति	३६८	९
११४	पृथक्	४१४	३
१	पृथग्जन	४०८	१०५
१, १०, २०	पृथग्विध	३५९	९३
४२, ४५, ४६	पृथु	३५१	६०
१	पृथुक	३७८	३
१, १०, २०	पृथुल	३५१	६०
१०	पृष्ठ्य	३७६	४१
१	पचक	३७९	६
१, १०, ३९	पेटी	४८७	४२
१, १०, २०	पेलव	३५३	६६
१, १०, २०	पेशल	४३७	२०५
१	पोत	३९६	६०
१०	पोत्र	४२९	१८०
१, १०, २०	पौरस्त्य	३५६	८०
१०	पौरुष	४४२	२२२
११४	प्याट्	४५५	७
१	प्रकार	४२३	१६२
१, १०, २०	प्रकाश	४४०	२१८
३१	प्रकृति	३९९	७३
१	प्रक्रम	३७३	२६
१, १०, २०	प्रगल्भ	३४३	२५
१०	प्रगाढ	३९१	४४

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दाङ्कः	शब्दः	पृष्ठं	श्लोकः
१, १०, २०	प्रगुण	३५४	७१
११४	प्रगे	४६२	१९
१	प्रग्रह	४४६	२३७
१	प्रग्राह	४४६	२३७
१, १०	प्रग्रीव	४८४	३५
१, १०, २०	प्रचलायित	३४४	३२
१, १०, २०	प्रचुर	३५२	६३
१	प्रजन	३७२	२५
२०	प्रजा	३८८	३२
१०	प्रज्ञान	४१२	१२२
१	प्रणय	३७२	२५
१	प्रणय	४२०	१५१
२८	प्रणिधि	४०६	१००
१, १०, २०	प्रणिहित	३५८	८६
१, १०, २०	प्रणुत	३६४	१०९
१, १०, २०	प्रणेय	३४३	२५
१, १०, २०	प्रतन	३५५	७७
११४	प्रति	४४९	२४५
१, १०, २०	प्रतिकूल	३५७	९४
१, १०, २०	प्रतिकृष्ट	३५०	५४
१, १०, २०	प्रतिक्षिप्त	३४७	४२
१	प्रतिजागर	३७३	२८
१, १०, २०	प्रतिज्ञात	३६४	१०८
१, १०, २०	प्रतिपन्न	३६४	१०८
१, १०, २०	प्रतिवद्ध	३४७	४१
१	प्रतिवन्ध	३७३	२७
१, १०, २०	प्रतिभान्वित	३४३	२५
१	प्रतियत्न	४०८	१०७
१०	प्रतिशासन	३७४	३३
१	प्रतिश्रय	४२०	२५३
१	प्रतिष्टम्भ	३७३	२७
१, १०	प्रतिसर	४२७	१७४
१, १०, २०	प्रतिहन	३४७	४१

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दाङ्कः	शब्दः	पृष्ठं	श्लोकः
१, १०, २०, (१)	प्रतीक	३७९	७१
१, १०, २०	प्रतीक्ष्य	३३८	५
१, १०, २०	प्रतीत	३३९	९
१, १०, २०	प्रतीत	४०२	८२
१	प्रतीहार	४२५	१७०
३९	प्रतीहारी	४२५	१७०
१, १०, २०	प्रत्न	३५५	७७
११४	प्रत्यक्	४६४	२३
१, १०, २०	प्रत्यक्ष	३५६	७९
१, १०, २०	प्रत्यग्र	३५५	७७
१	प्रत्यय	४१९	१४७
१, १०, २०	प्रत्यवसित	३६४	११०
१, १०, २०	प्रत्याख्यात	३४६	४०
१०	प्रत्याख्यान १०	३७४	३१
१, १०, २०	प्रत्यादिष्ट	३४६	४०
१	प्रत्यादेश	३७४	३१
१	प्रत्याहार	३७०	१६
१	प्रत्युत्क्रम	३७३	२६
१	प्रत्यूह	३७१	१९
१, १०, २०	प्रथम	३५६	८०
१, १०, २०	प्रथम	४१८	१४४
२०	प्रथा	३६८	९
१, १०, २०	प्रथित	३३९	९
१	प्रदर	४२४	१६४
१०	प्रधान	३५१	५७
१०	प्रधान	४१२	१२२
१	प्रपञ्च	३८६	२८
१	प्रभव	४३८	२१०
४२, ४५, ४६	प्रभु	३३९	११
१, १०, २०	प्रभूत	३५२	६३
९९, ९९, १०५	प्रमनस्	३३८	७
२०	प्रमा	३६८	१०

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

शब्दाङ्कः	शब्दः	पृष्ठं	श्लोकः
१०	प्रमाण	३९४	५३
३१	प्रमिति	३६८	१०
१, १०, २०, (३९)	प्रमुख	३५१	५७
१, १०, २०	प्रमुदित	३६२	१०३
१	प्रयाम	३७२	२३
१	प्रयोगार्थ	३७३	२६
१, १०, २०	प्रबर्ह	३५१	५७
१, १०, २०	प्रवण	३९५	५६
१	प्रवह	३७०	१८
१०	प्रवारण	३६६	३
१, १०	प्रवाल	४३६	२०४
१	प्रवाह	३७०	१८
३१	प्रतिख्याति	३७३	२८
१	प्रतिश्लेष	३७१	२०
१, १०, २०	प्रवीण	३३८	४
३१	प्रवृत्ति	३७०	१८
१, १०, २०	प्रवुद्ध	३५८	८८
१, १०, २०	प्रवृद्ध	३५५	७६
१, १०, २०	प्रवेक	३५१	५७
१, १०, २०	प्रव्यक्त	३५६	८१
१	प्रश्रय	३७२	२५
१, १०, २०	प्रश्रित	३४३	२५
१	प्रसर	३७२	२३
१	प्रसव	३६८	१०
१	प्रसव	४३७	२०८
१, १०, २०	प्रसव्य	३५७	८४
११४	प्रसह्य	४५७	१०
१	प्रसाद	४०४	९१
८८	प्रसारिन्	३४४	३१
१, १०, २०	प्रसित	३३९	९
३१	प्रसिति	३३९	१४
१, १०, २०	प्रसिद्ध	४०८	१०४
४७	प्रसू	४४४	२२९
३१	प्रसूति	३६८	१०
१०	प्रसून	४१२	१२३
१, १०, २०	प्रसृत	३५८	८८

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दाङ्कः	शब्दः	पृष्ठं	श्लोकः
१	प्रस्ताव	३७२	२४
१, १०	प्रस्थ	४०३	८८
१, १०, २०	प्रह्न	३६२	१०
४२, ४१, ४६	प्रांशु	३५४	७०
१, १०, २०	प्राग्रहर	३५१	५८
१, १०, २०	प्राग्र्य	३५१	५८
१	प्राधार	३६८	१०
११४	प्राञ्च	४६०	१६
११४	प्राञ्च्	४६४	२३
२०	प्राचिका	४७०	८
१, १०, २०	प्राज्य	३५२	६३
११४	प्रातर्	३५२	६३
११४	प्रनदुस्	४५८	१२
११४	प्रादुस्	४५३	२५६
११४	प्राध्वम्	४५४	४४
१, १०, २०	प्राप्त	३५८	८६
१, १०, २०	प्राप्त	३६३	१०४
१, १०, २०	प्राप्तरूप	४१४	१४१
३१	प्राप्ति	३९८	६९
१, १०, २०	प्राप्य	३५९	९२
१	प्राय	४२१	१५३
११४	प्रायस्	४६०	१७
१, १०, २०	प्रार्थित	३६१	९७
१, १०, २०	प्रिय	३५०	५३
१, १०, २०	प्रियंवद	३४५	३६
१०	प्रीणन	३६६	४
१, १०, २०	प्रीत	३६२	१०३
१, १०, २०	प्रुष्ट	३६२	९९
२०	प्रेक्षा	४४२	२२४
१, १०, २०	प्रेङ्खित	३५८	८७
१, १०, २०	प्रेत	३५६	६०

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

शब्दाङ्कः	शब्दः	पृष्ठं	श्लोकः
११४	प्रेत्य	४५६	८
१, १०, २०	प्रेष्ठ	३६४	१११
१	प्रैष	५४१	२२०
१, १०, २०	प्रोत	३६२	१०३
१, १०, २०	प्रौढ	३५५	७६
१	प्लवग	३८५	२४
१	प्लवङ्ग	४१६	१३८
१, १०, २०	प्लुष्ट	३६३	९९
१	प्लोष	३६८	९
१, १०, २०	प्सात	३६४	११०
	फ		
१०	फल	४३५	२०१
४२, ४५, ४६	फल्गु	३५०	५६
१०	फण्ट	३६०	९४
१	फेन	४७६	१९
	ब		
११४	वत	४४९	२४४
१, १०, २०	वद्ध	३४७	४२
१, १०, २०	बद्ध	३६०	९५
१०	बन्धन	३६९	१४
१, १०, २०	बन्धुर	३५३	६९
४२, ४५, ४६	बभ्रु	४२५	१७०
१०	बर्ह	४४६	२३६
१०, १	बल	४३३	१९५
११४	बलवत्	४५३	२
२८, ३१	बाल	४३३	१५९
१, १०, २०	बल्लभ	३५०	५३
१, १०, २०	बल्लभ	४१६	१३७
१, १०, २०	वहिष्ठ	३६४	१११
११४	बहिस्	४६१	१७
४२, ३९, (४५), ४६	बहु	३५२	६३
१, १०, २०	बहुकर	३४१	१७
६२	बहुगर्ह्यवाच्	३४५	३६

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दाङ्कः	शब्दः	पृष्ठं	श्लोकः
१, १०, २०	बहुप्रद	३३८	६
१, १०, २०	बहुल	३५२	६३
१, १०, २०	बहुल	४३४	१९९
१, १०, २०	बहुविध	३५९	९३
१०	बाढ	३९१	४४
१	बाण	३९२	४५
१, १०, २०	बाल	४३७	२०५
१, १०, २०	बालिश	३४८	४८
१, १०, २०	बालिश	४४०	२१८
१०	बाष्प	४१४	१३०
१	बाह्लव	४८३	३२
१	बाल्हीक	३७९	९
१, १०, २०	बिल	३६३	१०४
१, १०, २०	बीभत्स्	४४५	२३४
१, १०, २०	बुद्ध	३६४	१०८

शब्दाङ्कः	शब्दः	पृष्ठं	श्लोकः
१	बुद्बुद	४७६	१९
१	बुध	४०७	१००
१, १०, २०	बुधित	३६४	१०८
१, १०, २०	बुभुक्षित	३४१	२०
१, १०	बुस्त	४८३	३४
३९, ७०	बृहती	३९९	७५
७०, ३९, ७२	बृहत्	३५१	६०
७७	ब्रह्मन्	४१०	११४
४२, ४५, ४६	ब्रह्मबन्धु	४०८	१०४
१०	ब्राह्मण्य	३७६	४०
	भ		
१, १०, २०	भक्षक	३४१	२०
१, १०, २०	भक्षित	३६४	११०
१०	भग	३९५	२६
३१	भङ्गि	४७१	८
१, १०, २०	भयद्रुत	३४७	४२

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दाङ्कः	शब्दः	पृष्ठं	श्लोकः
६४, ६३	भरण्यभुज्	३४१	१९
५३	भर्तृ	३९५	५९
१	भल्ल	४७७	२१
१	भव	४३७	२०६
५३, ३९	भवितृ	३४४	२९
४२, ४५, ४६	भविष्णु	३४४	२९
१०	भाग्य	४२१	१५५
१०	भाण्ड	३९१	४४
४२	भानु	४०८	१०५
१	भाव	४३७	२०७
१, १०, २०	भावित	३६३	१०४
१, १०, २०	भाषित	३६३	१०७
१	भाष्य	४८२	३१
२०	भिक्षा	२६७	६
२०	भिक्षा	४४२	२२४
२०	भिदा	३६६	५
१, १०, २०	भिन्न	३६२	१००
४२, ४५, ४६	भीरू	३४३	२६
१, १०, २०	भीरूक	३४३	२६
१, १०, २०	भीलुक	३४३	२६
१, १०, २०	भुक्त	३६४	१११
१, १०, २०	भुग्न	३५४	७१
१, १०, २०	भुग्न	३५९	९१
१, १०, २०	भूत	३६३	१०४
१, १०, २०	भूत	४००	७८
७७	भूतात्मन्	४०८	१०५
३१	भूति	३९८	६९
१	भूनिक	३७९	८
६८	भूभृत्	३९६	६१
१००, ३९, १०५	भूयस्	३५२	६३
१, १०, २०	भूयिष्ठ	३५२	६३
२८, ३१, ३२	भूरि	३५२	६३

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दाङ्कः	शब्दः	पृष्ठं	श्लोकः
२८, ३१, ३२	भूरि	३२९	१८२
४२, ४५, ४६	भूष्णु	३४४	२९
१, १०, २०	भेदित	३६२	१००
१	भोग	३८४	२३
३९	भोगवती	३९८	७०
११४	भोस्	३५५	७
१	भ्रम	३६८	९
३१	भ्रमि	३६८	९
१, १०, २०	भ्रष्ट	३६३	१०४
१	भ्रातृव्य	४१९	१४६
१	भ्रूण	३९२	४५
	म		
११४	मङ्क्षु	४५३	२
४२, ४५, ४६	मञ्जु	३५०	५२
१, १०, २०	मञ्जुल	३५०	५२
१, १०, २०	मण्डन	३४४	२९
१, १०, २०	मत्त	३४२	२३
१, १०, २०	मत्त	३६२	१०३
१, १०, २०	मत्सर	४२६	१७२
१	मद	३६९	१२
१	मद	४०४	९१
४२, ४६	मधु	४०७	१०३
१, १०, २०	मधुर	४३२	१९१
१०	मध्य	४२३	१६१
११४	मनाक्	४५६	८
१, १०, २०	मनित	३६४	१०८
४२, ४५	मनु	४८५	३८
१, १०, २०	मनोजव (स)	३४०	१३
१, १०, २०	मनोज्ञ	३५०	५२
१, १०, २०	मनोरम	३५०	५२
१, १०, २०	मनोहत	३४७	४१
१	मन्त्र	४२५	१६७

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दाङ्कः	शब्दः	पृष्ठं	श्लोकः
१, १०, २०	मन्द	४०५	९५
१०	मन्दिर	४२९	९८३
४२	मन्यु	३२१	१५३
१	मयूख	३८३	१८
४२	मरु	४२३	१६३
६८	मरुत्	३९५	५९
१०	मर्दन	३७१	२२
८०	मर्मन्	४८२	३०
९५	मर्मस्पृश्	३५७	८३
१, १०	मल	४३४	१९७
१, १०, २०	मलदूषित	३५०	५५
१, १०, २०	मलिन	३५०	५५
१, १०, २०	मलीमस	३५०	५५
१	मल्ल	४७७	२१
१०, २०	मल्लक	४८५	३७
३९	मसी	४७१	१०
७१, ३९	महत्	३५१	६०
७१, ३९	महत्	४०१	७९
७१, ६९, ७१	महती	३९८	६९
१०५	महस्	४४४	२३१
१, १०, २०	महाशय	३३७	३
१, १०, २०	महेच्छ	३३७	३
१, १०, २०	महोत्साह	३३८	३
१, १०, २०	महोद्यम	३३८	३
११४	मा	४५७	११
३१	माढि	४७१	८
१०	माणव्य	३७६	३९
१	माणिक्य	४८२	३१
१	मातङ्ग	३८४	२१
१०	मात्र	४२८	१७२
२०	मात्रा	३५२	६२
२०	मात्रा	४२८	१७७
१	माद	३६९	१२
१०	मानुष्यक	३७७	४१
१, १०, २०	मार्गण	३४९	४५
१	मार्गण	३७४	३०
१, १०, २०	मार्गित	३६३	१०५
११४	मास्म	४५७	११

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दाङ्कः	शब्दः	पृष्ठं	श्लोकः
१, १०, २०	मितम्पच	३४८	४८
१०, १	मित्र	४२५	१६७
११४	मिथस्	४५२	२५६
११४	मिथ्या	४५९	१५
१, १०, २०	मीढ	३६१	९६
१, १०, २०	मुखर	३४५	३६
१, १०, २०	मुख्य	३५१	५७
१, १०	मुण्ड	४८३	३४
१, १०, २०	मुण्डित	३५७	८५
११४	मुधा	४५४	४
१, १०, २०	मुषित	३५८	८८
१	मुष्टिबन्ध	३६९	१४
१, १०, २०	मुसल्य	३४८	४५
११४	मुहुस्	४५३	१
१, १०, २०	मूक	३४०	१३
१, १०, २०	मूढ	३४८	४८
१, १०, २०	मूत	३६०	९५
१, १०, २०	मूत्रित	३६१	९६
१, १०, २०	मूर्ख	३४८	४८
१, १०, २०	मूर्च्छित	४०२	८२
१, १०, २०	मूर्त	३५५	७६
३१	मूर्ति	२९७	६६
६९, ३९, ७२	मूर्तिमत्	३५५	७६
१	मूर्धाभिषिक्त	३९६	६१
१०	मूल	४३५	२००
८०	मूलकर्मन्	३६६	४
१, २०	मूषा	४८५	३८
१, १०, २०	मूषित	३५८	८८
१	मृग	३७४	३०
१	मृग	३८४	२०
२०	मृगणा	३७४	३०

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

शब्दाङ्कः	शब्दः	पृष्ठं	श्लोकः
१, १०, २०	मृगित	३६३	१०५
१, १०, २०	मृतस्नात	३४१	१९
४२, ४५, (३९), ४६	मृदु	३५५	७८
४२, ४५, (३९), ४६	मृदु	४०१	९४
१, १०, २०	मृदुल	३५५	७८
११४	मृषा	४५९	१५
१, १०, २०	मृष्ट	३५०	५६
१, १०, २०	मेदुर	३४४	३०
१, १०, २०	मेध्य	३५०	५५
१	मेलक	३७३	२९
१०	मैथुन	४१२	१२२
१, १०, २०	मोघ	३५६	८१
१, १०	मोदक	४८३	३३

शब्दाङ्कः	शब्दः	पृष्ठं	श्लोकः
२८, ३१	मौलि	४३३	१९३
२०	मौढ्य	४६८	५
	य		
११४	यत्र	४५४	३
११४	यतस्	४५४	३
११४	यथा	४५६	९
१, १०, २०	यथाजात	३४८	४८
११४	यथातथम्	४५९	१५
११४	यथायथम्	४५९	१४
११४	यथास्वम्	४५९	१४
११४	यदि	४५८	१२
२०	यदृच्छा	३६६	२
५३	यन्तृ	३९५	५९
१	यम	३७०	१८
२८, ३१	यष्टि	४८५	३८
१, १०, २०	याचक	३४९	४९
१, १०, २०	याचनक	३४९	४९
२०	याञ्चा	३६७	६
१, १०, २०	यातयाम	४१९	१४५
२०	यात्रा	४२७	१७५

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दाङ्कः	शब्दः	पृष्ठं	श्लोकः
१, १०, २०	याप्य	३५०	५४
१	याम	३७०	१८
११४	यावत्	४५०	३४६
१, (१०)	युग	३८५	२४
१, (१०)	युगन्धर	४८४	३५
११४	युगपत्	४६४	२२
१	यूप	४७६	१९
१०	यूप	४८४	३५
१, १०	यूष	४८४	३५
१	योग	३८४	२२
१०	योजन	४८२	३०
	र		
१, १०, २०	रक्त	४०१	८०
१, १०, २०	रक्षित	३६३	१०६
१०	रक्षण	३६७	८
१, १०, २०	रजत	४०१	७९
१०५	रजस्	४४५	२३१
१	रण	३६७	८
१, (१०)	रण	३९३	५०
१०	रत्न	४१३	१२६
१	रभस	४७७	२१
१	रल्लक	४७५	१७
१, १०, २०	रवण	३४६	३८
२८	रश्मि	४१६	१३८
१	रस	४४३	२२७
७६	राजन्	४१०	१११
२०	राजसभा	४७१	९
१०	राजसूय	४८२	३१
१, १०, २०	राम	४१७	१४१
२८	राशि	४३९	२१४
१, १०	राष्ट्र	४३०	१८४
१, १०, २०	रिक्त(क)	३५०	५६
१०	रिष्ट	३८८	३६
१, १०, २०	रीण	३५९	९२
३१	रीति	३९८	६८
१, १०, २०	रुग्ण	३५९	९१
३१	रुचि	३८६	२९

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दाङ्कः	शब्दः	पृष्ठं	श्लोकः
१, १०, २०	रुचिर	३५०	२९
१, १०, २०	रुच्य	३५०	५२
१, १०, २०	रुद्ध	३५९	९१
१, १०, २०	रूक्ष	४४३	२२५
१, १०, २०	रूच्य	४२३	१६०
१, १०, २०	रूषित	३५८	८९
१, १०, २०	रेफ	३५०	५४
१, १०, २०	रेफ	४१५	१३२
५५	रै	४२४	१६५
१०५	रोदस्	४४४	२२९
३९	रोदसी	४४४	२२९
१	रोमन्थ	४७६	१९
	ल		
१, १०, २०	लक्ष्मण	३४०	१४

शब्दाङ्कः	शब्दः	पृष्ठं	श्लोकः
८०	लक्ष्मन्	४१३	१२४
६९, ३९, ७२	लक्ष्मीवत्	३४०	१४
१	लगुड	४७६	१८
४२, ४५, ४६	लघु	३८३	२८
२०	लङ्का	४७०	७
१, १०, २०	लज्जाशील	३४३	२८
१, १०, २०	लज्जित	३५९	९१
२०	लड्वा	४७१	१०
१, १०, २०	लपित	३६३	१०७
१, १०, २०	लब्ध	३६३	१०४
१०	ललाम	४१८	१४३
१	लव	३५२	६२
१	लव	३७२	२४
१०	लवन	३७२	२४
२०	लाक्षा	४७१	१०
२०	लालसा	४४४	२२९
१, १०, ३९	लालाटिक	३८१	१७
२०	लिक्षा	४७१	१०
१०	लिङ्ग	३८५	२५

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दाङ्कः	शब्दः	पृष्ठं	श्लोकः
१, १०, २०	लिप्त	३५९	९०
१, १०, २०	लीढ	३६४	११०
२०	लीला	४३५	१९९
४२, ४५, ४६	लुब्ध	३४२	२२
१, १०, २०	लून	३६२	१०३
१	लेश	३५२	६२
१	लोक	३७८	२
१०	लोकायत	४८३	३२
१, १०, २०	लोल	३५५	७४
१, १०, २०	लोल	४३७	२०५
१, १०, २०	लोलुप	३४२	२२
१, १०, २०	लोलुभ	३४२	२२
१, १०, २०	लोहल	३४५	३७
	व		
११४	व	४५६	९
१	वंश	२३९	२१४
१, १०, २०	वक्तव्य	४२२	१५९
५३, ३९	वक्तृ	३४५	३५
१, १०, २०	वक्र	३५४	७१
१, १०, २०	वचनेस्थित	३४२	२४
१, १०	वज्र	४३०	१८५
१, १०, २०	वञ्चक	३४८	४७
१, १०, २०	वञ्चित	३४७	४१
१	वटक	३७५	१७
१, १०, २०	वड्र	३५२	६१
१, (२०)	वत्स	४४३	२२६
१, १०, २०	वत्सल	३४०	१४
१, १०, २०	वद	३४५	३५
१, १०, २०	वदान्य	३३८	६

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दाङ्कः	शब्दः	पृष्ठं	श्लोकः
१, १०, २०	वदान्य	२२३	१६०
१, १०, २०	वदावद	३४५	३५
५०	वधू	४०१	१०२
१, १०, २०	वध्य	३४८	४५
१०	वन	४१३	१२६
२०	वनिता	३९९	७४
१, १०, २०	वनीपक	३४९	४९
१, १०, २०	वनीयक	३४२	४९
४२, ४५, ४६	वन्दारु	३४३	२८
१०५	वयस्	४४४	२३०
१	वर	३६७	८
१, १०, २०	बर	४२६	१७३
१, १०, २०	वरद	३३८	७
१	वरण्ड	४७६	१८
१०	वराङ्ग	३८५	३६
१, १०	वराटक	४८३	३२
१, १०	वराटक	४८५	३८
१, १०, २०	वरिवसित	३६२	१०२
१, १०, २०	वरिवस्यित	३६२	१०२
१, १०, २०	वरिष्ठ	३६४	१११
१००, ३९, १०५	वरीयस्	४४६	२३५
१, १०, २०	वरेण्य	३५१	५७
१०५	वर्चस्	४४४	२३१
१, १०	वर्ण	३९२	४८
१, २०	वर्णक	४८५	३८
१, १०, २०	वर्णित	३६४	११०
१	वर्तक	३८०	११
१, १०, २०	वर्तन	३४४	२९
४२, ४५, ४६	वर्तिष्णु	३४४	२९

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दाङ्कः	शब्दः	पृष्ठं	श्लोकः
१, १०, २०	वर्तुल	३५३	६९
८०	वर्त्मन्	४१२	१२१
१, १०, २०	वर्धन	३४३	२८
१०	वर्धन	३६७	७
४२, ४५, ४६	वर्धिष्णु	३४३	२८
१, १०, २०	वर्य	३५१	५७
१०, १	वर्ष	४४२	२२४
८०	वर्ष्मन्		
१०	वलज	३८७	३१
२०	वलजा	३८७	३१
१, १०, २०	वलयित	३५९	९०
१, १०, २०	वल्लभ	३५० / ४१६	५३ / १३७
१	वश	३६७	८
२०	वशक्रिया	३६६	४
२०	वशा	४४०	२१७
१, १०, २०	वशिक	३५०	५६
१, १०, २०	वश्य	३४३	२५
११४	वषट्	४५६	८
३१	वसति	३९७	६७
४२, ४६	वसु	४४३	२२८
११४	वा	४५६	९
११४	वा	४५१	२४९
११४	वा	४६०	१५
२८, ३१, ३२	वाक्पति	३४५	३५
१, १०, २०	वागीश	३४५	३५
८८	वाग्मिन्	३४५	३५
१, १०, २०	वाचाट	३४५	३६
१, १०, २०	वाचाल	३४५	३६
४२, ४५, ४६	वाचोयुक्तिपटु	३४५	३५
१०	वाजपेय	४८२	३१
८८	वाजिन्	४०९	१०७
१, १०, ३९	वाटी	४८७	४२
१०	वाडव्य	३७६	४०
३९	वाणिनी	४१०	११२
१, १०, २०	वातूल	४३४	१९६

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दाङ्कः	शब्दः	पृष्ठं	श्लोकः
१, १०, २०	वाम	४१८	१४४
१, १०, २०	वामन	३५४	७०
१	वार	४२३	१६१
३९	वारुणी	३९४	५२
२०, १०	वार्ता	४००	७५
१, १०, २०	वावदूक	३४५	३५
१, १०, २०	वावृत्त	३५९	९२
२०	वासिता	४००	७५
३९	वाहिनी	४१०	११२
१, २०, २०	विकस्वर	३४४	३०
१	विकार	३६९	१५
८८	विकासिन्	३४४	३०
१, १०, २०	विकुर्वाण	३३८	७
३१	विक्रान्ति	३६९	१५
१	विक्रम	४१७	१४१
२०	विक्रिया	३६९	१५
१	विक्लव	३४७	४४
१	विक्षाव	३७५	३६
१, १०, २०	विगत	३६२	१००
१	विग्रह	३७१	२२
१	विघ्न	३७१	१९
१०	विचयन	३७४	३०
१, १०, २०	विचारित	३६२	९९
१, १०, २०	विज्ञ	३३८	४
१, १०, २०	विज्ञात	३३९	९
१	विट	४७६	१७
१, १०	विटप	४१४	१३१
२०	वितण्डा	४७१	९
१, १०, २०	वितान	४१०	११३
१, १०, २०	वित्त	३३९	९
१, १०, १०	वित्त	३६२	९९
१	विदर	३६६	५
१०	विदल	४८२	३२
९, १०, २०	विदित	३६४	१०९

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दाङ्कः	शब्दः	पृष्ठं	श्लोकः
१, १०, २०	विदित	३६४	१०८
१, १०, २०	विदुर	३४४	३०
१, १०, २०	विद्ध	३६२	९९
१, १०, २०	विद्रुत	३६२	१००
१०६, ३९, १०५	विद्वस्	४९५.	२३४
२०	विधा	४०७	१०१
२८	विधि	४०६	१००
४२	विधु	४०६	९९
१, १०, २०	विधुत	३६३	१०७
१०	विधुर	३७१	२०
१०	विधुवन	३६६	४
१०	विधूनन	३६६	४
१, १०, २०	विधेय	३४२	२४
८८	विनयग्राहिन्	३४२	२४
११४	विना	४५४	३
१	विनाश	३७१	२२
१, १०, २०	विनीत	३४३	२५
४२, ४५, ४६	विन्दु	३४४	३०
१, १०, २०	विन्न	३६२	९९
१, १०, २०	विन्न	३६३	१०४
३१	विपणि	३९४	५२
१	विपर्यय	३७४	३३
१	विपर्यास	३७४	३३
१, १०, २०	विपुल	३५२	६१
१	विप्रकार	३६९	१५
१, १०, २०	विप्रकृत	३४७	४१
१, १०, २०	विप्रकृष्ट	३५३	६८
१	विप्रयोग	३७३	२८
१, १०, २०	विप्रलब्ध	३४७	४१
१	विप्रलम्भ	३७३	२८
१	विप्लव	३६९	१४
४२	विभावसु	४४३	२२६
९९, १०५	विमनस्	३३९	८
१, १०, २०	विमलात्मक	३५०	५५

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दाङ्कः	शब्दः	पृष्ठं	श्लोकः
१०	विमर्दन	३६९	१३
१	वियम	३७०	१८
१, १०, २०	वियात	३४३	२५
१	वियाम	३७०	१८
३१	विरति	३७५	३६
१, १०, २०	विरल	३५३	६६
१	विरोचन	४०९	१०८
१०	विरोधन	३७१	२१
१, १०, २०	विलक्ष	३४३	२६
१०	विलक्षण	३६६	२
१	विलम्भ	३७३	२८
१, १०, २०	विलीन	३६२	१००
१०	विलेपन	३७३	२७
१	विवध	४०६	९६
१, १०, २०	विवश	३४७	४४
६९	विवस्वत्	३९५	५७
१, १०, २०	विविक्त	४०२	८२
१, १०, २०	विविध	३५९	९३

शब्दाङ्कः	शब्दः	पृष्ठं	श्लोकः
९५	विश्	४३९	२१४
१, १०, २०	विशङ्कट	३५१	६०
२०	विशल्या	४२१	१५५
१	विशाय	३७४	३२
१, १०, २०	विशारद	४०५	९५
१, १०, २०	विशाल	३५१	६०
१	विश्राव	३७३	२८
७, १५, २२	विश्व	३५३	६५
७७	विश्वकर्मन्	४०९	१०९
१०	विष	४४२	२२३
१	विषय	४२०	१५२
१, १०, २०	विषाण	३९४	५६
१	विष्टर	४२५	१६९
११४	विष्वच्	४५८	१३
५९	विष्वद्र्यञ्च्	३४५	३४
१०	विसर्पण	३७२	२३
१, १०, २०	विसृत	३५८	८६
१, १०, २०	विसृत्वर	३४४	३१

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दाङ्कः	शब्दः	पृष्ठं	श्लोकः
१, १०, २०	विसृमर	३४३	३१
१	विस्तार	३७१	२२
१	विस्तार	३७१	२२
१, १०, २०	विस्तृत	३५८	८६
१, १०, २०	विस्मयान्वित	३४३	२६
१, १०, २०	विस्मृत	३५८	८६
१	विस्रम्भ	४१६	१३५
१, १०, २०	विहस्त	३४७	४३
१	विहार	३७०	१६
१	विह्वल	३४७	४४
१	वीकाश	४४०	२१५
३९	वीथी	४०३	८७
१, १०, २०	वीध्र	३५०	५५
१०	वीर्य	४२१	१५४
१	वीवध	४०६	९६
१, १०, २०	वृक्ण	३६२	१०३
१, १०, २०	वृजिन	३५४	७१
१, १०, २०	वृजिन	४०९	१०९
१, १०, २०	वृत	३५९	९२
३१	वृति	३६७	८
१, १०, २०	वृत्त	३५३	६९
१, १०, २०	वृत्त	३५९	९२
१, १०, २०	वृत्त	४०१	७८
१	वृत्तान्त	३९७	६३
३१	वृत्ति	३९९	७३
१	वृत्र	४२४	१६४
११४	वृथा	४५०	२४७
११४	वृथा	४५४	४
१, १०, २०	वृद्ध	४०७	१००
३१	वृद्धि	३६८	९
१, १०, २०	वृन्दारक	३८१	१६
१, १०, २०	वृन्दिष्ठ	३६५	११२
१	वृश्चिक	३७९	७
१	वृष	४४१	२२१

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दाङ्कः	शब्दः	पृष्ठं	श्लोकः
३९	वृषाकपायी	४२१	१५६
२८	वृषाकपि	४१४	१३०
१	वेग	३८४	२०
१	वेताल	४७७	२१
२०, १०	वेदना	३६७	६
१	वेध	३६७	८
९९	वेधस्	२४३	२२८
१, १०, २०	वेधित	३६२	९९
२०	वेला	४३४	१९८
१, १०, २०	वेल्लित	३५४	७१
१, १०, २०	वेल्लित	३५८	८६
१, १०, २०	वेष्टित	३५९	९०
११४	वै	४५४	५
११४	वै	४६०	१५
१, १०, ३९	वैज्ञानिक	३३८	४
१, १०, ३९	वैधेय	३४८	४८
११४	वौषट्	४५६	८
१, १०, २०	व्यक्त	३९६	६२
१, १०, २०	व्यग्र	४३२	१९०
१०	व्यञ्जन	४११	११६
१	व्यत्यय	३७४	३३
१	व्यत्यास	३७४	३३
१	व्यध	३६७	८
१	व्यय	३७०	१७
१, १०, २०	व्यलीक	३८०	१२
१०	व्यसन	४१२	१२०
१, १०, २०	व्यसनार्त	३४७	४३
१, १०, २०	व्यस्त	३५४	७२
१, १०, २०	व्याकुल	३४७	४३
१	व्याघ्र	३५१	५९
१	व्याड	३९१	४२
१, १०, ३९	व्याल	४३४	१९६
१	व्यास	३७१	२२
१०	व्युत्थान	४११	११८
३१	व्युष्टि	३८९	३८
१, १०, २०	व्यूढ	३९२	४५

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दाङ्कः	शब्दः	पृष्ठं	श्लोकः
१	व्यूह	४४७	२३८
१	व्रज	३८७	३०
३१	व्रतंति	३९७	६७
	श		
१	शकुन्त	३९५	५८
३१	शक्ति	३९७	६६
१, १०, २०	शक्तु	३४५	३६
१, १०, २०	शकसुक	३४७	४३
१(१०)	शङ्ख	३८३	१८
१, १०, २०	शठ	३४८	४६
१, १०	शतमान	४८३	३४
११४	शनैस्	४६०	१७
१, १०, २०	शब्दन	३४६	३८
१	शम	३६६	३
१	शमथ	३६६	३
१, १०, २०	शमिन	३६१	९७
१, १०	शम्बल	४८३	३४
४२	शम्भु	४१५	१३५
४२, ४५, ४६	शयालु	३४५	३३
१, १०, २०	शयित	३४५	३३
१०	शरण	३९४	५३
७३	शरद्	४०५	९३
४२, ४५, ४६	शरारु	३४३	२८
२०	शर्करा	४२७	१७५
१०	शल्क	३८०	१३
११४	शश्वत्	४४९	२४३
११४	शश्वत्	४५३	१
११४	शश्वत्	४५७	११
१, १०, २०	शस्त	३६४	१०९
१०	शस्त्र	४२८	१७९
१, १०	शाटक	४८३	३३
३१, १	शाटी	४८५	३८
३९	शाणी	४७१	९
१, १०, २०	शात	३५९	९१
१	शाद	४०४	९०
१, १०, २०	शान्त	३६१	९७
३१	शान्ति	३६६	३

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

शब्दाङ्कः	शब्दः	पृष्ठं	श्लोकः
१, १०, २०	शार	४२४	१६६
१, १०, २०	शारद	४०५	९५
१	शार्दूल	३५१	५९
१, १०, २०	शार्वर	४३१	१८८
१	शालावृक	३८०	१२
१, १०, २०	शालीन	३४३	२६
१, १०, ३५	शाश्वत	३५४	७२
१०	शाष्कुलिक	३७६	३९
१०	शास्त्र	४२८	१७९
७३	शास्त्रवित्	३३८	६
१, १०, २०	शिक्यित	३८९	५
१, १०, २०	शिक्षित	३३८	५४
८८	शिखरिन्	४०८	१०६
२०	शिखा	३८३	१९
८८	शिखिन्	४०८	१०६
२८, ३१, ३२	शिति	४०२	८३

शब्दाङ्कः	शब्दः	पृष्ठं	श्लोकः
१	शिपिविष्ट	३८८	३४
१	शिलीमुख	३८३	१८
२०	शिवा	४३९	२१२
१, १०, २०	शिश्विदान	३४८	४६
४२, ४६	शीघ्र	४८३	३४
१, १०, २०	शीर्षच्छेद्य	३४८	४५
१०	शील	४३५	२०१
१, १०, २०	शुक्त	४०२	८३
२८, (३१), (३२)	शुचि	३८६	२८
१	शुद्धान्त	३९७	६६
४२, ४५, ४६	शुभंयु	३४९	५०
१, १०, २०	शुभान्वित	३४९	५०
१, १०, २०	शुभ्र	४३३	१९२
१, १०, २०	शून्य	३५०	५६
१०, १	शूल	४३४	१९७

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दाङ्कः	शब्दः	पृष्ठं	श्लोकः
१०	श्टङ्ग	३८५	२६
१, १०, २०	श्टत	३६०	९५
२०	शेफालिका	४७०	७
१, १०, २०	शोधित	३५०	५६
१, १०, २०	शोभन	३५०	५२
१, १०, २०	शौण्ड	३४२	२३
१, १०, २०	शौष्कल	३४१	१९
१, १०, २०	(शौष्कुल)	३४१	१९
१	श्च्योत	३६८	१०
१, १०, २०	श्याम	४१८	१४३
४२, ४५, ४६	श्रद्धालु	३४३	२७
१०	श्रयण	३६८	१२
१	श्राय	३६८	१२
१०	श्रीपर्ण	३९४	५३
६९, ३९, ७२	श्रीमत्	३४०	१४

शब्दाङ्कः	शब्दः	पृष्ठं	श्लोकः
१, १०, २०	श्रील	३४०	१४
१०, (१, २०)	श्रुत	४००	७७
३१	श्रुति	३९९	७३
१००, ३९, १०५	श्रेयस्	३५१	५८
१, १०, २०	श्रेष्ठ	३५१	५८
११४	श्रौषट्	४५६	८
१, १०, २०	श्लक्ष्ण	३५२	६१
१	श्लेष	३६८	११
१	श्लोक	३७८	२
१	श्वश्रुर्य	४१९	१४६
११४	श्वस्	४६४	२२
१, १०, २०	श्वेत	४०१	७९

स

शब्दाङ्कः	शब्दः	पृष्ठं	श्लोकः
१, १०, २०	संयत	३४७	४२
१	संयम	३७०	१८
१	संयाम	३७०	१८
१, १०, २०	संयोजित	३५९	९२

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दाङ्कः	शब्दः	पृष्ठं	श्लोकः
१४	संवत्	४६०	१६
१०	संवनन	३६६	४
१०	संवाहन	३७१	२२
७३	संविद्	४०५	९२
१०	संवीक्षण	३७४	३०
१, १०, २०	संवीत	३५९	९०
११	संवेद	३६७	६
१, १०, २०	संशयापन्नमानस	३३८	५
१, १०, २०	संश्रुत	३६४	१०९
१	संश्लेष	३७४	३०
१, १०, २०	संसक्त	३५३	६८
१०	संसरण	३९४	५५
१, १०, २०	संस्कृत	४०२	८१
१	संस्तर	४२३	१६१
१	संस्तव	३७२	२३
१	संस्ताव	३७५	३३
१	सँस्त्याय	४२०	१५१
१०	संस्थान	४१३	१२४
१, १०, २०	संहत	३५५	७५

शब्दाङ्कः	शब्दः	पृष्ठं	श्लोकः
१, १०, २०	सफल	३५२	६५
११४	सकृत्	४४९	२४२
१, १०, २०	संकट	३५७	८५
१, १०, २०	संकलित	३५९	९३
१, १०, २०	संकसुक	३४७	४३
१, १०, २०	संकीर्ण	३५७	८५
१, १०, २०	संकीर्ण	३९५	५७
१, १०, २०	संकुल	३५७	८५
१	संक्रम	३७२	२५
१०	संक्षेपण	३७१	२१
१, १०, २०	संख्यात	३५२	६४
१	सङ्ग	३७३	२९
१	सङ्गम	३७३	२९
१, १०	सङ्गम	४८३	३४
१	सङ्गर	४२४	१६६

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

शब्दाङ्कः	शब्दः	पृष्ठं	श्लोकः
१, १०, २०	संगीर्ण	३६४	१०९
१, १०, २०	संगूढ	३५९	९३
१	संग्राह	३६९	१४
१	सचिव	४३७	२०६
२०	संज्ञा	३८८	३३
७०, ३९, ७२	सत्	४०२	८३
१, १०, २०	सत्तम	३५१	५८
१०, १	सत्त्व	४३९	२१३
१०	सत्य	४२१	१५४
१०	सत्र	४२९	१८१
११४	सत्रा	४५४	४
११४	सदा	४६४	२२
१, १०, ३९	सदातन	३५४	७२
१, १०, २०	सदेश	३५३	६७
११४	सद्यस्	४५६	९
५९	सध्र्यञ्च्	३४५	३४
११४	सना	४६१	१७
१, १०, ३९	सनातन	३५४	७२

शब्दाङ्कः	शब्दः	पृष्ठं	श्लोकः
१, १०, २०	सनीड	३५३	६६
१, १०, २०	सन्तप्त	३६२	१०२
१, १०, २०	सन्तापित	३६२	१०२
१, १०, २०	सन्दानित	३६०	९५
१, १०, २०	सन्दित	३६०	९५
१, १०, २०	सन्दित	३५८	८५
२०	सन्धा	४०७	१०२
२८	सन्धि	३६८	११
१	सन्नय	४२०	१५१
१०	सन्निकर्षण	३७२	२३
१, १०, २०	सन्निकृष्ट	३५३	६६
२८	सन्निधि	३७२	२३
११४	सषदि	४५५	२
११४	सपादि	४५६	९
२०	सभा	४१६	१३७
१०	सभाजन	३६७	७
१, १०, २०	समग्र	३५३	६५

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF
Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

शब्दाङ्कः	शब्दः	पृष्ठं	श्लोकः
१, १०, २०	समाधिक	३५५	७५
११४	समन्तस्	४५८	१३
७, १५, ५२	सम	३५२	६४
११४	समम्	४५४	४
१	समय	४२०	१४९
११४	समया	४५१	२५२
११४	समया	४५५	७
१, १०, २०	समर्थ	४०३	८७
१, १०, २०	समर्धक	३३८	७
१, १०, २०	समर्याद	३५३	६७
१०	समसन	३७१	२१
१, १०, २०	समस्त	३५३	६५
२८	समाधि	४०६	९८
१, १०, २०	समान	४१३	१२७
१	समालम्भ	३७३	२७
१, १०, २०	समांसाद्य	३५९	९२
१	समाहार	३७०	१६
१, १०, २०	समाहित	३६४	१०९
३१	समिति	३९८	७०
१, १०, २०	समीप	३५३	६३
१	समुच्चय	३७०	१६
१	समुच्छ्रय	४२०	१५२
१, १०, २०	समुज्झित	३६३	१०७
१, १०, २०	समुदक्त	३५९	९०
१	समुद्र	४७६	१७
१, १०, २०	समुद्धत	३४२	२३
१०	समुद्धरण	३९४	५५
१०	समुन्दन	३७३	२९
१, १०, २०	समुन्न	३६३	१०५
१, १०, २०	समुन्नद्ध	४०७	१०३
११४	समुपजोषम्	४५७	१०
१, १०, २०	समृद्ध	३३९	११

शब्दाङ्कः	शब्दः	पृष्ठं	श्लोकः
३१	समृद्धि	३६८	१०
१	सम्पराय	४२०	१५
११४	सम्प्रति	४६४	२३
१	सम्प्रदाय	३६७	७
१	सम्बाध	३५७	८५
१	सम्भ्रम	३७२	२६
१०	संमूर्च्छन	३६७	६
१, १०, २०	सरल	३३९	८
६९	सरस्वत्	३९५	५७
१	सर्ग	३८४	२२
७, १५, २२	सर्व	३५२	६४
११४	सर्वतस्	४५८	१३
११४	सर्वदा	४६४	२२
८८	सर्वान्नभोजिन्	३४२	२२
१, १०, २०	सर्वान्नीन	३४२	२२
१, १०, २०	सविध	३५३	६७
१, १०, २०	सवेश	३५३	६७
१, १०, २०	सव्य	३५७	८४
११४	सह	४५४	४

शब्दाङ्कः	शब्दः	पृष्ठं	श्लोकः
१, १०, २०	सहन	३४४	३१
९९, १०५	सहस्	३४५	२३२
११४	सहसा	३५६	७
२०	सहायता	३७९	३९
४२, ४५, ४६	सहिष्णु	३४४	३१
१, १०, २०	सांशयिक	३३८	५
११४	साकम्	४५४	४
११४	साक्षात्	४४९	२४३
११४	साचि	४५५	६
३१	साति	४७१	९
३१	साति	३९८	६७
३१	साति	३७५	३७
८८	सादिन्	४०८	१०७
१०	साधन	४११	११९
१, १०, २०	साधारण	३५७	८२
१, १०, २०	साधित	३४६	४०
१, १०, २०	साधिष्ठ	३६५	११२

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दाङ्कः	शब्दः	पृष्ठं	श्लोकः
१, १०, २०	साधीयस्	४४६	२३५
४२, ४५, ४६, (३९)	साधु	४०७ ३५०	१०१ ५२
१, १०, २०	सान्द्र	३५३	६६
१, १०, २०	सान्द्रस्निग्ध	३४४	३०
१, १०, २०	सामान्य	३५७	८२
११४	सामि	४५१	२४९
११४	साम्प्रतम्	४६६	२३
११४	साम्प्रतम्	४५७	११
१	सायक	३७८	२
११४	सायम्	४६२	१९
१, १०, २०	सार	४२६	१७१
१, १०, २०	सारङ्ग	३८५	२३
२०	सारिका	४७०	८
११४	सार्धम्	४५४	४
१, १०, २०	सार्द्र	३६३	१०५
१०	साहसू	३७७	४२
१	सिंह	३५१	५
१, १०, २०	सिंहसंहन	३४०	१२
२०	सिकता	३९९	७३
१, १०, २०	सित	३६०	९५
१, १०, २०	सित	३६१	९८
१, १०, २०	सित	४०१	८०
१, १०, २०	सिद्ध	३६२	१००
२०	सिध्मला	४७१	१०
२०	सिध्मका	४७०	८
१०	सिन्दूर	४८२	३१
४२, ४६	सिन्धु	४०७	१०१
१	सीमन्त	४७६	१९
१०	सीवन	३६६	५
११४	सु	४५३	२
११४	सु	४५५	५
१, १०, २०	सुकल	३३९	८

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दाङ्कः	शब्दः	पृष्ठं	श्लोकः
१, १०, २०	सुकुमार	३५५	७८
८८	सुकृतिन्	३३७	३
१	सुत	३९६	६०
१, १०, २०	सुदूर	३५३	६९
२०	सुधा	४०७	१०२
१, १०, २०	सुन्दर	३५०	५२
२०	सुरङ्गा	४७१	८
१, १०, २०	सुरभि	४१६	१३७
१, १०, २०	सुषम	३५०	५२
११४	सुष्ठु	४'१३	२
११४	सुष्ठु	४६२	१९
१, १०, २०	सुहृदय	३३८	३
१, १०, २०	सूक्ष्म	३'१२	६१
१, १०, २०	सूक्ष्म	४१८	१४४
१, १०, २०	सूचक	३४८	४७

शब्दाङ्कः	शब्दः	पृष्ठं	श्लोकः
३१	सूचि (सूची)	४७१	८
१	सूत	३९६	६२
१०	सूत्रवेष्टन	३७२	२४
१	सूद	४०४	९१
२०	सूना	४१०	११३
१, १०, २०	सूरत	३४०	१५
१, ३९	सृपाटी	४८५	३८
१, १०, २०	सृष्ट	३९०	३९
१०	सेवन	३६६	५
१, १०, २०	सोढ	३६१	९७
१	सोमवल्क	३७९	९
१, १०, २०	सौम्य	४२३	१६१
१	स्कन्ध	४०७	१००
१, १०, २०	स्कन्न	३६३	१०४
१	स्तम्बघन	३७५	३४
१	स्तम्बघ्न	३७५	३४
१	स्तम्भ	४१५	१३५
१, १०, २०	स्तिमित	३६३	१०५

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दाङ्कः	शब्दः	पृष्ठं	श्लोकः
१, १०, २०	स्तुत	३६४	११०
१	स्तूप	४७६	१९
१	स्तेम	३७३	२९
१, १०, २०	स्तोक	३'३	६१
१	स्तोम	४१७	१४१
२८	स्थपति	३९६	६१
४२	स्थाणु	३९३	४९
१०	स्थान	४११	११७
११४	स्थाने	४५७	११
१०	स्थाल	४८३	३२
१, १०, २०	स्थावर	३५४	७३
४२, ४५, ४६	स्थास्नु	३५४	७३
३१	स्थिति	३७१	२१
१, १०, २०	स्थिरतर	३५४	७३
२०	स्थूणा	३९३	५१
१, १०, २०	स्थूल	३५२	६१
१, १०, २०	स्थूल	४३६	२०४
१, १०, २०	स्थूललक्ष (स्थूललक्ष्य)	३३८	६
१	स्थूलोच्चय	४१९	१४८
१००, ३९, १०५	स्थेयस्	३५४	७३
१	स्नव	३६८	९
१, १०, २०	स्निग्ध	३४०	१४
१, १०, २०	स्नुत	३५९	९२
१	स्पर्श	३६९	१४
१	स्पश	४३९	२१४
१, १०, २०	स्पष्ट	३५६	८१
३१	स्पृष्टि	३६८	९
५३	स्प्रष्टृ	३६९	१४
३१	स्फाति	३६८	९
१, १०, २०	स्फार (स्फिर)	३५२	६३
१, १०, २०	स्फुट	३५६	८१
१०	स्फुटन	३६६	५
१०	स्फुरण	३६८	१०
२०	स्फुरणा	३६८	१०

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दाङ्कः	शब्दः	पृष्ठं	श्लोकः
१, १०, २०	स्फेष्ठ	३६५	१२
११४	स्म	४५५	५
११४	स्म	४६१	१७
१, १०, २०	स्यन्न	३५९	९२
१, १०, २०	स्यूत	३६२	१०१
३१	स्यूति	३६६	५
१	स्रूव	३६८	९
१, १०, २०	स्रस्त	३६३	१०४
११४	स्राक्	४५३	२
१, १०, २०	स्रुत	३५९	९२
१०५	स्रोतस्	४४५	२३३
८, १, १५, १०, २२, २०	स्व	४३८	२११
१, १०, २०	स्वच्छन्द	३४०	१५
१, १०, २०	स्वतन्त्र	३४०	१५
११४	स्वधा	४५६	८
१, १०, २०	स्वनित	३६०	९४
६३, ६४	स्वप्नज्	३४५	३३
११४	स्वयम्	४६०	१६
११४	स्वर्	४५२	२५४
४२	स्वरु	४२५	१६७
१, १०, २०	स्वरूप	४१४	१३१
११४	स्वस्ति	४४८	२४१
२८, ३१	स्वाति	४८५	३८
४२, ४५, ४६, ३९	स्वादु	४०५	९४
७७	स्वामिन्	३३९	१०
११४	स्वाहा	४५६	८
११४	स्वित्	४४९	२४२
१, १०, २०	स्वेदज	३४९	५१
१, १०, २०	स्वैर	४३३	१९२
२०	स्वैरिता	३६६	२
८८	स्वैरिन्	३४०	१५

ह

शब्दाङ्कः	शब्दः	पृष्ठं	श्लोकः
११४	ह	४५५	५

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दाङ्कः	शब्दः	पृष्ठं	श्लोकः
१	हंस	४४३	२२३
१	हट्ट	४७६	१८
४२, ४५, ४६	हत	३४७	४१
११४	हन्त	४४९	२४४
१, १०, २०	हन्त	३६१	९६
२८, ३१, ३२	हरि	४२७	१७१
१, १०, ३९	हरिण	३५३	५१
३९, १, १०	हरिणी	३९३	५०
६८	हरित्	४७६	१९
१०	हरिताल	४८३	३२
१, १०, २०	हर्षमाण	३३८	७
२०	हत्या	३७६	४०
१	हय	४४७	२०७
१	हव	४३६	८
१	हस्त	३५५	५९
१०	(हस्तधारण) हस्तवारण	३६६	५
११४	हा	४५३	२५६
१, १०	हायन	४०९	१०८

शब्दाङ्कः	शब्दः	पृष्ठं	श्लोकः
११४	हि	४५३	२५७
११४	हि	४५५	५
२०	हिंसा	४४४	२२९
१, १०, २०	हिंस्	३४३	२८
२०	हिका	४७०	८
१	हिङ्गुल	४४७	२०
११४	हिरुक्	४५४	३
११४	हिरुक	४५५	७
११४	ही	४५६	९
१, १०, २०	हीन	३६३	१०७
१, १०, २०	हीन	४१३	१२८
११४	हुम	४५१	२५२
११४	हुम्	४६२	१८
३१	हूति	३६७	८
२०	हृणीया	३७४	३२
४२, ४५, ४६	हृदयालु	३३८	३
१, १०, २०	हृद्य	३५०	५३
१, १०, २०	हृष्ट	३६२	१०३

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दाङ्कः	शब्दः	पृष्ठं	श्लोकः
१, १०, २०	हृष्टमानस	३३८	७
११४	हे	४५५	७
३१	हेति	३९८	७१
११४	है	४५५	७
२०	होरा	४७१	१०
११४	ह्यस्	४६३	२२
१, १०, २०	ह्रसिष्ठ	३६५	११२
१, १०, २०	ह्रस्व	३५४	७०
३९	ह्लादिनी	४१०	११२
१, १०, २०	ह्रीण	३५९	९१
१, १०, २०	ह्रीत	३५९	९१

इत्यमरकोशस्य तृतीयकाण्डस्थ
सँस्कृतशब्दानामनुक्रमः

द.नं. ३२८८२

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

अथामरकोशस्य तृतीयकाण्डस्थ

प्रक्षिप्तशब्दानामनुक्रमः ।

शब्दाङ्कः	शब्दः	पृष्ठं	श्लोकः
१, १०, २०	अच्छ	३८७	१
१	अनेडमूक	३८३	५
२०	उत्कलिका	३८३	४
१, १०, २०	कच्छ	३८७	१
१, १०	कटक	३८२	१
१	कण्टक	३८२	१
१	किञ्जल्क	३८२	४
१	कुतप	४१४	॥
१, १०	कोष	४४१	॥
१	खेटक	३८२	३
२०	गणिका	३८३	५
१	गुच्छ	३८७	१
१	ग्रन्थ	४०३	॥
१	घर्म	४१७	॥
१	जालिक	३८२	३
१	टङ्क	३८३	५
१, १०, २०	दारक	३८३	५
१, १०, २०	देशिक	३८२	३
१	नायक	३८२	२
१	पर्यङ्क	३८२	२
१	पाक	३८२	२
१, १०, २०	पेटक	३८२	३
१	लुब्धक	३८२	२
१	वरण	३९५	॥
१०	वार्धक	३८३	४
१	विभ्रम	४१७	॥
३९	वेणी	३९५	॥
१, १०	शुल्क	३८२	४
२०	संस्था	४०३	॥

इत्यमरकोशस्य तृतीयकाण्डस्थ

प्रक्षिप्तशब्दानामनुक्रमः

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शुद्धिपत्रम् ।

पृष्ठे	पङ्क्तौ	अशुद्धिः	शुद्धिः
३४४	४	कासीबिक	कासीतुबिक
३४८	१०	वीन	दीन
३५०	२	मंञ्जुलम्	मञ्जुलम्
३५०	९	मृष्ठं	मृष्टं
३५१	१३	अनराध्र्य	अनवराध्र्य
३५४	११	वन्धुर	बन्धुर
३५७	४	अरुतुदन्तु	अरुन्तुदन्तु
३५९	५	वृत	वृत्त
३५९	८	स्याद्वहु	स्याद्वहु
३५९	८	पृथींग्वध्रः	पृथाग्विधः
३६२	५	चितम्	चितम् १०१
३६९	२०	स्प्रष्ट	स्प्रष्टृ
३७१	१४	श्लेप	श्लेष
३७१	२१	संमर्दन	मर्दन
३७१	२२	मान	नाम
३७२	६	धाशक्ति	धीशक्ति
३७२	१०	लव २	लव १
३७२	१०	लवन ३	लवन३ [३काटनाकानाम]
३७२	११......	[३ धान्	निष्पावक १ पवन ३- पव१ [३ धान्
३७३	१२	प्रक्रम ९	प्रक्रम १
३७५	२	काष्टे	काष्ठं
३८०	२०	व्यलीक ३	व्यलीक ३ (७)
३८१	५	करिहस्तें	करिहस्ते

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

पृष्ठे	पङ्क्तौ	अशुद्धिः	शुद्धि
३८२	१७	लुब्धकः	लुब्धकः
३९१	१६	(७)	(३)
३९१	२१	वाढ	वाढ
३९६	१६	वसन्तऋतु	वसन्तप्रभृतीऋतु
३९८	३	प्रचारस्पन्द	प्रचारस्यन्द
३९९	२४	वृहती	बृहती
४००	१५	घृत	घृत ३
४००	१८	श्रुत ३	स्रुत ३(७)
४००	२०	कृत ३	कृत ३ (७)
४०६	१९	अनुवन्ध	अनुबन्ध
४०८	२३	सादिन् १	......
४०९	८	१ सादिन्	सादिन्
४१३	६	सलिलकनने	सलिलकानने
४१५	३	गन्धर्वौ	गन्धर्वौ
४१६	३	क्लीव	क्लीबं
४१६	३	पुमान्	पुमान् ॥ १३६ ॥
४१६	२०	वल्लभ	वल्लभ
४२७	१०	पुनर्गर्हितं	पुनर्गर्हितं
४२७	१५	घोडाको फिला	सैन्यकोफिलाअर्थात्पश्चाद्भाग
४२७	१६	घोडाको	सैन्यको
४३२	२०	अनुत्तर १	अनुत्तर ७
४४०	६	११७	२१७
४४१	४	११९	२१९
४५४	९	यतस् ८	यतस् ८ ततस्
४५५	२२	षठवेः	वटवः
४६८	१३	भल्लु	मल्लु
४७७	१३	मल्लु	भल्लु
४९७	१९	नन	....

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu